

ЯМГОРІВ

Число 26

Літературно-краєзнавчий
і мистецький альманах

Заснований 1 листопада 1989 року Володимиром НИКИФОРУКОМ
Зареєстрований управлінням у справах преси та інформації
Івано-Франківської обласної державної адміністрації, серія ІФ № 429

Головний редактор

Володимир НИКИФОРУК

краєзнавець, лауреат премії
ім. Івана Вагилевича
(Городенка, Україна)

Редакційна колегія:

Володимир ВЕЛИКОЧИЙ

доктор історичних наук
(Івано-Франківськ, Україна)

Володимир КАРІЙ

лауреат премії ім. Марійки
Підгірянки (Снятин, Україна)

Василь ЛЕСІВ

лауреат премії ім. Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна)

Роман ЛУЧИЦЬКИЙ

кандидат фізико-
математичних наук
(Івано-Франківськ, Україна)

Віталій НАГІРНИЙ

кандидат історичних наук
(Краків, Польща)

Володимир ПРИЙМАК

лауреат журналістської премії
«Золоте перо»
(Городенка, Україна)

Художники Ігор МИХАЙЛЮК,
Ярослава КОСТИК

Лише християнство
робить людину нормаль-
ною, як було зі святими.
Норма людини — Хрис-
тос. Живу вже не я,
а живе в мені Христос
(Гал. 2:20). Якщо ж біль-
шість не може дійти до
такої міри, то усвідом-
люючи своє збочення,
виправляють спотворені
сприйняття і погляди за
тими, хто досягнув чину
Христового.

† Ігумен Никон

- Відповідальність за достовірність публікацій несуть їх автори.
- Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати матеріали.
- Передрук статей без посилання на альманах заборонений.

ЗМІСТ

ЛИСТКИ ТРЕПЕТИ

<i>Аліна УСАТА. У лузі навіть вітер тихне</i>	3
<i>Катерина МАЛЯРЧУК-ЛАСІЙЧУК. Цінуймо кожну мить</i>	11
<i>Іванна БАЙДА-СЛОБОДЯН. Закохана у ліс...</i>	19
<i>Богдана ГРИЦЮК. Протистояння</i>	25
<i>Христина НИКИФОРУК. Фотозрізи Городенки</i>	28
<i>Іванна ВОРОБЕЦЬ. З фотоапаратом по Снятину</i>	36
<i>Мирослав АТАМАНЮК. Фотополювання: метелики Покуття</i>	46
<i>Валерія БОЙЧУК. З бабусиної скрині</i>	53
<i>Ганна КАМАД. Дивосвіт з клаптиків...</i>	55
<i>Ярослав ЗАЯЦЬ. Світ, зі світла...</i>	60
<i>Іван ПЕНИК. Тепло душі... на полотно</i>	67
<i>Дмитро ЛАЗАРЕНКО. З покутських перелогів</i>	71
<i>Роксолана СТАНЧАК. Один день у Зеленому</i>	76
<i>Євгенія ПАЛІЙЧУК. Пурпурова маківка</i>	79
<i>Володимир ПРИЙМАК. Образи з минулого</i>	81
<i>Микола ВАСИЛЬЧУК. Газетярська повість</i>	89

РЕДАКТОРСЬКА СТОРІНКА

Володимир НИКИФОРУК. Покуття — не частина, а святий кут України

ПОКУТСЬКЕ ПІДСОННЯ

<i>Валерій БРУСКОВ. Земноводні та плазуни</i>	
<i>Дністровського каньйону Покуття</i>	103
<i>Божена ІКАЛЮК. Річки і річечки Городенківщини</i>	110

ІШРАМИ НА РОСІ

<i>Михайло ПАНЬКІВ. Смертельна круговерть</i>	118
<i>Ірина ТИМАР. Участь половців у військових кампаніях у галицьких землях</i>	128

ПІДСЛУХАНІ ДЗВОНИ

<i>Дмитро ДЯЧОК. Початок ігуменського служіння преподобного Іова в Почаївському монастирі</i>	134
<i>Михайло БУДЖАК. Князь вірменської церкви в Галичині</i>	146
<i>Ольга СЛОБОДЯН. Діяльність о. мітрата Євгена Тита</i>	
<i>Войнаровського-Столобути на Покутті</i>	153
<i>Олександр КАГЛЯН, Роман СМЕРЕЧАНСЬКИЙ, Іван МИРОНЮК. Церковні печатки</i>	
<i>Городенківського повіту</i>	161

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕХРЕСТЯ

<i>Олег ГУЦУЛЯК. Червона Русь і Біла Хорватія</i>	173
<i>Андрій КОРОЛЬКО. Городенківщина у роки Першої світової війни</i>	180

ЛІТОГРАФІЇ ДАВНИНИ

<i>Володимир ВЕЛИКОЧИЙ. Археологічні культури Покуття та їх етнічна ідентифікація: нариси до загального ескізу</i>	193
<i>Магда АРСЕНІЧ. З історії Раковецького замку</i>	204
<i>Віталій НАГІРНИЙ. Інвентарний опис ратуші міста Чернелиці 1798 року</i>	209

З ДЕРЕВА ПАМ'ЯТІ

<i>Магдалена ФРОНЧЕК. Адам Гонорій Кіркор — піонер археологічного дослідження Покуття</i>	216
<i>Ярослав ВОРОБЕЦЬ. Діяльність українських лікарських організацій на Покутті</i>	223
<i>Артур ГОЩИНСЬКИЙ. Повинності мешканців Чернелиці в другій половині XVIII століття</i>	228

З ПЕРШИХ УСТ

<i>Володимир ШЕРЕМЕТА. Три зрізи однієї долі</i>	235
<i>Мирослав КІНДРАЧУК. «Деренівка», «Червона» та інші</i>	239
<i>Василь ЛЕСІВ. Чорно-біла фотопам'ять</i>	242

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

<i>Наталія РАДИШ. Голка із золотим вушком</i>	260
<i>Василь БАБІЙ. Подарунок для Сніговика</i>	262
<i>Колядник</i>	263

КУТОК НАРОДОЗНАВЦЯ

<i>Ганна КУБІЙОВИЧ. Благослови, мати...</i>	265
<i>Оксана ГАВАДЗИН. Ареалогія побутової лексики говірок</i>	
<i>Покуття на позначення одягу, взуття, головних уборів, прикрас</i>	280

СКРИЖАЛІ

<i>Роман ЛУЧИЦЬКИЙ. Торсійні поля і ... патріотизм сьогодні</i>	288
<i>Валентин ТАРАНЕЦ. Потугосторонний мир: познання і перспективи контакта</i>	307

МЕЦЕНАТИ АЛЬМАНАХУ

Аліна УСАТА

Народилася навесні в мальовничому Чернятині, що розкинувся серед покутських пагорбів. Моє село завжди чарувало мене своєю красою і надихало на творчі поривання. Пишу з 8 років. Мій перший твір називався «За що люблю я свою маму». Переважно мене надихала приро-

да: квіти, дерева в саду, неозорі поля, стави і їхні цікаві мешканці. Я підросла і мої твори ставали більш серйозними. Часто в школі задавали написати вірш чи твір на певну тему, або на якийсь конкурс. І я без вагань писала. Моїм наставником є вчитель української мови та літератури — Любов Юріївна Франків. Чесно кажучи, я не пишу просто так. Мені потрібно натхнення або якась тема. Коли вона є — я перемислюю її, пропускаю через серце, інколи навіть малюю, а потім дивлюсь на малюнок — і виходять рядочки.

Від 2010 року дотепер беру участь у щорічному

Шевченківському конкурсі, де посідала призові місця. З 2012 року — у гуманітарному конкурсі «Космічні фантазії» (номінація «Література та журналістика»), де вже четвертий рік поспіль посідаю перше місце в районі та призові в області. У 2012 році посіла третє місце в конкурсі «Найкращий власний поетичний твір», проведеному з нагоди Дня Святого Миколая. Пробую писати невеликі п'єси і сценарії. Цього року мій кіносценарій здобув перше місце на обласному конкурсі. Дуже люблю українську мову і мрію стати філологом.

У ЛУЗІ НАВІТЬ ВІТЕР ТИХНЕ

* * *

В саду моїм калинонька цвіте,
І пахне м'ятою стежина рідна.
І навіть усміхаються зірки,
А з ними ніжна ніченька-царівна.
А я ще зовсім юна і струнка,
Як тополина в волошковім полі.
Тут очі виглядають юнака,
А серце прагне тихої любові.

ДО БОГА...

Неділя. Церква. Дзвонять дзвони —
Гукають на усе село,
Ми просимо у Тебе, Боже,
Візьми нас під своє крило.

Обережи, не дай упасти,
Не дай вчинити зло і гріх.
Щоб жили в мирі і любові,
Бо Ти — єдиний Спас для всіх.

Торкаюсь цвяхів на розп'ятті
І мовлю пошепки слова:
«Спаси народ мій! О, Ісусе,
У тебе щиро прошу я...»

В її очах — дитячий сміх,
А в серці — юності хода.
Така моторна і швидка,
Як чиста і стрімка вода.

Навколо неї шум і гам
І не бере її печаль...
Лише на скроні опустило
Життя посріблену вуаль.

ЩЕДРИЙ ДАР

І знов гортаю я «Кобзар»,
Читаю його слово рідне,
Який могутній, щедрий дар
Залишив Син для України.

У кожнім його слові сталь,
Коли про ворогів ідеться.
І чисте, ніжне, мов кришталь,
Для Батьківщини його серце.

Коли змальовує її,
Красиву, рідну, солов'їну —
У лузі навіть вітер тихне,
Жалі складає під калину.

ОСІНЬ

Осінь до нас забрела на поріг,
Землю барвистим килимом вкрила.
Вітер листочки кидає до ніг
І піднімається в небо на крилах!
Дощик побіг — і забув за усе,
В срібних краплинах — вечір співає,
Я просто йду, все чарує мене.
Гама осіння десь сонце ховає.

СЛЬОЗИ УКРАЇНИ

Війна. Війна. Вогонь і крик.
І білий сніг, як полотно.
Напевно, кожен уже звик,
Що снігом край наш замело.
І ні, не білим, а червоним!
Краплини крові на щоках...
Не повернути наших хлопців,
Вони де біль, де смерті жах,
Як ворон чорний. Із чужини
Один єдиний змах крила...
Чому ти плачеш, Україно?
Зима. Війна. Війна. Зима.
І так невпинно, так невпинно
Минають дні і місяці,
Чому на серці в мене зимно?
І сльози гіркнуть на щоці?
Під образами біла свічка,
І сива мати... і труна...
Чекала сина... Дочекалась.
Війна... зима...
Його нема.

НЕПОВТОРНА

Не журись —
Ти сильніша!
Не плач...
Бо не варті вони —
Пробач...
Це початок. Та це

зрозумієш пізніше.
Глянь на небо —
там сонце ясніше.
Хочеш вмерти?
Та ні — мусиш жити!
Любити, співати,
Творити...
Ти ж неповторна!
Ти сильна!
Чужі очі дивляться пильно...
Йди вперед!
Лиш вперед.
А як впала — вставай!
Ти — найкраща!
Про це пам'ятай!

ШТРИХИ

Весняний ранок
І чути, як співає пташка,
А з нею ще співає річка.
Холодна осінь.
Лише одне дерево
На цілий гай.
Синіє море.
У ньому так багато
Різних мирних риб.
Сміється сонце.
Воно спостерігає,
як бавиться дитя.
Велика радість!
Час біжить швидко,
Але ми його не помічаємо,
Бо біжимо повз нього.

ДИТИНСТВО ПОВНЕ ДИВ

Навчаюся в дев'ятому класі. Вивчаю складні рівняння з математики, пізнаю світ на уроках географії. Читаю твори для дорослих. Але в душі — я дитина. І навіть моє село — цікава книжка, на сторінках якої є багато чудес. Коли я йду зі школи додому, то знаю, що вдома мене чекає лялька, яка в садочку була мені найкращою подружкою. Також мене зустрічають мої вірні друзі: котик

Пушок та песик Дружок. Вони одразу питають: «Чи все гаразд, чи добре вчилася?». Мої чотирилапі друзі є найкращими порадиниками у скрутних життєвих ситуаціях. Я знаю, що дорослі не вірять у такі дива. Що вони можуть зрозуміти, коли самі вічно заклопотані своїми справами?! Напевно, не мають часу поговорити, помріяти, подивитися на світ очима дітей. Коли б вони відірвалися від своїх щоденних клопотів, то почули б, як співає вітер, побачили білих звірят на голубому небі, підслухали розмову двох голубів за вікном.

Дива почали відбуватися зі мною ще в першому класі. Сталося це наприкінці весни. У ясному голубому небі пливли хмаринки. Вони були схожі на різних звірят: пухнастого ведмедика, сірого слоника, боязкого зайчика... Ці хмаринки час від часу ховали яскраве, ніжне, жовтогаряче сонечко, яке гладило мене по голівці своїми теплими промінчиками. Внизу зеленіла травичка, а навкрути танцювали кульбабки-парашутики. Я сиділа на травичці, милувалась природою і плела віночок з жовтих квіточок. І раптом почула таке невпевнене, боязке: «Мяу...». Його промовило маленьке, коричневого забарвлення звірятко з великими зеленими очима, маленьким носиком та гострими вушками. Лише лапки і кінець хвостика були білі, як сніг. «Я загубилося, ти не знаєш, де моя мама?» — запитало воно мене. Та це ж кошеня! Я взяла цей ніжний клубок на руки і пішла шукати його маму. Та даремно. А воно вже хотіло їсти, шукало ласки і тепла.

Нагодувавши його молочком, облаштувала куточок і вирішила залишити кошеня собі. Воно було таке м'яке і пухнасте, що я вирішила назвати його Пушком.

Я була найщасливішою дитиною на світі, бо в мене з'явився справжній пухнастий друг. Та коли моя матуся повернулася з роботи, моє щастя стало вдвічі більшим. Бо у неї на руках сиділо маленьке цуценя з чорним носиком. Воно було спритне, одразу ж скочило на землю і кинулося мені на руки. Так я знайшла ще одного друга, якого назвала Дружком.

Я хвилювалася, що кошеня з цуценям не потоваришують.

Але все сталося навпаки. Їли з однієї миски, бігали, гралися разом...

Пройшли роки. Дружок з Пушком стали улюбленцями нашої сім'ї, до них усі звикли. Але так сильно, як я, їх любив лише мій маленький племінник Максимчик. Одного разу він прийшов до нас у гості з іграшковою вантажівкою. Максимчик залишив її надворі, а сам пішов у будинок. Через декілька хвилин він вийшов і побачив, що Пушок з Дружком чемно сидять у причепі вантажівки. У їхніх очах світилося прохання: «Покатайте нас, будь ласка!». Максимчик охоче виконав його. Нам було дуже смішно і весело.

Я часто ходжу з дідусем на риболовлю! І з нами — Дружок з Пушком. Котик дуже любить рибу, але боїться води. У той день він набрався хоробрості, нахилився над водою і вже хотів було упіймати лапою рибу, та... сам упав у воду! Ми з дідусем дуже хвилювалися за нього, шукали палицю, щоб витягнути його. Але Дружок сам вирішив врятувати Пушка. Він стрімголов кинувся у воду. І за хвилину песик, тримаючи нерозумного котика в зубах, плив до берега. Ось так друг врятував друга.

Зараз Дружок удвоє більший за Пушка. Але вони нерозлийвода й дотепер. Бо справжня дружба живе вічно.

КОБЗАРЕВЕ СЛОВО

Слово... Таке ніжне, ласкаве, повчальне і грізне. Інколи воно полонить душу, а інколи — розриває на шматки. Таке маленьке, і таке могутнє! Наша мальовнича мова теж починається з найменшого — зі слова. Воно для поета — як пензлик для художника. Саме за допомогою слова митець передає почуття, емоції, лише воно може розкрити всю сутність, весь сенс, всю неповторність життя.

А найталановитішим митцем і творцем, як на мене, був Тарас Григорович Шевченко. Його поезія — це повітря, яким дихають, джерело, у якому черпають сили, надія, якою живуть. В його слові пульсує любов — до України, до її багатостраждального і талановитого народу, до його героїчного минулого, до його дум і пісень, до його невимовних плачів.

*Ну що б, здавалося слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється — ожива,
Як їх почує... Знатъ од Бога
І голос той, і ті слова...*

Багато людей за щоденними клопотами, в погоні за матеріальними статками просто забули про існування «Кобзаря». Та як можна забути книгу, яка завжди поряд? Я пригадую себе маленькою дівчинкою, яка побачивши портрет Тараса Шевченка на стіні, поцікавилась у матері, хто це зображений на ньому. Мама взяла з полочки невелику книжку. Це був «Кобзар». І лише тепер я розумію, що матуся розгорнула переді мною не просто книгу, а цілий світ...Такий до болю рідний. Зараз я тримаю цей світ у руках... Яка ж це безцінна річ! Ніколи не думала, що книжка може приносити стільки різноманітних відчуттів. Дивлюсь на сторінки... Для когось — поживклий папір з чорними буквами, а я бачу там усе: і знедолену наймичку, і козака, що від'їжджає у далеку путь, і ді-

вчину, що любить і чекає, і хлопчика малого, і наймита, і лютого пана. Пройшло більше століття з часу написання Шевченком своїх творів, та події минулого, як у дзеркалі, відбиваються у сучасності :

Хіба панів, що обдирають власний народ поменшало?

Хіба не бідують на щедрій і багатій землі українці.

Хіба не покидають люди, як ті птахи,

свою Вітчизну?

... А вітер з поля віє грізно!

Актуальність «Кобзаря» — безперечна! І знаєте, інколи боляче чути від окремих, що Шевченко їм набрид. Вічне — не набридає... Я дуже хочу, щоб у кожної людини в серці був закуток, в якому містилися хоча б кілька рядочків з його творів.

Я — учениця дев'ятого класу. Росту і пізнаю світ. І, як усі діти сучасності, черпаю багато інформації з інтернету. Та хіба може холодний монітор комп'ютера замінити спілкування з книгою?! «Кобзар» для мене — це енциклопедія мого народу, енциклопедія національного життя і духу. І найголовніше — енциклопедія любові до Батьківщини:

Свою Україну любіть.

Любіть її во врем'я люте

В остатню, тяжкую мінуту

За неї Господа моліть.

ДОЩ

Сонечко посилало на землю останні промінці і готувалося пірнути за горизонт. Та раптом на будинок, сад і теплу бруківку подвір'я почав падати дощ... Декому він міг здатися звичайнісіньким, але не мені. Як на мене цей сонячний дощик був якийсь дивовижний. Я стояла на балконі і пильно вдивлялася в кожну крапельку, яка несла в собі жовтогарячий промінець. Краплинки здавалися теплими і живими!. Кожна з них випромінювала у світ якісь почуття: ласку, ніжність, щирість, щедрість... І повірте, жодна не змогла б спричинити комусь тугу, біль, розчарування.

Ці дощові краплинки ніби метеорити падали на землю, і вдаряючись, розліталися в усі сторони сотнями маленьких сонячних зайчиків. А одна крапелька стрибнула на мене — і мені одразу стало тепло й приємно. І я знаю чому! Бо ця манюня впустила в мене промінчик радості та щастя. І я подумала, якщо в цю мить, нехай лише на кілька десятків людей, теж впаде краплинка — світ зміниться.

Мене вже не лякали ні грім, ні блискавка. Я стояла і насолоджувалася прекрасними хвилинами, не зауваживши, що дощ так раптово закінчився, як і розпочався. А з усіх балконних шпаринок все ще підморгували мені сонячні зайчики...

ЗАГУБЛЕНИЙ ШАРФ

Вона, як завжди, сиділа в саду, пила міцну каву і згадувала своє життя: кольорове дитинство, весняну юність, щасливу зрілість... Та солодку усмішку чомусь викликала саме весняна юність. Зграйка онуків, яких уже покидало дитинство, мовчки сиділи навколо своєї улюбленої бабусі і уважно слухали її розповідь, чи сповідь.

Тоді також буяла весна. Така ніжна, романтична і лагідна. Такої ще не було в її житті. Вона закінчувала школу і незвідані життєві стежки очікували її біля порога. У повітрі тополиним пухом літало щастя. Вона десь чула, що коли двоє закоханих зловлять ці пухинки — то між ними запанує ідилія, вони будуть щасливі все життя. Принаймні, про це мріяла, надіялася, і тому так довго чекала на цю весну.

Якось вдень вона заклопотана останніми випускними приготуваннями бігла зі школи в бібліотеку, не звертаючи уваги ні на кого. Аж раптом... побачила на зупинці юнака, що чекав на маршрутку. Їхні погляди зустрілися. Враз зупинився весь світ. Був лише він і вона ... і кохання. Перше і справжнє. Він так лагідно подивився у її усміхнені очі, що вона навіть не зауважила як вітер здув з шиї улюблений бузковий шарф. Вони б ще довго стояли приголомшені своїми почуттями, та під'їхала маршрутка і юнак вскочив у відчинені двері.

Пройшов тиждень. Увесь час вона сумувала за ним і картала себе за втрачений момент. Юнак також зрозумів, що випадковостей не буває, що ця дівчина — його доля.

Того весняного ранку вона прокинулася і зауважила, що все навколо завмерло, ніби в очікуванні дива, а на душі було тепло й затишно. Мама поспішала на роботу і доручила хатні клопоти — зготувати батькові сніданок, відправити брата до школи. Прибираючи на кухні, раптом почула дзвінок у двері. Відчинила... На порозі стояв він, тримаючи у руках бузковий шарф.

А далі було навчання в інституті, студентське весілля. Вони були щасливі і більше ніколи не відпускали одне одного. Та насправді й не намагалися, розуміючи, що її життя — це він, а його життя — це вона...

Бабуся замовкла. Тополиний пух лягав онукам на плечі. А вітер лагідно гойдав бузковий шарф на її плечах...

Народилася ранньої осінньої пори — в час, коли літо, своєю легенькою ходою, непомітно переходить в осінь. Коли дощі, ще зовсім зелені куші, посипають осінньою позолотою. Коли, у ще відчинене вікно, повіває ледь відчутною прохолодою. 6 вересня 1977 року я маленькою краплиною Всесвіту прийшла у цей світ, щоб назавжди закохатися в його неповторну красу. Мабуть, тому ще змалечку почала відтворювати її у Слові. Дитинство

моє ластівочкою пролетіло у рідному селі Нижній Вербіж, що на Коломиїщині. Шкільні роки — то були перші хиткі і невпевнені кроки на поетичному полі. Згодом — навчання у Чернівецькому національному університеті, робота, сім'я. Але поезія — єдине захоплення, яке супроводжує мене все життя і допомагає долати будь-які перешкоди.

Це — мій порятунок у словах, мої душевні ліки. Все, що з нами відбувається в житті, має своє відображення в природі. Такий собі непомітний перехід, що є своєрідним виміром між реальним життям і нашим внутрішнім світом. Цю відстань ми долаємо зі швидкістю однієї лише думки, навіть не задумуючись і не усвідомлюючи, що потрапляємо у паралельний світ — внутрішній, де все немож-

ливе стає можливим, де живуть наші думки, мрії, спогади і бажання. Світ, в якому ми не «такі, як треба», а інші — справжні. Світ, в якому ми можемо бути самими собою, де я у вирі думок і почуттів єднаюся з природою і плекаю душу її неповторною красою. Огортаюся лагідним подихом вітру, вдихаючи його на повні груди, немов ковток самого життя. Насолоджуюсь духмяним ароматом квітів і трав, і від їх п'яного запаху хмілію. Зігріваюся променями вранішнього сонця і милуюся його багряними заходом у надвечір'ї. Вмиваюся сріблястими краплинами роси, прозорочистими, немов сама сльоза. А вже нічної тихої пори блукаю поміж зорями у піднебессі — поміж думками й мріями... Усе шукаю свого Раю на Землі.

ЦІНУЙМО КОЖНУ МИТЬ

МІЙ РАЙ НА ЗЕМЛІ

Летіла несміливими думками
Далеко десь — в незвідані краї.
Блукала паралельними світами
І, втомлена, за обрієм Землі
Спинилась...А думки мої летіли

І не було їм спину, бо вони
У інших вимірах знайти хотіли
Для мене Рай! Та голос з глибини
Благав: «Тримай! Не дай мені згубитись!
Не відпускай збентежену туди,
Де легко так, де прагну залишитись
Не на одну хвилину — назавжди».

Шукаю десь загубленого раю,
На світло через темряву іду,
Тримаю міцно і не відпускаю
Надію в те, що все-таки знайду
Свій Рай! І буде неважливо, де він:
Тут — на Землі, чи там — на Небесах.
Якщо я подумки літаю в небі,
Якщо сміюсь з сльозами на очах,
То це і є мій Рай! І я щаслива,
Що у цілому Всесвіті мені
Не треба іншого шукати дива —
Мій Світ і є тим Раєм на Землі!

ДО СЕБЕ

Здається, що все — кінець!
Не знаєш, що далі робити.
Тобі обірвався терпець —
Не можеш так більше жити...
Не стримуйся! Не мовчи!
Звільнися від цього гніту.
На весь дух прокричи —
До всіх. До цілого світу.
Скажи, що твій світ не такий
І не такі в ньому люди.
А жити так, як усі —
Не можеш... Не хочеш... Не будеш.
Скажи, що Життя — і є Рай,
І все, що у ньому, це — Диво!
Ніколи не вибирай —
Направо чи, може, наліво?
А просто іди вперед —
Нехай і терниста дорога!
Бо тільки вона приведе —
До Істини і до Бога.

НЕБО РОЗРОДИЛОСЯ ДОЩЕМ

Бреду калюжами під вранішнім дощем,
У свіжості неначе заблукала.
Яка ж довкіль краса!.. А вчора ще
Все в'януло від спеки — знемагало.

Та вмить повіяло холодним вітерцем,
Збирались в небі хмари — гуркотіли...
Здавалося б, сама земля просила,
Щоб небо розродилося дощем.

Запахло прохолодою дощу. Невже?
Пролетється з неба довгожданна злива?
Усе завмерло у чеканні дива —
Ось-ось водицею насититься усе.

А вже сьогодні я — під вранішнім дощем.
Промокли наскрізь ноги. Ох і злива!
Якийсь незрозумілий в серці щем
А я бреду — самотня і щаслива.

КАВОВА ІЛЮЗІЯ

Ковточок кави чорної, гіркої...
Сиджу самотня в повній тишині.
Ілюзія, що вигадана мною,
Як спокій у щоденній метушні.

Так холодно і тихо у кімнаті —
Вже й сутінки повзуть через вікно,
Сплітаючи в кавовім ароматі
Невидиме вечірнє полотно

Ковточок кави — присмак надвечір'я
Сьогодні відлітає в небуття.
І падає повільно, наче пір'я,
З плечей на день вкорочене життя.

У ЗАКУТКАХ ДУШІ

Якщо пройтись по закутках душі
І зазирнути у глибини серця,
То знайдеш таємниці не одні,
А повні мрій, бажань, думок озерця.

Там золотом виблискують слова,
Які колись комусь я не сказала.
І сяє діамантом, як жива —
Любов, яку нікому не віддала.

Там срібними краплинами печаль,
Що час від часу студить і морозить,
А на очах застигли, мов кришталь,
Приховані, невивпакані сльози.

Там білими перлинами думки
Посипались розірваним намистом,
Там потаємні мрії, мов квітки,
Сплітаються віночками барвисто.

Там ланцюжок нездійснених бажань,
Що мерехтить смарагдово-зеленим,
Там спогади сумні, немов вуаль,
Кружляють павутинням навкруг мене.

Там дивним зорепадом ночі, дні...
Там я — пливу бурхливою рікою.
Там, тільки там — у закутках душі,
Де я завжди лишаяюся собою.

ПРО ОСІНЬ ГАРНО СКАЗАНІ СЛОВА

Вже дзвоники осінні б'ють на сполох,
Бо літню спеку випито до дна.
Я впізнаю цей ледь відчутний холод,
Що вітерцем повіє з вікна.

Я впізнаю цей зосенілий смуток,
Що впав пожовклим листям на кущі
І кутається відзвучками ноток
В тоненькому мінорному плащі.

Я впізнаю і цю осінню втому,
В якій тягар уже прожитих літ...
А сенс життя — хіба він не у тому,
Щоб залишить по собі добрий слід?

Упали перші заморозки срібні
І холодом сповилася трава.
Не вірте, що нікому не потрібні
Омріяні поетами слова!

Останній цвіт схиляється додолу,
Стару бруківку встелює листва...
І гріють мені душу, як нікому,
Про осінь гарно сказані слова...

Я НЕ ЗАБУЛА

Я не забула...
Ще кличуть у спогади ночі —
В них потопаю й тихенько спадаю на дно.
Вже не болить, а все більше зсередини точить
Зранене серце все те, що було так давно.

Я не забула...
Ще вітер колише думками,
Тихо стрясаючи з серця краплини сльози.
І протікає по жилах п'янкими струмками
Пам'яті трунок, свої залишивши сліди.

Я не забула...
Ще десь в глибині мого серця,
Де на загублених снах залягли почуття,
Щось оживе... і відлунням забутим озветься,
Душу схвилює і знов відлетить в небуття.

Я не забула...
Ще кличуть у спогади ночі,
Де зорепадом розсипались радісні дні
Тобою забуті... А я забувати не хочу —
Вони ж бо єдині на спомин лишилися мені.

* * *

Кімната 3 на 4
На стінах сонця афіша.
Недавно тут ще говорили,
А зараз — нікого. Тиша...
Лише візерунки фіранок,
Мов кадри із кінофільму,
Прикрасять віконну раму
Сюжетами з квітів. Повільно
Із пам'яті впливе спомин —
Заповнить пусті пробіли:
Я вас призабула. Хто ви?
Ви ті, що давно відболіли?

Зворушена підсвідомість,
Як скульптор заліпить діри.
Нікого — Лише самотність
В кімнаті 3 на 4.

У КРУГОВЕРТІ ДУМОК

Тиша. Все навкруги огорнула тиша. В її, ледь відчутних обімах, час ніби уповільнює свій хід, зупиняється, завмирає... Нічого... Тільки думки. Виблискують, як зірки на нічному небі: то одна, то друга, то третя... Перебігають, як вогники, мерехтливою доріжкою: яскраві і тьмяні — радісні і сумні.

Ох вже ці думки! В них, як у великій енциклопедії, зібрані всі життєві важелі: все реальне і надумане, омріяне і призабуте... Кожна мить, кожна, навіть найменша дрібничка нашого життя, знаходить своє відображення в думках, а з них утворюється наш внутрішній світ, в якому все нереальне і недосяжне стає можливим.

Думки — це, як життєво незамінима складова, без якої, як без важливої деталі в механізмі, людина просто не може існувати. Адже притаманна їй здатність думати — це і є, перш за все, те, що відрізняє людину від тварини, що змушує працювати її розум. Це — основа наших знань, почуттів і вчинків. Вони, як джерело вічної енергії, яке викликає в нас бажання обдумувати і аналізувати, зважувати і вирішувати, відчувати і діяти. Це те єдине, що ніколи нас не покидає. Вони не поруч з нами, вони, як невід'ємна частинка, в середині нас самих.

Скільки їх переходить через нас? Безліч. Ми, як через решето, пересіваємо їх через свою свідомість. А вона — такий собі фільтр — пропускає через себе всі оті думки, ніби сортує їх. Одні, несподівано з'явившись, безслідно зникають, інші — затримуються на деякий час, щоб згодом знову нагадати про себе; ще інші — осідають на дно, затаївшись у чеканні, аж поки щось не примусить їх випливати. І всі вони такі різні і непередбачувані. Їх важко контролювати і неможливо зупинити. Вони — то студять, то зігрівають; то тішать, то бентежать, а іноді, навіть, несуть у собі загрозу. Особливо, коли людина перебуває під впливом якихось сильних емоцій, здебільшого негативних. Тоді наші думки перетворюються на рушійну силу, яка здатна не лише паралізувати наш розум, а й зруйнувати. Обплутуючи, мов сіті, наш мозок, вони проникають у свідомість і заповнюють мислення. Весь наш розум обсотаний павутиною думок, які завше перебувають у кожному із нас як відблиски яскравого світла, як відзвуки нот, переплітаючись і змінюючи одна одну — і плин їх безкінечний.

Я часто запитую себе. Чому я не записую їх тоді, коли вони спадають мені на гадку?

Може, тому, що це буває переважно вночі, коли я після довгих і виснажливих роздумів не можу ніяк заснути. Все одно ж не спиться — бери й пиши! Але ні! Де там! Тоді мене, як у бурхливому морі, кружляє у круговерті тих думок. І я хапаюся то за одну, то за іншу, допоки все не перемішається і не потоне у глибокому сні. А коли надранок я намагаюся все записати, то воно й звучить уже не так, і пишеться не так — ніби втрачає свою первинність. Десь губляться слова, які вночі були наповнені глибоким змістом і звучали окремими нотками на музичному полі нічної сонати думок.

Залишилися тільки відзвуки прослуханої мелодії, печальний мотив якої мінорними акордами ще не раз бентежитиме схвилювану ними душу.

* * *

Не спиться. Стомлені повіки
Мене не поглинають в сні.
І тут, з'являючись нізвідки,
Беруть у свій полон думки.
І вже до сизого світанку,
У круговерті фраз і слів,
Кружляє зоряним серпанком
Шлейф незабутих почуттів.
Слова складаються у фрази,
А з них — римуються рядки...
І я збагнула не одразу,
Що легким помахом руки
На аркуш білого паперу
Душу оголену кладу.
І, як на полотні шедеври,
Свою змальовую бідую...
Не спиться. Стомлені повіки
Вже не занурюють у сні.
Думки — то від безсоння ліки,
Як спогади — від самоти.

* * *

Як давно не тримала я в своїх руках цю книжечку — ці дивовижні ліки, що зцілюють мою зболену душу. І чому я відмовляюся від них?.. Все ніколи... Хоча і сама чудово розумію, що як тільки відкриваю її, перечитую вірш-другий — одразу ж відчуваю полег-

шення. Бо, коли подумки поринаю у цей словесний полон, то, ніби переношуся в інший світ — де все моє кудись зникає. Десь ховаються погані думки, відходить тривога, губиться печаль. І чим більше читаєш, то глибше поринаєш. Здається, що вже ніби частково живеш її життям, думаєш, як вона, дивишся на світ її очима, переживаєш і плачеш разом з нею...

Кажуть, що поетів визнають лише тоді, коли вони відходять в небуття. Ні. Це не так.

Ваша поезія є цілющою вже сьогодні!

ЛІНІ КОСТЕНКО

Ви розповіли, як приходить Муза
До Вас одна-однісінька вночі
По Всесвіту невизначеній смузі,
У плащику, прип'ятім на плечі.

В легесеньких сандаликах приходить,
Блукаючи віками уві млі.
І Ви запитуєте: — Як знаходить
Вона своїх поетів на землі?

Ви вдячні їй, що Вас не оминула,
Ясна й Шляхетна в дім Ваш увійшла.
Вона ж на світло в темряві звернула —
Пройти повз Вас — не сміла, не могла.

Бо вогник той є голосом із серця,
То крик душі, загублений в світах...
Колись дзвінким відлунням озоветься
Все те, що нині криється в словах.

Мені б на світ по-вашому дивитись
Розумним поглядом з вологих вій.
Мені б у Ваших роздумах втопитись
І здатися в полон думок і мрій...

Але до Вас приходить Ваша Муза.
І хоч Вона печальна і сумна —
Тих слів ріка свої відкриє шлюзи,
Щоб спрагли всі напилися сповна!

До мене теж моя приходить Муза
То болем в серці... То дощем в очах...
І неважливо вже — то вірш, чи проза —
Вона — мій порятунок у словах!

Народилася 29 листопада 1981 р. в невеликому містечку Заболотіві. Із золотою медаллю закінчила місцеву школу. Пізніше навчалася на філологічному факультеті

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. На даний час працює вчителем української мови та літератури у рідних стінах Заболотівської ЗОШ. Голова місцевого осередку ВУТ «Промісвіт». Одружена.

Писати почала ще у першому класі. Поштовхом до серйозного заняття літературою став синочок — Владислав. Завдяки йому народилася у 2011 р. перша книжечка для дітей «Матусина книжка». Друга книжка «Вишневіт» побачила світ у 2014 році.

Друкувалася у просвітницько-мистецько-

му віснику «Стрітіння», інформаційно-методичному віснику «Слово», літературно-мистецькому альманасі «Прообраз», журналі «Золота пектораль +», вісниках міжнародного поетичного конкурсу «Чатує в століттях Чернеча Гора», антології майданівських віршів «Небесна сотня», альманасі «Скіфія» та у місцевій періодиці.

Член літературно-просвітницької студії «Калинове гроно». Люблю бачити світ у веселих тонах. Улюблене хобі — фотографія.

ЗАКОХАНА У ЛІС...

КОЛИСАНКА

Душа тремтить між струнами казок,
Веселкою злітає променисто.
Дитячих мрій довірливих разок
Вплітає в ніч трояндове намисто.
Кружляє сон по втомленій землі,
З дрімотою вальсуючи до пари.
А понад хмар, в молочнім киселі,
Блукає місяць між зірок отари.
Шкребється вітер в шибку. Засинай,
Маленьке янголятко, аж до ранку.
Співають тихо трави баю-бай,
Шепоче ніч на вушко колисанку.

БОГ ПОМОЖЕ

Чеснішого в містечку не було
І вірного, що уповав на Боже,
Як самотній дід, старий Петро —
Усім завжди казав: «Господь допоможе».
У вірі жив багато довгих літ
В покритій хатині над рікою.

Чи сніг ішов, чи цвів біленький цвіт —
Йшли ноги в храм, не відали спокою.
Багато дід побачив на віку,
Були у нього радощі і туга.
Та дуже вже любив свою ріку
І землю, що ріллею йшла з-під плуга.

Тривожна ніч. Лили дощі, дощі,
Холодний вітер лопотів струною,
Усе навкруг кипіло, мов в борщі,
Прийшла біда під дідів дім весною.
Розлилась річка, вийшла з берегів,
Скрізь повинь затопила всі дороги,
І на зелених пагорбах лугів
Стриміли тільки верб холодні ноги.
Лиш вулиця ще поки що суха
Угору бігла поміж водні плеса.
А грому зла, захмарена пиха,
Стогнала злістю грізного Зевеса.

Проснувсь Петро, а на долівці — мул,
Й світанок блима темними очима,
А зимної води пекучий гул
Мерзенно вив у діда за плечима.
На ґанок вибіг, Боже, море сліз —
Усе пливе посеред вод розвою.
І дощ іде. Колючий верболіз
Сховався геть за мокрою стіною.

Десь по дорозі фари пропливли —
Сусід «дев'яткою» тікає з дому.
— Сідай, Петро, потісняться сини,
Поїдем разом із цього содому.
— Та дякую, Іване, їдь собі,
Тіснити вас якось мені не гоже.
Я Бога попрошу, і, далебі,
Господь не дасть втопитися — допоможе.

А злива йде. Не стане ні на мить.
Уже води налило по коліна.
Аж глянь — човен стрілою так летить,
Де стримина шумується зміїна.
— Сідайте, діду, місце в нас ще є,
Ось тут пристанем зараз до порога.
— Та ні, подбайте, дітки, про своє,
Я не втоплюся, бо поклавсь на Бога.

Та повинь все не спиниться ніяк,
Дід молиться, вже сидячи на даху.
— Врятуй мене, дай, Боже, добрий знак,
Почуй, Всевишній, сина-бідолаху.
Щось в небі зашуміло — вертоліт,
Шукає, кого треба врятувати.
Побачив діда, вмить притишив літ
Й драбину скинув на вершечок хати.
— Залазь, старий, ти залишивсь один,
Тікати з цього місця необхідно,
Бо не пройде і декількох годин —
Нічого тут, крім вод, не буде видно.
— Лети, синочку, я залишусь тут,
Бо свою хату кинути не можу.
Потоки грізні з світу не зметуть,
Я ж уповаю все на ласку Божу.

Помер старий через кілька хвилин,
І ангели взяли його під руки,
До райських сонячних знесли долин,
Де Бог ходив поміж квітучі луки.
Ласкаво Господь глянув на Петра,
Всміхнувся, як ніхто у цілм світі.
— Мій сину, я бажаю лиш добра.
Ти ж міг ще трохи в світі тому жити.
— А я, мій Боже, вірив лиш Тобі,
Надіявся на Тебе до останку.
Чому мене покинув у журбі,
Не дав дожить до завтрашнього ранку.
Я ж чуда ждав від Тебе, Пане мій,
Чекав, що Ти мене від лих врятуєш.
І полум'яно в час цих веремій
Все молюся — а Ти мене не чуєш.
— Мій любий сину, тричі цього дня
Хотів від бід тяжких порятувати.
Найперше — як сусід й його рідня
«Дев'яткою» спинились біля хати;
А потім плив по хвилях на човні,
Як вже вода багацько затопила;
Як дах застряг у вод трясовині —
Послав гелікоптера пружні крила.
Та не почув ти закликів моїх —
Три рази приходили на підмогу.
Живи ж в Раю, прощаю тобі гріх,
Бо уповав на Божу допомогу.

Всевишнього на поміч завжди клич,
Хай молитви летять, немов птахи.
Та в Бога на Землі мільйон облич,
Тож не прогав Господньої руки.

ЗРАДЖЕНЕ КОХАННЯ

В обіймах вітру танули берези,
Кружляли сальсу сни в німім танку.
В передчутті солодкої імпрези
Летіла Ніч в весільному вінку.
Її коханий Місяць понад ставом
В глибинах вод купав свій гордий лик...
Ще трохи, ще, здригнеться і небавом
Прийде до неї ніжний чарівник.
Торкне волосся чистою щокою,
Зіп'є цілунок пристрасний із губ.
В причасті неба, поміж зір спокою,
Візьме із нею довгожданий шлюб.
О, де ж він, де коханий?! Забарився?!
Чому в обіймах тепло не кружля?!
— Лиш відблиском у озері лишився, —
Зітхнула заколисана земля.

Знесилена від дотику долонь,
Жаги п'янкої спивши без обмежень,
Забула про мільйони застережень,
Лиш в рук твоїх потрапила вогонь.
Медами пахли сонячні вуста,
Спливали ріки теплих поцілунків,
Від одягу звільнилась обладунків
Гаряча плоть: і грішна, і свята.
А десь металось листя по землі,
І осінь шепотіла над садами...
Ця божевільна пристрась поміж нами
Сліди руки залишила на склі...

ГОЙДАЛКА

Зі срібного проміння павуки
Плели до ранку місячну гойдалку.
До хмарки прив'язали край ріки
(Сполохали замріяну русалку).
І тільки вечір знов на землю ліг,
А місяць все котився вище й вище,

Я швидко перестрибнула поріг —
І вже бігом біжу на пасовище.
Де річка в'ється поміж берегів,
І хори жаб виводять стоголоса.
Поміж струнких петрових батогів
Вітрець пахучий лине тихо й босо.
Гойдалка срібна в просторі летить,
І я на ній. Понад селом і містом.
Торкають ноги теплих верховіть
Й викриваються росаю, мов намистом.
Чарує ніч — бурштиновий розлив,
Свою мені дарує ніжну ласку.
Між місячних промінь — холодних злив —
Пливу по небу з хмаркою у казку.

ЗАКОХАНА У ЛІС

Закохана у ліс, в настояне вино
Його суцвіть: і в запахи, і в звуки,
В його шалену хіть і сонячний розлив,
І дятлів невгамовні перестуки.

Закохана у ліс, у шум травневих злив,
В траву, в росу, у лісову дорогу,
У стежку, що з калинових воріт
У ліс веде від отчого порогу.

ВІДЕНСЬКИЙ ВАЛЬС (СУМНА ФАНТАЗІЯ)

Маестро, музику! В програмі білий вальс,
В очікуванні сильна половина.
Та Вас нема. Я ж думаю про Вас,
Лиш Вашу руку взяти я повинна.
Лиш з Вами злитись в танці у одне
У круговерті віденського дива.
Так жаль, що не підхопите мене...
Стою отут, закохана й мрійлива.
Розкішний бал! І пурхають, мов сні,
Красиві пари в вирві хуртовини.
Та Вас нема. Не спити таїни
П'яної ночі жодної хвилини.
Спинився час. Останній вже акорд
Бринить і затихає в лоні скрипки.
До серця кров десятками аорт...
Моє ж в печалі зламане на скибки.

ЧАРІВНА МЕЛОДІЯ

На сходовому майданчику, біля дверей, що вели на горище і завжди пахли вогкістю, притулилася маленька непримітна кімнатка. Через те, що вона була дуже близько до даху, та ще й таких невеликих розмірів, тут уже давно ніхто не проживав. Єдиними її мешканцями були старий, потертий диван та коричнева лакована скрипка, а ще — надзвичайна вогкість та море сірої пилюки. Колись у цій кімнатці жив бідний музикант, та він невідомо де пропав, залишивши осиротілу скрипку в кутку між стіною та диваном. У кімнату тільки рано-вранці, на дуже короткий час, заглядав несміливий сонячний промінець, і, нашвидкуруч позолотивши вицвілу стіну, пропадав аж до наступного дня.

Скрипка сумувала. Уже давно її дзвінких струн не пестив смичок, не видобував із них мелодію, яка будила радістю серця. Їй час-то снився сон. Маестро у чорному костюмі бере її до рук — і лине музикант. Лине до хмар, сполохує зграйки голубів, піднімає зі сну лісові підсніжники, чарує витонченістю і ніжністю усе довкола. Усі, кого торкається чарівна мелодія, стають на мить світлішими і добрішими. Але це був лише сон...

Її чарівна мелодія загубилася десь у лабіринтах великого міста, і скрипка тихенько схлигувала у куточку. Її співмешканець — старий, з брудним відблиском, диван був предметом геть приземленим, ніколи ні про що не мріяв, тільки дрімав тихенько, а коли навіть не дрімав, то і тоді говорити з ним не було про що. Усі його розмови зводились до спогадів про те, як колись на ньому відпочивав його хазяїн. Скрипці було дуже самотньо.

Одного ранку замок на дверях, який уже встиг заржавіти, з скреготом відкрився. Двері відчинилися. І в запилену кімнату увійшли маленька дівчинка із бабусею. Старенька зморщилася від затхлого повітря, що панувало у кімнаті, і швиденько відчинила вікно. До середини увірвався свіжий весняний вітерець.

Метка дівчинка з цікавістю роззирнувся по кімнаті. Раптом її погляд упав на скрипку. Вона витягнула її з кутка і провела смичком по струнах. А треба зазначити, що дівчинка вчилася у музичній школі і досить непогано вміла грати.

Залунала музикант. Це була пісня душі скрипки — саме та, яку колись дарував людям старий музикант: та чарівна мелодія, яка підносила серця до Бога.

І скрипка зраділа! Вона відчула, що від сьогодні потрапила у надійні руки, і що у неї знову починається нове життя. Яка це була велика радість!

Мені чотирнадцять років. Розпочала навчання в 5 років у Джурівській загальноосвітній школі. У дванадцять закінчила навчання в недільній школі та школі мистецтв. Нещодавно закінчила дев'ятий клас і маю свідоцтво про базову середню освіту.

Якраз стою на роздоріжжі. Можу вибрати ще два роки навчання в рідній школі чи фахове навчання за межами рідного села.

Вибудовую плани свого майбутнього, розумію, що світ не родина, де завжди тобі раді.

Зважую свої сили і можливості, що ж я зможу? Перш за все вчитися, працювати, пізнавати цей світ.

Не зможу брехати, зраджувати й принижувати.

Не буду заради шматка солодкого пирога кланятися і робити боляче когось.

Кажуть, що життя складається не з чорного і білого; все в ньому — на

півтони. Та я не хочу сірого життя, волю бути на тій межі, з котрої можна розрізнити добро і зло, правду і брехню, любов і ненависть.

Переконана, що еліта нації — не ті, хто їздить в елітних автомобілях, навчається в елітних школах і одягається в елітних магазинах, та з дитячих літ уміє по чужих головах прокладати собі шлях до слави й посад.

Майбутнє за тими, хто знає з практики, як росте дерево, як вирощують і збирають пшеницю, як народжується слово.

Майбутнє за небайдужими до природи і людей юнаками і дівчатами. Я хочу бути поряд з такими.

ПРОТИСТОЯННЯ

*Люди вважають, що війна — це коли сотні чи тисячі жертв, ріки крові, великі руйнування та матеріальні збитки.
А чи не війна те, що іноді коїться у людській голові?*

Її волосся вибивалося із довжелезних товстих каштанових кіс. Намагалася щосили заправити його під корону, та це мало допомагало. З кожним подувом вітру неслухняні пасма падали на личко. Коси заплетені були майже до колін і від самого їх низу красувались там золоті троянди, такі ж неживі, як і вираз обличчя у цієї незнайомки. Чим вище підіймалися квіти в косах, тим більшали й темнішали. А на голові гілки з цвітом сплітались у вінок, утворюючи пишну золоту корону. Шати її навіть без сонця виблискували.

На цій галявині наче ніколи не було сонця. Небо вкривали грозові чорні хмари. Під ногами суха земля. Подекуди по ній розходились великі тріщини — наслідки постійних битв.

На протилежній стороні цієї мертвої пустелі стояв юнак із своєю багатотисячною армією. Здалеку мені здалося, що його обличчя тепліше, ніж у дівчини. Проте насправді воно було таке ж холодне і мертво. На голові юного воєначальника поверх каштанового волосся виблискувала корона, оздоблена діамантами і рубінами, темні, майже чорні очі дивились в нікуди. Він був такий кам'яний, як і суперниця.

За кожним із супротивників стояли багатотисячні армії безликих воїнів, що не мали власних імен та родин. Вони схожі були на іграшкових солдатиків, професійно вилитих зі срібла чи олова. Однаково одягнені. Одного зросту й статури. Стояли, утворюючи довжелезні широкі ряди. І ось з обох сторін нещодавно намальованої драми з'явилися два величезні трони, оздоблені дорогоцінностями. Ні секунди не вагаючись, воєначальники підійшли до них, встаннє повернули свої голови назад, щоб ще раз побачити свої ідеальні армії і повільно, розмірено, без хвилювань ступили на східці. Кожен з них сідав на трон як переможець, відкинувши будь-яку думку про поразку. Нарешті настав час для сигналу, початку цієї жорстокої гри. Хлопець і дівчина одночасно підняли руки і закричали:

— Вперед!

І наче за сигналом механізму, вбудованого в їх голови, одна на одну повалили безмежні армії. Піхота, кіннота рухались без будь-яких ознак страху. В їх головах навіть не було закладено програму емоцій чи почуттів.

Озброєні гострими мечами, одягнуті в товсті обладунки, вони рушили назустріч смерті. Було чути брязкіт зброї, солдати падали один за одним, та жодної краплі крові не проливалось на суху та спраглу землю, що марила вологою.

Але найбільше мене вражали керівники. Їхні сухі і мертві обличчя були повернуті в протилежний від битви бік, а очі навіть не намагалися вловити результату наступів. Вони просто очікували кінця цієї безпощадної бійни. Тільки через кілька годин упав останній воїн і настала повна тиша. Небо ще більше почорніло, а земля оманливо виблискувала. Хто ж буде сумувати за ними, оплакувати їх? О ні, цього не може бути! Адже вони не живі, а тим паче не мертві. Вони були чиєюсь забавкою, кумедною фантазією.

Після кількох секунд тиші повітря стало особливо різким. Здалося, що кожен власний подих проколює до самого серця цих безсердечних воєначальників. Вони встали зі своїх тронів і повільно та виважено посунули назустріч одне одному, сповнені зневаги до суперника. Не скажу, що боротьба ця була чесна, радше гаряча і хитра. Що ж і ще можна очікувати від цих дивакуватих персон?

Вони ішли назустріч одне одному, тягнучи за собою величезні мечі, набагато пишніші, ніж у їхніх воїнів. Хіба тут знову буде битва? Переступаючи через тіла своїх олов'яних солдатиків, з пишністю і холоднокрівністю підняли мечі і зімкнули погляди. Чого ж вони чекають? Саме в цей момент блискавка розсікла небо і почувся стукіт мечів. Він звучав у такт грому і то була пісня, не солодка, не гірка, просто пісня, яка ставала твоїми думками, мріями, болями і стражданнями, наповнюючи все тіло, вона ставала тобою.

Що ж твориться в тім поєдинку? Ще кілька ударів і пролунав дзвінкий звук. Воїни випустили мечі. Хто поранений, хто виграв? Дивно, проте їхні обличчя потеплішали.

Дівчина підняла стиснуту в кулак руку до самих уст і без пихи й болю ледь вимовила: «Я виграла». Її палці повільно розімкнулися. Яке ж диво! В руці були дві стиглі вишні, і терпкі, і солодкі водночас. Переможниця прокотила їх до самих кінчиків пальців, а тоді з посмішкою випустила. Тепер вони разом дивилися, як вишні падають додолу. І падали вони довше, ніж тривали ті поєдинки і битви. Набагато довше. П'янке вишне розлетілось на шматки, ударившись об землю. Їхній сік потік через тріщини до самих надр. Розсікла небо блискавка і пішов свіжий дощ.

І забулась та війна. Тільки холодні краплі на вустах. Ось і все, що залишилось.

Так завершилась одна із битв у людській голові. На щастя, вона не призвела до справжніх жертв. Проте, хто знає, чи завтра одне із таких внутрішніх протистоянь не призведе до масштабної війни. Адже кожна велика війна починається в голові маленької людини.

2000-й рік. Пологове відділення. Велика біла кімната. За вікном тепле, сонячне літо. Кілька днів тому я народилася. Мені спокійно і затишно, бо мене тримають ладні мамині руки. Тато з старшими братами чекають надворі, щоб забрати нас додому. Родина Никифороуків, яка здебільшо-

го складалася з мужчин, має прибуток — дівчинку. А до того єдина особа жіночої статі — Софійка — сестричку.

Це було п'ятнадцять років тому в моїй милій Городенці. Позаду дев'ять класів Городенківської школи № 1, а попереду довгоочікувані канікули. Мало не забула. З дитинства любила слухати музику. Закінчилося це уподобання фортепіанним відділенням музичної школи, котру я також цього року успішно закінчила.

Не знаю, як це сталося, але останнім часом захопилася фотографією. Оскільки людина не завжди може запам'ятати побачене, тим паче передати словами, то на до-

помогу якраз і приходить чудовий винахід — фотоапарат. Це він зачороз фіксує цікаві миті життя, красу природи, нескінченну синь небес, глибину ночі і навіть невпинну ходу старого Дністра. А яка цікава річ фотографування. І не лише на представників тваринного світу, від найменшого жучка, обережного вузачи їжака, до гордовитої козулі. А й на промінчики сонця, що розсипалися по землі чудовими квітами, червонобокими суніцями та стиглими черешнями. Вічко фотоапарата змушує по-іншому дивитися на світ, розуміти і сприймати його. Тому наша дружба, мабуть, надовго.

ФОТОЗРІЗИ ГОРОДЕНКИ

НЕБО МОГО МІСТА

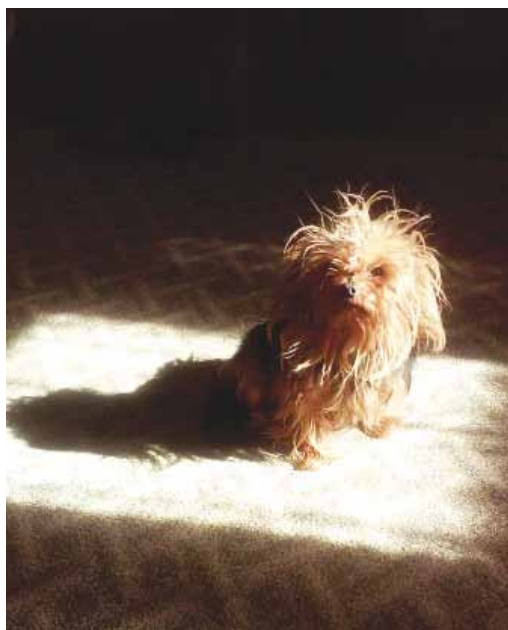

КВІТИ З НАШОЇ КЛУМБИ

Кожному мила своя
Ксторона... Нічого не
змінлося в людських ду-
шах з тих пір, як це на-
писав Григорій Сковорода.
Життєві стежечки, доро-
ги, шляхи... Крокує люди-
на ними, часто залишаю-
чи рідну домівку, рідний
край. Та серце завжди
там, де народився, де ріс,
де пізнавав життя....

Стоїть, квітучи над
Прутом, стародавнє міс-

то. Мій Снятин. Тут я на-
родилася, тут ходила до
школи. Сюди повернула-
ся після навчання у Чер-
нігівському педагогічному
університеті ім. Т. Шев-
ченка. Не відпустив мене
Снятин. Тут коріння моїх
предків, тут моя душа.
Сумувала за ним у чу-
жому місті, у своїх снах.
Снилося, що виходжу на
пагорб і бачу, як гордо
височіє над містом вежа
міської ратуші, і як обі-
ймають мій Снятин висо-
кі Карпатські гори. Май-
же впевнена, що кожний,
хто народився в цьому
маленькому затишному
містечку, переживав такі
хвилини. Адже, як писав
Горацій: «Ті, що виїзять
за море, міняють небо,
а не душу».

Снятин був свідком ба-
гатьох історичних подій.

Місто має свою багатові-
кову історію, свою непо-
вторну архітектуру. Все
тут мені знайоме і рідне.
Здається, що знаю кожне
дерево у міському парку.
Знаю, яким він буває чу-
довим навесні і взимку,
восени і влітку. Люблю
спостерігати, як несе свої
води Прут. Мимоволі ста-
еш філософом, промовля-
ючи: «Все біжить, все змі-
нюється...»

Звичайно, з часом змі-
нюється і моє місто. Нові
будівлі, нові вулиці. Вони,
як люди. Одні одразу
«приживаються» і стають
одним цілим, інші — на-
завжди залишаються за-
йвими.

І все ж... Моя любов
до рідного міста в моєму
серці. А ще... А ще — на
моїх світлинах.

З ФОТОАПАРАТОМ ПО СНЯТИНУ

На початку жовтня швидкоплинний Прут принесе мені сімдесяту осінь. П'ятдесят з них не розлучаюся з фотоапаратом. Пригадуються дитячі літа, шко-

ла в рідному Джурові, Снятинське культучилище, яке закінчив з червоним дипломом і в якому розпочався мій трудовий шлях. Фотографією захопився в армії — служив у столиці Башкирії — Уфі. Дуже красиві місця. Багато читав, замовляв поштою фотоальбоми. Після армії був наймолодшим мисливцем у регіоні, але полював здебільшого з фоторушницею.

Перші публікації у пресі з'явилися ще далекого 1970-го. Відтоді моїми фотографіями проілюстровано більш як

80 книг, альбомів, журналів, календарів. Вийшли друком фотоальбоми «Стежки в дивосвіт», «Природні скарби Снятинщини», краєзнавчий нарис «Вугільні копальні Джурова і Новоселиці».

Остання робота — «Тамніці Джурівського лісу». Готую фотоальбом «В краю чорних лелек», де у фотографіях зафіксовано природу межиріччя Черемоша й Прута. Лауреат літературно-мистецької премії імені Марка Черемшини. Незважаючи на літа, продовжую підглядати за природним дивосвітом.

ФОТОПОЛЮВАННЯ: МЕТЕЛИКИ ПОКУТТЯ

У світі комах метелики, або лускокрилі, є найбільш привабливі створіння. Безтурботні і нарядні — вони весело пурхають у сонячний день над лісовими галявинами, садами, полями. Їх бархатисті крила з яскравим малюнком чарують наш погляд, і ми із задоволенням та любов'ю стежимо за їх грою. Для кожного любителя природи метелики — це свято душі.

Цих комах називають «літаючими квітами» — настільки вони красиві. Розмальовані в яскраві тони, ці створіння носяться між квітами, годуючись солодким нектаром.

У поетів метелик — символ ніжної краси, легкості. А у давні часи греки вважали метелика душею померлої людини, яка прагне піднятися на небеса.

На відміну від інших комах, які жалять і кусають, метелики нам не приносять шкоди, а лише дивують і чарують своєю казковою красою. Хоча є і винятки. Пригадайте міль, гусінь якої може добряче попсувати дорогі вироби із вовни і хутра.

Лускокрилі заповнили всі географічні зони, крім високогір'я та територій за полярним колом. Найбільше розмаїття видів відзначено у тропіках. Там вони яскраво забарвлені і мають чима-

лі розміри. Найбільший метелик світу — Агрипіна, має в розмаху крил 33 см. Метелик Атлант, який поширений в Індонезії, має 30 см. Це — нічні метелики. Не набагато менші денні тропічні метелики з родини Орнітоптера, де метелик Олександра досягає величини крил 28 см.

Найбільшим метеликом Європи є грушева сатурнія, що літає травневими теплими ночами і в нас на Покутті. Величина його в межах 15–18 см. Зустрічається цей гігант в садках і часто в надвечір'я прилітає на світло вуличних ліхтарів. Його гусінь годується листям плодових дерев: груші, яблуні, сливи. Переважна більшість дорослих метеликів харчуються нектаром, але є й такі, що не харчуються зовсім. Їхній ротовий апарат атрофований, всі життєві ресурси вони отримали на стадії гусені. Серед таких переважають нічні види. Апетит гусені різноманітний: хтось їсть листки плодових дерев, хтось — кропиву, є любителі воску, шерсті, деревини.

Дорослі метелики притримуються територій, де ростуть рослини, якими буде харчуватися гусінь. Такі популяції вважаються осілими, а є види — мігруючі. Наш сонцевик будяковий кожної осені здійснює справжній переліт на південь, а навесні молоді особини повертаються з теплих країв до нас. Чи це не диво! Яскравий приклад міграції демонструють північноамериканські метелики-монархи, які на своїх тендітних крилах пролітають над двома Америками і зимують в Аргентині. Як вони орієнтуються у просторі, відомо одному Богу!

У світі метеликів, цих чудових витворів природи нараховується понад 150 тисяч різних видів. А в Центральній Європі живе їх більш як 3 тисячі видів. Навіть на незначній території нашого Покуття за приблизними підрахунками нараховується 112 видів тільки денних метеликів. Якщо врахувати і так званих нічних, які активні вночі — то нарахуємо до 300 видів.

Серед комах метелики — справжні коштовності, створені природою. Вони як найкращі витвори мистецтва з гармонією фарб, узорів і малюнків. Чарівниця-природа не поскупилася на барви — червоні, сині, білі, коричневі, голубі, чорні, жовті, фіолетові.

Цікаво, що метелики у своєму розвитку проходять кілька стадій життя зовсім не схожі одна на одну. Із відкладеного яєчка вилуплюється гусінь, яка годується листям рослин і кілька разів за життя міняє шкірочку — линяє. Гусінь за зовнішніми ознаками відрізняється від дорослого метелика, але в її тілі у спадковій програмі вже існує метелик, який народиться пізніше з лялечки. Гусінь ж виростає до певних розмірів і перероджується у лялечку, що є певною формою життя метелика. У лялечці проходить повне пе-

регрупування клітин, з яких створюється тіло майбутнього метелика з усіма органами: крильми, хоботком, ногами, вусиками. Лялечка не харчується. А уже із лялечок на світ з'являються дорослі метелики. З цієї миті вони носяться над галявинами, полями і харчуються нектаром, соком дерев, органічними соками.

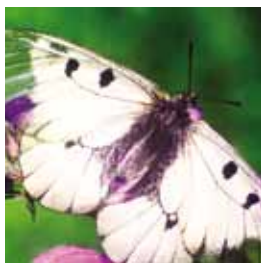
Метелики є добрими індикаторами чистоти довкілля. У забрудненому середовищі ці ніжні створіння жити не будуть. На жаль, найлютішим ворогом метеликів є людина. Швидкий розвиток виробничої діяльності, хижацьке використання природних ресурсів, недбале ставлення до біорізноманіття природи — усе це майже вилучило людину із замкненого «кругообіму життя». Сільськогосподарське освоєння земель, їхня меліорація, широке та нерегламентоване застосування хімікатів, зведення лісів, розвиток видобувної промисловості, індустріалізація, накопичення виробничих та побутових відходів різко змінили та порушили стан довкілля. Метелики виявилися дуже чутливими до таких змін.

Багато з видів опинилися на межі існування. Настала нагальна необхідність зберігати всі види метеликів нашого Покуття. 25 видів лускокрилих України включено до Червоної книги. Зокрема і метелики, які водяться в нас — мнемозина, косатець-вітрилець, косатець-ластівець, пасомець тополевий, сатурнія грушева, сатурнія руда. До Європейських червоних списків внесено 115 рідкісних видів...

Щоб і надалі милуватися різноманіттям метеликів, нам потрібно оберігати місця їхнього оселення, не знищувати їх самих. Перегляньте фотопортрети наших покутських метеликів і я впевнений, що вони наповнять ваші серця любов'ю. А, як відомо, любов врятує світ!

Головчак лісовий
(*Thymelicus sylvestris* P.)

Мнемозина (*Parnassius mnemosyne* L.)

Косатець-вітрилець,
Подалірій (*Ipichlides podalirius* L.)

Косатець-ластівець,
Махаон (*Papilio machaon* L.)

Красоцвіт зоряний
(*Anthocharis cardamines* L.)

Білан брукв'яний
(*Pieris napi* L.)

Білюх ріпаковий
(*Pontia daplidice* L.)

Жовтюх осьмак
(*Colias hyale* L.)

Цитринець
(*Gonepteryx rhamni* L.)

Дукачик гранець
(*Lycaena phlaeas* L.)

Дукачик непарний (самець)
(*Lycaena dispar* H.)

Дукачик непарний (самка)
(*Lycaena dispar* H.)

Дукачик фіялковий
(*Lycaena alciphron* Rott.)

Хвостюшок сливовий
(*Satyrium pruni* L.)

Хвостюшок w-біле
(*Satyrium w-album* Knoh)

Синявець могильний
(*Polyommatus agestis* D.)

Синявець Терсит
(*Polyommatus thersites* C.)

Синявець Аргіад
(*Everes argiades* P.)

Синявець Ікар
(*Polyommatus icarus* R.)

Осадець Егерія
(*Pararge aegeria* L.)

Осадець Мегера
(*Lassiommatata megera* L.)

Прочанок Памфіл
(*Coenonympha pamphilus* L.)

Очняк квітковий
(*Aphantopus hyperantus* L.)

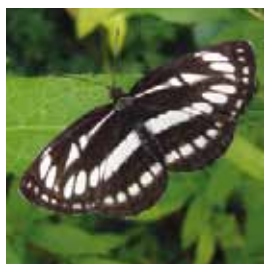
Очняк трав'яний
(*Maniola jurtina* L.)

Гірняк Медуза
(*Erebia medusa* D.)

Пасмовець тополевий
(*Limenitis populi* L.)

Пасманець Сапфо
(*Neptis Sappho* P.)

Сонцевик будяковий
(*Vanessa cardui* L.)

Сонцевик павич
(*Inachis io* L.)

Сонцевик кропив'яний
(*Aglais urticae* L.)

Щербатка с-біле
(*Polygonia c-album* L.)

Сонцевик змінний
(*Araschnia levana* L.)

Сонцевик жалібниця
(*Нymphalis antiopa* L.)

Сонцевик рябий
(*Нymphalis polychloros* E.)

Рябець Аталія
(*Melitaea athalia* B.)

Підсрібник великий
(*Argynnis raphia* L.)

Мереживниця Галатея
(*Melanargia galathea* L.)

Підсерібник Аглая
(*Argynnis aglaja* L.)

Перлівець Селена
(*Clossiana selene* D.)

Строкатка звичайна
(*Zygaena filipendulae* L.)

Строкатка несправжня
(*Syntomis phegea* L.)

Ведмедиця Гера (*Euplagia quadripunctaria* P.)

Шовкопряд березовий
(*Endromis versicolora* L.)

Сатурнія грушева
(*Saturnia pyri* D.)

Сатурнія руда
(*Saturnia tau* L.)

Бражник липовий
(*Mimas tiliae* L.)

Бражник в'юнковий
(*Agrius convolvuli* L.)

Стрічкарка блакитна
(*Catocala fraxini* L.)

П'ядун зимовий
(*Erannis defoliaria* Cl.)

Я народилася у невеликому містечку на Одещині, де провела своє дитинство і шкільні роки. Ще змалку подобалось малювати, а олівці, фарби, пензлі й папір були моїми чи не найбільшими друзями. У старших класах мріяла бути дизайнером одягу. Так склалося, що у будинку моєї бабусі було багато вишитих картин і рушників. Це у сукупності й вплинуло на вибір майбутньої професії. Тому після школи вступила у Косівське учили-

ще на відділ моделювання одягу, художньої вишивки.

Після закінчення навчання одружилася, та згодом ми переїхали до Городенки. Певний час займалася індивідуальним пошиттям одягу, а також вишивкою суконь, сорочок. З народженням донечки зацікавилася народною іграшкою, а потім обереговою лялькою. Після досліджень сама почала виготовляти круп'янички, травниці і подорожниці.

Лялька-подорожниця — це традиційна лялька-оберіг для подорожуючих. У її вузлику все, що може знадобитися в дорогу: трохи крупи, монета і щіпка рідної землі, щоб не забути повернутися.

Травницю — робили, як оберіг здоров'я. Залежно від недуги її наповнювали запашною травою і клали поруч з ліжком. Від ляльки виходив трав'яний дух.

Запах сосни, чебрецю, ромашки вбиває шкідливі мікроби; кріп, меліса, материнка — заспокоюють; запах герані, м'яти — знімає втому.

Лялька-круп'яничка (зернянка) всередині наповнюється крупою, або зерном. Вважається, що вона приносить у дім достаток, благополуччя, допомагає досягти успіхів у роботі.

Раніше ці амулети починали робити восени і використовували зерно із зібраного врожаю.

Для виготовлення ляльок заборонено застосовувати подрібнену крупу або пластівці, а лише цільне зерно: пшеницю, перловку, гречку, горох, пшоно ...

Такі ляльки, виготовлені власними руками з натуральних матеріалів, на відміну від пластмасових, справді є не лише окрасою інтер'єру, а й приносять у помешкання живі запахи природи.

З БАБУСИНОЇ СКРИНІ

Давайте знайомитись. Дя — Ганна Камад — по чоловікові, а дівоче прізвище — Підгірська. Мій батько Михайло Підгірський, нині покійний, дуже любив народне мистецтво. Сам добре малював і різбив. З дитинства придивлялася до секретів малярства і сама ним захопилася. Згодом поступила у Грицівське учи-

лище прикладного мистецтва. Обрала відділ народної вишивки. Моїми наставниками були досвідчені педагоги з композиції, вишивки, матеріалознавства, історії народного мистецтва. Там досконало оволоділа техніками поверхневої вишивки, різноманітних мережок та оздоблювальних швів. З 1991 року працюю у Снятинській ЗОШ №2 вчителем образотворчого мистецтва та трудового навчання. Щоб діти краще розуміли практичну роботу, спеціально підготувала зразки різних технік вишивок, що використовуються в Україні. На гуртковій роботі разом з учнями розробляли і виготовляли серію ляльок, яких одягли в народний стрій з декоративними елемен-

тами вишивки різних регіонів.

Найбільше мене захопила робота з художньої аплікації з тканини, яка знайшла своє нове вираження у композиціях з квітів та пейзажів. Маючи в руках різні клаптики тканин, підсвідомо уявляється навколишній світ, його краса у весняному й літньому різнобарв'ї. І виникає потреба продовжити цю живу красу, створюючи композиції. Тканина в даному випадку виконує функцію прикраси, особливо в пишному букеті або обрамленому живописному куточку. Не остання роль належить вдало підібраній рамці, яка занурює в глибину задуму композиції. Це естетичне доповнення створює настрій і радість за рукотворний творчий результат.

ДИВОСВІТ З КЛАПТИКІВ...

*Рідне
Покуття*

Трояндові барви

Весняні наспіви

Дівочі мрії

*Бузковий
дивосвіт*

*Квіти
кохання*

Квіти пам'яті

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ЛЯЛЬКА

Регіон Бойківщина

Регіон Покуття

Регіон Буковина

Народився я в передмісті Снятина — мальовничих Микулинцях. Змалку був закоханий у таємничий і барвистий світ живого покутського довкілля. Це й змусило взятися за пензель. Першим учителем став відомий художник Ярослав Лукавецький, який побачив у мені майбутнього митця. Доля моя була вирішена. Після закінчення 4 класу Снятинської школи поступив у Київську республіканську середню художню школу ім. Т. Шевченка. Після її закінчення, у 1969 році вступив до Київського державного художнього інституту, де навчався на графічному факультеті. Хочу добрим словом згадати мого наставника — професійного художника, нашого земляка Михайла Поповича. У студентські роки брав активну

участь у всесоюзних та республіканських виставках. У 1974 р. навіть був нагороджений дипломом Спілки художників СРСР. Після навчання в інституті поїхав на свою першу роботу — художника-графіка Чернівецького художньо-виробничого комбінату. Тут отримав від обласного драматичного театру ім. О. Кобилянської своє перше серйозне замовлення на виконання афіш-плакатів до вистав: «Декамерон», «Безталанна», «У неділю рано зілля копала». Паралельно займався станковою графікою і аквареллю. А в 1984 р. у Чер-

нівцях відбулася моя перша персональна виставка. В цьому ж році був прийнятий в члени Спілки художників України. Згодом на моїй художній ниві було ще багато творчих звершень, які завершилися присудженням обласної літературно-мистецької премії ім. Сидора Воробкевича та грамоти Чернівецької обласної ради. Приємно, що мої роботи подобаються людям. Окремі зберігаються у Чернівецькому художньому музеї, Дирекції НСХУ, приватних колекціях в Україні, Німеччині, Франції та США. Люблю у своїх творах використо-

вувати художні образи, побудовані на українських знаках-символах, які несуть ідею добра, праці, відданості. На завершення хочу зауважити, що ніколи не прагнув свої роботи заганяти у певні теоретичні рамки. Перекоаний, що у мистецтві завжди має домінувати не раціональне, а емоційне й смислове ставлення до творів, які покликані відтворювати певні людські настрої, думки і почуття, генерувати філософію прекрасного, яку художник дарує світу.

СВІТ, ЗІ СВІТЛА...

*Лемківська мати. 2011 р. 39х29
(мішана техніка)*

*Марія. 1989 р. 39х38 (акварель,
монотипія)*

Вікно спогадів. 2003р 38х44 (мішана техніка)

Згадка про забуте. 2009 р. (акварель, монотипія)

Благовіщення. 2014 р. 36x40 (мішана техніка)

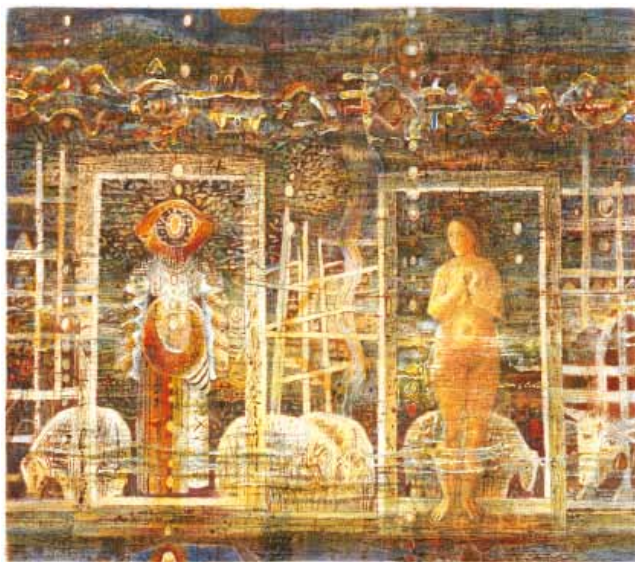

Дорога додому. 1990 р. 50х58 (акварель)

За селом. 1992 р. (акварель)

*Ворожіння.
2007 р. 24х27
(мішана
техніка)*

*Таємниця
свята. 2012 р.
40х43 (мішана
техніка)*

*Казки Буковини і Покуття.
1994 р. (мішана техніка)*

*Зарікайся мід-горівку пити
(ілюстрація до твору
М. Черемшини)*

*Світ зі світла створений. 2006 р. 39х31
(мішана техніка)*

*Двері (присвята лемкам).
2011 р. 39х31 (мішана техніка)*

*Вони прийшли (присвята батькам) 2010 р. 36х42
(мішана техніка)*

Гори, знаки, люди 2013р 49х64 (мішана техніка)

Цьогоріч мені виповнилося 60. Народився наприкінці зими у Підвербцях, що на Тлумаччині. Село розкинулося на стрімких пагорбах правого берега Дністра, оточене з кількох боків глибокими ровами каньйону, лісовими посадками і родючими полями. З дитинства відчув потяг до пензля і полотна, прагнув навчитися азів мистецтва у когось із метрів. Та професійних художників у селі не було. А програма загальноосвітньої школи не могла задовольнити потреб дитячої душі в самореалізації. Тому першими і єдиними на той час моїми учителями стали відповідні книги та мальовничі краєвиди, побут села, історія та етнографія краю.

Малював дуже багато: краєвиди, народну архітектуру, портрети односельців, футболістів, пастухів, рибалок. У Незвиській середній школі, яку закінчив, дотепер зберіга-

ється портрет Лесі Українки, виконаний на прохання вчителів, які були першими поціновувачами мого таланту.

На початку 70-х двічі пробував вступити до Косівського технікуму народних художніх промислів, але одного бажання виявилось замало. Тими роками конкурси були високі і стати студентом «без блату» було практично неможливо. Однак я не переймався невдачами, а вперто малював і... нарешті місцевий художник-аматор Василь Грижак запропонував роботу оформлювача в Тлумачі. Невдовзі мене «помітили» в Тлумачській районній газеті, куди я приносив малюнки, вірші і скерували на навчання до Українського поліграфічного інституту імені І. Федорова. На цей раз мені пощастило поступити на відділ книжкової графіки. Навчався в одній групі з такими відомими нині ілюстраторами, як Вікторія Ковальчук, Зеновія Юськів, Микола Барановський. На останніх курсах працював художником у часописі «Жовтень», де спілкувався з різними творчими людьми, що гуртувалися навколо Романа Федоріва. У пору канікул з головою занурювався у свою творчу лабораторію у рідних Підвербцях і малював краєвиди, портрети, які й нині зберігаються у хатах односельців, нагадую-

чи про тих, котрі вже відійшли у вічність.

Після закінчення інституту відслужив у армії і став працювати у видавництві «Вища школа» Львівського університету імені Івана Франка, а невдовзі у «Каменярі», де на замовлення дитячого видавництва «Веселка», серед інших робіт, ілюстрував відомий твір Івана Франка для дітей «Фарбований лис». Казка «Фарбований лис» вийшла 1984 року 400-тисячним накладом і мала неабиякий попит. Мої пошуки й мистецькі винаходи тоді позитивно відзначив відомий авторитет книжкової графіки Георгій Якутович. Видання було подане на конкурс кращих книжок року, і як одне з його переможців експонувалося на відповідній республіканській виставці, звідки окремі ілюстрації були закуплені. У 1987 році кращі ілюстрації до казки опублікував журнал «Україна», який виходив англійською мовою й розповсюджувався за кордоном.

Паралельно працював над оповіданнями Ольги Кобилянської, Ірини Вільде, видав збірку віршів «Ясеновий мольберт», проілюстрував «Жбан вина» Романа Федоріва, «Галицьку браму» Степана Пушика, брав участь у виставці молодих художників. Згодом ілюстрував книги видавництва «Веселка»: Юрія Федьковича «Бідолашко»,

Гунасени Вітани «Чарівна сопілка», Генрі Сенкевича «Янко-музикант», Йова Крянге «П'ять хлібин», румунські та синегальські казки, що виходили українською мовою. Для видавництва «Червона калина» у Львові оформляв твори Б. Лепкого «Не вбивай», «Батурина», «Мотря», «Мазепа», А. Чайківського «Сонце заходить». До відкриття в 1990 році Художньо-ремісничої школи в Галичі намалював декілька десятків портретів українських художників. У цьому ж році виїхав до Запо-

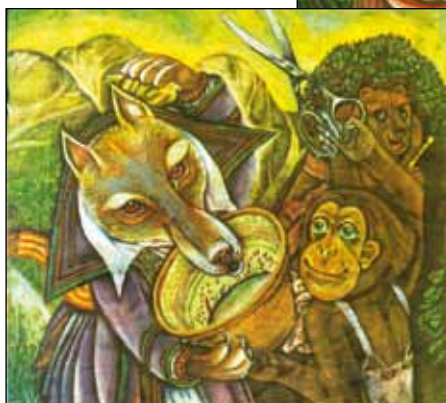
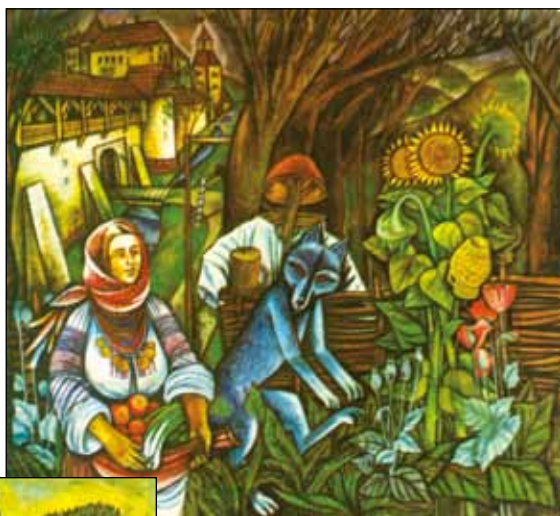
ріжжя. Малював портрети, пейзажі та інші картини, ілюстрував твори письменника Петра Ребра. Через десять років повернувся додому. Виконав художнє оформлення виставного залу новобудованої Незвиської середньої школи та серію портретів композиторів, художників для Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Але не все легко складалося у житті. Свого часу мені відмовили у прийомі на роботу в Івано-Франківському художньому фонді, тому так і зали-

шився кандидатом у члени Спілки художників, що позбавило можливості мати творчу майстерню і претендувати на постійне житло. Та попри всі життєві перипетії прекрасно розумію, що завдання мистецтва — дарувати людям радість і вчити жити в гармонії зі світом і самим собою. Прикро, що небагато людей нині можуть оцінити справжнє мистецтво, не розуміють його роль у вихованні майбутніх поколінь. І все ж продовжую малювати, з вірою і надією вдивляючись у майбутнє.

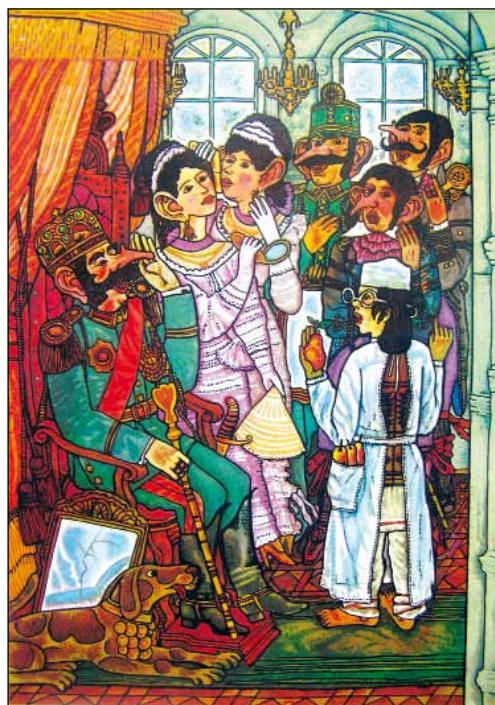
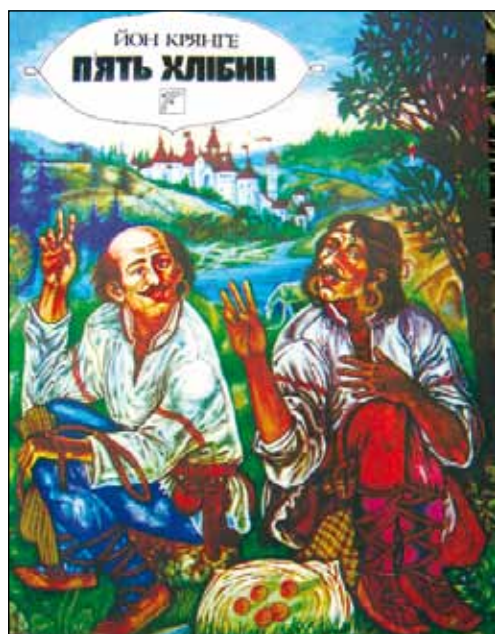
ТЕПЛО ДУШІ... НА ПОЛОТНО

Ілюстрації
до казки І. Франка
«Фарбований лис».
1984 р.

Ілюстрація віршів
Й. Струцюка
«Безконечна казочка».
1984 р.

Народився в селі Русіві на Снятинщині. Дитячі роки зафіксували і чорну рілля покутського поля, і червоні маки з синіми волошками в житах, і грозіві хмари воєнних лихоліть. Та попри все те мріялося бути художником. У 1970 році здобув бажану освіту — закінчив графічний факультет Львівського поліграфічного інституту. Працював художником у Снятинській дитячій бібліотеці, у районному кінотеатрі ім. І. Франка, вчителем образотворчого мистецтва

в Снятинській середній школі ім. В. Стефаника. Сімнадцять років віддав Івано-Франківському художньо-виробничому комбінату.

За плечима більш як півстоліття творчої роботи. Не рахував скільки пейзажів, натюрмортів, жанрових портретів намалював. Може, п'ятсот, а може, й тисячу. Тішуся, що у моєму доробку — серія графічних робіт з життя покутського села, зокрема, ілюстрацій до творів письменника-новеліста Василя Стефаника, які експонуються в Русівському літературно-меморіальному музеї письменника.

Були часи, коли ілюстрував Снятинську районну газету «Ленінська правда», а пізніше — «Голос Покуття».

У 1990–2000 роках художньо оформляв ряд історико-культурних та краєзнавчих нарисів видавничо-друкарської фірми «Прут Принт»

в рідному Снятині, за що в 2000 році отримав літературно-мистецьку премію ім. Марка Черемшини.

З нагоди 80-річного ювілею презентував персональну виставку в Снятинському художньо-меморіальному музеї Василя Касіяна, яку подарував музеєві.

Усе своє мистецьке життя старався продовжувати творчі традиції Снятинщини, за що й нагороджений у цьому році мистецькою премією ім. Ярослава Лукавецького. Премію присуджено за дизайн збірки Дарії Чорней «Пелюстка душі», книжки Мирослава Попадюка «Перевесло» та серію ілюстрацій до творів Василя Стефаника.

І хоча зараз я на заслуженому відпочинку, стараюся бути на всіх творчих заходах у місті, районі, а інколи — й області. Радію, що таланти на моєму Покутті не перевелися.

3 ПОКУТСЬКИХ ПЕРЕЛОГІВ

Снятин Літературно-меморіальний музей
Марка Черемшини

У Микулинцях

*Будинок, у якому жив
поет Григорій Гришко*

Стара лазня

Літо пахне сіном

У вікна сонце зазира

*На околиці
Снятина*

ІЛЮСТРАЦІЇ
ДО ТВОРІВ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Палій

Марія

Катруся

Камінний хрест

З міста йдучи

Моритuri

Суд

Стратився

Сини

ОДИН ДЕНЬ У ЗЕЛЕНОМУ

У Карпатах впевнено загосподарювала зима. Ще з середини листопада вкрила землю і густі смерекові праліси ковдрою пухнастого снігу. А верхи ще скоріше, перед Покровою, одягли білі шапки, та так і не скидали. Тепер уже, напевно, аж до середини травня, чи й далі хизуватимуться ними. Мороз із кожним днем все дужче і дужче потискав, ніби нагадував природі і людям, хто тепер в цьому краї господар.

Василь зловив себе на думці, що це питання «Хто в краї господар?» не дає йому спокою відколи він тут замешкав, у Зеленому. Та чи тільки відтоді? Адже у горах він лише третій місяць. Ні, воно, це питання, мабуть, засіло у підсвідомості з тих пір, як стинав голови зайдам-будякам дерев'яною шаблею у дідовому саду, як відчув неприязнь і упереджене ставлення до себе поляків-професорів вже у першому класі гімназії. І то за що? Лише за те, що відкрито відстоював думку, що в Україні хазяями мають бути українці. І тоді, коли у сімнадцять літ з головою поринув у роботу підпільного осередку ОУН. Коли щонеділі, проводячи зустрічі і бесіди з селянами, а особливо молоддю, довколишніх біля Снятина сіл, бачив у їхніх очах смуток і тугу. Бо вони на своїй дідівській землі не є газдами, бо панує поляк, навіть жид і той жиє краще. Але тішило Василя те, що оту «укриту злість і облудливу покірність» в очах співрозмовників вдавалося йому переробити на гнів та іскру надії.

А мороз справно робив своє діло. Василь вийшов на двір. Коли розсіявся клубок пари, що викотився разом з ним із прочинених дверей, побачив над собою голубий дзвін високого неба і білизну гір довкола. Він, цей велетенський дзвін, віддихав величчю, гудів тишею, аж у скронях калатало. Стояв, мов заворожений. Згадав, що сьогодні велике свято — Введення у храм Пресвятої Богородиці. Мабуть, не прийдуть до школи його учні. Вони і в будні не дуже-то статкували, а в свята і поготів. Він і їх розумів, малих гуцулят, і родичів їхніх. Не до школи їм, коли у родині одна пара чобіт на двох і кожушина теж одна, а до школи кілька кілометрів іти з віддалених кутів та присілків. Ще з осені та поки не запали великі сніги, не потиснули сильні морози і можна було ходити в постолах та кептарях — то учнів у школі було більше. Робота йому подобалася. А дітям вдавсь молодий учитель. Вже хоча б за те, що не бив їх березовим прутом, як його попередник. Йому навіть кричати не було потреби. Бо діти слухали свого учителя, як заворожені. Особливо коли розповідав їм про події давнини — про київських князів, запорозьких козаків, про їхні

походи славні, бої переможні і поразки. Навіть про їхнього славного Олексу Довбуша багато чого незвіданого розказував. А умів розказати так, що малі слухачі забували про все на світі, сиділи з широко відкритими очима, в яких спалахував то вогонь втіхи, то сльози болю. «Великий дар полонити душі людські має наш пан учитель, — кивали головами старші гуцули уже через пару тижнів роботи Андрусяка у Зеленому. — Доброго учителя послав нам Бог, коби надовго».

Любив він наодинці побути з Черемошем, рідним братом милого йому Прута. А ріка тут таки мала силу. В пору осінніх дощів вона так вирувала, клекотіла і ревіла, що за пару метрів голосу співрозмовника не вчути. Грізний і величний він, цей символ Гуцульщини, такого ніяким морозам сибірським не скувати. Ще поки тепло було, щонеділі здіймався у верхи. Зелене тиснулося між Чорним Черемошем і підніжжям Чорногори, дерлося верх схилами до затишних царинок та ближніх полонин. З долини вели круті плаї на хребет, аж до самого Попа Івана. Особливо облюбував Василь собі ту стежку, що продералася через густий ялиник до загадкової Марічейки. Скільки б не виходив туди, кожен раз довго стояв на березі казкового озера, заворожений його таємничою задумою і спокоєм. Саме тут найчастіше згадував свою Євгенію. Мріяв, що колись обов'язково приведе її сюди. На руках винесе на сивого Попа Івана. Хай побачить, яка то чудова і яка велична наша земля українська. Вершина гори була його улюбленим місцем. Дух перехоплювало від побачених видноколів. В ясну погоду днину манила вдаль велична Чорногора. Конус Говерли ледь виднівся на півночі, синіли вдалині за Костричею Покутські гори, а зовсім поруч, за Черемошем, полонини і ґруні Гриняви. На південь, ген поки видно, синіми хвилями хребтів вирувало море Волоських Карпат, а на заході Закарпатської України. Рай та й годі. Шкода, що пошматований, кордонами розділений. І по цей, і по той бік Чорногори живуть прадавні господарі цього раю — українці-гуцули. А на Закарпаття не заходь, ані руш ногою за гранітний стовпчик, бо там друга держава. Якби його, Василева, воля — повисмикував би він ці стовпи з латинськими літерами «Р» та «S». Українську землю з діда-прадіда, з часів Великого Володимира поділили по живому на польську і чехословацьку. Хоча тих поляків разом з чехами і словаками набереться менше, чим є українців у світі, але вони мають свої держави, ще й по доброму шмату у сусідів відтяли. Думає над цим не раз, чому так є. Та тому, що вони боролися і працювали. У цьому світі ніхто нікому задарма нічого не дає. Лиш напругою думки, потом і кров'ю можна вибороти собі місце під сонцем. До такої боротьби він уже був готовий. Знав, що буде нелегко, бо вороги надто дужі і захланні. Але вірив і у свої власні сили, і в своїх друзів-однодумців, і в приховану, дрімаючу силу свого народу. Он тільки ці гуцули з Зеленого чого варті. На жаль, мабуть, недовго прийдеться йому повчи-

телювати тут, в самому серці Українських Карпат. Бо світ останнім часом все більше нагадує притухлий вулкан — всередині вже клеко-тить, вирус лава. Та й тут, в Галичині, совіти вже геть скинули мас-ку доброзичливців-визволителів, якою прикривалися ще рік тому. На зміну «золотому вересню» тридцять дев'ятого прийшов чорний, зло-віщий вересень сорокового з арештами і розстрілами українських па-тріотів. Навіть приналежність до компартії Західної України не вря-тувала багатьох українських інтелігентів, а на що було надіятись та-ким, як він, націоналістам. Чекав Василь звістки від друзів зі Сняти-на. Як вони там, побратими-ОУНівці? От допоможе Бог, збудують вони свою самостійну державу, і тоді він ще буде учителем, може і сюди повернеться, в Зелений Рай (так подумки, про себе, називав Зелене).

Плин думок розвіяла господиня обійстя вуйна Василина. Вона вже встигла покутати маржину, принесла квартиранту жбан мо-лока і вже чверть години глядить, не сміє перебивати думки. Це з ним таке згуста буває, але сьогодні — вже щось занадто. У неї вже і люлька погасла, і мороз пробирає.

— Ви, відай, забулис-те, паничу, що то не Петрівка. А до шко-ли не мете йти? Василь стрепенувся. Аж тепер відчув, що мороз пощипує за щоки, ніс і вуха. Він як вийшов, так і стояв простово-лосий. Забіг в хату, нашвидкуруч з'їв кусень кукурудзяного хлі-ба, запиваючи молоком, і побіг до школи. Дітей прийшло лише се-меро, тих, кому поближче.

А надвечір того дня до нього прийшла мама. Пішки зі Снятина прийшла. Два дні добиралася, вело її материнське серце в гори, такі високі, що куди тій горі снятинській. Заночувала у добрих лю-дей в Яворові і від досвітка аж сюди, у Зелене, придибала. Стоми-лася, дорога погана. А як ішла краєм обриву понад Черемошем за Красником — аж в голові крутилося. Але вона мусила прийти, бо у Снятині щось страшне коїться. Совіти всіх його друзів арешту-вали: і Миколу Фрондзея, і Адама Опарука, і Михайла Садового, і Штефку Чорнушку.

— Ой, руки у них довгі, стережися, синку.

Як міг, заспокоїв маму. А на ранок наступного дня вони попро-щалися. Знаковим буде той день у його житті. Бо востаннє при-горнувся до матері, провів свій останній урок і попрощався з Зе-леним. В думках попрощався, озирнувшись із засніженого верха, і твердо ступив на стежку війни. Бо інакше він не міг. Бо девізом його життя тепер стали слова Франка:

*Супокій святеє діло в супокійній часи,
Та сли в час війни і бою
Ти зовеш до супокою —
Зрадник, або трус еси!*

ПУРПУРОВА МАКІВКА

Травень видався на диво теплим, тільки вітер розрізав холодним лезом повітря. Сади, казали люди, вже відцвітають. Мені ж то не відомо, я на лінії вогню, а тут пустиня, тут усе живе приречене на смерть. Ти ж це знаєш...

Скоро настане літо. Ти так його любила, мамо. Тобі подобались червоні, немов підпалені сонцем, маки. Коли я був малим хлопчиком, приносив Тобі декілька маківок з нашого саду. Там цвіло невеличке їхнє «сімейство». А ще в нас був великий квітник біля будинку, Ти завжди садила багато квітів, різних-прерізних. Та чомусь маки любила найбільше. Казала, що мак не дає забути, що кожна квіточка має душу...

Мамо, а Твоя випічка: смачнезні пироги, тістечка. Всі рум'яні з шматочками безмежної материнської любові. Влітку відкривала вікно, що виходило в садок, і аромати печеного перемішувалися з теплим повітрям і лоскотали носи всіх, хто йшов повз хату. В Тебе ніколи нічого не підгорало, ніколи не було чогось забагато чи замало. Все в міру. Лише Твоя любов лилася через край...

Я пригадую: Ти любила схід сонця, коли небо починало вигравати ніжно-жовтими кольорами, коли пробуджувався новий день. Ти була жайворонком. Кожного дня прокидалася, щоб зустріти перші промені сонця, наспівувала тихесенько пісню і метушилася на кухні. Твій голос розливався по кімнаті, окутуючи материнською любов'ю все довкола. Рідненька, я так любив Твої руки, такі лагідні й теплі. Вони завжди куйовдили мені волосся, ласкаво обіймали, голубили, а рожеві уста торкалась моєї голови...

Твій материнський погляд... Він приховував якусь загадку душі, торкався мого серця особливо ніжно. Пам'ятаєш наші довгі зимові вечори, коли я залишався з Тобою? Ми розпалювали камін, наливали гарячого шоколаду в Твої улюблені чашки і просто розмовляли. Вогонь лоскотав зашкарублі дрова, ті потріскували і піднімали крихти попелу вгору. А ми говорили, мовчали, згадували, чекали... Я ніяк не міг зрозуміти Твоїї таємниці, що ховалась десь у самій глибині материнського серця...

Ти ніколи не плакала... Хоча я бачив Твої приховані сльози: коли я вперше пішов до школи, коли виграв конкурс з фізики, коли тримав у руках золоту медаль, коли вперше прогуляв всю ніч, не відповідаючи на Твої дзвінки, коли били студентів на площі, і я був серед них, коли мені прийшла повістка...

Я завжди боявся Тебе розчарувати, але ніколи не міг сказати цього. Я просто мовчки дивився в Твої добрі очі, і ти розуміла мене без слів...

Ненечко, Твоя материнська любов була для мене загадкою, я ніколи не міг її розгадати і зрозуміти, але завжди відчував її... А найбільше тоді, коли Ти приїхала до мене на фронт. Стала однією з тих, хто рятував нам життя. Лікарем-волонтером. Ти завжди була енергійна, активна, усміхнена...

Починався штурм. Я тримав оборону. А Твій погляд завжди супроводжував мене. Товариш поранений, інший убитий, розірваний на шматки... Мені прострелили руку. Пекучий біль пронизав тіло, руку почало зводити судомами... «Я маю триматись!» — крикнув сам собі...

Ставало страшно, нічого не бачив крізь дим, кров скапувала із простріленої руки. Біля мене впав побратим. Жорстока куля прошила його наскрізь, увірвалась у серце і вбила життя...

Мамо, Ти бігла йому на допомогу... Вірила, що врятуєш, але було пізно... Ти бігла до мене, захистити, вберегти... Ми обійнялись з Тобою поглядами. Мамко... Ти повалилася на мене, Твоє тіло стало важке. Я не зрозумів, думав, знепритомніла... Підхопив Тебе здоровою рукою і поніс до бліндажа. За цих декілька секунд на цій руці, якою Тебе міцно притиснув до себе, розквітала пурпурова маківка. Така гаряча, така яскрава... Кричав, біг, ноги плутались, темні плями з'являлися в очах, я забув, що теж поранений.

Мамо, все буде добре, правда ж? Серце, немов вирвали з грудей і залишили вм'ятину... Я не відчував нічого: ні болю, ні тепла, ні Твоєї ваги... Я просто біг, спотикався, підіймався і знову біг кудись прямо, де мали б бути волонтери-медики...

Мамо... Плакав. Марив. Це ж сон?

Я ніяк не міг оговтатись, прийти до себе. Командир дозволив мені повернутися з Тобою додому...

Посадив на могилі багряні маки... Ті, які Ти любила понад усі квіти... Вони розквітнуть наступного року лише для Тебе, їм співатиме крихітний жайворонок ранішніх пісень, і промені сонця купатимуть їх у ніжній травневій ласці. А у моєму серці завжди, до останнього подиху, буде квітнути пурпурова маківка Твоєї любові, МАМКО!

ОБРАЗКИ З МИНУЛОГО

*

Наприкінці серпня, коли вже відбуває літо, відпалає дивним цвітом небокрай і зберуться журавлі у вирій, з усіх усюд потягнуться сюди вервечки машин, підвод і тракторних причепів. Легендарний Чернятинський млин, що на горбі при дорозі з Поділля в Карпати. Звідки лише не їхали сюди, і Буковина, і Тернопілля, і навіть з ближніх закарпатських сіл, що вже за перевалом. Ці нескінченно довгі вечори у чергах, знайомства і братання, ці люди, різні за говірками, а чи й за поглядами, але об'єднані хлібом насущним, ці незабутні посиденьки всіх з усіма, де не ділили хліб й до хліба. Але траплялося, що не ділили щось, траплялися й надто хитрувати, і нарвані, і такі, що намагалися прорватися без черги. О!.. Тоді млин гудів.

— Не мелеться...

Перекрикували один одного, прискакуючи та стрясаючи кулаками повітря.

— Не мелеться твоє тут...

До бійок не доходило, заспокійливий шепіт вальців швидко гасив гнів та студив голови. Значно гірше було, коли в оці довгі, похитливі ночі лихий плував котрого та тягнув на подвиги. Ох, ці спокусливі приїжджі молодіці, неписаної краси їх обличчя, жага їх звабливих очей, ніщо не в силі було затьмарити їхніх принад, ані невибагливий простий одяг, ані важкі мішки, які доводилось носити нарівні з чоловіками. На ранок прибігали до млина місцеві жінки. Вони все вже знали, їм усе доказали. Були, як правило, дуже великі скандали. Чоловіки їх ходили з понуреними головами, а млин ще довго мав що перемелювати.

— Добре заходить, але зле виходить...

Ходив по млині дуже шанований тут, завжди розсудливий, а заодно розважливий старший за віком чоловік, якого всі називали просто Миколайович. Щоразу, коли траплялося подібне, казав він одну і ту ж фразу, в його розумінні вона була філософською. Дуже хотів Миколайович, щоб із неї зробили правильні висновки. Але минав час, і все повторювалося, нічого не мінялося. Молов млин мливо, а з ним і людські перемелював долі.

Ближче до Різдва віз до млина і я. Іван щоразу зустрічав мене радо. Ріднило нас немало що, але, головне, походили ми з одного села. Я був ще дитваком, а ЙІван уже парубочив, я добре пам'ятаю,

як до сестри, що завідувала в нашому селі медпунктом, приїхала на літо гарнесенька дівчина з Чернятина. Так ніби й бачу зараз: липневий вечір, сідає за полями втомлене сонце, Іван стоїть з ровером, а навпроти ця гарнесенька дівчина з Чернятина. Вони мовчать. Не думаю, що тому, що швендяв там малий я, а думаю, що їм не треба було слів. За цією ось дівчиною Іван поїхав до Чернятина там таки того літа, з останнього класу школи.

Коли я приїжджав у млин, Іван знаходив для мене старе вбрання мельника і казав:

— На, йди мели...

Я знати не знав, звідки береться цей білий струмочок, що біжить та біжить у двох маленьких віконцях транспортера, але і місія моя була символічною, мав стояти тут і, головне, не заважати мельникам. З них старший, Мохорук, педантично уважний і ввічливий, так ніби прийшов ще з тих давніх галицьких газдів, ще з того століття, у начищених до блиску черевиках та завжди охайному робочому вбранні. Коли пил борошна, чи осипки все ж осідав на черевик, то Мохорук непомітно чіпляв ним за штанку, раз-з-з — і черевик знову блищить...

— Пане-добродію, — ввічливо звертався він до мене, — як набереться вже повний мішок, то ставте позначки: петльоване — римським «один», разове — «два» і те, що залишиться, — «три», третій сорт...

Момент істини для мене саме в цьому полягав, римськими — один, два, три, вищий пілотаж, це коли водити чорним вугликом по теплих ще мішках, а особливо, коли виводити одинички. Водив і уявляв, як втішаться вдома, коли вже будуть сортувати: це на калачі, це на вареники, а те, що залишилося, — на хліб, на повсякденне. Коли помол уже було складено рівненькими штабелями при виході, я йшов до акуратненької хатки мельника, що поруч, на подвір'ї млина.

— Знайомтесь, дід Григорюк...

Іван знайомив з високим на зріст, трохи старшим за нас чоловіком, в якому вгадувалась недавня ще молодеча завзятість і особлива людська доброта. Дід всміхнувся, і мені здалося, що давно його знаю, що десь ніби бачив, і взагалі було щось до болю рідне в його очах.

— Діду, — сказав Іван, — сьогодні мають бути пироги...

Сказав Іван багатозначно і з підтекстом, я був у нього гість, а значить, вечеря мала бути святковою.

— Гай-гай, — всміхнувся дід, — будуть-будуть...

І він, ніби молодий, гайнув городами з мискою свіжоспетльованого борошна, з якого дідова дружина, або ж, як він казав, баба,

варила нам свіженькі вареники. Взагалі-то, Григорюком він не був, був Григорівим, але на всіх Григорівих у Чернятині казали Григорюки, казали й на діда.

Сімнадцяти літ опинився в Німеччині. Коли ми вже трохи підпили, виймав дід з кишені губну гармошку, награвав та наспівував і був трохи подібний на якогось німецького Ганса з радянських фільмів про війну.

— Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt *...

Власне, в тих своїх сімнадцять побачив він дві абсолютно різних Німеччини. Одну, як лиш його привезли туди, довершену, із селами з підстриженими газонами і живоплотами, полями, що стільки око сягало, ідеально доглянутими, німцями, ретельними і прагматичними, що від зорі до зорі працювали, вибудовуючи цю довершеність, яка, зрештою, і переросла у відчуття їх особливої окремішності, вивищеності і возвеличення, у фанатичні ідеї, випещених ними ж нацистів, які завершилися пропастю. Друга Німеччина була та, з якої він утівав, Німеччина пригнічена, приречена, принишкла, жалюгідна. Якихось особливих спроб затримати його в цій втечі ніхто і не чинив. Він пам'ятав той лемент німців і собак у перший день, коли лиш дременував. Але він спритно заскочив на стодолу, собаки, що прибігли першими, бігали довкола. Німці нишпорили в стодолі, та так нічого не знайшовши, махнули на все рукою і дали собі спокій. Далі він ішов і ніхто на нього уваги не звернув, не запитав, хто та куди йде. Нараз усе стало непотрібним, і села з підстриженими газонами, і дбайливо доглянуті поля, і Григорюк, що мав їм бути за раба та робити на них за їжу.

— Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt...

Били його вже на території Польщі. З поляками, як знав Григорюк, стосунки в українців завжди були складними, але не знав він, що зробили з цими стосунками роки війни. Коли прибився до якогось забитого хутора серед полів, то побачив кількох хлопів, що молотили на тоці снопи. Дуже хотів їсти, власне, голод найжахливіше з усього, що збереглося в пам'яті з тих днів. Він підійшов ближче і показав на хліб, що стояв на столі.

— Їсти...

— Ти єстем поляк?

— Ні, українець, я — українець...

— Бандеровець...

На «о» наголосив один з них.

— Пся крив! — і щосили вдарив ціпом.

* Німеччина, Німеччина понад усе, понад усе на світі...

Скільки били, Григорюк не пам'ятав. Лише на ранок прийшов до пам'яті і рушив далі. Через багато днів і ночей дійшов до Чернятина, стер ноги, що потім все літо пролежав, ходити не міг.

З Іваном вони здружилися в колгоспні роки, коли будували ферму, тік, школу, садок, клуб і все, що в ті часи будували. Чи було їм добре в колгоспі? Про це вони не говорили, але це були роки їх молодості, а значить, кращі роки. А от у криницю, з якої пили воду, вони ніколи не плювали.

Уже коли Іван у млині не працював, дід Григорюк під Різдво тяжко забанував за тими нашими вечорами. Йому дуже кортіло між люди, послухати, як шелестять вальці, прислухатись до дивних закарпатських слів та мови буковинців, послухати, врешті-решт, що тепер кажуть та як виглядають ті, що в млині. Дід вбрався і вийшов на вулицю. Було, як це бувало під Різдво, хуртовина замітала чернятинський горб. Переступаючи через замети, дід не зовсім упевнено пустився в дорогу. Тьманими пасмами, так ніби їх хтось розмазав по цих сизуватих вечірніх просторах, світилися на горбі вогники, і не світилися, а жевріли. Дід знав: це світився Чернятинський млин. Один з вогників невпинно наближався, щоб розминутися з ним, дід Григорюк ступив у колію. І тієї ж миті відчув страшенний удар. Вогник, що наближався, перетворився у велике яскраве світло, сяйво, так ніби серед снігів, серед цієї передрізв'яної віхоли, засвітилися нараз тисячі ламп. А потім згасло все.

— Там, на дорозі, машина збила чоловіка...

Хтось забіг до млина. Потім усі, хто тут був, вибігли на дорогу. Серед білих заметів лежав дід Григорюк. Безжалебно танцювала віхола, так ніби закликаючи вже до різдвяної казки-містерії, звисали вуха старенької кролячої шапки і тільки з широко відкритих очей прозирала неповторна дідова доброта. Так ніби востаннє всміхався дід до світу, і ніби дивувався, що ось не встиг. І не дійшов, і не добіг...

*

Павло Дворський вечеряв з незвиськими механізаторами. Позаду був останній день жнив, і знаменитий композитор «Смерічки», здавалося, переспівав для них усі свої пісні. Вдень Павло стояв на тракторній, і знайомий комбайнер усе прискіпливо якимось придивлявся до нього.

— Звиклося по телевізорі, і аж не віриться, що це він коло мого комбайна...

Ввечері, коли гарний, повновидий місяць, що буває лиш у серпні, прокладав борозенку до осені, їхали вони до колгоспної ідальні «на квітку». Їхали і співали через усе своє село. В ідальні співали

вже після першої. Співали невідомої, видобутої десь з неосязних криниць. Відчувалось, що запорошені, вимучені цим великим літом сільські вуйки співанкою давали волю не лише серцям, але й тримали іспит перед Павлом, ніби доводили, що і вони, якщо треба, вміють і можуть. Павло сидів у кінці столу і по-дитячому тихенько тішився. Один з них, ненайавторитетніший, помічник, скоріше, котрогось із помічників, вдень чогось тинявся побіля току і, видавалось, «під мухою», взявся сказати тост. Ті, що сиділи поближче, намагалися спам'ятати, але Павло підтримав.

— Ну, то кажи, — сказали і вуйки.

— Ти розумієш, Паша...

Промовець зам'явся, наче в підшукуванні слова, видно було, що тости виголошувати доводиться нечасто. Оце панібратське «ти» і оце невідомо звідки зайшло на незвиські береги «Паша» зробило обстановку за столом ніяковою, але Павло все так же доброзичливо підбадьорив.

— Най, най...

Промовець продовжив.

— Ти розумієш, Паша, як ми тебе любимо...

Він знову шукав слів і закінчив заїждженим і примітивним «а щоб я жив, а ти не вмер», трафаретний жаргончик було закинуто явно для того, щоб розвеселити компанію, але на компанію це не подіяло, всі чекали, що скаже Павло. Павло говорив, і слова пульсували. Україна... Україна... Україна... Незалежна, неподільна і соборна. І не було в цім пафосу. Павло лиш повернувся зі своїх канадських гастролей і він перебував під враженнями, йому хотілося, щоб і в нас, як і в них.

— Хай мовчать Америки й Росії, коли я з тобою говорю, — повторив Павло поетові слова.

Але їм хотілося чогось простішого, чогось такого, що кажуть за столом, не звикли, відчувалось, вони до цих високих слів. Та й чи зрозуміли...

Хай мовчать Америки й Росії...

— Ой, хлопці, як давно не бачив я маму...

Ми проводжали Павла до його рідного села. Була довга дорога і було багато розмов, запам'яталося оце. Валерій Маренич до Софії Ротару в перерві концерту:

— Соню, як справи?

— Валера! Брось ти свій деревенській язик, говорі нормально...

Софія Ротару — народна артистка держави, що зветься Україною, злеліяна піснями Володимира Івасюка. Валерій Маренич зігнаний зі сцени за записку на могилі Володимира Івасюка в трагічні травневі дні: «Спасибі, брате, за любов нетлінну до рідної вкра-

їнської землі, вівік твою «Червону руту» співати будуть солов'ї. Тріо Маренич».

Давно хотів я бачити село, де вперше сказав він слово, де, з якого боку сходить там сонце, котра стежина вела його в поле, де і з чого народилася там українська пісня. Але в'їжджали ми з глибокої ночі, і єдиними зустрічними в селі пісняра були для нас високі придорожні дерева. Такою гарною, обсадженою з обох боків дорогою, прийшов до нас вкраїнський пісняр.

— Господи! Матінко Божа! Павлик...

Це — мама.

Ми ласували плодами вечірнього саду. А пахне сад Павлів уже Молдавією, кордон буквально за городами.

— Спасіба, — казала мама, — спасіба, що ви мені його привезли...

Павло зливав на руки студеної води з батькової криниці. Раптом він поклав кварту набік, став посеред споришевої обори, і глибока ніч озвалась піснею.

*Бентежить душу в ріднім краї
Високе небо, шум ялиці...*

Співав Павло Дворський.

*Вам не простять мої Карпати
Поля загублені і ріки —
Онуки будуть проклинати,
Допоки житимуть на світі.*

Співав на рідній оборі, і був у нього я — один глядач. І ще небо, і місяць, яким буває він лише у серпні, і ще зорі на чистому небі...

*

Заповідалась осінь непогідною. У перших числах вересня, не відійшовши толком від затяжних пожнивних дощів, вдарив приморозок. Було це так несподівано, що село, прокинувшись, не одразу й второпало, від чого це раптом левади стали сизуватими. А коли у відрах, залишених на ніч надворі, виявили старку, всі нараз згадали про городи. На селі стільки й розмов, що про картоплю, буряки та невижату кукурудзу.

Городи, городи, городи...

З колгоспним головою йшли ми до школи. У голови свої клопоти. Тепер, коли село пішло на городи, надій на те, що хтось збере колгоспне, залишалося мало. Виручити могли хіба що гуцули, котрі кожного року приїжджали о цій порі, але що там цих гуцулів — горстка, та ще місцеві школярі. Котре вже їх покоління в наших краях витягує на своїх плеченятах непосильну ношу колгосп-

ної осені. І нічого, як кажуть, сходить. Котрий колгосп обійдеться без дитячих рук, коли приходить пора збирати картоплю. І, що-найголовніше, задарма. Не прийнято оплачувати працю школяра. Вважалося, що тут, на колгоспному, він не працює, а прищеплює любов до праці.

Та часи помінялися. Ні, школярі не страйкували і не пікетували колгоспних контор, але так як усі почали раптом йти до ринку та ринкових відносин, вирішено було, що і найменші не повинні віддавати, а повинні продавати свій труд.

— От ти, Михайло, — демонструючи на практиці акт ринкових взаємин, запитує голова у малюка, — скільки ти заробив за вчора?

— Три тисячі, — гонорово каже Михайло.

Тоді в нас ходили купони.

— А можна й п'ять, — при цих словах голова звертається до всіх. — Залежить все від того, як працювати.

Через хвилю, явно інтригуючи, голова продовжує:

— Можна й шість...

Після агітації і більшенькі, і меншенькі горохом висипають на подвір'я, миттю, як вітрогони, а особливо хлопчак, перелітають через кладку — і ось усі вже в кузові вантажівки, для якої, єдиної в господарстві, наскрябали відро бензину, щоб вивезти на картоплю. За кладкою, грючись на скупому сонці, що ледь-ледь пробивалось з-за гори, стояла молода вчителька.

— Чого так сумно, пані професорко? — спробував підбадьорити голова, і я лише тепер зауважив, що «пані професорці» справді сумно.

— Ви розумієте, — пересиливши себе, щоб не розплакатись, після паузи каже вона, — директор не відпускає на похорон.

Вона говорить і сама дивується з того, що каже.

— Сказав, що як піду, то напише догану і звільнить з роботи...

Вчителька обурюється, повідає, що напоумлювала директора, казала, що це вже не сталінські часи, що не по-християнськи так, але директор твердо на своєму «ні!»

— Демократія демократійов, — сказав він, — а порядок мусить бути, а то один на город, другий — на похорон, а в школі хто буде...

Обурюється й голова.

— Де директор? — грізно запитує він, але вчителька добре розуміє, що голова для директора ніхто, і від цього ще болючіше стає на серці.

А між тим, час іде і, здіймаючи в кузові гармидер, малюки й старшокласники ніби нагадують, що час рушати. Нараз старші шушукають на дітлахів.

— Тихо! Похорон...

Ті, що ближче до борта, змовкли, виструнчилися у скорботну позу і ті, що залишалися при дорозі. Наближалася похоронна процесія. Чому ховали так рано? Причина все та ж — городи. Та й, повідали, священник мав кудись їхати. Тому і вирішили пришвидшити.

— Боже-Боже, все своє життя вона не стала, — згадувала небіжку молода вчителька. — Куди, Дробчучко? Йой, скільки ще роботи, йой, діти, йой, хата... Все бігом та бігом...

Несли її якось також не так, як інших, а ніби бігом. Оркестр не грав, співали співаки, яких було лиш троє. Може, через те, що церкву в селі відкрили недавно, а може, що інші пішли на городи. І процесія була мізерною, стало раптом тих, хто взяв хоругви, та ще кілька йшло за машиною. Не йшло, точніше, пробігло, пронісши на обличчях одне: городи, городи, городи...

У процесії ніхто не плакав. Може, що ховали вже немолоду. Плакала тільки вона, стояла під сухою з осені вербою і плакала. Колись, ще файною дівкою, привів до Незвиська небіжку шпаровитий сільський парубок Іван. Івана давно вже нема. Молода вчителька прийшла до цього села за направленням з інституту. Тут і осіла. Сторонські — вони завжди мали що поділити та про що поговорити. Тепер з сторонських вона залишалася одна.

ГАЗЕТЯРСЬКА ПОВІСТЬ

(уришок)

Розпрощавшись з «Вісником Коломиї», влітку 1996-го я прийшов на роботу до редакції іншої коломийської газети — «Вільного голосу». Мені, як і кожному новачкові на новому робочому місці, треба було налагоджувати стосунки, доводити свою професійність. На першій же планірці в кабінеті головного редактора фотокор Іван Підлисецький запитав: «А що будете робити як відповідальний секретар, щоби покращити обличчя газети?» І я, не розгубившись, відповів: буду домагатися якісних фотознімків. Усі засміялися і крига недовіри скресла.

Редакція містилася на другому поверсі колишнього приміщення райвиконкому. Стіни були оздоблені плитами, ламінованим світлим деревом: тут ще донедавна сиділи районні чиновники. Відчувався запах влади. «Вільний голос», заснований коломийською районною радою і колективом редакції, мав репутацію дещо консервативної газети, хоч перший редактор Ярослав Нарган намагався її зробити цікавою, наповненою різнобічною інформацією. Потім колектив очолила Вікторія Плахта. Я став відповідальним секретарем, а незабаром — заступником головного редактора.

...То був час не лише моєї активної журналістської праці, а й краєзнавчої та видавничої роботи. Здавалося в ті роки, що нема такої творчої сфери, яка мала б мене обійти, оминути. Писав багато сам, допомагав публікуватися іншим. Прийшовши до «Вільного голосу», я почав наполегливо наповнювати газету, яка мала славу колгоспно-виробничої, матеріалами на теми історії, мистецтва, культури. Вже 11 вересня 1996 року вийшов перший випуск моєї авторської історико-краєзнавчої сторінки «Животоки». Епіграфом до неї стали рядки з вірша Лівни Костенко: «Усе тече, але не все минає...». «Животоки» я готував навіть тоді, як 2003 року залишив «Вільний голос» і пішов працювати до Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Вийшло 60 випусків цієї сторінки; останній з них опублікували у липні 2006 року. Загалом сторінку я вів десять років.

...У коло моїх контактів тієї пори входив краєзнавець Михайло Миронюк. Газети ще з другої половини 1980-х років публікували його цікаві краєзнавчі дослідження про історію населених пунктів Івано-Франківщини й на теми, пов'язані з історією національно-визвольних змагань.

Якось наприкінці 1990-х, готуючи до друку книжку «Коломийський азбуковник» (вийшла у 2000 році), я побував у Михайла Миронюка. Він розповідав про себе. Народився в селі Мишині (з боку Спася). Жив з мамою, тато Василь — окремо. Мама Гафія працювала у Ковалівці на сьомій шахті. Їхала з Печеніжина і коло Мурованої її вбили. І для нього почалися митарства дитячими будинками: Гошів, Городенка, Маринопіль.

Спогади залишили з тієї пори небагато: Маринопіль, унизу Дністер тече, а над ним — монастирський сад. Та ще директор-злодій з партквитком. Усі діти вихователькам мали казати «мамо», а хто не хотів — дописували роки і гайда на роботу. От і Михайло, для якого не було нікого кращого за рідну маму, поїхав на роботу з довідкою, за якою він вважався на два роки старшим. 1955-56 років працював у селі Красноільське на Буковині, що коло самого румунського кордону. Тут діяв деревообробний комбінат, і Михайлові було де прикласти рук. Бачив румунського диверсанта, якого зловили прикордонники. Та чи диверсант то був, чи заблукалий дядько — хтозна... Там, на Буковині, завербувався у гірсько-промислову школу на Донбас. Поїхав, але вчився на штукатура. Пожальів про свій вибір: краще б став малярем, там тепліше, а в неоштукатурених приміщеннях — сирість, ноги болять.

Він багато побачив у молоді роки. Працював на Донбасі, Одещині, в Кривому Розі, на Новгородщині в Росії (рубав ліс коло родового маєтку Олександра Суворова), рік був на ціліні... Вербувався у пошуках роботи, аби втекти від колгоспу. Змінив багато професій, доки 1978 року не оселився в Коломиї.

Захопився нумізматикую. Оповідав, що через його руки пройшло зо три центнери срібних монет. А за нумізматикую прийшло краєзнавство писане, яке потребує прискіпливого вивчення теми, бо ж несеш відповідальність за те, що пишеш і публікуєш. Півтора року (від 1987 до 1989-го) його статті під рубрикою «Про що розповідають назви» регулярно містила газета «Комсомольський прапор» в Івано-Франківську. У Коломиї часопис «Агро» опублікував з продовженням великі полотна Михайла Миронюка «Щоб їм так легко було конати» (1989) і «Роковані на прокляття» (1990). Це — дві частини одного твору, в якому, на основі документів та свідчень очевидців розповідається про трагічну долю сіл на Прикарпатті у перші повоєнні десятиліття... Загалом друкувався він більш ніж у двадцяти газетах Івано-Франківщини — численні дослідження з топоніміки та розповіді про історичні події 1940-50-х років.

Прискіпливий чоловік, не байдужий до деталей. Та й висновки робить Михайло Миронюк, не озираючись на авторитети й устійнену думку. Тому й не всім до снаги було написане ним. Його до-

слідницька праця наприкінці 1980-х викликала підозру і навіть затримання міліцією. Про одне із таких затримань Михайло МIRONYUK написав у статті «Придбання краєзнавця», опублікованій у січневому номері газети «Агро» (1990). Він оповідає, як збираючи свідчення про виселені радянською владою села Снятинщини, був затриманий правоохоронцями і кваліфікований як «особа, яка невідомо що шукає». Михайло МIRONYUK — делегат установчого з'їзду Народного руху України за перебудову (Київ, 1989), автор книжок, з яких маю лише одну — «Історію Королівки з найдавніших часів до сьогодення» (Коломия, 1999).

Михайло МIRONYUK — особа цікава і колоритна, шкода лише що не поцінована належно. Але свою справу на зламі 1980-х і 1990-х років він все ж зробив: у той час, публікуючи газетні статті з топоніміки, акцентував увагу людей на краєзнавстві. А це зіграло таку саму роль, як романтизм відігравав на початку століття ХІХ-го. Через краєзнавство люди утверджувалися у відчутті того, що вони на цій землі живуть з діда-прадіда, тому й господарями тут мають бути вони.

...Мені випала поїздка до Ужгорода. Тоді, в липні 1997 року, я вперше перетинав Карпати автобусом, отож з незабутніх вражень — зміна підкарпатського ландшафту карпатським, а потім, спустившись за течією Тиси, ти опиняєшся у Трансільванії. Колорит виноградників і угорських містечок. І врешті — Ужгород, куди тебе привели не газетярські справи, а літературні. Тут Спілка письменників України зібрала творчу молодь на семінар. Читали поезію, зайомимося між собою. Ходимо нічним Ужгородом, їздимо визначними туристичними маршрутами. Найбільше вражень від замку Паланок у Мукачеві, де згодом заточить Мирослав Дочинець героя свого роману «Криничар». У цій поїздки чар поезії поєднався з романтикою замкової архітектури.

Тоді, в Ужгороді, я мав змогу вдосталь наговоритися з Василем Герасим'юком. Запамяталися розповіді про Коломию його дитинства і юності. «Був тоді зовсім малим хлопчиком, а приїхав сюди вперше з мамою. Взагалі, Коломия — то найбільше місто мого дитинства: з моєї Прокурави сюди було легко добратися. А дев'ятий і десятий класи школи я навчався в Коломиї. Ходив до СШ № 2, де моїм учителем (хоч він і не викладав у мене якогось предмета) був Володимир Ріпецький. Усе життя хочу йому написати вірш, але ще не написав (згодом він його таки написав — М. В.). Володимир Романович для мене — ідеал інтелігента. Коли я їхав здавати документи до Київського університету, він їхав зі мною. Я безмежно вдячний цій людині, тому й Коломия тих років у моїй свідомості, передусім, пов'язана з ним... Загалом же, Коломия — моя

юність, щемлива нота, гострота світосприйняття. Хоча вірші, написані тут, не включав до жодної зі своїх книжок, і певно, ніколи не надрукую...».

Звісно, я запитав Василя Герасим'юка про те, чи Коломия нинішня така ж, якою була на початку 1970-их. «Та — була кращою, бо належала моїй юності. Пригадую, бачив тоді іконописного гучула Василя Симчича, який грав Захара Беркута, пам'ятаю потрясіння, яке справив на мене «Білий птах з чорною ознакою». І я про це оповідав Іванові Миколайчукові... А щодо змін, то я їх відчув за один ранок. Мене запросили на 750-літній ювілей Коломиї, і в день ГКЧП на місці майбутнього пам'ятника Шевченкові, дивлячись на людей, я усвідомив, що то не натовп, то люди, опалені свободою, тож повороту до старого не буде».

...У природі панує досконалість: усьому свій час приходу й відходу, всьому своє місце. І лише людина у цей ритм вносить дисгармонію. Ось випадково знайдений на городі черепок з давно розбитого горщика чи миски. Після того, як кераміку випалили, вона вже залишається такою назавжди і ніколи не повернеться до стану первісного матеріалу, з якого її зробили. Речі, створені людьми, мають здатність накопичуватися на світі у формі своєрідних згустків часу. Потрібні всім предмети, з часом стають непотребом. Виготовлені з тривкого матеріалу, вони просто не мають куди подітися під натиском нових часів. Тому й утікають до музеїв і колекціонерів, знаходячи тих, хто спроможний відчутти дух минулого і прихистити їх у себе. Я про це подумав тоді, як спілкувався з Романом Яворським. Уперше цього колоритного чоловіка я побачив влітку 1990 року. У всіх на язиці тоді був Собор духовної України. Чекали великого здвигу людей. По селах газди хотіли отримати на постій гостей з-за кордону, навіть дехто пересварився за першість. Серед об'єктів, цікавих для відвідувачів, називали й приватний музей Романа Яворського. Тоді це було новацією: приватні кафе, приватні школи, приватні музеї... До музею мене привів односелець і колега-журналіст Микола Савчук. Я тоді ще працював у Шевченковому краї і не думав, що за лічені місяці переберусь до Коломиї на постійно.

Роман Яворський зустрів нас на подвір'ї, оповідаючи, що його збірку хочуть придбати для нового музею, який має постати в Коломиї. А потім повів сходами на другий поверх хати «півторачки». Скільки тут усього! Тоді мені впали у вічі предмети міського і сільського побуту: терлиці, серпи, годинники, грамофони і патефони. Та найбільше тут речей, пов'язаних з війною. Я аж згодом зрозумів, що наша історія у двадцятому столітті — всуціль воєнна. Чого варті лише дві світові війни з війнами і революціями меншими. Тому

й зібралось у Романа Яворського стільки мілітаристики: артилерійські палаші і гвинтівочні багнети, патронташі, фляги, величезні військові чайники. Світ настільки просяк війною, що навіть запальнички були зроблені з гвинтівочних патронів, а такі мирні речі, як вази на квіти, письмові прибори, навіть підстаканники, теж виклепані зі снарядних гільз. І вже цілком зайвим тут видавався якийсь величезний викопний моллюск, хоч за логікою Романа Яворського (а він багато років працював учителем біології) сюди пасував і він.

Роман Мартинович, на той час вчитель у Корничі біля Коломиї, показував свої скарби. За браком місця усе тут нависало одне над одним, ніби кричало: зверніть увагу на мене! А господар «смакував» найцікавіші експонати. Показував дерев'яний замок, який ми без особливих труднощів упізнали, бо на той час такими ще користувалися старші люди у Великому Ключеві. А от експонат з міського побуту довоєнної Коломиї ми так і не відгадали: сковорідка з ручкою, як на іграшці-катеринці. Роман Яворський торжествовав: це ж пристрій для кави — крутите ручку і зерна обсмажуються рівномірно.

Роман Яворський у лютому 1996-го оповідав про себе: «Я народився у Городенці. П'ять класів школи закінчив за Польщі, а за перших совітів — шостий і сьомий. За німців, у 1942-44 роках, учився у торговельній школі в Городенці. У 1944-му мене забрали на війну: мобілізували у вересні місяці в запасний полк у Саратовську область. З німцями не воював, аж 1945 року, після війни з Німеччиною, повезли нас битися з японцями. Брав участь у боях, але тяжко захворів і п'ять місяців відлежав у госпіталі в Алма-Аті».

Потім говорив про своє зацікавлення. «Я — колекціонер з уродження... Наприкінці 1940-х років, коли все колективізували, почав збирати непотрібні нікому інструменти. Їздив до товаришів по навчанню у Тернопіль і Коломию, бачив різні речі, які вже не вживали в побуті, але й не викидали. Я їх випрошував, ще й не думаючи про музей. Просто хотів, аби скло не билось, залізо не ржавіло, дерево не гнило».

Збірку Романа Яворського спочатку називали етнографічним музеєм чи аматорським музеєм старожитностей, потім — етнографічним музеєм «Просвіти». Та чи був він музеєм у прямому значенні слова? Не один відвідувач казав, що цей музей — не такий, як інші, бо ніхто не перечив торкнутися експонату, взяти його в руки й обдивитися. А ще, йдучи сюди, можна було прихопити з собою якусь непотрібну тобі дивовижу з минулого і долучити її до збірки Романа Яворського.

Останні роки Роман Мартинович інколи з'являвся на вулицях Коломиї. Немолодий чоловік з сивою бородою кольору молока опи-

рався на багато декорований куштур. Він думав над тим, як продовжити життя своєму музеєві, бо з державними установами більше зв'язуватися не хотів: там свої порядки і правила, а він любить, аби всі експонати на виду були, і щоби кожен міг торкнутися до згустків часу, які сховалися від новітніх часів у нього на горищі.

...Рік 1997-й був для редакції непростим: ми запроваджували у себе комп'ютерну техніку. Ще восени 1996 року їздили до Івано-Франківська у редакцію «Рідної землі», а в останні грудневі дні того ж року — в косівську редакцію. Вивчали досвід. Першого комп'ютера я побачив ще року 1989-го, написав до обласної газети про радіолюбителя, який його склав. Однак, я тоді так і не зрозумів для чого він, отой комп'ютер, потрібен... До Косова з нами їхав Ігор Зварич, редакційний художник, який мав працювати на комп'ютері і верстати газету. Дорогою ми завернули до коломийського пологового будинку, бо наша колега Оксана Зварич народила доньку. Тодішній молодий батько Ігор Зварич, тепер — один з найкращих фахівців з верстання газет і книжок у Коломиї. А ота дівчинка 2014-го стала студенткою щойно відкритого за моєї участі відділення журналістики Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

...Здається, не було такого дня, щоби наприкінці 1990-х — у перші роки 2000-х до нас не приходив Ігор Делінський. Вперше його побачив на зборах коломийської міськрайонної організації Спілки журналістів України 1995 року. Представили відставного військового журналіста, який втік від війни на Кавказі. Він, українець родом з Одещини, був ще не надто старим, отож став позаштатним кореспондентом. Писав на військові теми — про те, що знав і вмів. Йому тяжко писалося українською, матеріали потребували правки. Та водночас це були зрілі матеріали, писані «газетним вовком», який вік звікував редактором військових флотських газет.

Ігор Делінський мені нагадував головного героя дитячого кінофільму «Нові пригоди капітана Врунгеля», який я вперше подивився ще наприкінці 1970-х. Він зовні і справді був схожий до кіноактора Михайла Пуговкіна в образі Врунгеля, особливо тоді, як вибирав однострій капітана другого рангу.

Він за своє життя переїздив тридцять разів. У них з дружиною навіть були спеціально заготовлені паки, які вони не викидали, а тримали до нового переїзду. Здавалося, Коломия — це його останній причал. Аж ні: 2004 року він з дружиною Катериною Андріївною, уродженкою Ленінграда, яка в блокаду втратила рідних, зірвалися до дітей у російський Калач-на-Дону. Гроші від проданої в Коломиї квартири розійшлися, свого помешкання не купили. Жили у небезпечних умовах: до дверних ручок чеченці підвішу-

вали мінометні міни, які при падінні вибухали — помста за те, що офіцери з гарнізону воювали в Чечні. Коли Ігор Андрійович помер, то йому, ветеранові, влаштували похорон, поставили пам'ятник за державний кошт. Про це з гордістю розповідала Катерина Андріївна вже по смерті чоловіка. Врешті під час одного з приїздів вона нас шокувала: з дітьми не змогла порозумітися, тому з протесту викопала труну з тілом чоловіка і перевезла її з російського Калача-на-Дону — до української Одеси, на військовий цвинтар...

Ігор Делінський залишив по собі нариси, новели, оповідання, казки, а ще багато публіцистичних матеріалів про українське військово-патріотичне виховання, зібраних ним у двох книжках, виданих у Коломиї.

...1998 року у великі морози десь під самий ранок у Коломиї не стало світла: вийшла з ладу трансформаторна підстанція. За кілька годин електропостачання наладили, однак за цей час встигли замерзнути системи водяного опалення по цілому місту. Лід, що утворився у трубах і радіаторах опалення, порозривав їх. У приміщеннях понамерзали химерні крижані гірки. Доки міняли системи опалення, відмінили навчання у школах, закрили дитячі садочки. Ми кип'ятили в електрочайнику вино і так грілися, бо газета має виходити за будь-яких умов.

...У передчутті закінчення другого тисячоліття всі з острахом чекали затемнення сонця. Дивилися на небо через пластик, видобутий з розламаної комп'ютерної дискети. Іван Підлисецький фотографував. У його роботі було стільки показної діяльності! А коли треба було давати знімки до газети, то виявилось, що вони не вдалися. І тоді комп'ютерник Ігор Зварич на сірому фоні намалював білу пляму, прикрив трохи меншим кругом. Вийшло все так, як на знімкові, тільки чітко і якісно! Потім хвалили фотокора, що гарні знімки поробив: ні в кого так не вийшло, а йому вдалося!

Володимир НИКИФОРУК

ПОКУТТЯ — НЕ ЧАСТИНА, А СВЯТИЙ КУТ УКРАЇНИ

(Продовження, початок у «Ямгорів»
№15, 16-17, 18-19, 20-21, 22-23, 24-25)

Україна — це місце, де розгадуються всі загадки.
Тут зв'язок між цим світом і наступним.

Френк Герберт

Ми тут жили ще до часів потопу.
Наш корінь у земну вростає вісь.
І перше, ніж учити нас, Європо,
На себе ліпше збоку подивись.
Ти нас озвала хутором пизато.
Облиш, твій посміх нам не допече,
Бо ми тоді вже побілили Хату,
Як ти іще не вийшла із печер...

Борис Олійник

ТЕМНА РАТЬ, АБО ЧОТИРИ ВЕРШНИКИ УКРАЇНСЬКОГО АПОКАЛІПСИСУ

*Навколо рінь, одна лиш рінь.
Я серед рині сіра тінь.
А що мене чека невдовзі?
Капітуляція всіх мрій?
Рейхсканцелярія і сльози?
Сльози Червоної Русі.
Русі...
Не Франції...
Не чули?...*

Тарас Мельничук

ВЕРШНИК ПЕРШИЙ. ПОЗАВЧОРА

1989-й. Того року в повітрі уже витав трупний сопух Совецької імперії, засновник якої, десантований у залізничному вагоні з Заходу напередодні революції, все ще возлежав у гранітному капищі посеред площі, залитої кров'ю, наточеною його пособниками і поплічниками з народу, що колись гордо звався русичі. А на стадіоні, за кількасот метрів від капища, пробивала дорогу молода паросль, яка устами відомого барда Ігоря Талькова усвідомлювала велику трагедію великої держави:

*Тебя связали кумачём
И опустили на колени...*

А все через те, що в певний момент історії, завдяки атеїстичній ідеології, зігнорувавши настановами Творця, його опікою, народ дійшов до повного духовного упадку:

*Родина моя скорбна и нема,
Родина моя, ты сошла с ума...*

Які неймовірні зусилля потрібні, щоб цей народ витягнути з червоних сутінків. Адже боротьба за майбутнє лише починається. І він словом останнього пророка, цією духовною кувалдою гримав прямісінько в закам'янілі серця мешканців однієї шостої частини світу і будив, будив, будив...

Принишкла темна рать перестрашилася, бо добре розуміла, що для пробудження Святої Русі, його пісні, як колись пісні Володимира Івасюка, можуть зробити більше, ніж потуги політичних ліліпутів, яких давно прикормила юдиними срібняками. Представник народу, який усю свою історію вбивав пророків, посягнув на життя ще раз. За океаном теж не сиділи склавши руки — готувалися.

Голлівудська компанія «Уорнер Бразерс» на кошти «Пепсі-Коли» запустила відеокліп Мадонни «Like a prayer», в якому напівгола поп-зірка розгулювала в церкві серед палаючих хрестів. Кліп завершувався насиллям і вбивством.

Та незважаючи на це, світанкова зоря вже займалася над країною і ранкове сонце золотом осідало на хрести Софії Київської. Русь-Україна повставала.

ВЕРШНИК ДРУГИЙ. ВЧОРА

2004-й. Стара, сита бабця Європа аплодувала Руслані стоячи. Від Піренеїв до Уралу, від Кіпру до Гренландії. Фібрами душі всмоктувала давні, запальні ритми, які з далеких тисячоліть, з єдиного цивілізаційного простору прошивали душу. Мабуть, востаннє за кілька століть Європа була єдиною. Диявольська доктрина Юлія Цезаря — розділяй і владарюй — у цю мить не діяла. Софія Київська вмивалася чи дощем, чи сльозами радості, лише мудрий дзвін Печерської Лаври, застерігаючи, озивався мідним голосом.

За два роки Європа забула про давні ритми. Очевидно, через те, що сита. Легше верблюда пролізти через вушко голки, ніж багатору увійти в Царство Боже — дві тисячі літ тому попереджав Спаситель. На Євробаченні перемогла фінська група «Лорді», що ховалася від глядачів за демонічними масками. Він є ознакою нашої епохи — сказав Олександр Блок, ознайомившись з «Демоном» Михайла Врубеля ще століття тому. А Європою вже безвізово линуло:

*Схід місяця
Подає нам знак.
Тріпочить, ми повстаємо!!!*

А мудрий дзвін застерігав, бо вже відав, що в січні цього ж 2006-го, коли весь православний світ святкує Різдво, Європейський парламент проголосував за резолюцію, яка рекомендувала країнам, членам ЄС, легалізувати одностатеві стосунки в країнах Єврозони.

Ще раз Європу в лиховісному 2013-му пробував опам'ятати архімандрит Христофор Агелаглу після кризи на Кіпрі. Приводом стала заява німецького банкіра Білала Хафізу, який на брифінгу заявив, що «лише Христос зможе врятувати Єврозону». Архімандрит відреагував посланням до представника Дойч Банку: «Високоповажний пане Білал Хафіз, 17 березня 2013 року, Ви, коментуючи кризу в Європі, пов'язану з проблемою Кіпру, як людина в силу свого становища не з чуток знайома зі справжнім станом справ, заявили, що «тільки Христос зможе врятувати Єврозону». У зв'язку з тим, що я по милості нашого Господа Ісуса Христа удостоєний честі бути Його служителем і знаю, в чому полягає Його Свята Воля, хочу Вас запевнити, що чоловіколюбний Гос-

подь хоче спасіння всього людства (а значить, і Євросоюзу). Але як це не сумно, Всемогутній Бог рятувати Об'єднану Європу не буде. Справа в тому, що (як Ви, мабуть, знаєте) Бог поважає свободну волю людини і не скасовує її за жодних обставин. Причина, по якій Господь наш Ісус Христос не втручається, щоб врятувати Єврозону, полягає в тому, що сама Об'єднана Європа не захотіла при складанні своєї Конституції згадати про ім'я Христа або хоча б про свої християнські витоки і спадщину. Якщо в Європі не хочуть навіть згадувати Ім'я Господа, Він поважає її вільний вибір і не втручається. Адже Божественна допомога була б сприйнята як «антиконституційна» і неправомірна всіма самопроголошеними «рятівниками», які заявляють, що виправлять ситуацію своїми власними людськими силами. Більш того, Євросоюз не тільки не любить Того, Кого ви вважаєте її єдиною можливим Спасителем, але й ненавидить Бога, обожествивши матерію».

ВЕРШНИК ТРЕТІЙ. СЬОГОДНІ

Україна ще сьак-так дихала, втративши за двадцять два роки сім мільйонів. Дихала серед зупинених і покинутих заводів і фабрик, серед занедбаних ферм і запустілих сільських господарок. Замість того, щоб усі сили й потуги кинути на будівництво і утвердження власної держави, колишні злодійчуки, аферисти і лихварі, які тепер почали називатись олігархами, пустили державу манівцями, залишивши люд без роботи, засобів існування, змусивши його наймитувати по Європах, Америках і Росіях. Кіпрська криза не спам'ятала ні владу, ні народ. Все ще сита Європа вабила до себе, як яскравий вогонь, метелика. І ... Україна обпалила крила, напившись чужих знаків і символів.

*Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її окраденою збудять...
Ох, не однаково мені.*

Великий Тарас, Великий Пророк волав через століття, але ті, що розкидалися його словами при потребі, чи без потреби, оглухли, і в ненависті осліпли. Лишень Чорний Архангел, мов невидимий ратай, сів зерно майбутнього заколоту і розбрату в чорну ріллю щедрого українського поля.

*Чорна рілля ізорана,
Ще й кулями засіяна,
Білим тілом зволочена,
Ще й кровію сполочена...*

Темна рать бадьорилася і час від часу витягувала з-під поли монстрів, аби не гаснув чорний вогонь. На європідмостках через вісім літ після групи «Лорді» з'явився, чи з'явилася, Кончіта, мабуть, для закріплення вірного курсу. Організатори залишилися задоволені — публіка не схибила. А ще через рік чорне сонце обпало й Софію Київську. Свята Русь Володимира, Ольги, Святослава, Ярослава Мудрого, Романа Мстиславовича конала в яскравих спалахах прожекторів від крику, свисту і завивання розгнужданого багатотисячного натовпу, який звався її нащадками. Очевидець тих подій згодом напише: «У суботу, 4 квітня, фестиваль «Французька весна» в Києві розпочався лазерним 3D шоу. Можна було б залишити без уваги цей захід, якби він не стосувався історичної пам'ятки і великої святині Київської Русі — собору Софія Київська.

Десять століть храм Софії є символом Києва. Богородиця Оранта — зображена в його вівтарі — охороняє місто, і за давнім повір'ям стояти Київ буде до тих пір, доки стоїть Софія Київська. І ось через тисячоліття собор, початок якому поклав Хреститель Русі, великий рівноапостольний князь Володимир, а збудував його син, київський князь Ярослав Мудрий, піддається містичному спаленню на очах кількох тисяч киян. У певний момент вогонь, наростаючи знизу, почав підніматися, і Софія спалахнула в моторош-

них, величезних язиках віртуального полум'я. Натовп із захопленням сприймав цю, більш ніж реальну картину, аплодуючи акту вандалізму, закамуйфльованому під арт-шоу. У 2015 році виповнюється рівно 1000 років кончини великого князя Володимира. Те, як показово і красномовно почав святкувати цю ювілейну дату сучасний Київ, не можна назвати випадковістю. Як і те, що «спалення» символу Київської Русі співпало з єврейською Пасхою — Песахом, яка цього року святкується саме 4 квітня.

Серед зображень на стінах собору, в якому сотні років під київським небом возносилися Богові подяка, з'являлися де-

монічні пики з рогами, фото Майкла Джексона, мертві маски, чорний лицар, над і під яким пала-ла заграва пожежі, якісь істоти явно інфернального виду. Кожне зображення трансливало чітку установку-посил. Чорно-біла графіка, що зображає хаотичне звалище різних букв, над якими трагічно завмерла оголена жінка в кайданах і ланцюгах, висловлювала розпад світу через розпад СЛОВА. Знайомому вислову «Спочатку було Слово» режисери-містифікатори таким чином поспішали передрікти кінець.

Будівлю собору «прикрашали» люмінісцентні написи «Свобода» і «Freedom». Поза сумнівом, малася на увазі свобода жити без Бога, раз ці слова з'явилися на стінах великої православної святині. Але натовп, давно куплений на ілюзію про свою свободу в ЄС, а, може, і в деякому паралельному світі, ще не в змозі зрозуміти свою трагедію.

Незабаром після революції 1917 року Софійський собор могла спіткати доля Михайлівського Золотоверхого, підірваного більшовиками. Врятували Софію Київську французи — вони відмінно пам'ятали, що їх королева Анна Ярославна — дружина Генріха I, була дочкою Ярослава Мудрого, який воздвиг один з найкрасивіших соборів світу. І французи, які поважали свою історію, дали чітко зрозуміти радянському уряду, що руйнування святині загрожувало не тільки міжнародним скандалом, а й погіршенням міжнародного іміджу молодій країні. Нині, на жаль, інший час і інші французи.

Оперування символічним показувало, що працювали фахівці не тільки комп'ютерного дизайну. Існувала креатура майстрів окультизму високого класу, які знають свою тему, а також мето-

ди і способи глибинного впливу на підсвідомість за допомогою знакової системи. Крім іншого, видовище на Софійській площі чітко вписувалося в стандарти Голлівудських трилерів-катастроф, за лекалами яких воно і було зготовано. Всі пам'ятають, як Голлівуд за кілька років до 11.09.2001, коли були збиті Вежі-близнюки Торгового центру в Нью-Йорку, в точності до деталей показав цю трагедію у своєму фірмовому ужастичу. Сили темряви, що опікують цю індустрію Голлівуду, послідовно і ретельно готують і формують подію спочатку на містичному, тонкому рівні,

а потім ущільнюють його у світі матеріальному». А якщо брати до уваги, що це вже восьма «Французька весна», що символічною мовою означає перетікання з духовного у фізичне, і навпаки, то не слід будувати ілюзію про випадковість події.

ВЕРШНИК ЧЕТВЕРТИЙ. ЗАВТРА?

Влада темної раті тримається на гріхах християн. Недарма афонський чернець, який привозив в Україну дари волхвів, зацікавленим дізнатися майбутню долю держави казав лише одне слово — Покайтеся!!! Великий Вільям Фолкнер теж колись попереджав, що «минуле не загинуло, воно навіть не пройшло...» Залишається риторичним запитання: чи зуміє Україна, як прямий нащадок Святої Русі, об'єднати слов'янські народи і спільними зусиллями здійснити прорив у третє тисячоліття, чи як у притчі про таланти, Господь передасть закопаний талант іншому слугі.

P.S.

Через дев'ять років після резолюції щодо содомського гріха та після демонічного Євробачення на Європу накопилася чорна хвиля міграції.

«Не обманюйтеся, Бог осміяним не буває. Що посіє людина, те й пожне» — промовляла Вічна Книга устами апостола. Чи зрозуміють це руси-українці, чи так і залишаться окраїнцями???

Валерій БРУСКОВ

ЗЕМНОВОДНІ ТА ПЛАЗУНИ ДНІСТРОВСЬКОГО КАНЬЙОНУ ПОКУТТЯ

*Можна сказати, що у тварин є права
і вони розумні, тому що вони
є частиною природного закону.*

Жан Жак Руссо

На території України зоологами виявлено понад 40 000 видів тварин. Вони живуть на всій території, в тому числі частина з них в межах нашого Дністровського регіонального ландшафтного парку, який займає площу 15073 га. Окремих з них можна роздивитися лише під мікроскопом, а тих, які активні вдень, жителі часто зустрічають у селах і містах на пасовищах, полянах, галявинах, у парках. Рідко хто з людей при зустрічі з представниками царства тварин може пояснити, хто це перебіг дорогу, стежку, стрибнув у траву або заховався в кущах.

Дністровський регіональний ландшафтний парк, який часто називають «Дністровський каньйон», створений рішенням сесії Івано-Франківської обласної ради 15 липня 1993 року. На території нашого району він простягається вздовж правого берега річки Дністер.

Науковий опис розмаїття рослинного світу цього парку, в якому проживають представники царства тварин, проведено, відповідно до Закону «Про природно-заповідний фонд України», науковими працівниками Інституту ботаніки Академії наук України, спільно з нами, спеціалістами Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Івано-Франківській області, під керівництвом доктора біологічних наук, професора Т.Л. Андрієнко.

Наукову характеристику земноводних і плазунів західних областей держави дано науковим працівником Національного лісотехнічного університету України О.В. Федонюком.

Розмаїття фауни не менш багате і цікаве, ніж флори. Часто серед тварин зустрічаються такі, яких люди недолюблюють, переслідують, а то й винищують. Найчастіше — земноводних і плазунів, яких вивчає наука герпетологія.

Це наземні холонокровні істоти. У фауні України налічується 7 видів хвостатих земноводних, 13 видів земноводних-стрибунів, 25 видів плазунів.

Зараз більшість з них потребує негайної і постійної охорони, як зникаючі види (занесені в Червону книгу України) і охорони середовища їх існування. Життя цих істот вимагає нашої допитливості, цікавості — як їм живеться в такому мінливому, урбанізованому, гамірному середовищі, як вдається подовжувати і зберігати свій рід, що необхідно зробити для забезпечення їхнього існування?

Кожен представник тваринного світу є унікальним явищем природи, у кожного своє місце і роль в біосфері, і своє, не завжди зрозуміле нам життя.

Зверніть увагу, що люди декілька видатних споруд назвали чудесами світу, стараються оберігати від руйнувань їх залишки. А серед божих творінь — тварин безліч, і ці «чудеса світу» все ще існують поряд з людьми. В системі природи вони не безпорадні. Але потребують нашого постійного доброго ставлення і опіки.

Серед представників земноводних і плазунів найбільш поширеними на території Дністровського регіонального ландшафтного парку є:

ТРИТОН ЗВИЧАЙНИЙ

Загальна довжина тіла дорослої особини біля 8 см. Шкіра гладенька, мало зерниста. Спина забарвлена в оливково-бузковий колір. Черевце оранжеве, з чорними цятками.

Наприкінці березня та в квітні тритони мігрують до водойм. Через 5-9 днів приступають до розмноження.

Перед заплідненням і відкладанням яєць відбуваються шлюбні ігри.

Цікаво, що самка відкладає в середньому 150 яєць, але кожную ікринку вона відкладає на окремий листок підводної рослини і загортає її всередині листочка.

Личинка з'являється на 14-20 день після відкладення ікри. Метаморфоз триває близько 3 місяців.

Статевозрілими тритони стають на 2-3 році життя. Зазвичай вони ведуть потайний спосіб життя, ховаються в гнилих пнях, під

корою, серед листя, в ямах, у тих місцях, де висока вологість. Зимують часто у норах гризунів. Живиться тритон звичайний комахами, гусінню, різноманітними личинками, черваками, молюсками, ікрою риб і жаб у водний період життя.

ЖАБА ТРАВ'ЯНА (ЖАБА БУРА)

Тіло коренасте, спина забарвлена у оливковий, сіро-коричневий, червонувато-коричневий чи жовтуватий колір.

В якості сховищ використовує лісову підстилку, кущі, різні заглиблення в ґрунті.

Активна у темний період доби, ввечері і вранці.

Добовий ритм жаби трав'янистої може змінюватись залежно від температурного режиму. Вона доволі стійка до низьких температур, активна навіть при $+3^{\circ}\text{C}$.

Для розмноження тварини обирають різноманітні водойми — затоки річок, ставки, озера. Метаморфоз завершується у червні-серпні. Тривалість життя триває 6-8 років. Живиться трав'яна жаба сухопутними і водними тваринами — комахами, павуками, черв'яками, молюсками.

ЖАБА СТАВКОВА (ЖАБА ЗЕЛЕНА)

Довжина коренастого тіла до 90 мм. Спина забарвлена у жовто-зелений, оливково-зелений, інколи зелений з темними плямами колір.

Характерною особливістю є світла смуга вздовж хребта та світлі смуги на спинно-бокових складках з біло-жовтуватим черевцем.

Живе у озерах, ставках, болотах з рясною трав'янистою рослинністю. Інколи може зустрічатись у вологих лісах далеко від водойми.

Самка відкладає ікру після 15-20 діб з часу пробудження від зимової сплячки. Статевозрілими стають у 2-3 роки, а живуть 6-12 років.

Пуголовки живляться здебільшого водоростями, а дорослі особини також рибою та ікром.

ЯЩІРКА ЗЕЛЕНА

Це найкрупніша з ящірок, що живуть на території України. Молоді ящірки забарвлені в сіро-коричневі та буро-коричневі тони з плямами і крапками на спині та рядами білих плям по боках. З часом спина зеленіє, а білі плями по боках зливаються в смуги.

Черевце яскраво-жовте у самців і біляве у самок.

Поширена окремими, локальними популяціями. Живе на сухих місцях біля скель, у заплавах річок, на схилах пагорбів, лісових галявинах.

На зимівлю ховається у жовтні місяці. Зимують у власних норах, у ґрунтових порожнинах, у норах гризунів. Цікаво, що у спекотний період, у липні-серпні часто впадають у літню сплячку. Втікаючи від небезпеки, ящірка може вилазити на кущі і дерева.

Найбільшу активність проявляє вранці. Живляться ящірки безхребетними тваринами, здебільшого комахами. Полюють на землі, кущах та низькорослих деревах.

ВУЖ ЗВИЧАЙНИЙ

Забарвлення спини сіре, оливково-буре та чорне, часто з плямами та поперечними смужками. По боках голови має дві плями білуватого, жовтого або яскраво-оранжевого відтінків.

Поширений здебільшого в лісистій місцевості.

Вуж добре плаває і пірнає. Він може тривалий проміжок часу залишатися під водою, повзати по дну водойми і зариватися в намул.

Ховається у щілинах під камінням, під кореннями дерев та купами хмизу. Вуж, особливо у період відкладання яєць, самотійно прокладає ходи в м'якій землі чи купах перепрілого гною.

Після виходу у березні-квітні з зимового сховку вужі линяють. У період літніх місяців переселяються до водойм. У червні-серпні самка відкладає від 6 до 35 яєць. Інкубаційний період триває близько 60 діб.

Статевозрілими вужі стають в 3-5 річному віці.

Максимально активні у першій половині дня.

На зимівлю вужі йдуть у жовтні місяці і зимують у сховищах на глибині до 1 метра під землею.

Живляться вужі здебільшого земноводними, рибою, птахами, комахами.

Здобич вуж завжди проковтує живцем.

ГАДЮКА ЗВИЧАЙНА

Своє забарвлення гадюка міняє. Зустрічаються сірі, бурі, червонобурі, бувають і чорні, з темною зигзагоподібною смугою вздовж хребта. На голові є Х-подібний малюнок.

Живе переважно у мішаних лісах на галявинах, а також берегах річок, струмків.

Цікаво, що площа індивідуальної ділянки гадюки від 1,5 до 4 га. Веде осілий спосіб життя.

Зимують гадюки поодинокі, або невеликими групами з жовтня в норах кротів, гризунів, під копицями сіна, в тріщинах скель. На поверхню виходять у квітні. Активні вдень і вночі. Живуть до 15 років. Тривалість вагітності три місяці. У другій половині липня — вересні самка народжує від 5 до 12 малят завдовжки до 200 мм. Статевозрілими самки стають у 5-ти літньому віці, а самці у 4 роки. Самка народжує малят один раз у два роки. Тіло самки довше від тіла самця на 10 см і довжина його сягає 55 см.

Споживає гадюка жаби, мишовидні гризуни, пташенята. Отрута гадюки небезпечна для людини.

ПОЛОЗ ЛІСОВИЙ

(інші назви ескулапів полоз, ескулапів вуж,
ескулапова змія)

Місця поширення здебільшого розташовані неподалік від водойм. Полоз лісовий — тварина з денною активністю. Добре повзає не тільки по кам'янистій місцевості, скелях, але й по деревах, утримуючись за найдрібніші нерівності кори. Сховища влаштовують у тріщинах скелів, у дуплах дерев, у норах ссавців, під пнями і кущами хмизу.

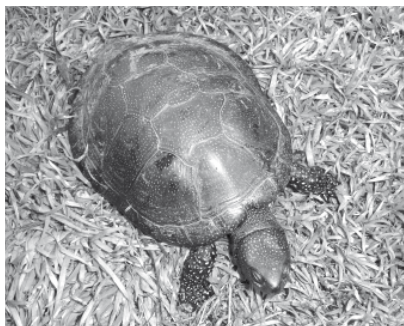
Забарвлення тіла дорослих особин — від жовто-сірого до темно-коричневого (майже чорного). Молоді полози забарвлені у світло-коричневий, червонувато-коричневий, світло-бурий колір з багатовисловими темними поперечними смужками.

Після зимівлі полози вилазять у травні. Цікаво, що спарюванню передують шлюбні ігри. Відбувається парування у травні-червні, як правило вранці. Самка відкладає 4-10 яєць у трухляві пні, дупла, під купи опалого листя. Яйця в білій оболонці. Інкубація триває до 60 діб. Молоді полози з'являються у серпні — на початку вересня. На зимівлю йдуть у вересні. Статевозрілими стають на третьому році життя. Чисельність виду невисока.

Живиться полоз лісовий ящірками, птахами, яйцями птахів, мишовидними гризунами. Здобич полоз переслідує і душить.

Полоз лісовий занесений до Червоної книги України (III категорія, рідкісний). Чисельність низька, що пов'язано із знищенням його людиною, а також руйнацією природних ландшафтів.

ЧЕРЕПАХА БОЛОТЯНА

Довжина панцира сягає до 30 см. Поширена в басейні річок, болотах.

Парується в травні.

Цікаво, що самка відкладає яйця у ямки, які сама викопує в ґрунті. Панцир новонароджених малят досягає 33 мм.

Статевозрілими черепахи стають у віці від 6 до 15 років. Пожи-

ва у них тваринна: моллюски, дощові черв'яки, комахи і їх личинки, риба, земноводні. Їсть також водорості і м'які частини рослини.

Необхідно пам'ятати, що екологічна роль земноводних і плазунів незамінна. Вони — неоціненна ланка в ланцюгу живлення. На території проживання поїдають шкідливих безхребетних, підтримують стабільність і рівновагу популяцій мишовидних гризунів і сприяють оздоровленню лісу.

Негативно відбивається на фауні антропогенне навантаження на екосистеми. Земноводні під час весняної міграції до водойм, масово гинуть на автошляхах.

Певна частина людей, побачивши гадюку, намагається її знищити, вважаючи небезпечною і непотрібною істотою.

Дбаючи про своє благополуччя та добробут, люди мало переймаються тим, що при вирубці лісів, осушуванні річок і струмків, розорюванні земель, позбавляють середовища існування багатьох тварин.

Для збереження нашої фауни необхідно усвідомити всім мешканцям Покуття, що «непотрібних» тварин у природі не існує, як не існує тварин гарних і негарних.

Кожен з нас мусить усвідомити, що охороняти тварин — це охороняти навколишнє середовище їх існування, чистоту водойм, ліси та луки, де тварини розмножуються і живуть.

Дика фауна для кожного з нас повинна асоціюватися з поняттям національного багатства.

Лише самому збагнувши всім серцем велич навколишнього середовища, можна навчити інших, серед буденного шуму захоплюватися його красою і докластись реальними справами до збереження рідної природи.

м. Городенка

РІЧКИ І РІЧЕЧКИ ГОРОДЕНКІВЩИНИ

(Продовження. Початок у «Ямгорів» № 24-25)

Очевидно не лише у нас, а й у інших регіонах України, не залишлось річок, які б мали первісний вигляд, у яких водний потік, русло і береги не зазнали впливу людини. Тому проблема охорони і раціонального використання малих річок — об'єктів, найбільш чутливих і схильних до стрімких негативних перетворень — віднесена до числа найважливіших державних проблем.

Відомо, що перші поселення людини майже завжди розташовувались у долинах річок. Наявність води, водних шляхів, риби, родючих заплавних земель зумовила найбільш інтенсивне заселення та освоєння прирічних територій.

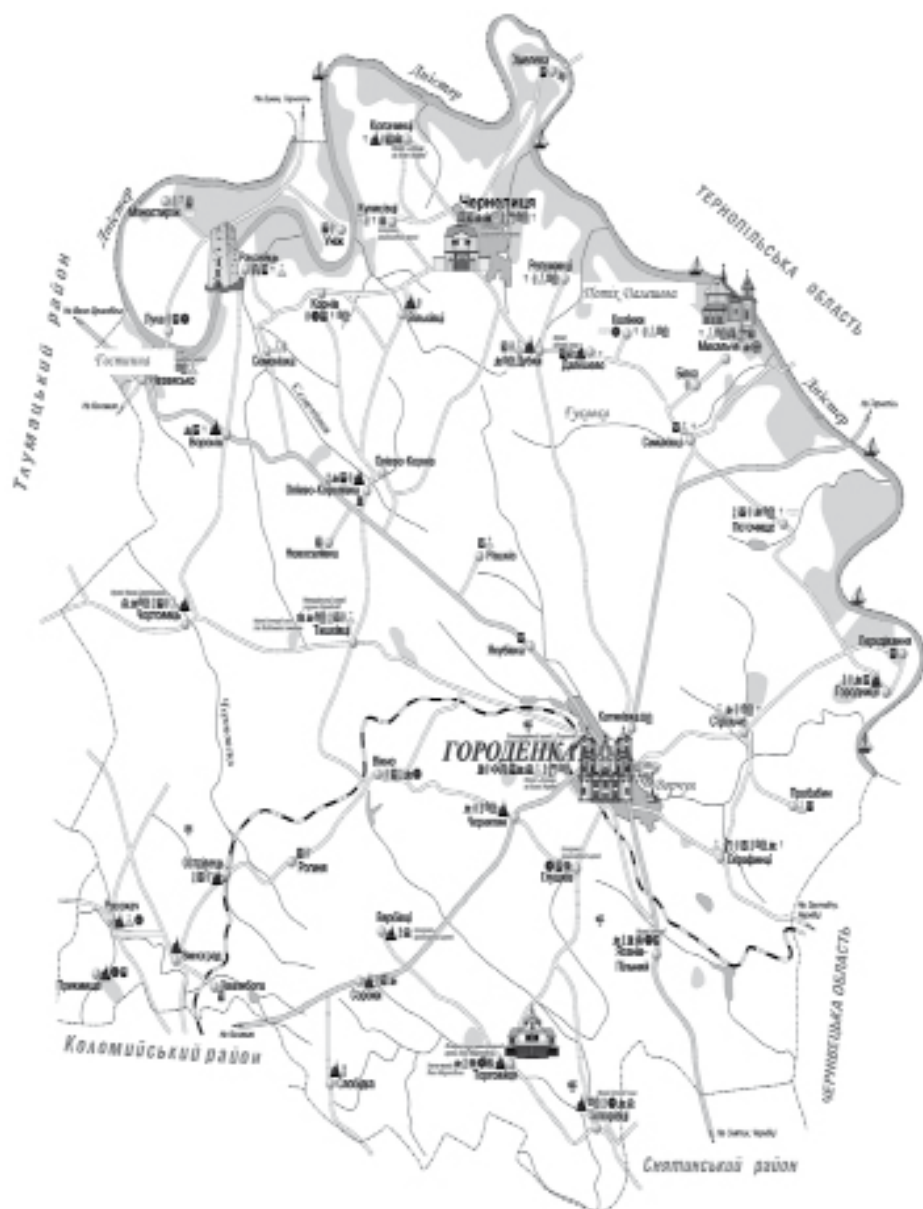
Якщо на ранніх етапах розвитку суспільства річки України могли задовольнити всі потреби людей і справлялися з антропогенним навантаженням, то нині більшість річок уже не витримує цих навантажень і втратила можливість екологічної саморегуляції.

Ось чому виникла потреба в дослідженні правих приток річки Дністер на Городенківщині. Отже, потік Далешева.

ПОТІК ДАЛЕШЕВА

Потік Далешева розпочинається з джерела карстового походження в центрі села Далешева, тому й така назва. Ширина русла при витocy становить 15–30 см, глибина 1–2 см. Пересічна витрата води — 0,0004 м³/сек. Джерело розташоване на схилі горба. Верхня течія річки проходить крізь західну частину села Далешева. Тут річка петляє по пагорбковій місцевості, протікаючи подвір'ями та присадибними ділянками місцевих жителів. Середня течія протікає східною частиною села Далешева, південною та південно-східною окраїною села Колінки. Ця частина русла річки характеризується крутими обривистими берегами. Нижня течія річки проходить на північному сході села Колінки по залісненій території в Дністровському каньйоні, що є характерним явищем для приток Дністра в Городенківському районі. Приток у річки небагато — близько 13 (7 правих і 6 лівих). Проте всі вони є невеликими струмками карстового походження, тому вони не мають назв. Основну кількість приток річка приймає в середній та нижній течіях. Гирло потоку Далешева розташоване на віддалі приблизно 1,5 км на північний схід від села Колінки, 50 метрів нижче по течії

КАРТА ГОРОДЕНКІВСЬКОГО РАЙОНУ

Дністра проходить міжнародна газова магістраль «Уренгой — Помари — Ужгород» і «Прогрес». Ширина русла в гирлі становить 1,5–4 м. Глибина — 0,3–0,5 м. Щосекунди річка вкидає в Дністер 0,52 м³ води. Довжина річки 7 км, площа басейну 9 км². Звивистість річки — 1,75. Річний стік — 16318368 м³.

У середній течії потік Далешева врізається у товщу порід, утворюючи схили висотою до 90 м справа і до 75 м зліва. Русло нерівне, активно меандрує, підмиваючи здебільшого правий схил, в якому можна проаналізувати відслонення пластів багатьох гірських порід і мінералів. Пласти розташовуються моноклінально. Згідно даних геологічного компасу, кут падіння пластів не перевищує 5°, азимут простягання — 185°. Нижче рівня річки пласти не розглядали. У річці, незважаючи на високі схили терас, не виявлено палеогенових відкладів, що свідчить про четвертинне походження водойми. Більш детальний огляд пластів показує таке розташування порід. Зверху йде шар ґрунту товщиною до 1 м. Під ним розміщений пласт суглинків товщиною до 3 м. Нижче — шар глини з піском, товщина якого становить 5 м. У нижній частині цього пласту розміщений слабкий шар літотамнієвих вапняків товщиною до 2 м. Під прошарком вапняків є ще один глинисто-піщаний пласт. Товщина його становить до 9 м. Цей пласт характерний більш темним забарвленням порівняно з шаром, який залягав над вапняками. Нижче розташований пласт гіпсів з вклиненням ангідритів і мергелів. Товщина пласту нами оцінена в 5 м. Під ним залягає шар мергелів, який має потужність 15 м. Під мергельним пластом міститься пласт конгломератів товщиною до 15 м. Під конгломератом йде пласт сірих пісковиків. Товщина пласту 15 м. Найнижче розміщений шар світло-сірих ту-ронських вапняків, потужність якого нами оцінена в 15 м.

У нижній течії в деяких місцях зустрічаються схили висотою до 170 м. Згідно даних геологічного компасу, кут падіння пластів не перевищує 5°, азимут простягання — 185°. Кут крутизни схилів становить 35°. Зверху йде шар ґрунту товщиною не більше 1 м. Нижче і — пласт суглинків товщиною до 5 м. Суглинки залягають щільно. Мають такі властивості: відносна крихкість, порівняно невелика щільність, легко набувають клейкості у воді, не реагують на соляну кислоту. У пласт суглинків місцями вклинаються малопотужні вклучення літотамнієвих вапняків. Товщина вклучень не перевищує 2 м. Досліджуваний вапняк володіє такими властивостями: щільність, нерозчинність водою, бурхлива взаємодія з соляною кислотою. Вважається, що цей прошарок вапняку належить до третинних відкладів. Нижче вклучення літотамнієвих вапняків спостерігаємо глинисто-піщаний пласт товщиною до 7 м. Під ним йде шар сірого пісковика неогенного походження товщиною до 10 м. Для пісковиків характерні щільність, але водночас і крихкість, нерозчинність

у воді та інертна поведінка щодо соляної кислоти. Нижче розташований пласт конгломератів, товща якого нами оцінена в 20 м. Основу конгломератів складають темні кремнієві гальки. Цементуючою речовиною є вапняково-піщаний компонент. Конгломерати стійкі, малокрихкі. Пласт володіє доброю водопровідністю. Цементуюча речовина слабо взаємодіє з розчином соляної кислоти. Під шаром конгломератів розташований пласт туринських вапняків з вкаткою гальки та чорних кременів крейдового періоду. Товща пласту нами оцінена в 20 м. Нижче, під шаром вапняків, залягає пласт сірих піщаників, який має товщину до 25 м. Ця порода відзначається великою щільністю, поганою водопровідністю. Практично ніяк не взаємодіє з соляною кислотою. Під шаром піщаників розташований пласт порід алевроліту. Товщина пласту становить близько 20 м. Ще нижче у вигляді пласту виділяється шар девонських пісковиків, який має товщину близько 30 м. Під шаром пісковиків розташований потужний пласт аргіліту. Товщина пласту становить 30 м. Найнижче розташований пласт глинистих вапняків товщиною до 30 м. Порода має такі властивості: крихкість, легко розмивається водою, взаємодіє із соляною кислотою. Таким чином, проаналізувавши послідовність розташування пластів гірських порід і мінералів в середній та нижній течії річки потоку Далешева, можемо зобразити їх у таблиці 1, 2, а також у схемі 1.

Таблиця 1

**ПОСЛІДОВНІСТЬ ЗАЛЯГАННЯ ПЛАСТІВ ГІРСЬКИХ
ПОРІД ТА МІНЕРАЛІВ В СЕРЕДНІЙ ТЕЧІЇ РІЧКИ
ПОТІК ДАЛЕШЕВА**

Назви пластів	Порода пласта	Товща пласту	Глибина залягання
грунт	рухляк із органікою	1 м	до 1 м
суглинистий	суглинки	3 м	до 4 м
глинисто-піщаний	глина з піском	5 м	до 9 м
вапняковий	літотамнієвий вапняк	2 м	до 11 м
глинисто-піщаний	глина з піском	9 м	до 20 м
гіпсовий	гіпс з вклиненням ангідритів і мергелів	5 м	до 25 м
мергельний	мергель	15 м	до 40 м
конгломератний	конгломерат	15 м	до 55 м
пісковиковий	сірий пісковик	15 м	до 70 м
вапняковий	світло-сірий туронський вапняк	15 м	до 85 м

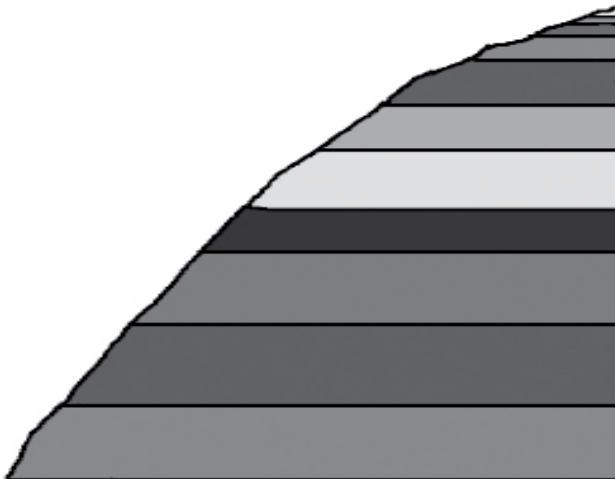
Таблиця 2

**ПОСЛІДОВНІСТЬ ЗАЛЯГАННЯ ПЛАСТІВ ГІРСЬКИХ
ПОРІД ТА МІНЕРАЛІВ В НИЖНІЙ ТЕЧІЇ РІЧКИ
ПОТІК ДАЛЕШЕВА**

Назви пластів	Порода пласта	Товща пласту	Глибина залягання
грунт	рухляк із органікою	1 м	до 1 м
сулинистий	суглинки	5 м	до 6 м
вапняковий	літотамнієвий вапняк	2 м	до 8 м
глинисто-піщаний	глина і пісок	7 м	до 15 м
пісковиковий	сірий пісковик	10 м	до 25 м
конгломератний	конгломерат	15 – 20 м	до 45 м
вапняковий	туронський вапняк з вкаткою гальки та чорних кременів	20 м	до 65 м
піщаний	сірий піщаник	25 м	до 90 м
алевролітний	алевроліт	20 м	до 110 м
пісковиковий	девонський пісковик	30 м	до 140 м
аргілітний	аргіліт	30 м	до 170 м

Схема 1

**ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗТАШУВАННЯ ПЛАСТІВ
ГІРСЬКИХ ПОРІД І МІНЕРАЛІВ В НИЖНІЙ ТЕЧІЇ РІЧКИ
ПОТІК ДАЛЕШЕВА**

ГУКАВКА

Гукавка бере початок на південний-захід від села Дубки, між селами Дубки та Вільхівці. Джерело карстового походження. Ширина русла при витоці становить 15–30 см, глибина 1,5–3 см. Пересічна витрата води — $0,0004 \text{ м}^3/\text{сек}$. Джерело знаходиться на схилі горба.

Верхня течія річки проходить поблизу сіл Дубки та Далешева. Тут річка протікає крізь низинні болота та поля. Середня течія проходить околицями села Семаківці, де річка прорізується через потужний глиняний схил, з товщиною пласту до 8 м, і тому тут міститься одна з найбільших у районі колоній берегових ластівок. Нижня течія річки проходить по території грабово-дубових лісів поблизу сіл Семаківці та Михальче. Так як і в інших притоках Дністра в Городенківському районі, в нижній течії Гукавки дуже поглиблюється долина (місцями може досягати 100–130 м). Причиною цього є заглиблення річки в Дністровський каньйон.

На своєму шляху річка приймає близько 15 приток, серед яких особливо виділяються дві притоки — Мала Гукавка та Мала Рудка. Цікавою в цьому плані є Мала Гукавка, русло якої йде по низинному болоті 2,5 км, а після нього пропадає у товщі гіпсових порід між селами Рашків і Далешева. Річка з'являється на поверхню через 1 км. А ще через 1,5 км впадає у Гукавку справа. Це явище доводить про присутність на цій території карстових порожнин і печер, які присутні в пластах гіпсу. Інші 13 приток є значно меншими: 8 струмків впадає з правого боку, 6 — з лівого. Основну кількість приток річка приймає в середній течії, найменшу — у верхній.

Як уже згадувалося вище, нижня течія річки проходить по території грабово-дубових лісів поблизу сіл Семаківці та Михальче. Гирло Гукавки розташоване близько 1 км на захід від села Михальче. Ширина його становить від 3 до 8 м. Глибина коливається в межах 0,2–0,6 м. Пересічна витрата води близько $0,82 \text{ м}^3/\text{сек}$. Так як гирло річки міститься поза межею населеного пункту, то вода з нього майже не використовується людьми в господарській діяльності, на відміну від Гостинної та Ямгорова. Довжина річки — 20 км, площа басейну — 134 км^2 . Звивистість річки — 1,53, а річний стік — 25786944 м^3 .

Річка меандрує, підмиваючи частіше праві береги. У верхній та середній течіях вона не робить сильних вимивів порід, тому розглянути порядок розташування пластів порід немає можли-

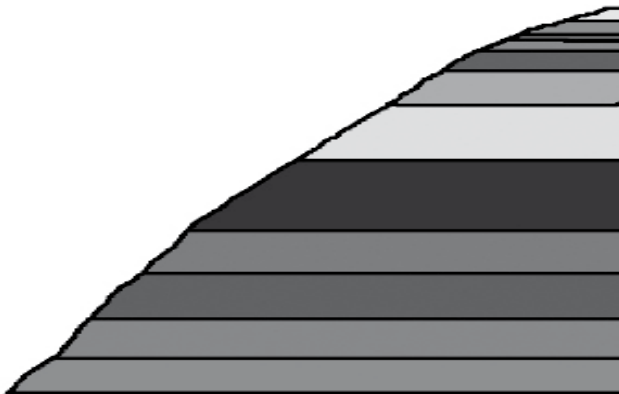
вості. У нижній течії в деяких місцях зустрічаються схили висотою до 150 м. Згідно даних геологічного компасу кут падіння пластів не перевищує 5° , азимут простягання — 185° . Кут крутизни схилів становить 35° . Зверху іде шар ґрунту товщиною не більше 1 м. Нижче йде пласт суглинків товщиною до 5 м. Суглинки залягають щільно. Мають такі властивості: відносна крихкість, порівняно невелика щільність, легко набувають клейкості у воді, не реагують на соляну кислоту. У пласт суглинків місцями вклинюються малопотужні включення літотамнієвих вапняків. Товщина включень не перевищує 2 м. Досліджуваний вапняк володіє такими властивостями: щільність, нерозчинність водою, бурхлива взаємодія з соляною кислотою. Вважається, що цей прошарок вапняку належить до третинних відкладів. Нижче включення літотамнієвих вапняків спостерігаємо глинисто-піщаний пласт, товщиною до 7 м. Під ним іде шар сірого пісковика неогенного походження товщиною до 10 м. Для пісковиків характерні щільність, але водночас і крихкість, нерозчинність у воді та інертна поведінка щодо соляної кислоти. Нижче розташований пласт конгломератів, товща якого нами оцінена в 20 м. Основу конгломератів складають темні кремнієві гальки. Цементуючою речовиною є вапняково-піщаний компонент. Конгломерати стійкі, малокрихкі. Пласт володіє доброю водопровідністю. Цементуюча речовина слабо взаємодіє з розчином соляної кислоти. Під шаром конгломератів розташований пласт туронських вапняків з вкаткою гальки та чорних кременів крейдового періоду. Товща пласту нами оцінена в 20 м. Нижче, під шаром вапняків, залягає пласт сірих піщаників, який має товщину до 25 м. Порода відзначається великою щільністю, поганою водопровідністю. Практично ніяк не взаємодіє із соляною кислотою. Під шаром піщаників розташований пласт порід алевроліту. Товщина пласту становить близько 20 м. Ще нижче у вигляді пласту виділяється шар девонських пісковиків, який має товщину близько 15 м. Під шаром пісковиків розташований потужний пласт аргіліту. Товщина пласту становить 30 м. Найнижче розташований малопотужний пластглинистих вапняків товщиною до 15 м. Порода має такі властивості: крихкість, легко розмивається водою, взаємодіє із соляною кислотою. Таким чином, проаналізувавши послідовність пластів гірських порід і мінералів в нижній течії річки Гукавка, можемо зобразити їх у таблиці 3, а також у схемі 2.

**ПОСЛІДОВНІСТЬ ПЛАСТІВ ГІРСЬКИХ ПОРІД
І МІНЕРАЛІВ В НИЖНІЙ ТЕЧІЇ Р. ГУКАВКА**

Назви пластів	Порода пласта	Товща пласту	Глибина залягання
грунт	рухляк із органікою	1 м	до 1 м
суглинистий	суглинки	5 м	до 6 м
вапняковий	літотамнієвий вапняк	2 м	до 8 м
глинисто-піщаний	глина і пісок	7 м	до 15 м
пісковиковий	сірий пісковик	10 м	до 25 м
конгломератний	конгломерат	15 – 20 м	до 45 м
вапняковий	туронський вапняк з вкаткою гальки та чорних кременів	20 м	до 65 м
піщаний	сірий піщаник	25 м	до 90 м
алевролітний	алевроліт	20 м	до 110 м
пісковиковий	девонський пісковик	15 м	до 125 м
аргілітний	аргіліт	30 м	до 155 м
глинистий	глинисті сланці	15 м	до 170 м

Схема 2

**ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗТАШУВАННЯ ПЛАСТІВ
ГІРСЬКИХ ПОРІД І МІНЕРАЛІВ В НИЖНІЙ ТЕЧІЇ
РІЧКИ ГУКАВКА**

м. Городенка

Михайло ПАНЬКІВ

СМЕРТЕЛЬНА КРУГОВЕРТЬ. Татарсько-турецькі напади на Покуття

Покуття міститься на європейському перехресті. Всі політичні події, які відбувалися на Заході чи Сході, Півночі чи Півдні, обов'язково зачіпали наш край. Тому історія Покуття — це історія безкінечних війн, завоювань, грабунків, руїн, колоніальної експлуатації, насильницької асиміляції тощо. Ці лихоліття падали на голови місцевого населення. Проте були періоди особливо страшних руйнувань, повального винищення мешканців усього краю, вивезення в рабство, яке іноді досягало рівня геноциду.

Найважчі лихоліття моїх дідів і прадідів — татарсько-турецькі напади, які тривали з середини XIV ст. аж до початку XVII ст., тобто майже 300 років. Тоді на Покутті було винищено не лише людність, але перетворено на пустелю великі території. Чимало міст і сіл дотла спалювалися по декілька разів, а їхніх мешканців забирали у ясир або знищували. Ці три століття закріпились у пам'яті покутян на багато віків, вони осіли в генах. Тому не дивно, що про трагічні події складалися легенди, оповіді, пісні, вони залишилися у мікротопонімістичних та топонімістичних назвах, в інших видах народної пам'яті. Пам'ять ця стала такою міцною, що інколи не завжди зрозумілі назви подій і топонімів теперішнє населення пояснює як результат татарських лихоліть. Буває, що населений пункт виник пізніше татарських грабунків та розбоїв, дець, наприклад, наприкінці XVIII або на початку XIX ст., але люди все одно прив'язують його до часів татарських нападів, тобто пояснення події не сходиться з реальним фактом. Народна творчість відображає емоційну і психологічну суть історичних подій. Народ передає те, що пережив. У середині XX ст., коли проходило моє дитинство, довелося багато почути від рідних, сусідів, інших людей про той страшний час. Ще тоді дітей лякали «страшним татариним». Навіть зараз під час весільного обряду «продажі» нареченої її братом, гості співають:

*Татарин, братчик, татарин
Продав сестричку задаром,
Русу косу за п'ятак,
Біле личко за так.*

Малі діти приказують мурашкам зруйнованого мурашника:
— *Мурашки, забирайте подушки, бо татари надійдуть та й вас заберуть.*

Майже у кожному селі збереглися перекази, котрі розповідають про ці напади. Тоді наші предки відстояли право українців на життя, зберегли нашу культуру, мову, землю. Тому часи татарського лихоліття вирішив передати через народні оповіді, пояснення топонімістичних назв, пісні, легенди.

Перший раз татаро-монголи з'явилися на кордони Руси-України в 1224 році. Прийшли вони з далеких монгольських степів, захопивши половецькі землі. Тоді їм вдалося розбити об'єднані сили руських князів, жорстоко розправитись з полоненими і повернутись назад в Азію. Битва на Калці належить до найнещасливіших битв в історії Русі. Її наслідком було спровадження на руські землі до цього часу небаченого страшного народу — татаро-монголів. Ростом невисокі, присадкуваті, повільні як пішоходи, зате бистрі на конях, темножовтуваті, з плоским обличчям, розкосими очима, рідесенькими вусами та бородами, після битви на Калці вони просто наводили жах на наших предків. З часом люди заспокоїлися, думаючи, що вони повернулися назавжди в свої степи.

Проте внук Чингіз-хана Батий, отримавши у спадок землі між Яїком (Уралом) і Дніпром, вирішив відвоювати, а при нагоді ще й розширити свою спадщину. Страшна була його орда в 300 тисяч воїнів. Вона в 1239 році вирушила на Русь і протягом двох років завоювала її, потім перейшла Карпатські гори і підкорила Малопольщу та Угорщину. Зупинив знесилену орду чеський князь Вячеслав, який двічі розбивав їх. Батий повернув назад і в липні 1242 року заснував на Волзі свою столицю. Вся Русь була сплюндрована. Вціліли лише ті, хто втік у поліські ліси та у Карпатські гори. Після цього нападу Русь-Україна стала пустинею. Потрібно було ціле століття, щоб відновити цей край. Люди покидали тимчасові оселі в лісах і болотах, і знову осідали на врожайній дідівській землі. Закінчилося перше татаро-монгольське лихоліття. Його навала нагадувала короткочасну величезну повінь, що змела все на своєму шляху.

Тоді на Покутті були знищені міста Коломия, Снятин, Тисмениця, Тлумач та багато сіл і поселень. Все ж після навали Батия наші землі були відносно спокійніші у порівнянні з наступними агресіями татарських орд. Через Покуття, як припускає Степан Пушик, проходили війська Телебуги і Нагая в лютому 1248 року, котрі здій-

снювали похід на угорську землю. Тоді Телебуга заблудив у горах і протягом тридцяти днів втратив своє військо. Врятувалися лише він і його дружина. Очевидно Телебузі допомогли заблудитись наші предки. А тим часом господарства відновлювались, корчувалися ліси і порослі кущами поля, селяни просували свої оселі з Карпатських гір назад до Дністра і Прута. Сприяли залюдненню нашого краю і втікачі з Правобережжя Дніпра.

Після хана Батия Золота орда розділилась на чотири частини із своїми окремими державними утвореннями, так званими ханствами: заволзьким, астраханським, казанським та перекопським. Перекопське або Кримське ханство утворилось у 1428 році й проіснувало понад триста років. Ним управляло 49 ханів, які походили з династії Гіреїв.

У першій половині XV століття татари на наші землі нападали рідко. Тоді вони випасали свої отари по степах у нижніх течіях Дніпра, Буга, Дністра. Орда менше дбала про війну, а більше про торгівлю з сусідами. Та в 1450 році на Прикарпаття відбувся спустошливий напад ординців. Доценту були спалені покутські містечка Снятин, Обертин, Тисмениця, Тлумач. Дійшли степовики до Городка та Белза. Крім міст, знищувалися навколишні села.

У 1453 році турки здобули Константинополь, а потім поневолили Кримське ханство. Від татар султан почав вимагати щорічної данини золотом, продуктами та невільниками. З того часу між українцями і татарами розпочалась майже 300-літня війна.

Отже, з утворенням Кримського ханства розпочалось Друге лихоліття для України і особливо для нашого краю. Воно набагато гірше від першого. Татаро-монголи набігали кожного року, грабували, полонили і повертались назад. Тоді й з'явилась у народі сумна пісня:

*Зажурилась Україна, що ніде прожити,
Гей, витоптала орда кіньми маленькій діти.
Ой маленьких витоптала, великих забрала,
Назад руки пов'язала, під хана погнала.*

Якщо південні кордони України, починаючи з кінця XV століття охоронялися запорізькими козаками і тим самим вони зменшили кількість проникнень сюди ординців, то землі Червоної Русі (так тоді називались галицькі землі) були майже беззахисні. Як могла оборонити Галицьку землю Річ Посполита, коли вона не мала своєї регулярної армії, а обходилася військовими формуваннями окремих магнатів, у яких крім шляхти залучалися найманці з Угорщини, Волощини та Німеччини. Причому найманці ще й грабували, катували й гвалтували місцеве населення. Відрізнялись вони від татар хіба тим, що не палили і не брали в полон, зате місяця-

ми експлуатували місцевих жителів і часом були гірші від татарських напасників. Крім того, польські магнати, які мали свої військові загони, були зайняті міжусобними війнами зі своїми сусідами, здійснювали каральні експедиції для придушення повстань, брали участь у загарбницьких походах проти сусідніх країн. Оборонні бої проти татарських орд велися ними тоді, коли татари загрожували шляхетським маєткам. Правда, польський король оголошував посполите рушення, в яких об'єднувались війська магнатів. Але це робилось лише в тому випадку, коли нападники загрожували суто польським землям. За часів другого лихоліття турецько-татарські загони майже не проникали на територію Польщі. Військові дії проти нападників проходили лише на наших землях.

Такі війни були великим нещастям для Покуття. Людей ставало дедалі менше, а весь край був сплюндрований. Про окремі напади татар, турків і їх сателітів на Прикарпаття писали вірменин Садок Баронч, польські дослідники Л. Вайгель, А. Шарловський, А. Прохаска, В. Лозинський, А. Чоловський, М. Горн та інші.

Окремо варто виділити польові матеріали цієї тематики, які зібрані студентами, аспірантами і викладачами Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника від місцевих респондентів під час спеціальних експедицій з виявлення топонімів та мікротопонімів краю.

На Покуття татари йшли переважно Волоським шляхом. Його вони називали Золотим шляхом, бо був для них найбагатшим. Збирались ординці у Буджацькому степу і йшли правим берегом Дністра через молдавську Бессарабію до Снятина, далі — до Коломиї, Тлумача, Тисмениці, Чешибісів (Єзуполя), тобто був паралельним Галицького соляного шляху. Тут він розходився на два напрями. Головний шлях проходив через Бурштин на Рогатин, а далі Львів. Інший вів з Галича на Калуш — Стрий — Дрогобич — Самбір і також закінчувався Львовом.

У 90-х роках XV століття Молдавія потрапила у васальну залежність від Османської імперії і не лише не опиралась ординцям, які проходили через Молдавію, а навпаки, загони молдавських феодалів приєднувались до цих наїзників, щоб і собі пожитися. Причому Покуття вони вважали своєю територією, яку відібрали поляки. Іноді провідниками у них були цигани. Тоді на Прикарпатті було багато лісів, глибшими були ріки, небезпечними болота. Цигани добре знали розташування покутських сіл, що ховались за лісами, гаями, ріками і болотами.

Нападали татари один або два рази на рік — посеред літа, в жнива, як висихали болота, або серед зими, як болота замерзали. До річч, клімат XV-XVI ст. був набагато вологішим від тепе-

рішнього. Тому води і болота були серйозною перепорою для степових людоловів.

Напади татар чергувалися з розбійницькими походами молдаван, які весь час вимагали від Польщі повернути Покуття, віддане їм під заставу Ягайлом за фінансову позичку. Можна припустити, що й похід Мухи був пов'язаний з цією проблемою.

Серед нападів у XV ст. особливо трагічним для нас був 1498 рік. У той час молдавани «людей о сто тисяч в плен поведе, й розпродав татарам і туркам». Восени того ж року з Молдавії знову повторився напад і, за словами хроніки, «огнем и мечем попленища». 1498 рік приніс нову бурю — писав М. Грушевський. — Волоський воєвода Стефан спровадив на Польщу турків, і ті напали на Покуття, не стрівши ніде опору. За ними вдерлися татари. В грудні знову напали 70 тис. турків і страшно спустошили все Підгір'я. На щастя, почалися великі морози і половина турків загинули. 1499 рік теж став роком спустошливих нападів татар.

Починаючи з XVI ст., крім систематичних щорічних нападів невеликих загонів людоловів, походи більших татарських орд були наступні:

1501 р. — татари і волохи напали на Червону Русь і Поділля.

1505, 1509, 1519 рр. — великі татарські загони пройшли через Галицьку, Львівську, Перемишлянську, Белзьку землі, Волинь і Поділля, залишаючи за собою спалені міста і села. Особливо поруйнована була Коломия.

У 1516 роц — татари тричі нападали на Червону Русь і Волинь. Тоді вони забрали у полон 50 тис. людей.

1520 р. — найбільш поруйновано Рогатин. Тоді вони взяли в полон Настю Лісовську.

1521 р. — найбільше поруйнована татарами Коломия.

1524 р. — розпочали напади на Прикарпаття турки. 500 яничарів переправились через Дністер і пограбували Снятин та покутські села.

1531 р. — знову поруйновано Коломию [176, с. 31–41].

1541 р. — Османська імперія загарбала Буковину, що ускладнило лихоліття для наших земель.

1572 р. — татарська орда під проводом хана Хаджі-Гірея пройшла через ціле Прикарпаття, руйнуючи все на своєму шляху і дійшла до Самбора.

1575 р. — татари пограбували Волинь, Поділля, Червону Русь і забрали 55 340 полонених.

1589 р. — майже повністю спалено Коломию. Населення знищено або поневолено турками. Мешканці, які врятувалися, а також

нові поселенці вирішили за краще побудуватись на новому місці, а не над самим Прутом.

1590 р. — спалено ординцями Галич.

1594 р. — татари дощенту спалили багато міст і сіл від Снятина до Стрия. А історія цього лихоліття така. В XVI ст. Османська імперія стала загрозою для Європи. Тоді з благословення папи Климента VIII на боротьбу об'єдналися майже всі правителі Європи, на чолі з німецьким цісарем Рудольфом II. Проте султан Ахмет III випередив їх і першим завдав удару, розпочавши влітку 1594 року війну з Угорщиною. Через Покуття рушило більш як 30-тисячне добірне військо, котре складалося з яничарів і кримських татар, під командуванням хана Кірім-Гірея. Воно легко зламало прикордонні залоги і швидко просунулось вглиб Галицької землі. Річ Посполита як завжди не була готовою зустріти османських напасників. Поляки поспішно почали збирати війська біля Львова під містом Городком, щоб перекрити просування Кірім-Гірея вглиб Польщі. Три «кресових» ротмістри вирішили дати бій ворогові біля Чешибісів. Тим часом турки і татари другого липня здобули і зруйнували Снятин, Коломию, Гвіздець, Кулачківці, Обертин, Жуків. Третього липня впали Тлумач і Нижнів. Четвертого липня — Тисмениця, п'ятого липня — Чешибіси. Спочатку вони підпалили містечко з усіх боків, а потім оточили замок. Замок був добре укріплений. Лише випадково від тліючої губки вибухнула бочка із порохом. Почало все горіти. Татари скористалися цією пожежею, позлазили з коней і штурмом оволоділи замком. Вони взяли великий полон, розграбували місто і навколишні села, попалили всі документи магістратів, місцеві літописи. В Чешибісах загинули майже всі оборонці замку. Врятувалися лише Якуб Потоцький та два інших ротмістри, які втекли з оточеного містечка до Львова.

З 1590 по 1648 рр. татари лише на Снятин вчинили 29 нападів і спалили його 5 разів.

Ще трагічніші напади татарів і турків на Прикарпаття були у XVII ст. 1605–1611 рр. — татари нападали на Галицьку землю майже кожен рік і вчиняли великі руйнування.

1612 р. — татари знищили Коломийський і Галицький повіти. Це був один із найруйнівніших походів ординців. Особливо потерпіла від людоловів Городенківщина.

1617–1626 рр. — татарські орди тричі нападали на Коломию, але взяти її не змогли.

1620 року — похід турецько-татарських військ на Буковину. Битва під Цецорою. Татарські загони розійшлися по Прикарпаттю. Тоді загинули Завалля і Стецева. Пізніше вони відновились як села.

1621 рік — рік Хотинської битви. Знову татари розсіялись по Прикарпаттю. Тоді вони зруйнували Заболотів, спалили П'ядики, Войнилів, повністю розорили Галич та зрівняли з землею містечко Вікно на Городенківщині, потім воно стане селом. Цього ж року орди Джанібек-Гірея вчинили декілька нападів на Коршів (старе місто). Вони вщент його спалили, а мешканців забрали в ясир. Ті, що заховались у лісі, повернулися в безпечніше місце, де заснували Новий Коршів.

1622 рік — новий похід татарських орд. На Снятинщині на місці сіл залишилися пустки. У Русові вціліли вісім господарств. У Стецеві живими врятувались п'ять душ, які пізніше втекли до Снятина, в Будилові вижило шість душ, стільки ж і в Ростоках. Тоді особливо від татарської навали потерпіла Городенківщина. Після неї на місці Глушкова залишилося лише згарище. В Ясеніві-Пільному вціліло 10 з 300 хат. Знову зруйновано Городенку і Серафінці.

1623 рік — з димом пішли Тишківці та навколишні села. Постраждали Городенка, Поточище, Семаківці, Далешева, Дубки.

1623 рік — вистояв Печеніжинський замок. Проте були знищені містечка Жуків і Хотимир. Відродилися вони вже як села. Цього ж року на переправі через Дністер біля Мартинова польські війська розгромили татар і визволили з ясиру дітей. Це були сироти і їх повсиновлювали галицькі міщани.

1625 рік — під час походу султана Мухамеда IV на Польщу ординські загони, які відокремились від основних сил, зруйнували і спалили Корчаків (Отинію) та передмістя Коломиї, забравши великий полон.

Всього з 1600 по 1647 рр. відбулося турецько-татарських нападів: на Коломийський повіт — 20.

1652 рік — саранчою налетіли буджацькі татари на Михальче і штурмом оволоділи містечком. Частина людей повбивали, а решту забрали в полон. Саме містечко зрівняли з землею.

Відновились активні турецько-татарські напади у сімдесяті роки XVII століття.

1673 рік — з Буковини через Черемош турки прорвались на Кути. Їх розгромив ватаг Білоголовий.

1675 рік — знову спустошливий напад татар. Тоді їх тричі розгромили під Снятином.

1676 рік — рік польсько-турецької війни. Татарські загони спалили Тисменицю, Раковець. 6 вересня несподівано напали на Скит Манявський. Всіх монахів і прочан повбивали. Тоді вистояли Пнівський замок і Станіславська фортеця. Понищено на Городенківщині багато сіл. Особливо було зруйновано село Чернятин.

1678 рік — татари напали на Снятинщину і дійшли до села Рудники, яке спалили.

1679 рік — великий татарський чамбул спустошливим валом прокотився по Покуттю. Горіли міста і села.

1699 рік — Велика татарська орда напала на Покуття.

Припинилися напади кочовиків після завоювання Росією Кримського ханства.

А зараз подивимось, що являли собою ординські воїни, як вони здобували невольників, та що робили з ними. Озброєний татарин був кривою шаблею і луком, у сагайдаку мав повно стріл. У лівій руці тримав невеликий круглий щит. Пізніше у них з'явилися рушниці. Влітку і взимку татарин одягався в короткий козушок, вивернутий наверх вовною. Сидів на доброму коні, а ще прив'язано чотири чи п'ять коней, на яких він пересідав та вантажив награбоване добро. За здобиччю татари йшли інколи великою силою — до 50 тисяч і більше. Збиралися також у ватаги до 50–100 осіб. Такі малі ватаги вдень переховувалися по лісах або ярах. Коли село засинало, вони нападали. Якщо їх було більше, то частина оточувала село, щоб ніхто не втік, а інші, розбігалися по селу, вриваючись на подвір'я, кіллям виважували двері й вломлювалися до хати. Всім без розбору мешканцям сирівцями пов'язували руки і виводили на вулицю. Тут їх за шию прив'язували до довгої жердини, яку кріпили до сидла або воза. Хто не давався себе пов'язати, то з ним не церемонилися — вбивали. Дітей садили біля себе на коня і також прив'язували. З хати і комори забирали все, що можна було взяти, із стайні виганяли худобу і коней, ловили домашню птицю. Окремо сортували людей, а окремо худобу, і все це гнали нагайками до Криму. Село підпалювали. Пізніше за згарищами і руїнами можна було здогадатись, що там містилися людські оселі. Гнали ясир дуже швидко, щоб уникнути погоні. Хто не витримував такого темпу — вбивали.

Один з митарів на Перекопі, спостерігаючи за численною масою бранців з України, писав: «Чи залишилися ще люди в цих сторонах або, може, ні, та звідки їх береться така сила-силенна?»

Польський ротмістр Свіржинський, що переслідував Кримську орду, котра взявши ясир, поверталася через Молдавію, згадує: «Вздовж дороги, у бур'янах, то тут, то там, валялись посинілі, почорнілі, трупики немовлят. Ми зібрали їх звище триста і поховали біля спаленого села. Старі жовніри плакали, коли копали ями».

У «Блевкут Магазин» (Франція) у вересні 1922 року опубліковано спогади шевальє д'Арвію, який мандрував у другій половині XVII століття Сходом та Єгиптом. У Смирні він бачив транспорт невольників, яких вислали до Каїру. Він пише: «Більшість цих невольників була з України або з козацької землі. Багато серед них

жінок, молодих дівчат заздро бережуть євнухи, але я мав змогу розмовляти з деякими з них — по-французьки. Вони благали мене викупити їх, бо бажали зберегти віру, в якій народилися. Ця віра грецька. Серце моє розривалося, коли я бачив християн, що їх вели на торговицю, як худобу. Але я не був настільки багатий, щоб виявити милосердя в таких розмірах».

Про напади і грабежі бусурман тоді співали:

*Чому кури не пієте,
Чому люди не чуєте!
Турки село звоювали,
Громадами людей гнали.*

Уже у безпечному для них місці вони між собою ділили полон.

*За рікою вогні горять,
Там татари полон ділять.
Село наше запалили
І багатство розграбили.*

У додатках ми помістили пісню про Коваленка. Прийшла вона із Східної України. За всіма ознаками, це була пісня-хроніка, яка розповідала про якусь конкретну подію, яка потім розійшлася по всій Україні. Наші варіанти трохи відрізняються від Великоукраїнських. Там, у пісні, йдеться про полон та осліплення Коваленка.

*Ведуть Коваленка селом-вулицею
Узв'язали йому руки сирицею.
Його білі руки ізв'язали,
Його ніженьки та й ізкували,
Його карі очі та й зопсували.*

Полон і каліцтво він вважає Божою карою, бо змусив людей жати у неділю. Обидва варіанти пісні записані на Покутті, зображають Коваленка як зрадника, що навів татар на женців. Мабуть, не така вже й рідкісна була в той час зрада і продаж своїх співвітчизників.

Щодо нападів на Прикарпаття, то окремо варто виділити Городенківщину, Снятинщину та Косівщину, де збереглося немало усних пам'яток про турецько-татарське лихоліття. І не дивно, адже недалеко проходив кордон з Буковиною, яку окупували турки. Вони систематично відправлялись на грабунки до сусідніх Покуття і Гуцульщини, де можна було взяти у ясир жінок для своїх гаремів. Про це розповідають і стародавні пісні. Одну з них ми помістили у додатках «Збирається Іваночок», записану в селі Вербівцях Городенківського району. Уривок цієї пісні про розправу Іваночка з турком і невірною дружиною дуже близький до пісні про Байду, а саме там, де Байда розправляється з султаном і його родиною.

І навпаки, окремі сміливці з цих країв ходили на турецьку сторону, звідки, крім різного добра, привозили додому турецьких дівчат, з якими одружувалися. Про це згадувала нам, студентам, під час екскурсії по музею у 1957 році дружина Марка Черемшини Наталія Семанюк. Виявляється, що прабабка її була такою полонянкою. Її прапрадід привів з Туреччини і одружився з нею. При цьому вона заявляла, що крім української, в її жилах тече й турецька кров. Її рідна сестра була одружена з відомим художником Осипом Сорохтеєм.

Частину полонених татари залишали у себе рабами, інших — продавали туркам, персіянам, сирійцям. Навіть купували наших полонених італійці. Коли невільники старіли і не могли вже працювати, їх віддавали молодим хлопцям, які використовували бранців як мішені для стріл, або викидали в море. Немало невільників турки купували гребцями на галери. Можна було бранців викупляти родичам.

*Що за тебе, сину, дати?
Вісім волів та й від хати!*

— розповідає про такі викупи народна пісня.

Полонені дівчата і молоді жінки ставали наложницями або дружинами татарів і турків. При цьому їх змушували прийняти іслам. Дуже радо татари брали в неволю малих хлопців. Їх продавали або ними сплачували туркам данину. Турки виховували їх у своїй вірі і ці хлопці ставали яничарами. Це було найхоробріше й надвідважніше військо в Османській імперії.

Яку б роботу не виконували у неволі, в якому б краю вони не були, завжди думали про втечу з неволі. Декому вдавалося втекти. Хоча нелегка була така втеча через безлюдні степи, де можна було зустріти одних лише татар. Про таку втечу з неволі трьох братів розповідає дума. Вона є однією з найкращих в українському народному мелосі. До речі, слов'янських народів є 11, а тільки українці й серби мають так багато прекрасних пісень часів боротьби з татарами.

Далі буде

м. Івано-Франківськ

УЧАСТЬ ПОЛОВЦІВ У ВІЙСЬКОВИХ КАМПАНІЯХ У ГАЛИЦЬКИХ ЗЕМЛЯХ

(кінець XI — середина XIII ст.)

З другої половини XI до середини XIII ст. половці відігравали вагомую роль у історії Русі. Літописи переповнені згадками про напади степовиків на землі руських князівств, а також про їхню участь у війнах Русі між собою та з сусідами. Кочівники неодноразово згадуються у війську того чи іншого князя. Однак, у даній статті зроблено спробу аналізу лише тих кампаній, які відбулися в галицьких землях, і в котрих були задіяні половці. Тобто, братимемо до уваги випадки участі половців у військових подіях у Галицькій землі у складі військ різних князів, не лише місцевих. Відомо,

Половці

що той чи інший князь, у відповідь на військову підтримку половців давав дозвіл на грабування певного міста чи місцевості. Тому дане дослідження може показати не лише факт присутності степовиків у Галичині, а й дати уявлення про імовірні масштаби розорень половцями галицьких земель протягом двох століть.

Першим прикладом спільних дій руських князів з половцями в галицьких землях

була битва під Перемишлем у 1099 р., у котрій на боці Ростиславовичів проти угорсько-польського війська взяла участь орда хана Боняка. Літописець досить детально подає хід битви. Дізнаємося, що Боняк розділив свої війська на три полки, один з яких, під керівництвом хана Алтунопу, зімітував втечу: обсипав угорців стрілами і почав поспішно відступати вздовж ріки, заманюючи противника в засідку, яку підготували Боняк із двома іншими полками. Сутичка тривала два дні і в її результаті противників було повніс-

ттю розбито¹. З опису цієї битви помітно, що автор надавав вагомого значення ролі половців в даній перемозі.

У літописі неодноразово зустрічаються так звані «дикі половці»². Не можемо однозначно відповісти, чи це були якісь окремі половецькі орди, чи це тільки підкреслення літописцями їхнього язичництва. Але в історіографії прийнято виділяти їх окремо. Так, Сергій Вегерчук зазначає, що ці половці правдоподібно входили до складу бродників і в другій половині XII ст. кочували в межи-річчі Південного Бугу та Дністра, на південних окраїнах Галицького князівства³. Світлана Плетнева припускає, що існували дві групи «диких половців», одна з яких перебувала десь на заході від Київського князівства⁴. В «Київському літописі» зустрічаються повідомлення про їхню участь у подіях у західно-руських князівствах. Так, у 1146 р. Всеволод Ольгович пішов на Галич у союзі з найближчими родичами, польським князем Болеславом і «дикими половцями»⁵. «Дикі половці» були й у війську київського князя Юрія Довгорукого. Правдоподібно, в подіях 1150-1151 рр., пов'язаних зі спробою князя захопити Волинь, також брали участь його союзники-степовики. В ці роки неодноразово згадується про перебування загонів Юрія в Галичі⁶ і ймовірно разом з ним там були й «дикі половці». В 1159 р. ці половці мали підтримати похід київського князя Ростислава Мстиславича проти князя-ізгоя Івана Берладника, землі якого знаходились у Прутсько-Дністровському міжріччі⁷. Імовірно, що саме ці половці і підтримали Берладника в 1159 р., коли галицький володар Ярослав Володимирович, заручившись підтримкою угорського короля Гейзи II і польських князів, рушив проти Івана. Літопис повідомляє, що Іван «тоді перелякавшись, поїхав в поле до половців і йшов з половцями до міст Подунайських»⁸. Разом з половцями і берладниками Іван взяв місто Кучелмин і рушив до Ушиці, де їх зустріли війська Ярослава. Далі літопис пише, що половці хотіли «взяти місто, Іван не дав їм взяти, і розгнівавшись, половці поїхали від Івана»⁹. Не виключено, що Іван, звертаючись до половців по допомогу, обіцяв віддати їм на пограбування захоплені міста, але коли він не дотримав обіцянки, то кочівники, не одержавши нічого, покинули князя.

У 1182 р., коли польські війська взяли в облогу давньоруське місто-фортецю Берестя, за інформацією польського хроніста Вінсентія Кадлубка, «на допомогу місту підходить Всеволод, князь Белза, з усіма князями володимирськими, з галицькими воїнами, з відбірними найманими військами, з тисячами партів»¹⁰. Польські історики в партах вбачають саме половців¹¹. У «Великопольській хроніці» повідомляється, що в 1182 р. краківський князь Казимир II Справедливий зненацька напав на містечко Берестя. Відсіч йому дава-

ли белзький князь Всеволод Мстиславич разом з володимирським князем і галицькою знаттю, а також з багаточисельними загонами відбірних тібіанців і парфян, тобто ятвягів і половців¹².

З початку XIII ст. половецькі війська частіше згадуються у військових кампаніях у Галичині. Зауважимо, що в цей час їхні набіги на Русь практично припинилися, однак, Галицька земля зазнає особливого натиску степовиків. Це було пов'язано з початком боротьби за «галицьку спадщину». Під 1206 роком «Галицько-Волинський літопис» повідомляє про прихід чернігівського Рюрика Ростиславича разом з половцями в Галич проти угорців. На момент появи коаліції Рюрика під Галичем тут їх зустріла велика армія угорського короля Андрія II. «Троїцький літопис» у передачі цього сюжету появу угорських військ під Галичем пов'язує безпосередньо з загрозою з боку Рюрика і половців. Зокрема, літописець повідомляє про зіткнення двох половецьких ханів Котяна і Самогура з якимись піхотинцями, під час яких ватажки кочівників ледь не потрапили в полон. Імовірно, тут ідеться про зіткнення половців з угорськими відділами. Літопис пише: «два князі половецькі Сутойовичі, Котян і Сомогур, ударили на піших воїв, та вбиті були коні під ними обома і замалим їх не схопили»¹³. Похід Рюрика на Галич завершився невдало для нього та його союзників половців¹⁴.

Коли в 1210–1211 рр. угорський король знову вирішив взяти Галич, то Ігоревичі, володарі Галицької землі, заручилися підтримкою половців, яких запросив теребовлянський князь Ізяслав Володимирович. Літопис пише: «І приїхали половці Романові (тогочасного галицького князя із династії Ігоревичів) на допомогу, Ізяслав з ними Володимирович». Основні військові дії розгорнулися біля міста Звенигород. Судячи з «Галицько-Волинського літопису», саме половці були, крім звенигородців, єдиною реальною силою в таборі Ігоревичів¹⁵.

Неможливо оминати увагою місце половців у зовнішній політиці галицького князя Мстислава Удатного, котрий був пов'язаний родинними зв'язками з ханом Котяном. Зокрема, на початку 1221 рр. угорсько-польське військо, вступивши до Волині та зустрівшись із військами Котяна та Мстислава, зазнало поразки та покинуло Галич. Олександр Головка з цього приводу відзначив, що галицький літописець, якого насамперед цікавили дії руських князів, досить фрагментарно описав участь степовиків у зазначених подіях¹⁶. Літописні повідомлення під 1221 р. показали, що Данило і Василько Романовичі програли б війну, якби не Мстислав із половцями: «І не було їм обом підмоги ані від кого, тільки од бога, допоки не прийшов Мстислав Удатний з половцями. Вийшов тоді Філя з ба-

гатьма уграми і ляхами із Галича, узявши бояр галицьких, і тестя Судислава Бернатовича, і боярина Лазаря Домажирця, і других»¹⁷.

У 1224 р. Мстислав Удатний відкрито виступив проти Данила Романовича. Літопис так передає ці події, ніби Мстислав залучив половців саме тоді, коли почав втрачати силу: «...а після цього привів Мстислав хана Котяня Сутойовича, і половців многих, і Володимира Рюриковича київського, наміряючись за порадою Олександра на Ляхів іти»¹⁸. Однак, описуючи відступ Мстислава з Галича напередодні, автор говорить про битву Данила та польського князя Лешка Білого з Мстиславовими воями: «Назавтра пішли вони супроти них, воїв Мстислава, і Мстислав не видержав і вернувся в Галич»¹⁹. Імовірно, цими воями були половці, оскільки по-перше, найважливіші військові проблеми 20-30 рр. XIII ст. Мстислав вирішував спільно з Котяном, по-друге, половці часто залучались руськими князями в якості допоміжного війська, а Мстислав відомий своїми контактами зі степовиками, тому тут літописець міг мати на увазі половців, союзних Мстиславу Удатному.

Половецький воїн

На основі цього, можемо говорити про те, що половці брали участь у цій військовій кампанії одразу з початком подій. Події в Галичині в 1226-1227 рр., пов'язані з походом угорського королевича Андрія на Русь, також ймовірно не обійшлись без половців. Мстислава мали підтримати половці, оскільки в літописі згадуються Мстиславові вої: «і гнали його вої за ними до станів королевих, рубаючи їх»²⁰.

Після смерті в 1228 р. Мстислава Удатного кочівники почали орієнтуватись на інших князів, причому в своїй політичній орієнтації вони були досить непослідовними. Цього ж року київський князь Володимир Рюрикович і чернігівський князь Михайло Всеволодович створили велику коаліцію проти Данила, до якої залучили поляків і половців. Проте волинському князю шляхом переговорів вдалося помиритися як з поляками, так і з кочівниками.

Ці ж самі половці Котяня підтримали Данила в 1230 р., коли на Галич напали угорці, котрі, між іншим, також одержали підтрим-

ку половецького хана Беговартса. Коли восени 1230 р. угорський король рушив на Галич, то Данило уклав союз з Котяном і з його допомогою відбив наступ: «Данило стягнув у поміч половців Котянової орди і польські полки»²¹.

Десь близько 1235 року поляки і половці надали підтримку вже не Данилу Романовичу, а його ворогам Михайлу Всеволодовичу та Ізяславу Мстиславичу в поході на Галицьку землю. Галицький літописець повідомляє: «навів бо був Михайло й Ізяслав на Данила ляхів, і русів, і половців багато»²². Питання про те, котрі половці і чому брали участь в цих подіях залишається відкритим. Так, по ходу подій впливає, що половці прийшли в землю Галицьку, але не виявляли бажання воювати проти Данила Романовича. Пограбувавши всю землю Галицьку, вони вернулися²³.

Відомо, що літопис у 30-40-х рр. XIII ст. згадує «половців Данилових». Олександр Осип'ян припускає, що ймовірно багато половців перейшло на службу до Романовичів на межі 1230–1240 рр., шукаючи порятунку від монголів. У ці роки «половці Данилові» не раз згадуються у складі його військ²⁴. Зазначимо, що питання взаємовідносин Данила і половців вимагає окремого і детальнішого дослідження.

Останньою помітною подією в історії Галицької землі, де роль половців була вагомою, стала битва під Ярославлем 1245 р. Тоді разом з волинськими полками проти угорців, поляків і військ князя Ростислава Михайловича виступили і половецькі загони, які першими почали наступ. «Галицько-Волинський літопис» пише: «брід був глибокий, і вперед ріку переїхали половці, і, переїхавши, побачили вони стада їх, противників. І хоча не було сторожів їхніх коло ріки, та половці не посміли розграбувати їх, ці стада, без повеління княжого. А вони, противники, побачивши половців, утекли зі стадами своїми у стани свої»²⁵.

Підсумовуючи, зазначимо, що традиційно в історичній літературі, говорячи про роль половців у міжкнязівських війнах, звертається увага головню на союзах з цими кочівниками чернігівських князів та Мстислава Удатного. В даному дослідженні ми спробували підійти до питання за географічним принципом, аналізуючи участь половців у походах на Галицькі землі в складі різних військ. У результаті можемо ствердити, що половці неодноразово воювали на західноруських землях, а наше дослідження є лише коротким аналізом далеко не всіх випадків їхнього перебування тут. Ймовірно, участь половців в долі Галицького князівства була досить вагомою. Відкритими залишаються питання їхнього перебування та обсягів розорення цих земель кочівниками. Поки що ці проблеми залишаються поза увагою дослідників.

ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА

1. Ипатьевская летопись // ПСРЛ. — Т. 2. — СПб., 1908. — Стб. 246.
2. Там же. — Стб. 335, 386, 500, 548, 694.
3. Вегерчук С. М. Печеніги та половці в Карпато-Причорноморських землях у XII ст. // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Історія. — 2010. — Т. 129, Вип. 116. — С. 10.
4. Плетнева С. О. Половцы. — М., 1990. — С. 91.
5. Ипатьевская летопись. — Стб. 319.
6. Там же. — Стб. 404-432.
7. Там же. — Стб. 497.
8. Там же. — Стб. 355.
9. Там же. — Стб. 354.
10. *Chronica Polonorum Magistri Vincentii dicti Kadlubek* / ed. M. Plezia. — Krakow, 1994. — С. 157.
11. *Kronika Wielkopolska* / opr. B. Kьrbis. — Warszawa, 1965. — С. 167, прим. 211; *Parthos autem Vincentius Plaucos vocat. Chronica Polonorum Magistri Vincentii dicti Kadlubek* / ed. M. Plezia. — Krakow, 1994. — С. 22, прим. 17, 1.
12. *Kronika Wielkopolska*. — С. 166.
13. Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. — К., 2002. — С. 278.
14. Головко О. Б. Половецький фактор у політичному розвитку Південно-Західної Русі (остання третина XII — перша половина XIII ст.) // Східний світ. — Київ, 2004. — №1. — С. 64.
15. Головко О. Східна політика угорського короля Андрія II (перша третина XIII ст.) // Україно-угорські етюди. — Львів, 2010. — Вип. 1. — С. 120-140.
16. Головко О. Б. Половецький фактор у політичному розвитку Південно-Західної Русі. — С. 64.
17. Ипатьевская летопись. — Стб. 736.
18. Там же. — Стб. 746.
19. Там же. — Стб. 745.
20. Там же.
21. Там же. — Стб. 761.
22. Там же. — Стб. 775.
23. Там же. — Стб. 775.
24. Осіп'ян О. Поширення християнства серед половців в XI-XIII ст. // Київська старовина. — 2005. — №1. — С. 9.
25. Ипатьевская летопись. — Стб. 802.

м. Івано-Франківськ

Дмитро ДЯЧОК

ПОЧАТОК ІГУМЕНСЬКОГО СЛУЖІННЯ ПРЕПОДОБНОГО ІОВА В ПОЧАЇВСЬКОМУ МОНАСТІРІ

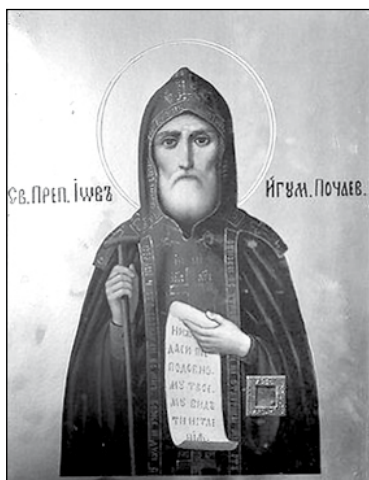
Преподобний Іов* народився в Галичині на Покутті, деє біля 1551 року. Вже в десятирічному віці він вступив в Угорницький Спаський монастир і все своє подальше життя присвятив щирому і самовідданому служінню Богу. Життя і діяльність преподобного Іова впродовж останніх двох століть досліджувались і висвітлювались у працях багатьох дослідників.¹ У них вони розкрили, наскільки вдалося це зробити, різні сторони його діяльності,

Успенський собор Почаївської лаври

зокрема, пастирської — на відповідальних посадах ігуменів Дубненського Хрестовоздвиженського і Почаївського Успенського монастирів, письменницької творчості, внутрішнього духовного стану та як великого подвижника і молитвеника Галицько-Волинської землі. Першим відомим історичним джерелом, в якому описано життєвий шлях подвижника, є «Житіє

блаженнаго отца нашего Іова Желѣза, бывшаго Игумена святых чудотворных, общежительных Лавры Почаевския, отъ Иеромонаха Досифея ученика его списанное...»², написане його учнем Досифеєм, ігуменом обителі з 1659 р.³, і видане, як вважають, через більш ніж століття в Почаєві. Однак, Досифей у написаному ним «Житті...» не вказує дат переходу преподобного Іова з Дубненського у Почаївський монастир і обрання його там ігуменом. Це спричинилось до появи різних версій, припущень і тверджень щодо цього.

Преподобний Іов Почаївський.
Фрагмент ікони. 60–80-і рр.
XIX в. (іконостас печерної
церкви прп. Іова Почаївського
в Почаївській Лаврі)

Преподобний Іов Почаївський.
Портрет. 1-а третина XIX ст.
(Почаївська Лавра)

Найбільш плідний у XIX ст. дослідник життя і діяльності Іова Желіза⁴ протоіерей Андрій Хойнацький спочатку вважав, що преподобний «тайно оставилъ монастырь дубенскій, (около 1602 – 1604 г.) и удалился на гору почаевскую «отъ древле свѣтлостію чудесъ многихъ сіяющую»»⁵. Після появи 1880 р. у «Волинских епархіальних відомостях» статті Василя Переговського про Дубненський Хрестовоздвиженський монастир⁶ він пише вже так: «преп. Иов [...] тайно оставил монастырь Дубенский (около 1600 г.) и удалился на гору Почаевскую»⁷. А через декілька сторінок висловлюється ще по-іншому: «преподобный Иов прибыл на гору Почаевскую в первые годы XVII века, как мы заметили, около 1602 или 1603 г. не далее»⁸.

Дослідник письменницьких творів преподобного Іова професор Петров Н.І. припускає: «Вѣроятно преп. Іовъ [...] оставилъ игуменство и самый монастырь Крестовоздвиженскій около 1598 года, проживъ здѣсь въ качествѣ простаго іеромонаха и игумена, болѣе 20 лѣтъ» і «тече къ горѣ Почаевской, от древле свѣтлостію чудесъ премногихъ сіяющей»⁹.

Ще один дослідник позаминулого століття Теодорович Н.І. вважав, що «Святыи Преподобный Іовъ, въ схимѣ Іоаннъ, игуменъ Почаевскій, по фамиліи Желѣзо [...] перешелъ игуменомъ въ Дубенскій Крестовоздвиженскій монастырь (1582 – 1602 г.); игуменомъ Почаевскаго монастыря сталъ около 1602 года»¹⁰.

Митрополит Іларіон (Огієнко), у свою чергу, пише так: «Можна припускати, що Анна Гойська, фундаторка Почаївського монастиря, а з нею може й князь К.Острожський вмовили о. Іова Желізо перейти на Ігуменство до нового Почаївського монастиря. Ігумен погодився, і десь незабаром по році 1597 перейшов до Почаєва, і став першим його Ігуменом»¹¹. Але в примітці додає: «Дослідники подають часом роком переходу Іова до Почаєва 1602, 1604 і інші»¹².

У сучасних публікаціях здебільшого повторюються висловлені вище думки і припущення щодо початку ігуменства преподобного Іова у Почаївському монастирі. Так, священник Володимир Зелінський вважає, що преподобний «решает отправиться на гору Почаевскую» після появи фундушового запису Анни Гойської на заснування спільножитного монастиря (тобто після 1597 р.) і за життя князя Костянтина Острозького (тобто до 1608 р.)¹³. Братія, «что в это время была очень немногочисленной, почувствовал в нем великую духовную силу единодушно и со слезами снова поставила его игуменом и начальником устрояемого ею общежития»¹⁴.

Дмитро Чобіт пише: «У 1597 році Іов Желізо перейшов з Дубенського монастиря в Почаївський, оселився у відомій печері і теж став ігуменом»¹⁵. Правда, на початку книги він висловився трохи по-іншому: «Цей подвижник служив у Почаївському монастирі з 1604 року»¹⁶.

Священник Анатолій Дмитрук вважає, що ще під час перебування преподобного Іова в Дубненському монастирі «его взоры обращаются на пустынную гору Почаевскую, куда 1604 года преподобный тайно удаляется после двадцати лет игуменства, чтобы, оградив себя от мирских похвал, сделаться простым иноком», але братія і там незабаром вибрала його ігуменом¹⁷.

Автори значного за обсягом гасла «Иов» в сучасній 34-томній «Православной энциклопедии» (планується випустити додаткові томи) пишуть: «Иов тайно оставил Дубенский монастырь и поселился в расположенном неподалеку Почаевском монастыре. По мнению прот. А.Хойнацкого это произошло ок. 1600 – 1602 гг., по мнению свящ. В.Левицкого — не позднее 1607 г., в любом случае — при жизни кн. Константина Острожского, умершего в 1608 г. Примечательно, что в 1607 г. в Почаевском монастыре значительно увеличилось число насельников, возможно вследствие перехода туда части монашествующих из Дубно»¹⁸. На жаль, автори «Православной энциклопедии» не точно відображають думку В.Левицького, бо той близько 1607 р. датує перехід Іова в Дубненський, а не Почаївський монастир¹⁹. Щодо почаївського періоду його діяльності, то, посилаючись на праці В.Левицького з історії Почаївської Лаври, митрополит Онуфрій (Березовський) свідчить: «В.Левицкий относит

избрание преподобного Иова в игумены к 1620 – 1622 годам»²⁰. Потрібно зауважити, що автори «Православной энциклопедии» дещо розширюють ці межі і вважають, що «братия между 1617 и 1623 гг. избрала его игуменом» Почаївської обителі²¹.

Таким чином, бачимо, що дату переходу преподобного Іова в Почаївський монастир і вибрання його там ігуменом різні автори поміщають в доволі широкий проміжок часу — від 1597 до 1623 року. Для точнішого в'яснення цього питання звернемося до історичних документів, а саме до архівних матеріалів. Але спочатку наведемо оцінку священиком Володимиром Зелінським сучасного стану архівів Почаївського монастиря: «Річ у тому, що за віки свого існування Лавра систематично піддавалась розграбуванню. Лавру грабували вже у 16 – 17 віках, грабували при базиліанах, при австрійській окупації, при більшовиках в 1919 році, при приєднанні Західної України до СРСР в 1939 і, врешті-решт, практично всі архіви її були вилучені під час недавніх «хрущовських гонінь», які надовго пережили відхід свого ініціатора. В результаті у лаврській бібліотеці не залишилось практично нічого, за винятком розрізних і, як правило, вже відомих матеріалів, та двох популярних історій Почаївської Лаври — архімандрита Амвросія (Лотоцького) і протоієрея [...] Хойнацького (середини і кінця минулого століття) — обидві в одному-єдиному екземплярі»²². І все ж, деякі архівні матеріали збереглися.

Прп. Іов Почаївський з братією у молінні перед Почаївською іконою Божої Матері. Малюнок з Успенського собору Почаївської Лаври (70-і рр. в XIX ст.)

У 1912 році священик Василь Левицький опублікував збірку архівних документів з історії Почаївського монастиря XVII ст., які він віднайшов у різних архівах²³. Документи написані тогочасними діловими руською (українською) і польською мовами. В.Левицький наводить

повністю тексти знайдених документів, на деякі з них подає паралельний переклад російською мовою (місцями доволі приблизний), інколи подає паралельний скорочений виклад документа. Документи пронумеровані латинськими цифрами, наприкінці подано, звідки вони взяті, наприклад: «Почаевскія Рукописи Дѣло № 1/177 лл.405 – 407» або «Взято изъ Кіевскаго Центрального Архива при Университетѣ св.Владиміра, ящикъ 36, актъ с».

«Матеріали по історії Почаевской Лавры» В. Левицького стали основою датування ним самим та авторами «Православной энциклопедии» початку ігуменства преподобного Іова в цій обителі. Автори енциклопедії, зокрема, зазначають, що в документах описується розбійницький напад на монастир за наказом нового дідича А. Фірлея ватаги його слуг на чолі з Г. Козинським, який стався, за їх словами, 12 липня 1623 року²⁴ при ігумені Іові. Вони стверджують, що «это первое упоминание об Иове как настоятеле Почаевского монастыря»²⁵. Цей напад дійсно засвідчується документом за № XXXI «Выпись изъ городскихъ Кременецкихъ книгъ, заключающая въ себѣ апелляціонный отзывъ повѣреннаго Андрея Фирлея — Даніила Грудницкаго о неподсудности дѣла Кременецкому земскому суду по иску Почаевского монастыря на 20,000 золотыхъ къ Андрею

*Знайдення мощів прп. Іова Почаївського.
Малюнок з печерної церкви прп. Іова
Почаївського в Почаївській Лаврі. 80-і рр. XIX
ст. (поновлення 1976 р.)*

Фирлею за похищення послѣднимъ въ монастырь чудотворной иконы Почаевской Божіей Матери и другихъ вещей. 1641 года, 20 ноября». В документі сказано: «На земскихъ кременецкихъ судебныхныхъ засѣданіяхъ [...] началось разбирательство дѣла между благочестивымъ отцомъ Іоанномъ Желѣзомъ, игуменомъ монастыря Почаевского, и братією того монастыря — исцами и между вельможнымъ паномъ Андремъ изъ Домбровицы Фирлеемъ, каштеляномъ Белзкимъ — отвѣтчикомъ [...]. Въ тысяча шестьсотъ двадцать третьемъ году, за игуменства настоящего исца, былъ насланъ съ толпою слугъ на Почаевскій монастырь нѣкто Григорій Козинскій, который забралъ изъ монастыря весь депозитъ...»²⁶. Из документа видно, що ігуменом під час нападу був преподобний Іов.

У «Матеріалах...» В. Левицького є ще декілька документів, що стосуються початку ігуменства преподобного Іова в Почаївській обителі. У документі під № LXXIII «Выпись изъ книгъ главныхъ

трибунальскихъ, консерватъ воеводства Браславскаго, содержащая въ себѣ постановленіе главного короннаго трибунальскаго Люблинскаго суда о томъ, чтобы Андрей Фирлей принесть присягу, что похищенные церковные вещи Почаевкаго монастыря имъ возвращены, а другія сгорѣли въ Козинскомъ замкѣ. 1646 года 27 іюня»

Рака з мощами прп. Іова Почаївського в печерній церкві прп. Іова Почаївського

ще раз згадується про грабіжницький напад на монастир загону Г.Козинського «за игуменства повода теперешнього, то єсть в року прошлымъ тыся шестьсотъ двадцать третимъ»²⁷.

У документі № LXXII «Жалоба Іоанна Желѣзо, игумена Почаевскаго въ Кременецкій судъ на монаха Іосифа Баца. 1645

года 13 іюня» сказано: «Пред урядом и книгами нынешними городскими Кремянецкими и передо мною Юзефомъ Фрыкачом, судею городским и наместником староства Кремянецкого ѡбличне прышовшы превелебный в Пану Богу его мл: ѡтец Иѡанъ Желизо игуменъ, ѡд легъ килку десят в монастыре Почаевским ѡд всее брати згодне ѡбранный»²⁸. Але датування игуменства у цьому документі є приблизним.

Більш певну дату початку игуменства преподобного Іова в Почаївському монастирі можна вивести на основі аналізу документа під № XXXII, що має назву: «Выпись изъ городскихъ Кременецкихъ книгъ, заключающая въ себѣ апелляцію повѣреннаго Андрея Фирлея — Даниїла Грудницкаго въ главный Люблинскій трибунальскій судъ о неподсудности иска, предъявленнаго игуменомъ Почаевкаго монастыря Іоанномъ Желѣзо въ Кременецкій городской судъ къ Андрею Фирлею, о возвратѣ захваченныхъ земель. 1641 года, 20 ноября». Уповноважений відповідача на суді заявив, що позивачі неправочинні, так як не надали доказів, що їх керівник «жебы былъ игуменомъ ѡд дедыча поданымъ»²⁹. На що монахи на чолі з преподобним Іовом відповіли: «што зас вносит, же Актор не ест игуменом, теды Актор теперешный през

летъ двадцат и килка тамъ втом монастыре игуменом застаючи, не толко законником в монастыре Почаевском, але и свецкихъ духовныхъ вдобрах стороны позваное за прозбою и порученем себе введеваню ѿ часу немалого мель»³⁰. В. Левицький переклав слова «през летъ двадцат и килка» словами «болѣе двадцати лѣтъ»³¹. «Словник української мови XVI — першої пол. XVII ст.» слово «килка» тлумачить як числівник «кілька»³². Тому точнішим перекладом наведених слів буде «впродовж двадцяти і кількох літ», а фраза «Актор теперешный през летъ двадцат и килка тамъ втом монастыре игуменом застаючи» перекладається, відповідно: «позивач теперішній впродовж двадцяти і кількох літ там в тому монастирі ігуменом будучи»³³. Кілька років — це не менше, ніж два роки. Тобто, двадцять і ще, як мінімум два роки, віднявши від 1641 року, отримаємо 1619 рік. Це означає, що преподобний Іов у 1619 році, або десь близько цього часу, вже був ігуменом Почаївського монастиря.

З іншого боку в цьому ж документі № XXXII, як було зазначено вище, представником відповідача стверджувалося, що преподобний не був поставлений на ігумена за поданням дідича,

тобто, зокрема, за життя Анни (Ганни) Гойської (Гостської). Священик В. Зелінський подає, що Анна Гойська померла 1617 року³⁴. Історичне джерело «Przesławna Gora Poczajowska...» також вказує на цей рік: «Wielmożna Anna Hoyska Sędzina Ziemska Łucka Fundatorka, Roku 1617. nieodmienny Boga wyrok, y natury prawo wypełniła».³⁵ Цей рік підтверджується документом під № XXXIX «Выпись изъ книгъ Подкоморскихъ повѣта Кременецкаго, содержащая въ себѣ разслѣдованіе относительно границъ монастырскихъ полей, произведенное подкоморіємъ Кременецкаго суда Данииломъ Еловицкимъ въ селѣ Почаевѣ. 1642 года 15 марта»³⁶. В документі сказано, що в спорі за межі монастирських володінь А. Фірлей стверджував «что границы, которыя онъ указываетъ, вѣрны и совпадаютъ съ указаніями фундуша и свидѣтельствомъ одного изъ подданныхъ [...], который вмѣстѣ съ фундаторкой Анной Гойской, умершей 25 лѣтъ тому назадъ, устанавливалъ граничные знаки»³⁶. Проведене розслідування згодом було розглянуто в компромісарському суді і частина документа № XXXIX, у тому числі згадка про небіжчицю

Моці прп. Іова Почаївського

Анну Гойську, «ktorey lat dwadzieścia pięć iak umarla, minelo», була перенесена в документ № LXIV «Декретъ третейскаго суда о разсмотреніи имъ всѣхъ жалобъ Почаевкаго монастыря на Андрея Фирлея 1644 года 5 сентября», при цьому зауваживши: «bo tak mowi w tych swoich protetacyach incwizysuę swoią»³⁷. Це свідчить, що обумовлена згадка про Анну Гойську в декреті третейського

Преподобні Іов та Амфілохій Почаївські з Почаївською іконою Божої Матері і з видом Лаври. Ікона, поч. XXI ст. (Почаївська Лавра)

суду стосується документа 1642 року. 25 літ перед тим був 1617 рік. До речі, її останній заповіт, в якому вона просить «похоронить ее въ Дрогобужѣ при гробѣ ея мужа, по обряду Восточной Церкви», датовано 21 березнем 1617 року³⁸. Отже, 1617 року преподобний Іов ще не був ігуменом Почаївського монастиря, а близько 1619 року вже згадується на чолі цієї обителі.

Згідно Досифеєвого «Житія блаженнаго отца нашего Іова Желѣза...» причиною переходу преподобного Іова з Дубненського монастиря в Почаївський стала надмірна шана, яку йому почали виявляти мешканці навколишніх міст і сіл: «начаша вся окрестнія страны собирающесе честию и похвалами стужати ему (Іову), но той, уходя отъ человекъ славы суетныя, — ибо отъ

единого точію тайнозрительнаго Бога славимъ желаше быти, — тай остави монастырь оный, тече къ горѣ Почаевской, отъ древле свѣтлостію чудесъ премногихъ сіяющей»³⁹. В матеріалах третейського суду від 5 вересня 1644 року говориться про ще одну можливу причину переходу — тогочасні адміністративні і господарчі проблеми в Почаївському монастирі, які з'явилися внаслідок втрати могутньої покровительки А.Гойської і які існува-

ли, допоки не прийшов, за Божим Промислом, досвідчений дубненський ігумен. А починав він своє служіння в Почаївській обителі простим монахом. «Но, — по словамъ Досиѣея, идѣже онъ всеконечнѣ отъ усердія утаитися тѣшася, тамо (по словеси Господню: не вжигаютъ свѣтильника и поставляютъ его подъ спудомъ) открыся всей вселеннѣй: зане и ту вскорѣ отъ иноковъ усерднымъ прошеніемъ въ игумена избранъ бысть»⁴⁰. У виникненні згаданих проблем («niemało rzeczy przez niedozor ginęło») сторона А. Фірлея звинувачувала ігуменів, які були перед Іовом⁴¹.

Існує документ, з якого випливає, що за відносно короткий проміжок часу — з 1617 до 1620 р., в обителі змінилося декілька ігуменів. У документі під № LXXXI «Разслѣдованіе произведенное третейскимъ судомъ по жалобѣ Почаевскаго монастыря на Андрея Фирлея о захватѣ монастырскихъ земель 1647 года 12 декабря» сказано, що «въ 1613 году, въ то время, когда Гойская записала въ Кременцѣ своему внуку имения [...] Въ то время игуменомъ былъ грекъ, у котораго Фирлей купилъ гумно и который похоронилъ Гойскую; послѣ него игуменами были недолго Кипріанъ и Ѳеодоръ, а потомъ настоящій игуменъ Желѣзо»⁴². Про «грека бакалавра», який навчав в Почаївському монастирі в часи Анни Гойської свідчив також шляхтич Євстафій Козинський⁴³ (значить, в монастирі в початкові його часи існувала школа!). Таким чином, якщо у 1617 році ігуменом був грек, який похоронив Гойську, а після нього «недовго» ігуменами були Кипріан і Феодор, то близько 1619 року***, як показано вище, ігуменом Почаївської обителі згадується вже преподобний Іов.

На завершення скажемо, що на цій відповідальній посаді він трудився до 13 березня 1649 року, коли братія монастиря згідно «з волюю Божею и старшого нашего велебнаго в Бози отца Иоана Желѣза игумена Почаевскаго» вибрала на ігумена Самуїла Добрянського⁴⁴. Але і після цього преподобний Іов продовжував називатися ігуменом. Упокоївся преподобний Іов 28 жовтня 1651 року, маючи сто літ, і прилучився до сонму святих угодників Божих. Святий Іов Почаївський продовжує служити Богу і людям — галичанам і волинянам і всім, хто з вірою звертається до нього за допомогою.

ПОСИЛАННЯ І ПРИМІТКИ:

* Мав світське ім'я Іван, по-церковному Іоанн, а прізвище Желізо.

1. [Хойнацкий А. Ѳ.] Житіє преподобнаго Іова, игумена Почаевкаго. — Житомиръ: Въ Типо-литографіи С.П.Бродовича, 1878. — 81 с.; Матеріали по історіі Почаевской Лавры. Изданы Василиємъ Левицкимъ. — Т. 1. — Почаевъ: Типографія Почаево-Успенской Лавры, 1912. — 184 с.; Митропо-

лит Іларіон. Преподобний Іов Почаївський. — Вінніпег: Українське наук. православне богословське тов-во, 1957. — 64 с.; Протоіерей Хойнацький А.Ф. Патерикъ Волино-Почаевскій. — Житомир: СПМ Житомир-РИКО-ПРЕСС-РЕКЛАМА, 1997. — 496 с. (надруковано за виданням 1888 р.); Митрополит Онуфрій (Березовскій). Пастырское служение преподобного Иова, игумена Почаевского. — К.: Пролог, 2007. — 190 с.; Іов [Електронний ресурс] // Православная энциклопедия. — Т. 25. — Режим доступу: [http:// www.pravenc.ru/text/578150.html](http://www.pravenc.ru/text/578150.html) (існує друкований варіант: Православная энциклопедия: в 34 т. — М.: Изд-во: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2011. — Т. 25. — С. 267–280) та ін.

2. Житіє блаженнаго отца нашего Иова Желѣза, бывшаго Игумена святыя чудотворныя, общежительныя Лавры Почаевскія, отъ Іеромонаха Досіѳея ученика его списанное, по немъ игумена бывшаго тояжде святыя обители,» (назву подаємо за: Матеріали по історії Почаевской..., С.V). Хойнацький А.Ф. наводить трохи іншу назву (Протоіерей Хойнацький А.Ф. Патерикъ..., С. 145).

3. Почаевская Успенская Лавра. Историческое описание. Трудъ Профессора Нѣжинскаго Историко-филологическаго Института А.Θ.Хойнацкаго, исправленный и дополненный Г.Я.Крыжановскимъ. — Почаевъ: Типографія Почаевской Лавры, 1897. — С. 58.

4. Митрополит Іларіон (Огієнко) пише: «Церква зве його тільки Іовом. Літературна мова приймає форму Іов, а не Йовъ. — Подаємо скрізь так, як підписувався сам Іов: Желізо (Желѣзо), а не Залізо» (Митрополит Іларіон. Преподобний Іов..., С. 11). В зворушливо-величній народній думі «Ой зійшла зоря вечірова» преподобний називається «отець Залізо» (Протоіерей Хойнацький А.Ф. Патерикъ..., С. 195).

5. [Хойнацький А.Θ.] Житіє преподобнаго Іова, игумена..., С. 16.

6. Переговскій В. Монастырь Дубенскій Крестовоздвиженскій, или Чесно-Хрестскій, мужескій // Волинскія епархіальныя вѣдомости. — 1880. — № 34. — Часть неофициальная. — С. 1537–1549.

7. Протоіерей Хойнацький А.Ф. Патерикъ..., С. 159.

8. Там само, С. 162.

9. Пчела Почаевская. Изборникъ назидательныхъ поученій и статей составленныхъ и списанныхъ преподобнымъ Іовомъ игуменомъ Лавры Почаевской, (1581–1651 г.). Изданный въ переводѣ съ славянскаго на русскій языкъ, по собственноручной рукописи преподобнаго, подъ редакціею Профессора Кіевской Духовной Академіи Н.И.Петрова. ч.1. — Почаевъ: Типографія Почаевской Успенской Лавры. — 1884. — С. 31, С. 68.

10. Теодоровичъ Н.И. Историко-статистическое описание церквей и приходовъ Волинской еперхіи. — т.1. — Почаевъ: Типографія Почаево-Успенской Лавры. — 1888. — С. 37.

11. Митрополит Іларіон. Преподобний Іов..., С. 19.

12. Там само.

13. Объятія Отча...Очерки по истории Почаевской Лавры. Составил свящ. Владимир Зелинский. — Почаев: Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2000. — С. 65–66.

14. Там само, С. 67.

15. Чобіт Д. Почаївська Свято-Успенська Лавра. — Броди: Просвіта, 2005. — С. 27.

16. Там само, С. 6.

17. Дмитрук А. Эпоха и деятельность православных Острожских князей в Украине (XIV-XVII вв.). — Одесса: Астропринт, 2013. — С. 60.
18. Иов [Електронний ресурс]...
19. Левицкий В. Жизнь и деятельность преподобного Иова Железо на пользу Почаевской Лавры // Волынские епархиальные ведомости. — 1914. — № 11. — С. 171. Цит. за: Митрополит Онуфрий (Березовский)..., С. 38–39.
20. Митрополит Онуфрий (Березовский)..., С. 41. Митрополит дає посилення на: Волынские епархиальные ведомости. — 1914. — № 12. — С. 188.
21. Иов [Електронний ресурс]...
22. Объятия Отча..., С. 4 (переклад — Д.Д.).
23. Матеріали по історії Почаевской Лавры. Изданы Василиємъ Левицькимъ. — т.1. — Почаевъ: Типографія Почаево-Успенской Лавры, 1912. — 184 с.
24. Иов [Електронний ресурс]... А.Ф.Хойнацкий у своїх роботах подає дві різні дати цього нападу — 10 червня 1623 р. («Повѣсть историческая о святой чудотворной иконѣ Божіей Матери Почаевской...»). — Почаевъ: Типографія Почаевской Лавры, 1883. — С. 24.) і 19 липня 1623 р. (Протоіерей Хойнацкий А.Ф. Патерикъ..., С. 169). Митрополит Іларіон пише, що він був здійснений 19 червня 1623 р. (Митрополит Іларіон. Преподобний Іов..., С. 23). Відомі нам документи і джерела: Матеріали по історії Почаевской..., С. 57, С. 159; Przesławna Gora Poczaiowska... w Uprzywoliowanej Drukarni K. M. C. i R. w Rzeczyplitej w Poczajowie. WW. OO. Basylianow Roku 1778, ark. X (на звороті); Przesławna Gora Poczaiowska... Przedrukowana w Poczaiowie. w Drukarni Jego Imperatorskiej M. C. i R. WW. OO. Basylianow. Roku Pańskiego 1807, ark. 9 — подають тільки 1623 рік без зазначення числа і місяця.
25. Там само.
26. Матеріали по історії Почаевской..., С. 56–57.
27. Там само, С. 159.
28. Там само, С. 158.
29. Там само, С. 63. А. Фірлей неодноразово виставляв цю претензію в судах. І в документі № LXIV «Декретъ третейскаго суда о разсмотрении всѣхъ жалобъ Почаевкаго монастыря на Андрея Фирлея 1644 года 5 сентября» його стороною знову звертається увага на те, що насельники обителі не мають ігумена від діди́ча поданого, як фундуш обумовлює («Ihumena, od dziedzica podanego, iako fundusz opiewa, nie mają») — там само, С. 141). Однак, монахи мали потрібні документи, зокрема, і від А. Фірлея і відповідали гідно, як це видно із нижченаведеного випису із міських кременецьких книг від 20 листопада 1641 року.
30. Там само.
31. Там само, С. 62.
32. «Словник української мови XVI — першої пол. XVII ст.» — Вип. 14. — Львів, 2002. — С. 92.
- ** Автор вдячний за поради при перекладі к.ф.н. Чікало Марії Іванівні.
33. Объятия Отча..., С. 68. Є й інші думки з приводу часу упокоєння фундаторки монастиря. Так, дослідник знатних родів Волині Собчук В.Д. пише, що його, очевидно, слід датувати 1619 роком, бо у «старовинному пом'янику Почаївського монастиря, 1755 р. переписаному з давнішого, запис імені фундаторки позначено 1619-м роком» (Собчук В.Д. Від коріння до крони. Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV — першої пол. XVII ст. — Кременець: Кремен. — Почаїв. держ. іст. — арх. заповідник, 2014. — С. 270).
34. Przesławna Gora Poczaiowska... Roku 1778, ark. X.

35. Матеріали по історії Почаевской..., С. 73–75.
36. Там само, С. 75.
37. Там само, С. 135.
38. Там само, С. 11–13 (в назві документа помилково надруковано 20 березня). Поховали фундаторку монастиря «не в Дорогобужі, як вона заповідала, а в Почаївському монастирі» (Собчук В.Д. Від коріння..., С. 270).
39. Петровъ Н. Преподобный Іовъ Желѣзо, игумень Почаевскій, какъ духовный писатель (Къ юбилею Почаевской Лавры) // Странникъ. — 1883. — С. 373.
40. Там само, С. 379.
41. Матеріали по історії Почаевской..., С. 142.
42. Там само, С. 167–168.
43. Там само, С. 168.
- *** Треба мати на увазі також і 1620 рік. За В.Левицьким преподобний Іов перейшов до Дубненського Хрестовоздвиженського монастиря біля 1607 року. Між 1619 р. і 1607 р. припадає дванадцять років. Можливо, слова «вящши двадцати летъ» про перебування преподобного в Дубненській обителі, які є в друкованому варіанті Досифеевого «Жития блаженного отца нашего Иова Железа...» (див.: Протоіерей Хойнацкий А.Ф. Патерикъ..., С. 154–155), в початковому рукописному його варіанті читались «вящши дванадцати летъ». Тоді існуючі часові суперечності про ігуменство преподобного Іова в Дубненському монастирі зникли б. Слово «вящши», у такому разі, може вказувати і на 1619 р. і на 1620 р.
44. Матеріали по історії Почаевской..., С. 175.

Використано світлини інтернетсайтів krasna.ua/content/8516, www.pravenc.ru/text/578150.html

м. Львів

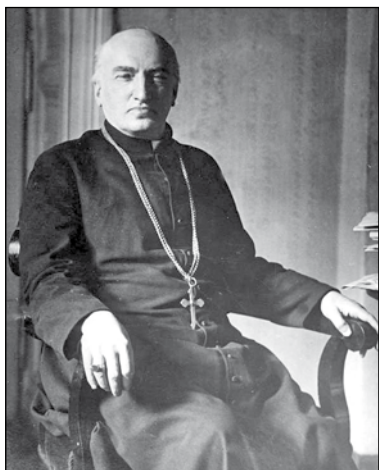
КНЯЗЬ ВІРМЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В ГАЛИЧИНІ

В історії польської державності це був чи не єдиний випадок, коли II Річ Посполита оголосила всенародний траур не за втратою якогось міністра чи першої особи в державі, а... за священнослужителем. Але у грудні 1938 року так сталося. І, як у Варшаві, Львові, так і в маленьких селах Польщі з самого ранку були приспущені державні стяги, на одну хвилину зупинилися потяги, в усіх церквах дзвонили дзвони, а рішенням львівських властей місцевих панянок навіть було зобов'язано «по вище брів опустити і без того чорні хустини». І пояснення тому було: Галичина прощалася з «великим патріотом і оборонцем краю», єпископом вірменської церкви у Львові Йосифом Теодоровичем.

Тодішня як польська, так і українська преса, повідомляючи про таку неординарну подію, не скупилася на епітети. «Відійшов у небуття великий поляк...», «заслужений трудівник на ниві духовності» тощо. У пізніші роки польська громадськість навіть зняла документальний фільм про його життя і діяльність, відзначила Великим хрестом ордену Відродження Польщі, надала титули почесного жителя Бережан та Львова, видала документальну книгу, а в наші часи організувала помпезне перепоховання архієпископа на цвинтарі оборонців Львова. Єдине, найважливіше, про що замовчали часописи, що любив вірменський єпископ — не Краків, не Тереховлю, і навіть не Львів, якому віддав своє серце, а родинне село Живачів на Тлумаччині, звідки у світи повила його життєва дорога.

ТЕОЛОГІЯ ЙОГО СЕРЦЯ

Народився майбутній архієпископ 26 липня 1864 року в шляхетній вірменській родині, що мешкала в селі Живачів на Товмаччині. Як би не видалось дивним, але бути священником син великого землевласника не мріяв ніколи. Закінчивши гімназію у Станіславі, він поспішно записався на юридичний факультет Чернівецького університету. Навіть, як відтак згадував, «... з добрими оцінками закінчив перші два курси навчання». Аж раптом зрозумів — вивчати закони не для нього. Душа прагнула іншого. І, після короткої поїздки до Риму і Святої землі, вирішив стати на дорогу священства. Повіз документи на богословський факультет Львівського університету і по його закінченні отримав висвячення. Кілька років

пробув у Бережанах на Тернопільщині, де тоді діяла невелика вірменська громада, а відтак став каноніком вірменської капітули у Львові. Молодий священик з великою охотою взявся за роботу. Місцеві газети писали, що Йосиф Теодорович «...звернув на себе увагу проповідями», які виголошував як у вірменській, так і римо-католицькій катедрах. Він говорив про життя людей, і те, як його можна поправити. «...Божественне у нього перепліталось з громадським».

Як церковний діяч о. Теодорович розумів, що одних проповідей замало. Потрібна духовна література. А тому у перші роки перебування у Львові він започатковує Видавниче Братство імені святого Йозефа. Починаючи з 1897 року, воно видає служебники, календарі, листівки. Священики разом з Теодоровичем перекладають з інших мов і видають невеликі брошури про життя святих, їх діяння. Та все ж основним у роботі братства було видання щоденної газети «Рух католицький». На переконання дослідників, «денник» не обмежувався життям вірмен, «латинників», але й писав про духовне життя русинів греко-католиків. Душею цього видання без сумніву був о. Йосиф, який багато писав, редагував. Не випадково через рік він став начальним редактором «Руху». Однак, на його думку, однієї газети для Львова замало. Через два роки він стає одним із засновників та редакторів «денника Предсвіт». Новий часопис і справді став більш цікавим. Окрім життя парафій, тут з'являються не лише аналітичні матеріали на взірець «Куди йдемо», «Про наше життя», але й великі розвідки про життя Ісуса, що їх Йосиф Теодорович зібрав на Святій землі, а відтак частинами опублікував у часописі. До речі, за ці пошукові матеріали від ректорату Львівського університету священик і редактор «Предсвіту» невдовзі отримав звання почесного доктора.

Невипадково за таку громадянську позицію львів'яни невдовзі обрали молодого ще о. Теодоровича членом міської думи, де він взявся за вирішення проблем міста Лева.

А 30 травня 1901 році духовенство обрало його архієпископом Вірменського кафедрального собору. На добрі справи його благословили цісар Франс Йосиф, Папа римський Леон Х, кардинал Яна Пузина, кардинал Й. Більчевський та А. Шептицький.

У СЕЙМОВОМУ ВОГНИЦІ

Отримання у 1902 році мандату посла до Крайового Сейму стало для новообраного архієпископа не стільки ознакою довіри людей, як тихим закликком стати в обороні їх прав. І вірменський єпископ робить це. Ледей увійшовши до сеймової шкільної комісії, він уже на друге засідання підготував доповідь про стан освіти в середніх школах польської держави за 1900 — 1901 роки, а ще через місяць запропонував свій проект шкільної реформи. Вона, на переконання Теодоровича, мала би змінити дотеперішнє навчання. Стати більш змістовним, цікавим і «відповідати новим вимогам часу». Особливі зміни мали торкнутися релігійного навчання. «Мова йде, — твердив він, — не про заміну старих підручників новими, що в більшості є перекладеними з німецької мови, а заміну цілої системи науки». Її треба пристосувати до нових потреб часу і нашого способу мислення. За твердженням посла «... Все, що дає соціальна демо-

кратія, і те, що людям обіцяють, є лишень окришками християнства. Катехизм — то збір сухих формул. Перекладачі не дають їх коментарів. Це мала би зробити наука».

За проектом Йосифа Теодоровича реформа мала торкатися, передовсім, класичних гімназій, де до 1903 року релігію вивчали ли-

Герб Теодоровичів

шньово — «без зваги на зміст і значення». Тому новація єпископа передбачала цей курс поглибити і викладання релігії у середніх навчальних закладах покласти в один ряд з іншими предметами. Зокрема, у першому та другому класах учні розпочинали вивчати догматику і апологетику, програму 5–6 класів розпочинали викладати роком швидше, а для старшокласників ввели курси етики та історії церкви.

Щодо вчителства, то, за словами єпископа, «воно потребує мати в своєму серці вогонь, в якому би лучилися чинники народності, духовності та релігійної культури». А для цього, щоб підняти духовний рівень катехитів, запропонував розпочати випуск катехитичного дво-

тижневика.

Більшість цих пропозицій посла Теодоровича були враховані і підтримані Сеймом. Реформу гімназійної освіти було впроваджено і вона «протрималася» без оновлення близько двох десятків років. Хоча, впроваджувалася і здійснювалася не без проблем. Починаючи з 1905 року, «проти обтяжливого навчання» прокотилася хвиля так званих «шкільних страйків» як у Польщі, так і Галичині. Тодішня преса навіть згадує про справу щодо школярів-страйкарів. І єдиний з єпископів, хто взяв у ній участь, був саме Йосиф Теодорович.

Владі довелося піти на поступки громадам, дещо «полегшити шкільну програму», видрукувати нові підручники, в тому числі з релігії, «звівши її до вивчення Святого Письма». І все ж вона залишилася в більшості параграфів аж до Другої світової війни.

Однак не лишень шкільні справи турбували вірменського єпископа. Польські часописи за 1907 рік звітували про його протести щодо загального виборчого права на вибори до австрійського парламенту, що його було прийнято у Відні. Він разом з римо-католицькими єпископами виступив проти такого рішення. «Бо, — за його твердженнями, — така реформа буде лишень на користь соціалістам та сіоністам». Цей спротив був таким великим, що у великих містах Галичини почалися стихійні бунти. Кількатисячні групи людей вийшли на дороги та на площі. У Львові кілька днів не їздив гро-

мадський транспорт, «... замкнулися крамнички та ринки». Перестрашений цими «досі нечуваними» подіями намісник цісаря в Галичині М. Бобжинський навіть пішов у відставку. Аби якось врегулювати конфлікт, цісар оголосив про відміну виборчого права. Запросив на аудієнцію й одного з організаторів цього «антивиборчого бунту» — Й. Теодоровича. Але архієпископ відмовився їхати до Відня, заявивши, що «не для мене потрібне це право, а для народу. А його цісар не питався і на перемовини не просив». А невдовзі сам взявся за розробку проекту реформи виборчого права для Східної Галичини. У 1913 році її розглянув та затвердив Сейм, однак запровадити завадила Перша світова війна.

У СПРАВАХ ЦЕРКОВНИХ

Зрозуміло, що організація страйків, виступи проти політики Австро-Угорщини та репресій щодо мирного населення, яке часто звинувачували у «нелояльності» до Австрії, не могло подобатись і світській, і церковній владі. Тому на початку 1923 року, на вимогу папи римського Піуса Х, архієпископ Йосиф Теодорович змушений був відмовитися від депутатського мандату. Але й надалі брав активну участь у політичному житті країни, а також у міжнародних церковних зв'язках. Зокрема, на плебісциті у Ватикані, де він став на захист мирян з Горного Шльонська, яких влада звинувачувала в антипольських настроях. Піклувався про об'єднання Християнсько-Народного руху з Об'єднанням Великої Польщі Романа Дмовського.

Звичайно, ці його діяння не залишаються непоміченими. У 1931 – 1932 роках, коли набув розголосу так званий «брестський процес», «за опозицію» польська влада розправила також і з вірменським єпископом Йосифом Теодоровичем. Йому було заборонено не лише «публічно виступати на зборах, мітингах», але й навіть «брати найменшу участь у зібраннях». Львівська міська управа щороку відхиляла його клопотання про виділення коштів на ремонт собору.

«КЛАДУ СВОЄ СЕРЦЕ НА ОЛТАР ЦЕРКВИ...»

Але навіть залишившись без слова, підтримки влади, можливості стояти в обороні людей краю, Йосиф Теодорович, як мовиться, не опускає рук, а береться за оновлення Вірменського собору. Хоча на той час у Львові було понад два десятки фірм, які, на переконання церковної влади, зналися на «християнських канонах», робили вдалі фрески для костелів та церков, все ж Й. Теодоровича вони тішили мало. Для собору, який вважався однією з найоригінальших, найдавніших і найкрасивіших споруд Львова, він

*Похорон архієпископа Йосифа Теодоровича.
Діонісій Кастанович (ліворуч) насипає на труну пригориню землі*

шукав таких же незвичних, не подібних на десятки інших майстрів пензля. І його вибір впав на молодого, тоді ще мало знаного художника Яна Генріха Розена. І, як виявилось згодом, не помилився. Молодий іконописець зробив такі малюнки, що вони (на переконання мистецтвознавців) невдовзі стали справжніми перлинами церковного розпису і «найціннішими елементами Вірменського собору», хоч, правда, (за тими ж оцінками) частина з них, як зокрема, ікони «Благовіщення», «Вифлієм», «Похорон святого Оділона» та «Розп'яття» все ж таки виконані Я.Розеном у візантійському стилі.

Але, як виявилось згодом, незвичним у головному соборі вірмен були не лишень фрески, а й лики святих, що були на них зображені. Зокрема, святий Оділон завдяки Я.Розену отримав риси львівського священника Кароля Чешнака, Тома Аквінський — самого Йосифа Теодоровича, а в образі святого Бенедикта з посохом на фресці «Розп'яття», науковці розпізнали греко-католицького єпископа Андрея Шептицького. Та зображення живих сучасників ніскільки не принизило вартість фресок, але надало їм оригінальності і неповторності, як і належало мати одному з найдавніших храмів Європи та найбільшій вірменській святині Галичини.

Невипадково саме на території храму згодом проходили зйомки кількох сцен з фільму «Д'Артаньян і три мушкетери».

ЖИТТЯ ...ПІСЛЯ СМЕРТІ

Як за життя були незвичними і не всім зрозумілими дії та старання вірменського єпископа, таким і його останній життєвий заповіт: «не хоронити за давніми церковними канонами у соборі, а віддати тіло землі на цвинтарі захисників Львова» і «аби в цю, останню путь його провели священики римо-католицької, вірменської та греко-католицької церков».

Львівські вірмени дотримали слова. Однак спокійно спочивати не дозволила йому вже нова радянська влада. У 1971 році вирішено цвинтар захисників Львова зрівняти з землею і на тім місці посадити парк. На щастя, дізнались про це небайдужі львів'яни і вночі, потай від усіх, викрали труну з тілом Йосифа Теодоровича і заховали її в одній з приватних гробниць на Личаківському цвинтарі. А вдруге перезахоронили єпископа лишень через сім десятиліть — у 2008 році. Тоді польський Сейм прийняв щодо нього навіть спеціальну ухвалу, назвавши вірменського єпископа «великим поляком», «героїчним патріотом», «уособленням найкращих традицій «Речі Посполитої». У Варшаві було організовано виставку, видано друком одноразову газету — «Григоріана», а також дослідження Романа Кубіва «Йосиф Теофіл Теодорович — останній архієпископ польських вірменів». Одна з столичних кіностудій зняла про його життя і діяльність дев'ятихвилинний документальний фільм — «Вірменське серце для Польщі. Йосиф Теодорович».

...Ось лише з тих давніх часів, — від 7 грудня 1938 року і до сьогодні, посаду архієпископа Львівського вірменського собору так ніхто і не посів.

м. Тлумач

ДІЯЛЬНІСТЬ о. МІТРАТА ЄВГЕНА ТИТА ВОЙНАРОВСЬКОГО-СТОЛОБУТА НА ПОКУТТІ

Прізвище цієї людини, можливо, відоме не кожному читачеві, та скільки великих справ криється за цією, без сумніву, видатною постаттю. Це галицький громадський і економічний діяч, священний мітрат, кустос Львівської греко-католицької капітули, довголітній адміністратор митрополичих дібр, посол до віденського парламенту. Саме з життям та діяльністю о. Тита Войнаровського ми хочемо ознайомити читача.

Під кінець свого життя о. Тит Войнаровський написав «Спогади з мого життя», які певною мірою висвітлюють його життєвий шлях. З цих спогадів довідуємось, що народився він у селі Ляцькім, повіт Товмач, 16 лютого 1856 р. Був сином о. Петра Войнаровського, який був священником в селі і Францішки з роду Лопатинських [1; с. 15]. Ця стара священича сім'я виводить свій рід від козацького роду Войнаровських, а саме — від полковника Андрія Войнаровського, одного з найближчих соратників Івана Мазепи [2; с. 22].

О. Тит Войнаровський з 1863 по 1866 рр. навчався приватно вдома у батьків, а в 1866 р. здав з німецької мови вступний іспит до гімназії у Станіславі. Теологію студіював у Львові і закінчив із відзнакою у 1878 р. [3; с. 86]. Оскільки батько був священником у селі, то сім'я Войнаровських жила у резиденції, яка була розташована поблизу церкви. У своїх спогадах він зазначає, що дуже полюблив під час канікул ходити на полювання з місцевою українською шляхтою. В юності був він надзвичайно витривалий, фізично здоровий хлопець, про що можна судити ось із такого випадку його життя. У спогадах розповідає, що приїхав до нього, до Ляцького, дідич із сусідньо-

Портрет о. Тита
Войнаровського.
Робота І.Труша

го села Кам'янок Малих вірменин Глуховський, що запропонував йому помірятися силами. Робили вони різні проби сили, а в кінці Т.Войнаровський запропонував йому, щоб він роздушив заднену дубову бочку від пива. Глуховський мучився з нею довго, але нічого не вдіяв, а Войнаровський роздушив її колінами. Про надзвичайну фізичну силу Тита Войнаровського може засвідчити інший приклад. У своїх спогадах він зазначає: «Був я одного разу по сімей клясі з чотирма місцевими шляхтичами на полюванні і так лучилося, що прийшли ми на широку млаку й щоб дістатися на другий бік, вирвав я з корінням 12-цалевого в погруддю дуба і перекинув через млаку. Про цю подію розійшлася вістка по цілیم селі й околиці. Від того часу селяни й шляхта дуже мене поважали» [1; с. 15]. Наведені рядки свідчать про неабияку фізичну силу цієї людини. Згодом настає надзвичайно сумний період у житті Т.Войнаровського. В 1880 р. він одружується з Емілією Шепарович, донькою пароха в Олеші. Але вже восени 1881 р. вона помирає, і Т.Войнаровський на ціле життя залишається самотнім. Пізніше він зазначає, що, не маючи власної рідні, я постановив собі жити для моєї ширшої рідні — для українського народу [1]. Висвятившись у 1881 р., о. Тит Войнаровський душпастирює в Олеші, Колодіївці, Львові, Кулачківцях, П'ядиках, Топорівцях, Балинцях.

*Родинний герб
Войнаровських*

Будучи на кожній з цих парафій, молодий священник старався окрім своїх духовних проповідей, в які він вкладав всю свою душу, допомогти селянам чи то у будівництві церкви (у Кулачківцях), чи школи (у Балинцях), чи просто допомогти, зважаючи на їх складне матеріальне становище.

Варто наголосити, що, окрім душпастирської діяльності, о. Тит Войнаровський багато займався і в економічній галузі. Він один із перших у нас в 90-х рр. XIX ст. звертав увагу на проблему парцеляції дворів між селянами. Так, завдяки заходам о. Т. Войнаровського, між українськими селянами розпарцельовано близько 40000 моргів поміщицької землі: «Вже в П'ядиках виринула в мене ідея прискорення селянам землі дорогою парцеляції. Я бачив, як мало-земельні селяни попри всі зусилля не можуть піднятися економічно, а навпаки стають предметом визиску, а крім того я запри-

мітив, що коли наш селянин має стільки землі, що вона дає йому і його родині безпеку, він держиться запопадливим, роботящим, ощадним, тверезим, приступним до культури, а що найважливіше, стає релігійним» [1; с. 21].

Коли економічний та моральний стан у П'ядиках було покращено, то у 1891 р., на прохання князя Романа Пузини, Тит Войнаровський перейшов на нову парохію в с. Топорівці Городенківського повіту. У цьому селі, всупереч радикальній партії, яка відмовляла селян від парцеляції земель, бідноті вдалося викупити частину земель, хоча й змушені були виїхати на заробітки до Америки. Та сплативши всю ціну за землю, з часом Топорівці стали одним із найбагатших сіл у Галичині [1; с. 24; 8]. Передавши свою парохію старшому брату Юліянові, Т. Войнаровський перейшов на занедбану на той час парохію в с. Балинці Коломийського повіту.

В Балинях щороку на Іллі протягом шести років о. Тит Войнаровський влаштовував місії, на які запрошував відомих проповідників оо. Василян, Філяса та Сотера Ортинського (пізніше — єпископ Америки). Звичайно ж, такі місії мали великий успіх й люди все з більшою довірою та прихильністю ставились до свого нового душпастера.

Очолюючи парафію у селі Балинці (1894–1910 рр.), молодий парох разом з директором місцевої школи Василем Барничем, добився того, що шкільна рада відкрила у селі чотирикласну школу з українською мовою викладання. До речі, це була перша українська чотирикласна школа в Галичині. Пізніше такі школи було відкрито в Кулачківцях та Коршеві [4].

Дбаючи про виховання малечі, о. Тит Войнаровський закупив будинок із трьома моргами землі, в якому створив дитячий садок під опікою сестер-служебниць. А в Коломиї він заснував бурсу на сорок хлопців і утримував її власним коштом, яка проіснувала дванадцять років. За його прикладом деякі з учнів, чиє навчання оплачував Т. Войнаровський, також вирішили вести просвітницьку роботу в краї, ставши священиками чи вчителями. Також за сприяння пароха у селі було побудовано великий громадський будинок, де містилась крамниця, читальня й театральний зал. Тоді ж директор школи Василь Барнич (*батько відомого композитора Ярослава Барнича*) zorganizував із селян місцевий хор й театральну трупу, які виступали не тільки у своєму селі, але й давали концерти в інших селах та містах. Всі ці виступи мали надзвичайний успіх. Тому для потреб хору Т. Войнаровський передав 30 моргів якісного ґрунту [5].

Зумів Тит Войнаровський зацікавити балинчан і садівництвом. З його ініціативи у селі повстали великі сади із фруктовими дере-

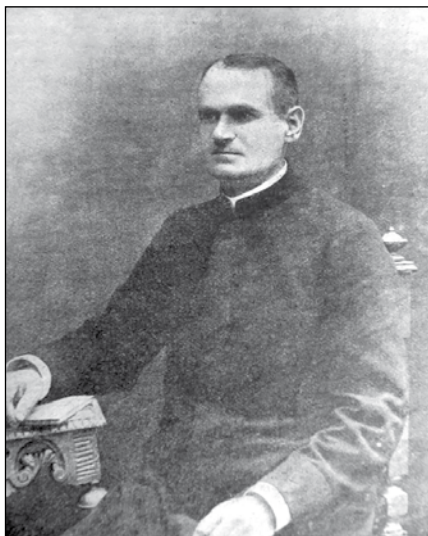
вами. А також було створено товариство «Сільський господар», головою якого й був сам Т. Войнаровський. У 1900–1902 рр. займався посадкою цукрового буряка, на якому селяни могли заробити вдвічі більше, аніж за посадку й здачу тютюну на Заболотівську тютюнову фабрику. Звичайно, що те, що вигідно для селян, несло убиток панам, тому через три роки селяни повернулись до заготівлі тютюну.

Будучи парохом Балинець, Т. Войнаровський й надалі займався парцеляцією земель. Одним із таких сіл на Покутті стали Волчківці Снятинського повіту (зараз — с. Вовчківці). Тут на заваду парцеляції (як і в Топорівцях) став радикал д-р С. Данилович, який всілякими спосо-

бами відмовляв селян від купівлі землі. Вислухавши С. Даниловича й Т. Войнаровського, селяни виступили за парцеляцію. Окрім вище згаданих мастностей, парцеляція була проведена в Коршеві, Кривоброді Семаковецькому та Сопові Коломийського повіту [1; 8].

Священик не оминув своєю увагою і проблему алкоголізму, яка була дуже гострою в Коломийському повіті. Зібравши точні дані скільки платить Коломийський повіт податку від продажу спирту, корчем, шинків та від дрібної продажі горілки й отримавши чималий результат 1 600 000 корон, Тит Войнаровський організував повітове віче у Балинцях. На даному віче він розповів селянам про свої обчислення та скільки чого можна було купити за ці гроші, навівши приклад, яка могла би бути довга ковбаса за такі гроші (вийшло, що можна було б її протягнути із Балинець до Відня і назад з Відня до Кракова). Звичайно, що добре підготовлений реферат справив на селян велике враження і згодом зробив своє — селяни масово відмовлялись від горілки. Згодом, уже перебуваючи у Львові, Тит Войнаровський вступив у протиалкогольне товариство «Відродження», в яке пожертвував 100 злотих [1; 3].

У своїх спогадах священик також згадує про своє знання хвороб та допомогу селянам, які приходили не тільки із його парафії, але й з інших далеких сторін. Найкращими ліками від усіх хвороб він вважав автосугестію (самонавіювання). Даючи хворому замість

О. Тит Войнаровський. Фото 1907 р.

медикаментів рицинової олії, хініну або чорної кави, він переконував його, що це чудовий засіб від недуги. Цим способом він вилікував чимало людей. За всяку поміч для населення Тит Войнаровський не брав жодного гроша, ані якого-небудь іншого відшкодування за свої витрати. Звичайно ж, парафіяни вміли це оцінити: любили й поважали його, слухали, немов рідного батька, щонеділі і в свята всі приходили до церкви на Службу Божу [1; с. 38–39].

У 1908 р. філія Руського педагогічного товариства заснувала у Гвіздці біля Коломиї приватну народну школу. Спочатку вона була однокласною, а згодом — трикласною. Школу відвідувало понад сімдесят дітей. На утримання даного закладу Тит Войнаровський передав головній управі товариства одноразову допомогу на суму 1500 корон. Для потреб школи священник протягом навчального року наймав у Гвіздці дві кімнати та підсобні приміщення в будинку місцевого жителя [6].

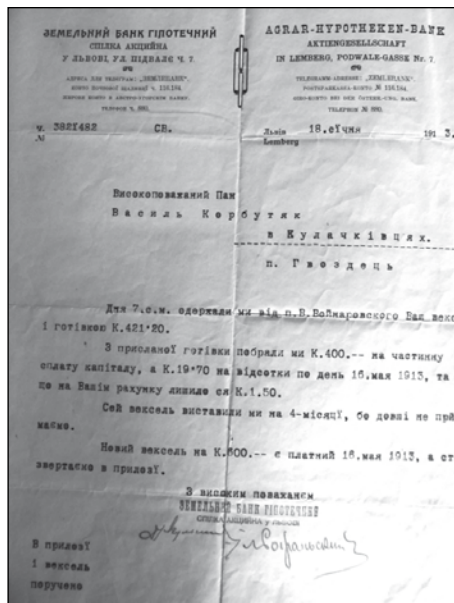
Допомагав Т. Войнаровський і окремим людям, які зверталися до нього по допомогу. Наприклад, у листі від 25 липня 1912 р. студентка Є. Деделюк, колишня жителька с. Балинці, котра назвала себе ученицею Т. Войнаровського, попросила допомогти їй матеріально. На першій сторінці листа він написав «5 корон». 3 вересня 1913 р. ця ж дівчина подякувала священнику за фінансову допомогу на навчання на суму 10 корон, із чого можна зробити висновок, що за рік він допоміг їй двічі [7]. Таких прикладів є багато, з чого видно, що о. Тит за можливістю допомагав окремим особам, особливо студентам, як майбутньому нації.

З ініціативи о. Тита Войнаровського в 1909 р. було засновано у Львові Земельний Банк Гіпотечний. У 25-ліття своєї діяльності Земельний Банк Гіпотечний пише про о. Т. Войнаровського таке: «Отець Войнаровський, постійний директор Банку від початків його існування, відтак член Надзірної Ради, а вкінці голова, такий заслужений для нас на господарській ділянці своєю практичною діяльністю, буде записаний на сторінках банку між тими нечисленими, що для нього найбільше заслужилися» [1].

Важливою віхою в житті о. Тита Войнаровського був 1907 рік, коли він був кандидатом від 56-го виборчого округу, який охоплював Печеніжин, Коломию, Жаб'є, Кути, Косів, Яблонів, Заболотів, Гвоздець, Отинію. Разом із ним балотувався москвофільський діяч В. Дудикевич, радикал К. Трильовський та дідич п. Мойса, але всі вони поступився кількістю голосів о. Титу Войнаровському, який з початком роботи парламенту активно включився в його роботу. Так, 19 червня 1908 р. в палаті послів о. Тит Войнаровський вніс пропозицію про продовження селянської посілости. Пізніше 23 березня 1911 р. він поставив помітне внесення в Палаті послів Дер-

Передвиборча агітаційна листівка. 1907 р.

Повідомлення п. В. Корбутяку із Земельного банку Гіпотечного. 1913 р.

жавної Ради у Відні про від-
довження землі взагалі. Та,
на жаль, на вирішення та-
ких важливих справ не ста-
ло часу, бо народний парла-
мент в Австрії стояв тоді під
тиском національних супер-
ечностей [5].

Про роботу у Відні він
згадував: «Я напрацював-
ся тяжко в парламенті, але
без бажаного успіху, бо там
рішала не річ, але кількість
голосів. За моїм переконан-
ням моє послування у Від-
ні було змарнованим ча-
сом» [1]. В березні 1910 р.
о. Тит Войнаровський одер-
жав номінацію на каноні-
ка Митрополичної капітули
й оселився у Львові, де на-
ділений довір'ям митропо-
лита Андрея Шептицького,
перебрав керівництво адмі-
ністрацією Митрополичих
Столових Дібр. До Балинець
священик більше не повер-
тався, хоча й на місцевому
цвинтарі перезахоронив сво-
їх батьків о. Петра та Фран-
цішку Войнаровських у ро-
динному гробівці. Та не за-
бував про село та громаду,
так у 1920 р. о. Тит подару-
вав громаді с. Балинці хату
з городом, де селяни вирі-
шили зробити там притулок
для сиріт [4].

Свою практичну діяль-
ність Т. Войнаровський поєд-
нував із теоретичними сту-
діями — він вивчав еконо-
міку та поширював власні зна-

*Могила батьків Тита
Войнаровського — о. Петра та
Францішки Войнаровських. с. Балинци*

ння серед народу. Опубліковував свої статті у пресі. Основною його роботою є наукова праця «Економічне положення українського народу в Польщі». Також заслуговують на увагу і статті «Польща на Сході й Заході», «Вплив Польщі на економічний розвиток України», «Що руйнує наше селянство і чи є яка рада тій руїні запобігти?» та інші. У 1912 р. він за свій власний рахунок почав видавати популярну газету «Нове слово», яка виходила щоденно (окрім неділь та свят) у Львові. Із початком Першої світової війни видавництво часопису припинилося [4].

У 1921 р. о. Титу Войнаровському знову довелося активно включитися у вир політичного життя. В цьому році на прохання прем'єр-міністра

Польщі В. Вітоса Войнаровський став посередником у переговорах польського уряду з урядом ЗУНР на чолі з Є. Петрушевичем. Але у політичних поглядах уряду ЗУНР і о. Тита Войнаровського виявилися значні розходження. Так, представники уряду ЗУНР категорично відкидали запропоновану поляками автономію і вимагали тільки повної незалежності. Натомість о. Тит Войнаровський вважав малоймовірними такі сподівання, але переконати українських урядовців не зумів. Українські політики розцінили його стосунки з поляками, як зраду інтересів свого народу [1]. Після цих невдалих переговорів о. Тит Войнаровський повністю залишає політичне життя і присвячується товариству «Сільський господар», в якому і надалі розгортає широку діяльність про наділення селян землею, багато робить у справі організації фахової сільськогосподарської освіти для українського селянства. З 1929 і до 1935 р. стає головою товариства «Сільський господар», а в 1934 — заступником голови Львівської Хліборобської Палати [7; 8]. За наукові праці, які були написані з економічних проблем, Українська Господарська Академія у Подєбрадах присвоює о. Титу Войнаровському почесне наукове звання доктора, як одному з найвизначніших

економістів. Пізніше у своїх спогадах він пише: «Ціле своє життя я власне уникав політики, якою у нас так радо і так багато людей займаються. Я мав більше замилювання до економічних справ, які є основою для успішного ведення політики» [1]. Помер о. Тит Войнаровський 21 лютого 1938 р. на Святогорській горі та похований на Личаківському кладовищі у Львові.

Своїм життям він довів служіння церкві, своїй державі, своєму народові. Його величезні здобутки, особливо в економічній галузі, церковному житті, менше політиці, закарбовані назавжди в історії українського народу. Варто відзначити його активну діяльність на культурно-освітній ниві. Доклав чимало зусиль для розвитку україномовного шкільництва, дбав про поширення в покутських селах читалень. Сприяючи вихованню національно свідомого підростаючого покоління, священник співробітничав з «Пластом», товариствами «Вакаційних осель» та «Просвітою», був членом Українського педагогічного товариства. Протягом певного часу був головою вісімнадцяти організацій одночасно. Своєю відданою діяльністю українському народу о. Тит Войнаровський заслуговує на визнання та пошану.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Войнаровський Т. Спогади з мого життя / Тит Войнаровський // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. — Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1961. — С. 15–75.
2. Грабовецький О. Думи і размышления / О. Грабовецький // (Копія рукопису знаходиться в домашньому архіві Ольги Слободян с. Балинці). — 1960. — 88 с.
3. Шевченко О. Громадська діяльність Тита Войнаровського / Ореста Шевченко // Український історичний журнал. — 2008. — № 2. — С. 86–91.
4. Шевченко О. Культурно-освітня діяльність о. мітрата Тита Войнаровського / Ореста Шевченко // Український історичний збірник. — 2012. — Вип. 15. — С. 247–257.
5. Гнатчук В. Правда жертвності отця Войнаровського / Василь Гнатчук // Голос Покуття. — 2011. — 18–24 лютого. — С. 11.
6. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України. Барв. — 804, п. 67. Войнаровський Тит. Листи до Барвінського Олександра Григоровича. Коршів, Відень. 1907, 1909. 5 л., 7 арк. (2ч.).
7. Національний музей ім. А. Шептицького у Львові. — Рк. 3583. — Арк. 1, 3.
8. Кравченко О. Передовий економіст Коломийщини о. Тит Войнаровський / Осип Кравченко // Коломия й Коломийщина. Том I. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. Історико-краєзнавче видання / Упоряд. і ред. Микола Савчук. — Філадельфія; Коломия: Видання Комітету Коломиян, 2008. — С. 521–526.

ЦЕРКОВНІ ПЕЧАТКИ ГОРОДЕНКІВСЬКОГО ПОВІТУ

Церковні печатки та штампи Городенківського повіту відомі ще з ХІХ ст., однак є малодосліджені та практично невідомі широкому загалу науковців та фахівців. Тому метою цієї статті є спроба поділитись з читачами зібраним нами матеріалом на теренах покутської Городенківщини.

Так, у «Шематизмі всього клиру греко-католицької єпархії Станіславської на 1906 рік» зафіксовано, що в Городенківському повіті налічувалось 22 греко-католицьких парафії з загальною кількістю парафіян 51270 чоловік (Городенківський деканат) та 12 парафій Жуківського деканату з 24424 парафіянами. Тобто, на території повіту в 1906 році налічувалося 34 греко-католицькі парафії з 75694 прихожанами. Городенківщину охоплювало два деканати — Городенківський та Жуківський. На 1906 рік деканом Городенківського деканату був парох Раківця о. Анатоль Кобринський, а деканом Жуківського — парох Винограду о. Констянтин Цісик. До Городенківського деканату належало 33 села, 1 містечко (Чернелиця) та 1 місто (Городенка), а до Жуківського — 18 сіл і 1 містечко (Обертин). Таким чином розглянемо кожний населений пункт, зокрема, на 1906 р.

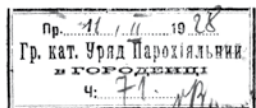
*Відбиток печатка
церкви св. Михайла
в с. Вербівці на
метриці 1932 р.*

Вербівці — село, 11 км від Городенки, церква св.Михайла, дерев'яна, побудована в 1876. Патрон Адольф Чучава, парох о. Євген Ступницький (1864 р.н.). В селі проживало 1580 гр-кат, 16 римо-кат, 1 вірменин та 36 іудеїв. На той час була 1-класна народна школа з українською мовою викладання, читальня «Просвіти», де налічувалося 50 чоловік очолюваних парохом, чоловіче братство св. Арх.Михайла, товариство тверезості з 1897 р.

Глушків — село, 2.5 км від Городенки, церква св. Михайла, дерев'яна, побудована в 1864 р. Патрон Логвин та Катерина Томоруги, завідувач (адміністратор) о. Анатоль Навроцький (1873 р.н.). В селі проживало 1328 гр-кат., 110 римо-кат., 3 вірмени, 7 православних та 15 іудеїв. На той час була 1-класна школа з українською мовою викладання, читальня «Народна Спілка», де налічувалося 40 чоловік, товариство «Січ» на 80 чоловік, на

Відбитки печатка
церкви св. Михайла
в с.Глушків
на документах
1905- 1936 рр.

Відбитки печаток
греко-католицької
парафії (уряду)
в Городенці
на метриці 1881 р.,
на документах
1905-1939 рр. та
штамп парохіального
уряду за 1928-1939 рр.

цвинтарі знаходиться каплиця Воскресіння Христового, мурована, яка поставлена парохом Іваном Жуковським, а під нею гробовець родини Жуковських.

Городенка — місто. Центр староства (повіту), церква міська мурована Успіння Пречистої Диви Марії, збудована в 1763 р., а також мурована церква св. Миколая, побудована в 1879 р., в якій міститься бібліотека парохіальна з 250 книгами. В місті функціонували римо-кат. костел Непорочного Зачаття Диви Марії (1743), Вірменський костел (1706) та єврейська Велика синагога (1750-ті). Патрон Яків барон Ромашкан, адміністратор о. Андрій Кайван (1864 р.н.). Перший сотрудник о. Андрій Стрільчик (1870 р.н.) — катехит при 6-кл. чоловічій, 3-кл. «Котиківка» та рільничій краєвій школах, капелан шпиталю повітового. Другий сотрудник о. Василь Грицей (1876 р.н.), катехит в 6-кл. дівочій та 4-кл. мішаній «кут Фільварковий» школах. В місті в 1906 р. проживало 6487 гр.-кат., 1550 римо-кат., 40 вірменів та 4663 іудеїв. Є ще 2 рим-кат. костели, синагога.

Школи: Нижча школа рільнича, 6-кл. чоловіча, 6-кл. дівоча, 4-кл. змішана «кут Фільварковий» з польською мовою викладання, 3-кл. українська на Котиківці. При матерній церкві було братство міщанське, братство з кута Монастирського, з кута Котиківського. При Миколинській церкві було також братство міщанське кута Фільваркового. Були також каса Райфайзен на куті Котиківка, заложена в 1903 р. Ф. Вережаком. Існувало 4 читальні «Просвіти» — міщанська «Родина» (75 чоловік) під керівництвом М. Лавришка, 3 селянських, а саме: на Котиківці на 103 людей (голова І. Гошоватюк), на Фільварковому куті на 90 чоловік (голова М. Лавришко) і на Монастирському куті — 78 чоловік (голова Т. Окуневський). Крім того, була «Руська Бесіда» для інтелігенції (голова З. Лукавець-

кий) на 55 чоловік. В Городенці розмістилося цісарсько-королівське староство повіту, суд, уряд податковий, пошта, телефонна і залізнична станції.

Городниця — село, 12 км від Городенки, церква Різдва Пречистої Діви Марії, дерев'яна, побудована в 1895. Патрон Єлена Екардт-Сіммиг, парох о. Ігнатій Попович (1866 р.н.). В селі (разом з Передіванням-церква Св.Духа) проживало 1997 гр-кат (1721+276), 85 римо-кат., 75 іудеїв. На той час була 1-кл. школа з українською мовою викладання, читальня «Просвіти», де налічувалося 80 чоловік з парохом на чолі, товариство тверезості.

Далешева — село, церква св. Козьми і Дем'яна, дерев'яна, побудована в 1773. Патрон Станіслав і Марія Чермінські, парох о. Микола Волощинський (1841 р.н.), сотрудник Корнило Іойко (1875 р.н.). В селі (разом з Колінками-церква Св. Миколая) проживало 1589 гр-кат (629+960), 150 римо-кат., 4 вірменів, 40 іудеїв. На той час була 1-кл. школа з українською мовою викладання, в Колінках також.

Дубки — село, 18 км від Городенки, церква св.Михайла, мурована, побудована в 1867 р. Патрон Станіслав Рамвит і Адам Ноель, парох о.Володислав Добрянський (1860 р.н.). В селі (разом з Репуженцями — церква мурована з 1896 р.) проживало 1735 гр-кат. (955+780), 149 (112+37) римо-кат., 2 (1+1) вірмен та 92 (78+14) іудеїв. На той час була 1-кл. школа з українською мовою викладання. В Репужинцях читальня «Просвіти», де налічувалося 30 чоловік очолюваних парохом. При церквах в Репужинцях і Дубках є товариство Серця Ісусового, відповідно на 60 і 120 членів. До пошти в Чернелиці — 7 км.

Копачинці — село, 22 км від Городенки, церква Різдва св.Іоана Хрестителя, побудована в 1884. Патрон Володимир Островский,

Печатки римо-католицької парафії в 1896 р. та уряду римо-католицького парафіального в Городенці за 1882-1939 рр.

Печатка церкви в Городниці, 1890 р.

Печатка греко-катол. парафіального уряду в Далешевій, 1931 р.

Печатка греко-катол.
парафії в Дубках,
1931 р.

Печатки греко-катол.
уряду в Копачинцях,
1902 та 1932 роки.

Печатка греко-катол.
уряду у Вікні, 1935 р.

адміністратор (завідователі) о.Іван Брикович (1873 р.н.). В селі (разом з Кунісівцями — церква Воздвиження Чесного Хреста, мурована з 1868 р.) проживало 1622 гр.-кат. (815+807), 25 римо-кат., 24 іудеїв. На той час була 1-кл. школа з українською мовою викладання в обох селах. В Копачинцях читальня «Просвіти», де налічувалося 25 чоловік (заступник голови — Федь Климчук), а в Кунісівцях — 18 членів (заступник голови — Іван Ступар), засноване братство тверезості. До пошти в Чернелиці — 4 км.

Корнів — село, 21 км від Городенки, церква св.Михайла, мурована, побудована в 1860 р. Патрон Мойсей Рубель, парох о. Михайло Соловка (1845 р.н.). В селі (разом з Вільхівцями — церква св.Микити, мурована, побудована в 1887 р.) проживало 1720 гр.-кат. (931+789), 173 (51+122) іудеїв. На той час була 1-кл. школа. При церквах в Корневі і Вільхівцях є чоловічі і жіночі братства. До пошти в Чернелиці — 6 км.

Вікно — село, церква св. Михайла, стара з м'якого дерева побудована в 1774 р. Патрон Людомир з Цен Ценський, парох о. Олександр Осадца (1862 р.н.). В селі (разом з **Рогинею** — церква Різдва Пречистої Діви Марії, дерев'яна, побудована в 1844 р., відновлена в 1903 р.) проживало 2452 гр.-кат. (1790+662), 93 (67+26) римо-кат., 46 (30+16) іудеїв. На той час в обох селах було по 2-кл. школі, з українською мовою викладання. У Вікні була читальня «Просвіти», де налічувалося 83 чоловік, а в Рогині — 51 членів. В обох читальнях головував парох. Засноване Братство тверезості в обох церквах в 1896 р. При церквах також є чоловічі і жіночі братства. До пошти і залізничної станції — 1 км.

Олієво-Королівка — село, церква Преображення Хрестового, вимурована в 1828. Патрон Леокадія В'еловейська, парох

о. Симеон Бурнадз (1856 р.н.). В селі (разом з **Олієво-Корневом** — церква Покрови Пречистої Діви Марії, дерев'яна, побудована в 1788 р., та **Рашковом** — церква Св. Трійці, мурована, побудована в 1880 р.) проживало 2653 гр.-кат. (1199+555+899), 115 римо-кат., 109 іудеїв. На той час в Олієво-Королівці разом з Олієво-Корневом була школа, з українською мовою викладання. В Рашкові школа в процесі організації. Читальня в Олієво-Королівці і Олієво-Корневі імені Качковського, а в Олієво-Королівці є ще латинська капличка. До пошти, станції телефонної та залізничної в Городенці — 15 км.

Поточище (Поточиска) — село, церква св. Михайла, мурована, побудована в 1806 р. Патрон Яків барон Ромашкан, парох о. Степан Макогонський (1856 р.н.). В селі проживало 2593 гр.-кат., 202 римо-кат. та 97 іудеїв. Є рим-кат. костел. На той час була 2-кл. школа з українською мовою викладання. Братства св.Михайла, св.Миколая, св. Онуфрія, сестр. св. Варвари, братство тверезості, читальня руська (українська) на 80 чоловік, де головою парох, каса позичкова. До пошти, станції телефонної та залізничної в Городенці — 11 км.

Раковець — село, церква св. Димитрія, мурована, побудована в 1858 р. Парох о. Айталь (Анатоль) Кобринський (1833 р.н.). В селі (разом з **Семенівкою** — церква Св. Пераскеви, мурована, побудована в 1860 р.) проживало 1994 гр.-кат. (1182+812), 165 римо-кат., 120 іудеїв. На той час в Раківці була 2- кл. школа з українською мовою викладання, а в Семенівці — 1-кл. При обидвох церквах братство і сестринство. В кожному селі є каси позичкові. Староство в Городенці, уряд податковий, суд та телефонна станція в Обертині, пошта в Незвиську. До станції залізничної у Вікні — 23 км.

Відбитки печатки греко-катол. приходу в Олієвій (Олієво-Королівці) на документах 1899 р.

Відбитки печаток греко-катол. приходу в с. Поточище на документах 1880 р.(а) та 1928 р.(б).

Відбиток печатки греко-катол. приходу в Раківці на документах 1935 року.

Відбиток печатки греко-катол. уряду парохіального в Семаківцях на документах 1913 року.

Відбиток печатки римо-катол. уряду парохіального в Михальчому на документах 1927 року.

Відбитки печаток греко-катол. уряду парохіального в Серафимівцях за 1882 р. та церкви св. Миколая в Серафимівцях за 1900 р.

Семаківці — село, церква Вознесіння Христового, мурована, побудована в 1857 р. Патрон Яків барон Ромашкан, парох о. Климентій Кичура (1871 р.н.). У Семаківцях з присілком **Білка** (та разом з **Михальчем** — церква Перенесення Мошей Св. Миколая, мурована) проживало 1726 гр.-кат. (1000+726), 535 римо-кат., 160 іудеїв. У Михальчу є рим.-кат. костел св. Михайла. На той час в Семаківцях і Михальчому діяли школи з українською мовою викладання, в Білці — експозитура з польською мовою викладання. Братства церковні в обидвох церквах. До пошти, станції телефонної та залізничної в Городенці — 14,5 км.

Серафимівці — село, церква Перенесення мощей св. Миколая, мурована, 1882 р., парох о. Амврозій Бородайкевич (1869 р.н.) сотруди-ник о. Іван Лабач (1876 р.н.). На 1905 р. там проживало 3550 греко-католиків, 91 римо-католик та 224 іудеїв. Школа етатова 2-кл. (4 вчителі) з українською мовою викладання, 2 читальні «Просвіти» та одна читальня «Народної Спілки». До кожної записано по 80 чоловік, в читальнях «Просвіти» головою місцевий парох. В селі є «Народний дім», церковне братство тверезості. До пошти, станції телефонної та залізничної в Городенці — 4 км.

Сороки — село (належало у 1906 р. до Коломийського повіту, але входило до Городенківського церковного деканату), церква Вознесіння Христового, побудована в 1868 р. Патрони — наслідники Христофора Якубовича, парох о. Іван Могильницький (1845 р.н.). На 1905 р. там проживало 1390 греко-католиків, 120 римо-католиків. Школа етатова 3-кл. з українською мовою викладання, «Каса позичкова», братство тверезості, яке засноване в 1886 р., Суд, пошта, станції телефонна та залізнична в Гвіздці — 8 км.

Стрільче — село, церква св. Іоана Богослова, мурована, 1811 р. Патрон — Миколай Айвас, а іншої частини-ізраеліт, парох о. Порфирій Гордієвський (1860 р.н.). В Стрільчому з Пробабином (церква Св.Дмитрія, мурована) проживало 2236 гр.-кат. (1936+300), 208 (144+64) римо-кат., 239 (214+64) іудеїв. Школа в Стрільчі 2-класова українська, читальня «Просвіти» — 45 чоловік. До пошти, станції телефонної та залізничної в Городенці — 5 км.

Топорівці — село, церква Успіння Пресвятої Діви Марії, побудована в 1854 р. Патрони — наслідники князя Романа Пузини, парох — о. Юліан Войнаровський (1852 р.н.). В Топорівцях разом з Підвисокою (церква Покрови Пресвятої Діви Марії, дерев., побудована в 1851 р.) проживало 3313 гр.-кат. (1581+1732), 75 (30+45) римо-кат., 55 (25+30) іудеїв. У Топорівцях і Підвисокій школи 1-кл. з українською мовою викладання, читальня «Просвіти» на 30 чоловік, де головою місцевий учитель. До повітового староства, станції телефонної в Городенці — 16 км, до залізничної станції в Снятині — 18 км і до пошти в Торговиці-Пільній — 6 км.

Торговиця-Пільна — село, церква Перенесення мощей св. Миколая, дерев., побудована в 1894 р., Патрон Віктор Абрагамович, парох о. Алозій Олесницький (1863 р.н.). На 1905 р. там проживало 2205 греко-католиків, 17 римо-католиків, 80 іудеїв. Школа 1-кл. (2 вчителі) з українською мовою викладання, Каса позичкова, Читальня «Просвіти» на 70 членів, головою о. Олесницький, братства церковні чоловіче і жіноче, братство тверезості. До станції телефонної та залізничної в Городенці — 9 км, пошта розташована в селі.

Тишківці — село, церква св. Миколая, мурована, побудована в 1877 р., Патрон: Давид Абрагамович, парох — о. Зенон Шухевич (1842 р.н.), сотруди́ник- о. Антоній Ма-

Відбитки печаток чину приходського в с. Стрільче за 1880–1900 рр. та греко-катол. уряду парохіального при церкві св. Іоана Богослова у с. Стрільчому за 1935 р.

Відбитки печаток греко-катол. парохії в с.Тишківцях за 1876 р. та уряду парохіального в 1913 р. на церковних документах.

Відбитки печатки греко-катол. уряду парохіального в містечку Чернелиця, 1936 р.

Відбитки печаток греко-катол. (руської) церкви в с.Чернятин, 1889-1892 р. та греко-катол. уряду парохіального, 1936 р. на церковних документах.

нуляк (1876 р.н.). На 1905 р. там проживало 2531 греко-католиків, 56 римо-католиків, 4 вірменів, 120 іудеїв. Школа 2-кл., дві читальні «Просвіти» на 65 та 69 членів, головою обидвох читалень — парох о.Шухевич, братства церковні і звичайні. До станції телефонної, пошти, староства в Городенці — 12 км, до станції залізничної у Вікні — 6 км.

Чернелиця — містечко, церква Різдва Пресвятої Діви Марії побудована в 1817 р. Патрони: наслідники Миколая Петровича. Парох — о. Діонисій Нестайко (1859 р.н.). В Чернелиці разом з Хмелевою (церква Покрови Пресвятої Діви Марії, побудована в 1859 р.) на 1905 р. проживало 2604 гр.-кат. (2183+421), 550 римо-кат., 850 іудеїв. Є рим.-кат. костел. Школа в Чернелиці 4-кл. з українською мовою викладання. Читальня Просвіти має власний мурований дім, 35 членів, головою парох. Братство тверезості. До повітового староства, станції телефонної та залізничної в Городенці — 21 км, пошта розташована в м.Чернелиці.

Чернятин — село, церква Успення Пречистої Діви Марії, дерев., побудована в 1886 р., Патрони: наслідники князя Калікста Понінського, парох — о. Володимир Карачевський (1853 р.н.). На 1905 р. там проживало 2600 греко-католиків, 20 римо-католиків, 100 іудеїв. Школа 2-кл. (3 учителі) з українською мовою викладання. Читальня народної спілки (30 чоловік), де головою Дмитро Бурдега, братства церковні, створене також товариство «Січ». До пошти, станції телефонної та залізничної в Городенці — 5 км.

Ясенів-Пільний — село, церква св. Миколая, дерев., побудована в 1882 р., Патрон: Роман Криштофович, парох — о. Корнилій де Говора Дрогомирецький (1846 р.н.). На 1905 р. там проживало 1954 греко-католики, 852 римо-католики, 158 іудеїв. Школа 2-кл. з українською мовою викладання. Каса по-

зичкова під орудою війта, читальня Качковського на 50 членів, де головує церковний хорист Іван Борускевич, братство церковне. До староства, пошти, станції телефонної в Городенці — 4 км., станція залізнична в селі.

До Жуківського деканату з Городенківського повіту (або ті, що згодом відійшли до Городенківського повіту) входили греко-католицькі парафії таких сіл:

Виноград — село, церква св. Михайла, дерев., побудована в 1873 р., Патрон: Домінік де Болос Антоневиц, парох — о. Константин Цісик (1852 р.н.). У Винограді разом з с. Острівець (церква св. Георгія, дерев., побудована в 1859 р.) та с. Хвалибога (церква Зачаття Пресвятої Діви Марії, дерев., побудована в 1854 р.) проживало 2668 гр.-кат. (1529+783+356), 238 римо-кат., 6 вірмен, 5 православних, 121 іудеїв. В усіх трьох селах школи з українською мовою викладання, читальня «Просвіти» на 83 чоловік, де головою парох. Братство церковне чоловіче і жіноче. (На той час Виноград, Хвалибога і Острівець належали до Коломийського повіту). До станції телефонної і залізничної в Гвіздці — 5 км.

Герасимів — село, каплиця св. Миколая, дерев., побудована в 1903 р. на місці згорілої церкви. Патрон: Тадей Чарковський-Голієвський. Парох — о. Вячеслав Хойнацький (1841 р.н.), сотрудник о. Станіслав Вільчинський (1879 р.н.). На 1905 р. там проживали 2294 греко-католиків, 67 римо-католиків, 101 іудеїв. Школа 1-кл. з українською мовою викладання. Спілка ощадна і позичкова Райфайзена, де головою о. Вільчинський, а заступником -о. Хойнацький. Повітове староство в Городенці, суд і телефонна станція в Обертині, пошта в Незвиську — 3 км, а залізнична станція в с. Турка — 27 км.

Відбитки печаток парохії св. Миколая за 1887 рік (а) та греко-катол. Приходу (б) за 1889-1928 рр. в Ясеневі-Пільному на документах.

Відбиток печатки церкви св. Георгія в с. Острівець, 1937 р.

Джурків — село, церква Успіння Пресвятої Діви Марії, дерев., побудована в 1810 р., парох — о. Омелян Проскурницький (1844 р.н.). На 1905 р. там проживало 1475 греко-католиків, 1300 римо-католиків, 110 іудеїв. Школа 1-кл. з українською мовою викладання, читальня «Просвіти» на 49 чоловік під головуванням пароха, братства церковні чоловіче і жіноче. Повітове староство в Городенці, суд, пошта і телефонна станція в Обертині, залізнична станція в с.Турка (під Коломиєю) — 10 км.

Жабокруки — село, церква св. Онуфрія, мурована, побудована в 1789. Патрон: о. Едвард Хлопецький, парох — о. Константин Ткач-кевич (1857 р.н.). На 1905 р. там проживало 748 греко-католиків, 51 римо-католик, 22 іудеїв. Читальня «Просвіти» на 27 членів, жіноче та чоловіче церковні братства. Повітове староство в Городенці; суд, телефонна станція в Обертині, пошта в Хотимирі — 5 км, залізнична станція в Коршеві або Турці — 22 км.

Живачів — село, церква Пресвятої Трійці, дерев., побудована в 1821 р. Патрон Кастан Антонович, парох — о. Іван Однорог (1851 р.н.). На 1905 р. там проживало 1360 греко-католиків, 550 римо-католиків, 100 іудеїв. Школа з українською мовою викладання, читальня «Просвіти» на 120 чоловік під головуванням пароха, каса позичкова «Власна поміч» на 30 членів, головою парох, братство тверезості, братства церковні чоловіче і жіноче. Повітове староство в Городенці; суд, телефонна станція в Обертині, пошта в Незвиську — 6 км., а залізнична станція Товмач-Палагичі — 22 км.

Жуків — село, церква св. Миколая, дерев., побудована в 1710 р. Патрон: Антоній Теодорович, парох — о. Василь Глібовицький (1860 р.н.). В селі є також костел та осідок римо-катол. священика Жуківської парохії. На 1905 р. там проживало 1808 греко-католиків, 415 римо-католиків, 54 іудеїв. Школа 1-кл. з польською мовою викладання, Читальня «Просвіти» на 130 членів, головою — місцевий священик, при читальні є каса позичкова «Самопоміч», братство тверезості з 1898 р. Повітове староство в Городенці; суд, пошта і телефонна станція в Обертині, залізнична станція в Коршеві — 9 км.

Лука — село, церква св. Михайла, мурована, побудована в 1876 р. Патрони — наслідники Антоніни Єгерман, парох — о. Северин Гаванський (1865 р.н.). На 1905 р. в Луці разом з с. Уніжем (церква св. Миколая, дуже стара, 17 ст.) та с. Монастирком (каплиця Успіння Пресвятої Діви Марії, мурована, побудована в 1846 р. на місці старої монастирської церкви) проживало 1461 гр.-кат. (865+339+257), 160 римо-кат., 4 вірмен, 70 іудеїв. Школа з українською мовою викладання, братство церковне тверезості, яке засноване в 1905 р. Повітове староство в Городенці — 30 км.; суд, телефонна станція

в Обертині — 17 км., пошта в Незвиську — 1 км, залізнична станція в Турці — 28 км.

Незвисько — село, церква Вознесіння Христового, мурована, побудована в 1868 р. Патрон: Рипсина де Абгаро Захаріясевич, парох — о. Орест Кисилівський (1867 р.н.). В Незвиську разом з присілком Вороновим на 1905 р. проживало 1669 греко-католиків., 54 римо-кат., 303 іудеїв. Школа з українською мовою викладання, читальня «Просвіти» на 42 чоловік під головуванням пароха. Незвисько належить до каси Райфайзена в Герасимові. Братства церковні чоловіче і жіноче. Повітове староство в Городенці — 17 км.; суд, телефонна станція в Обертині — 14 км, пошта в Незвиську — 6 км., а залізнична станція в Турці — 30 км.

Обертин — містечко, церква св. Кирила і Мефодія, мурована, побудована в 1882 р. В місті є рим-кат. костел. Патрон: Казимир Келерман; завідовател ь (адміністратор) — о. Нестор Гавацький (1862 р.н.), сотру дник — о. Володимир Білінкевич (1873 р.н.). На 1905 р. в місті Обертині разом з с. Гончарів (церква св.Миколая, дерев., побудована в 1842 р.) та с. Балагурівці проживало 3417 (2412+758+247) гр-кат., 1927 (1760+2+165) римо-кат., 2302 (2280+10+12) іудеї. Школа в Обертині 4-кл. Повітове староство в Городенці 29 км.; суд, пошта, телефонна станція в Обертині, залізнична станція в Турці чи Коршеві — 13 км.

Петрів — село, церква Успіння Пресвятої Діви Марії, дерев., побудована в 1765 р. Патрон: Антоній Рожко, парох — о. Констянтин Ласійчук (1871 р.н.). На 1905 р. в Петрові разом з с. Сокирчин (церква св. Косми і Дем'яна, дерев., побудована в 1760 р.) проживало 1805 (1150+655) гр-кат., 47 (45+2) римо-кат., 157 (137+20) іудеїв, а в Петрові жило 45 вірмен. Школа тільки організовується. Є каса позичкова на громад. засадах, братство церковне і тверезості. Повітове староство в Городенці — 20 км.; суд, телефонна станція в Обертині — 21 км, пошта в Незвиську — 16 км, залізнична станція в Товмачі (Тлумачі) — 30 км.

Підвербці — село, церква Воскресіння Христового, частина дерев., а частина мурована, побудована в 1770 р. Парох: о. Іван Дворянин (1840 р.н.), сотру дник — Дмитро-Володимир Дворянин (1868 р.н.). На 1905 р. в Підвербцях разом з с. Ісаків (церква Перенесення Мощей св. Миколая, дерев., побудована в 1886 р.) проживало 2002 (1005+997) гр-кат., 142 римо-кат., 108 іудеїв. Школа 1-кл. з українською мовою викладання, братства церковні в обох селах.

Відбитки печатки греко-катол. уряду парохіального в с. Незвисько, 1928 р.

Повітове староство в Городенці — 25 км; суд, телефонна станція в Обертині — 18 км, пошта в Незвиську — 4 км, залізнична станція в Товмачі (Тлумачі) — 30 км.

Росохач — село, церква Преображення Господнього, мурована, побудована в 1834 р. Патрон: Андрей де Росохацкий Молйса, парох — о. Василь Мидловский (1864 р.н.). На 1905 р. в Росохачі разом з с. Прикмище (церква Покрова Пречистої Діви Марії, дерев., побудована в 1879 р.) проживало 1886 (1159+727) гр.-кат., 708 римо-кат., 99 іудеїв. Школа в Росохачі — 2-кл., а в Прикмищі — 1кл., з українською мовою викладання, читальня «Просвіти» в Росохачі на 52 членів під головуванням пароха, братства тверезості при церквах в обох селах. В Росохачі братство парубків і дівчат. (Тоді Росохач і Прикмище відносилось до **Коломийського повіту**). Суд, пошта, телефонна та залізнична станція в Гвіздці — 8 км.

Відбитки печатки греко-катол. уряду парохіального в с. Чортовець, 1934 р.

Чортовець — село, церква св.Трійці, мурована, побудована біля 1790 р., церква св. Миколая, дерев., побудована 1905 р. Парох — о. Юліян Дворянин(1837 р.н.), со-трудник о. Михайло Совяківський (1876 р.н.). На 1905 р. в Чортівці разом з с. Гавриляк (церква Покрови Пресвятої Діви Марії, дерев., побудована в 1840 р.) проживало 5065 (4500+565) гр.-кат., 450 римо-кат., 360 іудеїв. Школа в Чортівці — 2-кл. Повітове староство в Городенці; суд, пошта, телеграф-

на станція в Обертині — 7 км., залізнична станція в Турці чи Вікні — 15 км.

Якубівка — село, церква Різдва Пресвятої Діви Марії, побудована в 1824 р. Патрон: Рипсина де Абгаро Захаріясеви-ч, парох — о. Йосип-Олексій Левицький (1865 р.н.). На 1905 р. там проживало 1320 греко-католиків, 10 римо-католиків, 40 іудеїв. Школа 1-кл. Повітове староство в Городенці — 24 км.; суд, пошта, телефонна станція в Обертині — 4 км, залізнична станція в Турці — 10 км.

м. Городенка — м. Івано-Франківськ — м. Київ

Олег ГУЦУЛЯК

ЧЕРВОНА РУСЬ І БІЛА ХОРВАТІЯ

Щодо поняття Галичини як «Червона Русь», то вважаємо, що це визначення західних територій, заселених русичами, виникло на основі переосмислення в книжній культурі Русі назви «земля Червенських городів», оскільки, начебто, центром її було місто Червен, проте його локалізація досі невідома (Я. Пастернак ототожнив його з с. Черном на Грубешівщині, а Л. Леже — з с. Червоного-родом Заліщицького р-ну Тернопільщини¹). Відбулося, можливо, це за аналогією з осмисленням дубровницько-чорногорської Хорватії як *Crvena Hrvatska* (*Croatia Rubra*), перша згадка якої датується XII ст.², у той час як визначення «Червона Русь» (*Russia Rubra* > *Rus Czerwona*) фіксується вперше польськими джерелами в XV ст. З причини, що у просторовому коді червоному кольору відповідає поріг будинку, ворота, берег ріки, гора, камінь³, то, можливо, термін «червенська земля» переосмислився на означення і як порубіжної території Русі, і як з причини наявності у духовній культурі слов'ян комбінації кольорів — тріадної (червоне або жовте — біле — чорне або синє) або діадної (біле — червоне або чорне) — що є універсальним знаком людської культури і має нейролінгвістичну основу⁴.

Анонім Баварський у своєму «Описі городів і племен на північ від Дунаю» (IX ст.) говорить про Придністров'я як землю зеруянів (*zeruiani*), «*quod tantum est regnum, ut ex eo cunotae gentes Sclauorum exortae sint originalem sicut affirmant, ducent*», що це «*descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*». Цю пізнішу *terra de Zervino* Й. Маркварт ототожнив із землею Червенських городів⁵.

У 993 р., коли земля Галичини — «Великої Білої нехрещеної Хорватії» (як її називає візантійський імператор Константин Багрянородний; у творі Орозія — *Noriti*, а у Захарія Ретора — *Hrwts*, у сагах — *Krowataland*)⁶, вдруге опинилася під юрисдикцією Русі, без сумніву, в умовах християнізації значимість Галичиною могили як пов'язаної з язичницькою традицією сакралізації влади у бі-

лих хорватів була проігнорована новою владою. Форпости встановлено в Перемишлі, Звенигороді та Теребовлі, тим самим на зміну міським общинам, що базувалися ще на родових взаємостосунках (*«...У часи ж родового ладу розуміння краю було чітким — це територія роду, тобто жителів декількох поселень, не тільки з спільним походженням, а й однією водоймою. Таким чином, край означає найдавнішу територію роду до річки. Роди мали свої краї, які разом називалися крайна чи країна»*⁷), прийшли територіальні міські общини, впливаючі й на формування округ довкола них (т.зв. «перенесення міст»). Цьому сприяло, окрім всього, право феодалної монополії на помол борошна та випікання хліба (від податку на це були звільнені тільки ремісники, які мешкали у городищах).

Хоча, без сумніву, сам топос Галичиної могили не був позбавлений уваги з боку централізованої влади. Вважається, що в землі білих хорватів встановлено було владу київського посадника варязького походження (сканд. *sturman* — «великий муж»^{*}). Вірогідно, що спільно з варягом-намісником була й група варягів-найманців, автентична скандинавська назва яких *thingalith* (ЮingaliЮ «тіngу/віча люди/військо»)⁸. Це були вже руські дружинники скандинавського походження, їх побут та обрядовість зазнали змін під впливом слов'янських традицій. Їх поховання, наприклад, у т.зв. гніздовських курганах (біля княжо-дружинного городища Смоленська) настільки близькі до місцевих, що без етнічно визначених речей неможливо встановити, хто похований під насипом — слов'янин чи варяг⁹.

Саме з цим намісником-варягом пов'язують виявлене в Галичиній могилі поховання (вірніше, кенотаф) кінця X ст., відкрите в 1991–1992 рр. Галицькою слов'яно-руською археологічною експедицією АН України та івано-Франківського краєзнавчого музею під керівництвом В. Барана та Б. Томенчука. Поховання було орієнтоване за віссю північ-південь, містилося в центральній частині кургану на глибині 2 м від сучасної поверхні. Тут наявний саме в якості труни одnodеревний човен-довбанка, борти якого щільно прилягали до стінок ями, а серед інвентаря — варязький меч-скрамасакс (35,5 см), три пласкообушні з щекавицями бойові сокири, наконечник дротики (37 см), наконечники черешкових стріл, рештки позолоченого щита (42,6 см) та залізне тесло. Увесь човен зверху було покрито тканиною з вплетеними позолоченими нитками, відбитки якої простежувалися на більшості знайдених залізних предметів¹⁰. Щоправда, вважається, що саме поховання лежало трохи вище у носовій частині човна, в позолоченій парчі, в урні трупоспалення, але, очевидно, потрапило під лопати російських солдатів, які вирили в 1915 р. на Га-

личиній могилі два бліндажі¹¹. Поховання у часі співпадає з розквітом у Галичі докиєворуського поселення VIII-X ст. та знахідками на території ґрилоосу скарбу куфичних монет, датованих другою половиною X ст., що свідчить про напрямок торговельного шляху через Галич.

Відомий аналогічний варязький кенотаф (gǫtva; дв. — англ. *geatwe* «зброя, спорядження») — т.зв. Південний курган в датському Еллінзі, споруджений християнізатором Данії конунгом Гаральдом Синьозубим в 960 р. на знак своїх славетних діянь (діаметр — 77 м, висота — 11 м з дерну та болотного торфу), про що свідчить і великий руничний камінь, поставлений з цими ж цілями. Самого ж Гаральда, згідно з Адамом Бременським, було поховано в церкві в Роскільді, в той час як його батьки — конунг Горм і королева Тюра — реально поховані в сусідньому кургані¹². Також X ст. датується поява в Києві поряд з пануванням могил з кремацією монументальних поховальних курганів військових вождів з багатим інвентарем.

Також дещо раніше датується найбільший скандинавський курган-«кенотаф» — т.зв. «Ракнехауген» (VI ст.), поперечник якого — 100 м, висота — 15 м. Перш ніж його насипали, будівничі звели споруду з колод. Для цього вони вирубали великий сосновий ліс, а дослідження річних кілець, використаних при цьому дерев, показали, що всі вони були зрубані протягом року. Для зведення кургану були застосовані й земляні роботи (насипано 80 тис. кубометрів землі), для яких залучено приблизно 500 чоловік, тобто чоловіче населення обширного регіону. Поховання у кургані не виявилось, він був монументом, щоб увічнити пам'ять вождя (*hersir*). Передання розповідають, що в той час у південно-східній Норвегії та шведському Уппланді (де наявний аналогічний курган Оттара) правила династія Інґлінґів, оспівана у сагах¹³.

Окрім того, вихідці із Середнього Подніпров'я на Придністров'ї хоронилися, на відміну від місцевого населення, у підкурганних похованнях, в яких стінки могильних ям викладені деревом (т.зв. «зрубні гробниці» в Судовій Вишні та Пліснеська) і саме з ними пов'язують представників тих військових контингентів та членів їхніх сімей¹⁴, які почали переселятися на землі білих хорватів після першого походу в 981 р. Володимира Великого до Червенських городів та наступного в 993 р. придушення ним же їхніх сепаратистських настроїв¹⁵. Вважається, що в Галичі дана великокиївська залога розмістилася в окремому від місцевого населення городищі (тепер — урочище Штепанівка)¹⁶.

Але в сенсі кенотафа на Галичиній могилі є цікавим виявлені в 1882 р. Теодором Земенцьким (1845–1916)** два поховання

у літописному Плісненську — якраз на місці волоку із басейну Західного Бугу в басейн Дністра (дещо на північ від нього — літописний Лучеськ/Луцьк) — чоловіків із жінками, а з супутнього інвентаря — варязький та германський мечі X ст., залізна бойова сокира, ножі, кам'яні бруски***, на грудях у похованих були срібні хрести, на руках — срібний браслет та золоті і срібні перстні, а в роті — золота бляшка. Під час розкопок Я. Пастернаком Плісненського дитинця в 1940 р. було знайдено цікавий мистецький артефакт: «...це кістяна дощинка, розміру 65х27 мм завбільшки й 3 мм завтовшки, з плоскорізьбою з одного боку. Вона зображує лицаря XI-XII ст. в кольчугі, з шоломом на голові, що звернений вправо стоїть за схематично зображеним оборонним муром біля вхідної брами. Ліва рука в нього сперта на круглий, зверху косо смужкований щит, а права піднесена вгору до висоти лиця й похилена трохи вперед (молитовний рух). Це ліва половина дверцят кістяного нагрудного складення-триптиху, з останками бронзових чопиків-бігунів згори й знизу ліворуч та з подовжним заглибленням на обороті праворуч, яке мало звеху примикати праву половину дверцят. Сьогодні цей плісненський лицар, як нам відомо, не має собі пари серед пам'яток образотворчого мистецтва княжої доби на Україні»¹⁷. Ілюструючи знахідку, археолог дає поряд для порівняння подібне різьблене зображення на кістяній ручці з м. Галле (на р. Ельба) в Німеччині. Знайдена плісненська кераміка виявляє аналогії з керамікою IX-X ст. на території західнослов'янського племені вільців (на р. Гавелі) та на півострові Вагрія (між містами Кілем та Любеком, населеному укранами). Як вважає Я. Пастернак, засновниками Плісненського городища були «шведські (?) варяги», які привели із собою і західнослов'янських ремісників¹⁸.

Дивним, проте, є твердження про не-князівське правління в Галичині за часів Володимира, адже на княжіння у Волині Володимир садить своїх синів Позвізда та Всеволода. Більш вірогідніше, що саме в 981 р., на часі першого захоплення Володимиром Червенських городів, у Галичі було посаджено сина Володимира Ізяслава (пом. 1001 р.), брата Всеволода, матір'ю яких була полоцька княжна Рогнеда, представниця відмінної від Рюриковичів варязької династії (найвірогідніше «датської», «чорних русів»). Той факт, що літописні редакції (остаточно склалися на 1118 р.) висловлюють позицію саме лінії Ярославичів, не є дивним, що вони ігнорували та замовчували претензії іншої лінії нащадків Володимира Святославича — Ізяславичів, єдиної, яка не припинилася і яка, зрештою, злилася з лінією Ярославичів через шлюб її представниці з Олександром Невським.

Але свідчення наявні в інших джерелах. Зокрема, у т.зв. «лживій» («казковій») «Сазі про Хервѡр», де описувані події навмисно пересені в епічне минуле — в часи вищезгаданих «трейдготів»/«рейзготів», що діяли десь у Східній Європі у таємничому «Рейзготаланді», але не тотожні власне історичним германським готам, і, як зауважує Г.С.Лебедев, «... багато в чому настільки ж загадкові, як і «росомони», що увійшли у готські передання (контаміновані, з одного боку, зі скандинавськими піснями «Едди», а з другого боку — зі слов'янською легендою про братів-засновників Києва»¹⁹.

Ім'я героїні саги Хервѡр чітко етимологізується: норв. *hǫrverk* «спустошення» > слов. **hrvat* — «Хорватія, пустош, цілина, колонізована земля» (пор.: норв. шпре «сякоть, бруд, болото, топь» > слов. «српи» — «самоназва сербів» як першопоселенців у Паннонії — фрак. «країна болот», фрак. *rapī*, прус. *rapneap* «болото», гот. *fan* «намул»; укр. «багно» — «болото, топь» < «торф'яне болото» < «місцевість, звільнена від рослинності та дерев внаслідок розкладеного багаття»; напрошується зауваження О.М.Труباحова, що прабатьківщина слов'ян на Середньому Дунаї пов'язана з «болотом»: озеро Балатон і місто Блатънь градъ біля Мало-го Балатона, а також пор. слов. «болото» з фракійською глосою *palā* «болото, трясовина», алб. *baltë* «бруд», латин. *palus* «озеро» і тим, про що, згадуючи слов'ян, іронізує (!) Йордан: «У них болота і ліси замість міст»; окрім того, власне незрозумілого походження давньо-грецьке «варвар» (*barbaros*) може мати задовільне пояснення саме як жителя подунайської Іллірії: іллір. *barbis* «болото» (у топонімі *Metubarbis* «Міжболоття», якому тотожні санскр. *barburam* «вода», грец. *borboros* «слиз», албан. *berrak* «болотистий ґрунт»).

У спробах прив'язки подій, описаних у сазі про Хервѡр, слід керуватися зауваженням Б.О.Тимощука: «... цінність народних легенд полягає в тому, що вони, як правило, вірно вказують археологам на місцезнаходження тієї чи іншої історичної пам'ятки. Особливо це стосується історичних легенд, де, поряд з фантастикою, домислами, розповідається про дійсні історичні факти чи події. Окремі топонімічні назви, що зустрічаються у легендах, також допомагають досліднику вести свої пошуки у потрібному напрямку...»²⁰.

Хервѡр ми співставляємо зі слов'янським переказом про поховання таємничої жінки з коштовностями на кургані Баба в північно-східному урочищі Толока в буковинських Добринівцях Заставнівського району (там же, з 1230 р. згадується знаменитий літописний Василів), що на західних схилах Хотинської височини. Окрім

городища (кінець VIII-X ст.), тут були неукріплені селища та святилище у Ржавинському лісі в урочищі Хрінова.

Останні припущення, звісно, мають суто гіпотетичний характер, але, проте, ними цілком задовільно пояснюються колізії ранньої історії Південно-Західної Русі.

ПРИМІТКИ

* Дочкою шведського стурмана Скоглар-Тості була Сігрід Сторрада («Чеслолюбна»; кін. X — поч. XI ст.), яку вважають дружиною шведського конунга Ейріка Переможця і датського конунга Свена Вилобородого («Eyrbyggja saga») і з нею пов'язано ряд фольклорних мотивів. Проте за іншими джерелами вона — слов'янка, і ототожнюється із дочкою (чи сестрою) польського короля Мешка Свентославою. Проте у джерелах дочка Мешко і жінка Свена не названа на ім'я і не говориться про її перший шлюб із шведським королем («Історія короля Кнута»; Титмар Мерзебургський, «Хроніки», VII,39; Адам Бременський, II,39, l 24; Саксон Граматик, «Діяння датчан», VI,5; VIII,1). У сагах також наявні дані про першу дружину Свена, до Сігрід, — слов'янку Гунніхільд, пізніше вигнану ним. Тому з дочкою Мешко I ототожнюється Гунніхільд, а не Сігрід.

** Цікаво, що в 1883 р. на запрошення графа В. Дідушицького Т. Земенський проводив археологічне дослідження Галичиної могили.

*** Вірогідно, що даний ритуал і набір інвентаря йде ще від пшеворських поховань воїнів, де наявний аналогічний інвентар (зокрема. Поховання на Говській Горі в Звенигороді).

1. Пастернак Я. Ранні слов'яни в історичних археологічних та лінгвістичних дослідження // Записки наукового Товариства ім. Шевченка: Том 189. — Нью-Йорк — Торонто — Париж — Мюнхен, 1976. — С. 21.

2. Zhupanich N. Znachenje barvnog atributa u imenu «crvena Hrvatska» // Ethnolog. — 1937. — Т.Х-ХІ. — S.355 – 376.

3. Раденкович Л. Символика цвета в славянских заговорах / Перев. с сербохорв. // Славянский и балканский фольклор: Реконструкция древней славянской духовной культуры: Источники и методы / Отв.ред. Н.И.Толстой. — М.: Наука, 1989. — С. 131.

4. Раденкович Л. Символика цвета в славянских заговорах / Перев. с сербохорв. // Славянский и балканский фольклор: Реконструкция древней славянской духовной культуры: Источники и методы / Отв.ред. Н.И.Толстой. — М.: Наука, 1989. — С. 141.

5. Пастернак Я. Ранні слов'яни в історичних археологічних та лінгвістичних дослідження // Записки наукового Товариства ім. Шевченка: Том 189. — Нью-Йорк — Торонто — Париж — Мюнхен, 1976. — С. 20 – 21.

6. Константин Багрянородный. Об управлении Империей. — М., 1989. — С. 135, 141.

7. Копцюх Б. Локалізація племінних союзів на території Прикарпаття. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. — С. 121.

8. Славяне и скандинавы / Пер. с нем. Общ. ред. Е.А.Мельниковой. — М.: Прогресс, 1986. — С. 265.

9. Мельникова Е.И., Петрухин В.Я. Послесловие // Ловмянський Х. Русь и норманны / Пер. с польск. — М.: Прогресс, 1985. — С. 237.

10. Баран В., Томенчук Б. Що таїть «Галичина могила»? // Літопис Червоної калини. — 1994. — № 1–3. — С. 16–19; Баран В., Томенчук Б. Підсумки досліджень Галицької археологічної експедиції в 1991–1996 рр. // Галич і Галицька земля: Збірник наукових праць. — Київ-Галич: Давній Галич, 1996. — С. 10–17; Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: У 4-х тт. / Голред. та керівн. Проекту С. Павлюк. — Львів: Ін-ст народознавства НАНУ, 1999. — Т. 1. Археологія та антропологія. — С. 355–356.
11. Дідух В. Драма навколо Галичиної могили // Західний кур'єр. — 1996. — 18 жовтн.
12. Славяне и скандинавы / Пер. с нем. Общ.ред. Е.А.Мельниковой. — М.: Прогресс, 1986. — С. 135–136.
13. Гуревич А.Я. Избранные труды. — М. — СПб.: 1999. — Т. 1. Древние германцы. Викинги. — с. 85–102.
14. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат: У 4-х тт. / Голред. та керівн. Проекту С. Павлюк. — Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 1999. — Т. 1. Археологія та антропологія. — С. 355.
15. Томенчук Б. Три періоди розвитку Галича в світлі нових археологічних досліджень // Тези доповідей української делегації на VI міжнародному конгресі слов'янської археології. — К., 1996. — С. 111–113.
16. Томенчук Б. Давній Галич в історії церкви (XII — поч. XVII ст.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. — Івано-Франківськ: Плай, 2000. — Вип.ІІІ. — С. 4.
17. Пастернак Я. Літописний город Пліснеськ і проблема варягів у Галичині // С. 144–145.
18. Пастернак Я. Літописний город Пліснеськ і проблема варягів у Галичині // С. 147–148.
19. Лебедев Г.С. Русь и чужд, варяги и готы (итоги и перспективы историко-археологического изучения славяно-скандинавских отношений в I тыс. н.э. // Славяно-русские древности: Вып. 1. Историко-археологическое изучение Древней Руси: итоги и основные проблемы. — Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1988. — С. 93–94.
20. Тимошук Б.О. Зустріч з легендою. — Ужгород: Карпати, 1974. — С. 23.

м. Івано-Франківськ

ГОРОДЕНКІВЩИНА У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Хмари війни стали нависати над Європою у 1914 р. Як зазначають київські дослідники О. Реєнт і О. Сердюк, дух мілітаризму опановував правлячі кола країн-учасниць військових союзів, і останні стали демонструвати світові свою солідарність і могутність¹. Приводом до Першої світової війни стало вбивство 28 червня 1914 р. у Сараєво наступника австрійського престолу Франца Фердинанда. У війні брали участь два антагоністичні блоки європейських держав: з одного боку, Троїстий союз, до якого входила Німеччина, Австро-Угорщина та Італія, з іншого — Антанта в складі Англії, Франції і Росії. Згодом до Троїстого союзу примкнули Болгарія і Туреччина і вийшла Італія, а до Антанти приєдналися Румунія, США, Італія та Японія.

Метою статті є комплексне дослідження перебігу воєнних дій на Городенківщині. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: визначити характерні риси військової мобілізації австро-угорської армії напередодні і на початку війни на території Городенківщини; розкрити особливості становлення російського окупаційного режиму у краї, простежити непрості взаємини цієї влади з місцевим населенням; висвітлити стан відбудови краю австрійською владою після вигнання російських військ.

Переддень і початок Першої світової війни на території Городенківщини ознаменований пошуками і виявленням неблагонадійних елементів з боку австрійської влади. Відбувались масові репресії і військові розправи над мирним населенням. Особливо жорстокими щодо українців, яких звинувачували у співпраці з росіянами, були угорські військові частини (угорські гонведи). М. Григор згадував, що у Городенці «мадярські війська ... переводили безоглядні «пацифікації», які часто кінчалися вішанням населення на сільських вербах»².

На початку Першої світової війни основний театр бойових дій розгорнувся з наступу російських військ в Україні та в Східній Пруссії. Безпосередньо в Україні воєнні дії вів Південно-Західний фронт, який простягався на 450 км від Івангорода до Кам'янця-Подільського. Саме тут з 10 серпня до 13 вересня 1914 р. розгорнулася грандіозна Галицька битва, в якій взяли участь близько 700 тис. чол. російських військ і понад 830 тис. чол. австро-угорської армії. Завершилась вона повною поразкою австро-угорських військ.

Городенківщина як частина Покуття була захоплена російськими військами на початку вересня³.

Окупаційною адміністрацією стверджувалося, що прихід російських військ на територію краю зумовлений загальним збіднінням населення («нищета Галичини») через економічну експлуатацію матеріальних ресурсів місцевою польською шляхтою, незграбну політику австрійського уряду, намагання відродити польську державність «від моря до моря». «Польське господарство» породило серед населення Галичини п'ять економічних типів: 1) образ експлуататора-лихваря, панівними представниками якого є жителі єврейської національності; 2) різновид незграбного («промотаного») польського пана-поміщика, що не може адаптуватися до сучасних реалій економічного життя і тому витісняється євреями; 3) тип міського інтелігента, що «живе першим числом місяця, щоб отримати зарплату»; 4) образ малоземельного або безземельного селянина, який протягом календарного року під тягарем державних центральних і місцевих податків постійно перебуває в злиднях; 5) міський пролетаріат, який страждає від безробіття і котрого долучають до антиросійських демонстрацій, але внутрішньо переконаний, що «допоки не буде ситий», доти Галичина не відійде «до царської Росії». Тому дії російської окупаційної адміністрації інтерпретувалися як «високогуманні», насамперед були спрямовані в наданні адресної допомоги злидненному населенню Галичини⁴.

У повітових центрах розташовувалось російське цивільне і військове командування. Всі українські установи, бібліотеки, видавництва, газети, школи було закрито. Почалися репресії і проти місцевого населення, яке звинувачували в «австрофільстві», тобто «любові до Австрії». За словами М. Грушевського, «поголовно висилано українських священників або всю інтелігенцію, цілі маси свідомих селян і міщан. Все те самим нелюдським способом хапали в чім застали, арештували, волочили по в'язницях і етапами висилали в Сибір без ріжниць, жінок, дітей, старців, хорих і калік. Скільки таким способом забрано і знищено людей, се переходить всяку ймовірність»⁵.

Страхітливою виглядала картина зруйнованих населених пунктів Городенківщини і зухвалого ставлення окупаційних властей до місцевого населення. Керуючись «Тимчасовим положенням про управління областями Австро-Угорщини, зайнятими по праву війни», Верховний головнокомандувач 29 серпня 1914 р. видав наказ про створення Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини. На початку вересня 1914 р. його територія поділялася на Львівську і Тернопільську губернії⁶. Згодом, після захоплення російськими військами значної частини Буковини, було створено

Австрійський
вояк, січовий
стрілець
Евстахій
Войтко,
уродженець
с. Колінки
Городенківського
повіту. 1908 р.

Вояки австрійської армії, уродженці
с. Серафинці Городенківського повіту. 1906 р.

Городенківці — вояки
австрійської армії. 1914 р.

Микола Атаманюк, уродженець
с. Серафинці Городенківського
повіту. 1914 р.

Чернівецьку губернію, яку очолив С. Євреїнов. Відповідно до адміністративного поділу окупованих західноукраїнських земель Городенківський повіт увійшов до складу Чернівецької губернії⁷.

Згідно свідчень, Городенка російськими військами була зайнята 1 вересня 1914 р. Окупаційну владу очолив Сапунов, який заприятнився з місцевими поляками, а тому бурмістром призначено секретаря магістрату, представника польської національності Цвіклінського. Начальником Городенківського повіту став Миколаєнко, а його заступником Єрмолін. Настав жорстокий окупаційний режим. Розповсюджувались відозви на російській, польській і румунській мовах з вимогою, що у всіх, у кого є українські книжки, віддавати російській адміністрації. Проведена перевірка місцевої української приватної гімназії, інвентар якої передано керівному осередку жандармерії. Особливо жорстокими були репресивно-каральні дії щодо національно-свідомих жителів с. Серафинці Городенківського повіту. Жандармерія на чолі з російським офіцером Єрмоліним заарештувала і побила у приміщенні місцевого «Народного дому» учительку Орісю Коновалівну та її брата, учня VII класу Городенківської гімназії Олексія, студентів Івана Жобаєвича і Василя Рогожинського, а також викладача навчального закладу Яківчика. Їх перевезли до повітового центру, де «посадили в неопалених казматах серед тріскучого морозу, де просиділи майже до приходу австрійських військ»⁸. Напередодні контрнаступу австро-угорських військ 16 лютого 1915 р. російська окупаційна влада здійснила арешт відомого громадсько-політичного діяча, депутата австрійського парламенту Т. Окуневського⁹.

Соціально-економічне становище Городенківщини характеризувалося масовими реквізіціями з боку російської окупаційної влади. Переслідувалось єврейське населення. У національно-культурній політиці окупаційна влада намагалась зросійщити всі ділянки своєї роботи. В освітній сфері з допомогою місцевих москвофілів планувались зрусифікувати народні, «виділові», середні, фахові і вищі навчальні заклади Східної Галичини і Північної Буковини. Українську мову царський уряд намагався викоринити з офіційного діловодства: «[...] ні в суді, ні в уряді, ні в школі не вільно нашому народови уживати своєї рідної мови»¹⁰. Оскільки не вистачало вчителів з російською мовою викладання, окупаційна влада за допомогою «Русского Народного Совета» запрошувала учителів з Російської імперії. Відкрились курси російської мови для галицьких учителів у Львові, Самборі, Станиславові, Тернополі і Чернівцях, де викладали винятково московські професори і учителі, а їхніми учасниками здебільшого були москвофільські студенти і педагоги¹¹.

Австрійські війська з самого початку російської окупації намагалися повернути Покуття, зокрема й Городенківщину. Наступальні операції австрійських військ спостерігались на початку жовтня 1914 р., січні 1915 р., однак вони були невдалими. Хоча на початку лютого 1915 р. австрійцями на деякий час була захоплена Городенка¹². Лінія фронту в цей час проходила в районі сіл Серафінці і Незвисько Городенківського повіту біля Дністра¹³.

З кінця лютого 1915 р. розпочався контрнаступ російських військ. 20 лютого захоплено покутські містечка Товмач і Нижнів. Фронт на 2 березня 1915 р. проходив по лінії Товмач — Отиня — Терновиця. До середини березня російські війська захопили Тисменицю, Отиню, під повним контролем перебувала Коломия. Проте наприкінці березня 1915 р. австро-угорські війська вкотре намагались повернути Покуття, зокрема її північну частину — Городенківщину і Товмаччину¹⁴.

У середині травня російські війська з допомогою перекинутих частин з північної Бессарабії спробували здійснити контрнаступ, намагаючись розірвати австро-німецький фронт між містами Отиня і Городенка, на північ від Коломиї і над р. Прут на схід від Чернівців¹⁵. Кровопротитні бої проходили біля містечка Обертин Городенківського повіту (нині селище міського типу Тлумацького району), північних околиць Коломиї і Снятина та неподалік Чернівців¹⁶. Тогочасна російська окупаційна преса хизувалася, на перший погляд, легкими перемогами: «На всіх напрямках противник поспішно відступає, переслідований нашою кіннотою і передовими частинами»¹⁷. Проте російська офензива виявилася невдалою¹⁸.

На початок літа 1915 р. головні стратегічні пункти Городенківщини — Городенка, Незвисько і Обертин — остаточно захоплені австрійськими військами. Фронт посунувся на північний схід. До осені російські війська залишили всю Східну Галичину, а також Північну Буковину і 5 повітів Волині¹⁹.

З поверненням австрійської влади більшість осіб, запідозрених у співпраці з росіянами, заарештовували й депортували в концентраційні табори Талергофу, Терезієнштадту, Гмюнду, Гнави. Починаються жорстокі репресії австрійських жандармських та військових підрозділів проти місцевого населення, в тому числі і жителів Городенківщини, яких звинувачували в «русофільстві». Активізація воєнних дій на території Покуття у 1914–1915 рр. спричинили збільшення кількості військовослужбовців як з російської, так і з австро-угорської сторони. Тому не дивно, що з приходом австрійської влади влітку 1915 р. не вистачало деяких необхідних промислових та продовольчих товарів. Оскільки магазини були розграбовані солдатами і козаками, то у великому дефіциті були най-

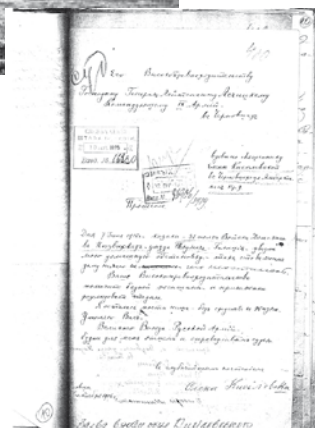

Знищена єврейська лікарня м. Городенки солдатами царської Росії. Травень 1915 р.

Зруйновані у травні 1916 р. солдатами царської Росії синагога та прилеглі до неї будинки у центрі м. Городенки

Скарга жительки с. Незвисько
Городенківського повіту
Олени Кисилевської надіслана
командуючому 9 російської армії
стосовно грабунків 31-го полку
Війська Донського у селі.
8 вересня 1916 р.

необхідніші товари, як мило, сірники, цукор, гас. З'явилося і чимало сімей, які взагалі не мали що їсти. З поверненням австрійців реквізиційна політика, розпочата росіянами, продовжилась. З цього приводу С. Бровчук відзначив: «І своя (австрійська. — **А.К.**) вимагала худоби, фірманок і рекрута»²⁰.

Водночас, після повернення старої влади запрацювали українські інституції, поживалося народногосподарське життя, здійснювалась відбудова краю. Доцільно наголосити, що в деяких тогочасних статтях, опублікованих у газетах «Діло», «Свобода», «Громадський Голос» вказується, що Покуття, зокрема й Городенківщина, менше постраждало, ніж інші регіони Східної Галичини і Північної Буковини. Активно включились у роботу місцеві осередки «Сільського Господаря», інші рільничі товариства. У повітових центрах Східної Галичини створювали комітети з вирішення хліборобських справ. На порядку денному ставились питання відбудови знищених селянських обійсть, надання державних дотацій, збільшення посівів збіжжя²¹. Зокрема, в Городенці завдяки ініціативі бурмістра Босаковського постала міська рільнича комісія під проводом директора гімназії Антіна Крушельницького; відновив діяльність повітовий осередок «Сільського Господаря» під проводом учителя гімназії Михайла Білика, здійснювались відповідні заходи по відновленню гуртків товариства у селах Городенківського повіту і відкриття сільських рільничих комісій. За дозволом староости Маковецького і бурмістра Босаковського постали два повітові комітети: Червоного Хреста і зі збирання великодніх дарунків для австро-угорських воїнів і січових стрільців. Лише одна громада жителів с. Серафінці протягом чотирьох днів склала 2032 корон на дарунки для українських січових стрільців²². До організації народногосподарського життя краю долучились греко-католицькі священники. На Обертинщині навесні 1916 р. заходами о. М. Луцького австрійська військова адміністрація надала десять пар коней для обробітку сільськогосподарських засівів²³.

Спостерігалось національно-культурне відродження краю. Після двох інвазій російської влади (3 вересня 1914 р. — 28 лютого 1915 р.; 12 травня — 9 червня 1915 р.) у сфері шкільництва відновила свою роботу українська приватна гімназія ім. Т. Шевченка у м. Городенці. Навчання розпочалось у середині листопада 1915 р. Відкрито шість класів, де навчалось понад 160 дітей. Відновили свою роботу на території краю Українське Педагогічне Товариство, «Бесіда»²⁴.

На початку 1916 р. російські війська спробували повернутись у Східну Галичину. Одна з ліній фронту, на якому перебувала 9-а російська армія, проходила по лінії Тисмениця — Нижнів — Порхова — Ялівець — Чортків. Однак особливо «ожив» фронт на-

прикінці весни 1916 р. Новий наступ Південно-Західного фронту під командуванням генерала О. Брусилова на просторі від Луцька до Чернівців розпочався наприкінці травня. Наступ російських військ на територію Покуття відбувався у кількох напрямках. У першій декаді червня відбувалися запеклі бої за контроль над р. Дністер. Російські війська захопили Городенку. Особливо вперті бої відбувались в с. Незвисько Городенківського повіту²⁵. Російські кавалеристи великими силами наступали на північ від Обертину, однак австрійській піхоті і артилерії вдалося на деякий час призупинити атаку ворожих сил²⁶.

Наприкінці липня 1916 р. військова ситуація на Покутті нормалізувалася. Австрійській армії Ботнера вдалось стримати наступ російських військ на лінії від устя р. Коропець до р. Дністер — Озеряни — шлях між м. Товмач і с. Незвисько — залізниця в районі с. Черемхів поблизу Отинії. Часопис «Діло» стверджує, що неправдивою є інформація про загальну втечу українського населення у ході наступу російських військ на територію Північної Буковини, за винятком євреїв, які дізнались про страту побратимів, здійснених російськими козаками у м. Снятин²⁷.

Таким чином, протягом червня — початку серпня 1916 р. Покуття знову опинилось у руках росіян. На початок вересня 1916 р. Південно-Західний фронт вийшов на лінію: р. Стоход — Киселин — Золочів — Бережани — Галич — Станиславів — Ворохта²⁸. У результаті Брусиловського прориву (4 червня — 20 вересня 1916 р.) на окупованих російськими арміями територіях було утворене «Генерал-губернаторство областей Австро-Угорщини, захоплених по праву війни» з центром спочатку в Тернополі, а згодом у Чернівцях. У адміністративному аспекті воно поділялося на дві губернії: Тернопільську та Чернівецьку. Городенківський повіт увійшов до складу Чернівецької губернії²⁹.

Окупація Покуття 1916 р. хоч була короткотривалою, але носила більш жорстокий характер, ніж у другій половині 1914 р. — на початку 1915 р. Особливих руйнувань зазнали населені пункти краю. На початку 1917 р. Коломия і Городенка виглядали спустошеними: «Цілі части міста пусті. [...] Нема палива, нафти, цукру, чаю, а мало м'яса і набілу. В околиці дворів майже нема. Від Коломиї по Городенку не заорано ні одного морґа поля під озимину»³⁰.

Брусиловський прорив через великі втрати остаточно підірвав боєздатність як австро-угорської, так і російської армій. На фронтах знову почалася позиційна війна, яка тривала до весни 1917 р. Попри намагання австро-угорської армії звільнити територію Східної Галичини і Північної Буковини, тривалий час залізнична мережа на території Покуття і Північної Буковини перебувала в руках

росіян. Стратегічним вважався Коломийський вузол, до якого входили залізничні лінії, частина яких перетинали територію Городенківщини (Коломия–Стефанівка, Лужани–Стефанівка–Заліщики) і утримувалися царською владою до літа 1917 р.³¹

У роки Першої світової війни Городенківський повіт остаточно від російських військ було звільнено восени 1917 р.

У 1917–1918 рр. австрійська влада вкотре розпочала відбудову краю. Староства зорганізували у повітових центрах т. зв. «рятуноків комітети», які мали б зайнятися соціальною опікою населення: надавати їжу, одяг, грошові дотації. Один з таких комітетів функціонував у Городенці³². Відновили свою роботу рільничі комісії. Австрійський уряд пообіцяв надати допомогу жителям краю у підготовці проведення весняних сільськогосподарських робіт, надаючи відповідні грошові позички³³.

Однак, не завжди соціальні кошти йшли за призначенням, особливо у тих населених пунктах Городенківщини, де урядували громадяни польської і єврейської національностей. Зокрема, місцеве староство очолював представник польської національності Стшельбицький. Жителі краю купували товари першої необхідності за завищеними цінами, відбувалась тотальна реквізиція худоби³⁴. Зухвалість польського дідича с. Вікно щодо місцевих жителів не мала меж: селяни змушені випасати худобу на полі пана і платити 80 корон, реквізовано збіжжя. Селянки просили допомоги у вирішенні цього питання у місцевого урядника, але той відповів: «Ідіть потопіться з своїми дітьми»³⁵. У с. Стрільче 57 жовнів, переважно інвалідів, маючи власні сім'ї, не могли отримати земельних ділянок для обробітку. Натомість, місцеві євреї, заробивши гроші на різноманітних спекуляціях воєнних лихоліть, скуповували селянську землю, а польські пани, окрім цього, за прийнятною ціною віддавали їм в оренду земельні ділянки. Вирішити питання передання землі на користь ветеранам війни було майже неможливо, оскільки судову сферу Городенківського повіту теж контролювали представники єврейської національності³⁶.

У 1917–1918 рр. воюючі сторони опинилися на грані виснаження, що призвело до падіння двох імперій: Російської у 1917 р. і Австро-Угорської у 1918 р. Водночас Перша світова війна засвідчила марність сподівань імперських кіл встановити тотальний контроль на західноукраїнських землях, в тому числі і на території Покуття. З іншого боку, політизація українського суспільно-політичного руху наприкінці XIX — на початку XX ст., поширення ідей національної державності й соборності у Галичині створили необхідні передумови до збройної боротьби за Українську державу у 1918 р.

Таким чином, Городенківщина в роки Першої світової війни перебувала в дуже важкому суспільно-політичному, соціально-економічному та етнокультурному становищі. Край став ареною безперервних воєнних дій, за роки війни фронт чотири рази проходив її територію. Переддень і початок війни показав нагнітання масової політичної істерії з боку австро-угорської влади, яка упереджено ставилася до населення краю, звинувачуючи його в русофільстві. Російська окупація Городенківщини 1914–1915 рр. супроводжувалася реквізицією народногосподарського реманенту і майна, переслідуванням жителів єврейської національності, жорстокістю російських козачих частин. Окупація повіту у ході Брусиловського прориву 1916 р. хоч була короткотривалою, але мала більш жорстокий характер. Проте, навчене гірким досвідом окупації 1914–1915 рр., місцеве українське населення не втікало з рідних домівок, намагаючись захистити майно від злодіянь російських військових частин. З поверненням австрійської влади більшість осіб, запідозрених у співпраці з росіянами, заарештовували й депортували в концентраційні табори. Хоч була і низка позитивних кроків: запрацювали українські національно-культурні інституції, поживавилось народногосподарське життя, здійснювалась відбудова краю. Активно включились у роботу місцеві осередки «Сільського Господаря», інші рільничі товариства, комітети допомоги інвалідам війни. Однак, не завжди соціальні кошти йшли за призначенням, особливо у тих населених пунктах Городенківського повіту, де урядували громадяни польської і єврейської національності, що спричинило хвилю незадоволення місцевого українського населення напередодні падіння Австро-Угорської імперії.

ПОСИЛАННЯ:

1. Реєнт О., Сердюк О. Перша світова війна і Україна / О.П. Реєнт, О.В. Сердюк. — К. : Генеза, 2004. — С. 4–5.
2. Григор М. Перший прихід царських військ до Городенки та їхнє «адміністрування» / М. Григор // Городенщина Історично-мемуарний збірник / Зредагував Михайло Г. Марунчак. — Нью Йорк ; Торонт ; Вінніпег, 1978. — [Український архів. Т. XXXIII]. — С. 121.
3. Покуття. Історико-етнографічний нарис. — Львів : Манускрипт-Львів, 2012. — С. 142.
4. Л. Галицкое обозрѣніе. Экономическое положеніе Галичины / Л. // Львовское военное слово. — 1914. — 27 сентября. — № 2. — С. 1–2; Мѣропріятія Правительства въ Галичинѣ. Помощь Русскаго Правительства населенію Галичины // Львовское военное слово. — 1914. — 27 сентября. — № 2. — С. 2.
5. Покуття. Історико-етнографічний нарис... — С. 143.

6. Волковинський В.М. Бойові дії на українських землях в роки Першої світової війни / В.М. Волковинський // Проблеми історії України XIX — початку XX ст. Вип. 4. — К. : Ін-тут історії України НАН України, 2002. — С. 60.
7. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі — ЦДІАЛ України). — Ф. 6964 Колекція документів до історії перебування російських військ на території Галичини в період Першої світової війни. 1914-1919 рр., оп. 1, спр. 22 Списки повітів та їх начальників Львівської, Тернопільської та Чернівецької губерній. 1915 р., 11 арк., арк. 1-2.
8. Григор М. Перший прихід царських військ до Городенки... — С. 123-124.
9. Там само. — С. 124-125; Вісті з краю. Городенка // Свобода. Ілюстрована політична, просвітна і господарська часопись. — Відень, 1915. — 18 червня. — Ч. 19. — С. 5-6.
10. Плани змосковщення східної Галичини // Свобода. — Відень, 1915. — 2 марта. — Ч. 4. — С. 1-2. — С. 1.
11. Там само. — С. 1-2.
12. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІАК України). — Ф. 365, оп. 2, спр. 27. Телеграммы начальнику штаба корпуса жандармов о ходе военных действий в Галиции. Копии. 31 декабря 1914 г. — 31 августа 1915 г., 398 арк., арк. 20, 22, 23, 46; оп. 1, спр. 235 Жандармский пункт Временного жандармского управления в гор. Коломые, Коломыйского уезда. Сведения об экономическом положении, об административных учреждениях и политических организациях Коломыйского уезда; донесения начальнику жандармского управления военного генерал-губернаторства Галиции ... 7 декабря 1914 г. — 28 февраля 1915 г., 15 арк., арк. 14, 14 зв.
13. Війна. (З воєнних звітів до дня 23 лютого с. р.). В Галичині // Свобода. — Відень, 1915. — 23 лютого. — Ч. 3. — С. 6.
14. ЦДІАК України. — Ф. 365, оп. 1., спр. 256. Донесения начальнику жандармского управления военного генерал-губернаторства Галиции о приеме унтер-офицером Станиславского пункта и отъезде в командировки, о ... 2 декабря 1914 г. — 10 апреля 1915 г., 105 арк., арк. 88, 101; оп. 1, спр. 186. Переписка с начальником жандармского управления военного генерал-губернаторства Галиции и жандармскими унтер-офицерами о наблюдении за местным населением ... 26 апреля 1915 г. — 18 мая 1915 г., 19 арк., арк. 6, 6 зв.
15. Там само. — Спр. 27, арк. 329.
16. На Покуття і Буковині // Свобода. — Відень, 1915. — 21 мая. — Ч. 15. — С. 6
17. Обзор боевых действий «Армейского Вѣстника». Отъ 3 мая // Львовскій Вѣстникъ. — 1915. — 5 мая. — № 65. — С. 3; Обзоръ военныхъ дѣйствій. (По свѣдѣніямъ Штаба Главнокомандующаго Арміями Юго-Западного фронта). Ко 2-му мая // Львовское военное слово. — 1915. — 5 мая. — № 168. — С. 1.
18. Заполовський В. Вплив Горлицької операції на активізацію бойових дій на фронтах Східної Галичини та Буковини / В. Заполовський // Перша світова війна та історичні долі народів Центральної та Східної Європи : м-ли між-нар. наук. конф., присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці, 22-24 верес. 1998 р.). — Чернівці : Рута, 2000. — С. 35-38.
19. Покуття. Історико-етнографічний нарис... — С. 143-144.
20. Бровчук С.Г. Колись повітове містечко Печеніжин / С.Г. Бровчук // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. — Філадельфія : Видання Комітету Коломийян, 1988. — С. 535.

21. Дописи з краю. Городенка. Комітет для рілньничих справ // Свобода. — Відень, 1915. — 20 падолиста. — Ч. 36. — С. 3; Новинки. Відбудова сіл у непокликаних руках // Діло. — 1916. — 6 червня. — Ч. 140 (9039). — С. 3.
22. З Городенки (Віднова українського громадянського життя) // Діло. — 1916. — 23 марта. — Ч. 78 (8977). — С. 2.
23. Весняні роботи і стан засівів. Обертинщина // Діло. — 1916. — 26 мая. — Ч. 131 (9030). — С. 3.
24. З Городенки (Віднова українського громадянського життя) // Діло. — 1916. — 23 марта. — Ч. 78 (8977). — С. 2.
25. Війсковий орган про російську офензиву. Останнє число «Військового Листка» (з 17 с. м.) ось як розглядає положенє на російськїм фронтї за час до 14 червня с. р. // Діло. — 1916. — 21 червня. — Ч. 152 (9051). — С. 2.
26. Опорожненє Коломиї і наш похід на Волині // Діло. — 1916. — 2 липня. — Ч. 162 (9061). — С. 2; Звіти австро-угорського генерального штабу. Війна з Росією // Свобода. — Відень, 1916. — 8 липня. — Ч. 28. — С. 2.
27. Новинки. Що діє ся на Покутю // Діло. — 1916. — 27 липня. — Ч. 183 (9082). — С. 3.
28. Покуття. Историко-етнографічний нарис... — С. 144.
29. Савченко В.Н. Восточная Галиция ... — С. 98; Кучера І. Суспільно-політична і культурно-релігійна діяльність російської окупаційної адміністрації... — С. 67.
30. Вісти зі Станиславова і з Коломиї // Свобода. — Львів, 1917. — 20 січня. — Ч. 3. — С. 6.
31. ЦДІАЛ України. — Ф. 748 сч. Пересування підрозділів Галицького округу, м. Чернівці у 1916–1917 рр., оп. 1, спр. 7 Заведывающий передвижением русских войск Галицийского района. Перечень ж/д линий по участкам и комендантскими управлениям и переписка о распределении комендантов по участкам. 22 декабря 1916 г. — 14 марта 1917 г., 15 арк., арк. 15.
32. Рятуюнок для селян відбитих повітів // Свобода. — Львів, 1918. — 12 січня. — Ч. 2. — С. 6; До мешканців Поділя і Покутя! // Свобода. — Львів, 1917. — 4 серпня. — Ч. 31. — С. 1–2.
33. Позички на весняні засіви // Свобода. — Львів, 1918. — 30 марта. — Ч. 13. — С. 5.
34. Вісти з краю. З Городенського повіту // Свобода. — Львів, 1918. — 13 липня. — Ч. 27. — С. 3.
35. Вісти з краю. Вікно повіт Городенка // Свобода. — Львів, 1918. — 19 жовтня. — Ч. 41. — С. 5.
36. Вісти з краю. Землі для безземельних інвалідів [с. Стрільче Городенківського повіту] // Свобода. — Львів, 1918. — 11 жовтня. — Ч. 40. — С. 4.

м. Івано-Франківськ

Володимир ВЕЛИКОЧИЙ

АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ПОКУТТЯ ТА ЇХ ЕТНІЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ: НАРИСИ ДО ЗАГАЛЬНОГО ЕСКІЗУ

Пограничний характер краю, як правило, визначається в теперішній українській етнологічній науці межовим існуванням між щонайменше двома етносами, народами, націями. До регіонів пограниччя відносять і ті, що є на межі існування кількох народностей чи націй [1]. Тобто, кількість таких «етноакторів» насправді значення не має. При цьому вважаємо, слід зауважити наступне. Поділ на народ і націю, притаманний для української політологічної науки, не знаходить, до прикладу, аналогу в польській, що часто викликає певні непорозуміння і навіть заперечення в науковому середовищі. Потрактовуючи Покуття, як край пограниччя, ми виходитимемо з концепту, який притаманний українській етнології й політології, широко використовується в краєзнавстві.

Ще одним, не менш важливим теоретичним зауваженням, якого слід враховувати при розгляді функціонування пограничних територій, є наступне. Історичний досвід вивчення процесу етнотворення приводить до висновку, що такими вогнищами стають, як правило, гірські і передгірські райони: Альпи, Баварське передгір'я, Приуралля, Тянь-Шань, Памір тощо. Саме на такого типу територіях відбуваються активні контакти представників різних етносів, взаємопроникнення культур, традицій, взаємні асиміляційні процеси, які згодом можуть призвести, як правило, до появи якісно нового етнічного утворення, що може мати продовження в більш високій стадії розвитку самого етносу [2; 12].

Загальновідомим є той факт, що Покуття, як окрема територіальна одиниця з'являється на карті Європи у XIV ст. [3; С. 128]. Однак задовго до цього саме Галицьке Подністер'я, частиною якого є Покуття, було територією, на якій активно проходили різноманітні етнотворчі процеси. Одним з найбільших етносів, що залишив помітний слід в історії Європи доби енеоліту, і який бере свій по-

чаток на території Покуття, є той, що складав основу трипільсько-кукутенської культури.

Донедавна вважали, що трипільці з'явилися на теренах Подністер'я десь орієнтовно 4300–4000 рр. до Р.Х.

Археологічні розкопки в с. Козині (біля Івано-Франківська) перенесли їх появу приблизно на тисячу років углиб праісторії, тобто маємо десь кінець раннього етапу трипільської культури — Трипільля А. Пам'ятки цієї культури на Придністров'ї почали досліджувати польські археологи у другій половині ХІХ ст. Походження цієї культури тісно пов'язане з регіоном Подністер'я, де вона сформувалась у VI — V тис. до Р.Х. за участі сусідніх неолітичних культур Карпатського басейну та Прикарпаття. Тут і очевидно таки тут сформувалася ранньотрипільська культура, або ж Трипільля А (приблизно 5300 рр. до Р.Х.). Далі ці племена заселяли Дністро-Бузьке межиріччя, а на середньому етапі — Трипільля В, виходять на правий берег Дніпра на ділянці Канів — Трипільля.

Максимального поширення трипільська культура досягає на етапі Трипільля С. А щодо останніх хронологічних рамок за радіокарбоном, то вони, за Київським археологом Михайлом Відейком, складають 3400–2750 рр. до Р.Х. Саме в цей період на Черкащині існували тодішні «мегаполіси» — поселення трипільців чисельністю населення до 10 тис. осіб.

Стоянки трипільців відкрито в 26 населених пунктах теперішнього Городенківського району — основній частині Покуття. Це, зокрема стоянки в Городенці, Незвиську, Кунисівцях, Корневі, Луці, Монастирку, Поточищі, Пробабині, Серафинцях, Уніжі, Стрільчі й Городниці. Територіальним центром трипільців у цьому регіоні на той час було село Городниця, яке знаходиться на крайній південній точці Покуття, відоме своєю Черленою горою, як місцем са-кральним і священним, яке також несе в собі природну оздоровчу енергетику.

Свою назву трипільсько-кукутенська культура отримала від поселення Трипільля на Київщині, де вперше українським вченим чеського походження В.Хвойкою було ідентифіковано таке поселення періоду енеоліту.

Очевидно, вже тоді люди знали вартість пшениці, ячменю, жита. Зерна цих сільськогосподарських культур були підібрані на місці спалених жител. Також були знайдені кам'яні зернотерки, мотики для обробітку ґрунту, гончарне коло, сверлильний верстат, жорна, кам'яні колеса до возів-двоколок. Взагалі трипільсько-кукутенська культура вважається найбільш ранньою землеробською європейською культурою, що бере свій початок на Подністер'ї.

У 2012 році на замовлення телеканалу «Україна» американський вчений-генетик, професор кембриджського університету Пітер Фор-

стер здійснив генетичне дослідження українців. Він прийшов до висновку, що останні є головним чином нащадками колись легендарних аріїв, які існували приблизно VI–V тис. до Р.Х. [4]. Хронологічне співставлення дат існування трипільських племен і аріїв, локалізації їх проживання, аналіз способу існування дають підстави припустити, що йдеться про одні і ті ж племена! Таким чином, гіпотеза про давність далеких предків українців в особі трипільців набуває досить точного генетичного підтвердження і доводить автохтонність українського етносу на тих теренах, на яких він проживає нині.

Питання про те, що сталося з трипільцями-аріями далі на сьогодні залишається загадкою. Вчені припускають, що мали місце значні міграційні процеси, викликані кліматичними змінами. Непрямими доказами поширення спадкоємців арійської культури є, на нашу думку, той факт, що вона була споріднена з тогочасними пам'ятками Дунайського басейну, Балканського півострова, острівного Східного Середземномор'я та Малої Азії. Це дає підставу зараховувати її до циклу культур, які лягли в основу європейської середземноморської цивілізації.

Однак, більша частина трипільців-аріїв все ж залишилася на місцях свого мешкання. Як і в попередню історичну добу з Покуття розпочинається формування нових етнічних спільностей.

Найбільш яскраво це проявляється з XV ст. до Р.Х., коли на Покутті починають домінувати племена культури Гава, автохтонним місцем осідку якої була Панонська низовина. Про тісні контакти представників цього (гавського) етносу з місцевими племенами, етнічну приналежність яких на той час встановити не має змоги, свідчать знахідки скарбів бронзових казанів, виявлених головню на правому березі р. Дністер у районі нинішнього Покуття. Дослідники стверджують, що скарби бронзових казанів дністрянської групи у селах Волока, Кунисівці, Озеряни з'явилися у верхів'ях Дністра приблизно 1050/1020 — 950/920 рр. до Р.Х.) в ареалі культури Гава з Верхнього Потисся [5, С. 97]. Такі контакти призвели до появи в цьому ж XI ст. до Р.Х. нового етносу, представники якого належали до культури Голіградів (с. Голігради Заліщицького району Тернопільської обл., де вперше було виявлено поселення такого типу). Таким чином, Покуття як край пограниччя, сприяє появі нової культури на межі періоду бронзи і заліза. Ця Голіградська (в сучасній українській науковій літературі її часто ідентифікують як Гава-Голіградську культуру) існувала в XI–VII ст. до Р.Х., належала до культури Українсько-го Гальштату.

Відомий український археолог, якому належить безсумнівна першість у дослідженні Стародавнього Галича, Ярослав Пастер-

нак, у своєму реабілітаційному викладі 1934 р. виступив з концепцією про *«культуру українського гальштату»*, основу якої складала пам'ятки білогрудівського типу і до яких дослідник зарахував тоді пам'ятки культури Гава і Голіградської. Тобто, вчений виокремлював дві культури: Гава і Голіградську, відносячи їх до періоду Українського Гальштату.

Відомий сучасний український археолог М. Бандрівський, розвиваючи тезу Я. Пастернака, стверджує, що нещодавні розкопки Л. Крушельницької в с.Текучий на Косівщині та його біля м. Космача, а також їх обидвох на низці пам'яток Покуття (села Стецівка, Лосва, Чортовець та ін.) довели, що говорити про якусь домінацію елементів Гава в ранньогавських комплексах Верхнього Придністров'я не можна.[6; С. 131]. А це значить, що культура Гава була присутня на Покутті і Українському Передкарпатті. Вона є не місцевою, а радше прийшлою (по крайній мірі з Закарпаття, якщо не з теренів сучасної Угорщини — Панонської низовини). Однак чітко простежується, що представники цієї культури брали участь у взаємовідносинах і взаємозбагаченні з культурою Голіградсько-автохтонною на цих землях. Погоджуючись з М. Бандрівським, вважаємо за можливе припустити, що подібність у матеріальних артефактах двох культур, їх хронологічне накладання можуть свідчити про походження культури Голіград з місцевої культури та культури Гава. Тобто, Покуття на рубежі II-I тис. до Р.Х. стає центром виникнення нового етнічного організму, відмінного від того, що розвивався від лівого берега Дністра і до Дніпра — племен Голіградської культури. При цьому, як це часто траплялося в часи бронзи чи заліза, і культура Гава, і Голіград, і Чорноліська культура складали єдину (за матеріальними ознаками) культуру Українського Гальштату.

М. Бандрівський, намагаючись накласти археологічні культури рубежу II-I тис. до Р.Х. — першої чверті I тис., припускає, що Голіградська культура входила до складу так званої Невриди, а племена цієї культури були складовою частиною племен неврів. Отже, можемо припустити, що частина племен неврів виникла і розвивалася з Покуття.

Неврів описував ще свого часу «батько історії» Геродот. Він, хоч ніколи тут не бував, яскраво змалював місцеві традиції та звичаї, побут і заняття неврів. Загалом Україні, тобто території, на якій сьогодні розташована Україна, Геродот присвятив повністю четверту з дев'яти книг і частково — першу. Звичайно, про Покуття Геродот писати не міг. Однак, писав про землі, на яких згодом цей край постане. Нагадаємо, Покуття — територія між річками Прут і Дністер на межі середньої течії останньої. А ось як про неї,

про її населення писав «батько історії»: «Наступна ріка на схід від Пиретусу (р. Прут) є Тірас (р. Дністер), який тече з півночі на південь та бере свій початок з великого озера і служить межею між неврами та скитами-хліборобами» [7; С. 62].

Таким чином, як давні, так і сучасні вчені однозначно приходять до висновку, що територія між ріками Прут і Дністер є тією, на якій замешкували неври — сучасники кіммерійців і скіфів. Правда, ідентифікувати неврів з поселеннями Голіградської культури не спромоглися до нині сучасні українські археологи, як і передбачити походження Голіградської культури від культури Гава.

Цікавим є ще один факт. Геродот пише, що Дністер — Тірас витікає з великого озера. В сьогоднішній науці утвердилося розуміння цієї території, як Волині з її багатючими озерами. Однак, дозвольте навести два контраргументи. По-перше, Дністер бере свій початок поблизу м. Стрий, що за 100 км від північно-східних кордонів Покуття. Нинішні волинські озера знаходяться значно далі. По-друге, дослідження івано-франківського археолога Богдана Томенчука доводять, що на території власне північно-західного і центрального Покуття в давнину існувало чимале озеро, якого автор сміливо називає Покутським морем. Ймовірно, що Дністер, впадаючи в нього, згодом втікав, пливучи вже знайомим сьогодні нам руслом. Це створювало враження витоку Дністра з цього озера. Отже, цілком ймовірно припустити, що геродотове озеро, з якого витікав Тірас, — Покутське море, яке стояло на шляху течії сучасного Дністра.

Про участь неврів у етногенезі західної гілки сучасних українців говорить ряд, так би мовити, непрямих фактів. Лише про один з них, враховуючи масштаби цього дослідження. Сам Геродот пише про дивні звичаї неврів. «З чуток мені здається, що ці люди практикують магію. Наведу я розповідь і скитів, і тих греків, що живуть у Скитії: «Один раз на рік кожен невр перевертається у вовка на кілька днів, а потім знову стає людиною». Я цьому не вірю, — каже Геродот, — але всі кажуть це, навіть присягаючи, що це правда» [7, С. 94]. Відомо, що найміцнішою скарбницею народної пам'яті є фольклор. У даному випадку — казки. Саме в казках Покуття і Закарпаття — території культур Гава і Голіград — є чимало сюжетів, пов'язаних із перевертнями, так званими песиголовцями тощо. Відомою у різних інтерпретаціях є і казка про сірого вовка, який розмовляє, думає, хитрує, допомагає царевичу здобути в різних країнах неймовірні дари, навіть повертає останнього від смерті до життя [8; 9].

Тяглість традицій, міфів, легенд незалежно від сьогочасної самоідентифікації є ознакою багатовікової етнічної заглибленості. Має-

мо на увазі той факт, що такими ж властивостями перевертатися на вовка, як і оголятися під час ведення військових дій, показуючи свою зухвалість щодо смерті, розмальовувати обличчя татуюванням синього кольору володіли кельти. Цей етнос теж був неоднорідний і складався щонайменше з кількох десятків різних племен. Його поява на Покутті, а звідти і на Правобережній Україні, стала можливою в результаті міграційних процесів.

Племена кельтів формувалися на території Чехії й Австрії і звідти почали у VIII–VII ст. до Р.Х. проникати до Франції, на Британські острови і Піренейський півострів. Їхньою вторинною батьківщиною, де етнос зміцнів і набув своїх класичних рис, стали землі Східної Франції і Південної Німеччини. Звідти на зламі V–IV ст. до Р.Х. почалася масова міграція, у ході якої освоювалися все нові краї — Закарпаття, Прикарпаття, Покуття (с. Бовшів, 11 км від сучасного Галича середина II ст. — друга чверть I ст. до Р.Х.), Пн. Буковина. Отже, кельти — прийшлий етнос на українських землях, в тому числі і на Покутті [10]. Правда, тут їх називали галлами (в перекладі зі старофранцузької «гали» — воїни, тобто найбільш войовничі племена кельтів, ті, що несли прикордонну військову службу на рубежах володінь кельтів). А той факт, що і етнос кельтів перейняв ряд притаманних місцевим мешканцям традицій, є свідченням обопільного впливу асиміляційних процесів.

Таким чином, географічне положення Подністров'я обумовило його роль в етнокультурній історії як однієї з активних контактних зон Східної Європи. Це був своєрідний «коридор», яким рухалися давні племена з півдня на північ і з півночі на південь, і до якого прямували також східні та західні народи. Часті зміни культур, незавершеність етнічних процесів є характерними рисами культурного розвитку регіону впродовж кількох тисячоліть.

З іншого боку, близьке сусідство створювало умови для тісних контактів, взаємопроникнення і взаємовпливів культурних традицій, асиміляції та інтеграції різних етноспільнот. Не можна не погодитися з висновком відомого українського вченого Діонізія Козака про те, що визнаючи важливу роль міграцій в первісній історії Подністров'я, все ж вирішальну роль у культурно-етнічному розвитку регіону, у векторах і етапах його етнічного поступу слід віддати так званому субстратному населенню [11; С. 211]. Іншими словами — населенню регіону пограниччя, поліетнічному за своєю суттю, але яке об'єднує ряд спільних традицій, звичаїв, обрядів. Однак головним інтегруючим і водночас етнотворчим чинником слід вважати, на нашу думку, могили предків: розуміння того, що край проживання є рідним і своїм для різних етнічних груп, які тут замешкали.

Археологічні дослідження Прикарпаття загалом, як і Покуття зокрема, не дають підстав для припущення про повну зміну населення (етносу). Певна його частина обов'язково залишалася на своїх землях, змішуючись з прийшлим і передаючи їм свій культурний досвід, пристосований до місцевої екологічної ніші. Очевидно, лише еволюційне поєднання елементів культури автохтонів і прийшлих племен забезпечувало тут динаміку культурно-історичного й етнотворчого процесу.

На межі історичних ер Подністер'я стає ареною формування нового етнічного середовища, участь у якому беруть щонайменше три головних чинники. На півночі Верхнього Подністер'я — племена пшеворської культури. Їх вважають автохтонними на територіях центральної, східної і південної Польщі та частково Західної України доби заліза (200 р. до Р.Х. — 400 р. по Р.Х.) [12]. На півдні — нащадки культури Поянешти-Лукашівка, які розташовувалися в Карпато-Дністровському регіоні сучасних України, Молдови та Румунії [13]. Третю етнічну групу складають племена дакійського населення, які з'являються на Подністер'ї в 1 ст. по Р.Х. і являють собою так звану Липецьку культуру. Всі три етнічні групи беруть активну участь у формуванні фактично нового етносу на території Подністер'я, більш відомого, як венеди. Точніше, одного з їх різновидів, який українські та польські вчені ідентифікують як представників так званою Зубрицької культури [14;15] (походить від знайденої вперше стоянки культури такого типу біля с. Зубри в околицях м. Львова).

Вагому частку участі кожної з цих культур у формуванні племен Зубрицької культури, як складової етносу венедів визначити доволі складно. Зрештою, це тема не однієї наукової статті, монографії, іншого типу розвідки. Принагідно лише зазначимо наступне. На думку Д. Козака, якої притримуємося й ми, Зубрицька культура, сформувалася в результаті поступової асиміляційної експансії пшеворських племен з Волині і Полісся на території Верхнього Подністер'я і Покуття. Ось як про це пише сам вчений: «зарубинецькі спільноти рухались з Полісся невеликими розрізненими, вірогідно, сімейними групами і змішувались з місцевими, очевидно близькими за етнічним складом сім'ями. Зростання чисельності привело до різкого збільшення кількості пам'яток у другій половині I–II ст. в регіоні. Розміри поселень збільшились в 2-3 рази. Якщо на поселенні пшеворської культури одне житло розміщувалося на площі близько 1050 м², то на зубрицьких поселеннях — на площі 432 м²». За підрахунками Д. Козака загальна кількість населення Подністров'я до другої половини I ст. збільшилася приблизно в 2,5-3 рази [11; С. 217].

Зрештою, про такий перебіг подій свого часу писав ще давньоримський історик Тацит. Він відзначав активну діяльність венедів по встановленню свого контролю над Верхнім Подністров'ям, де мешкали дакійські племена, бастарни, певкіни, фени навіть шляхом військового натиску і контролю [11; С. 223].

Археологічні дослідження дають підстави стверджувати, що в час просування венедів на територію нижньої частини Верхнього Подністер'я вони входили в контакт з племенами місцевого походження. Стоянки цих племен, їхні поховальні чотирикутні ями або викладені за такою ж формою кам'яні саркофаги дають підстави припустити про стале замешкання на Покутті (с. Незвисько, Острівець, Городниця) племен, які належали до Черняхівської культури [11; С. 228]. Ці племена за своїм етнічним складом належали до фракійців, даків, гетів [16].

Знову ж таки непрямим фактом підтвердження збереження елементів культури фракійських племен у сучасній українській культурній традиції на Покутті є елементи поховального обряду. Вони збереглися на передгірській Надвірнянщині, яку окремі дослідники вважають частиною Покуття. Маємо на увазі, зокрема, обряд вшанування душі покійника одразу по погребінню, на його могилі. Така традиція також дотепер збереглася і в болгар, в етногенезі яких брали участь також і фракійці.

Виходячи з цього, можемо припустити поширення фракійського етнічного елементу на території Покуття і в пізніші часи, його можливі контакти з підлеглими І Болгарського царства (681-1018 рр.), до складу якого входило свого часу українське Закарпаття. Ці контакти є цілком ймовірними, враховуючи географічне розташування Прикарпаття і Закарпаття.

У другій половині I тис. по Р.Х. на Покутті відбуваються активні етнотворчі процеси, в яких беруть участь, скоріш за все, нащадки венедів: тиверці, дуліби, уличі. А крім них — даки, також представники фракійських племен, бастарни, костойбоки, карпатські, або так звані, — «білі» хорвати. Сама територія Покуття частково входить у цей час до складу Великоморавської держави.

Однак, у VII ст. на теренах Західної України, зокрема Карпатського регіону під скіпетром білих хорватів виникає нова держава — Велика Хорватія. Постійно розростаючись, на середину VII століття вона уже займала територію від Лужичі на півночі до Каринтії на півдні. На заході вона межувала з королівством франків, а на сході охоплювала землі західних словаків, межиріччя Прута й Дністра, вийшла за межі р. Бистриці Солотвинської, охопила терени частково й Волині. Проіснувала ця держава, періодично то розпадаючись, то знову об'єднуючись, аж до початку XI сто-

ліття, доки не була поділена між іншими європейськими країнами, які на той час набирали силу. Зокрема, частина Великої Хорватії (Стільське князівство) у часи Володимира Великого увійде до Київської імперії.

У X столітті Покуття, як і все Подністер'я, було прилучене до складу Русі Володимиром Великим. Племена, що населяли Покуття в цей час, уже беруть участь в етнотворчих процесах давньоруського етносу. Його особливістю було залучення в орбіту формування етносів регіону пограниччя угорського, словацького, польського, чеського, хорватського, боснійського етнічних чинників, як і народів степу — печенігів, половців. Самі тиверці й уличі, племена з Покуття, у XII — XIII ст. беруть активну участь у формуванні нового етносу — молдавського, а його територію теж прив'язують до Дністра, називаючи Пониззям.

Загалом слід наголосити на тому, що ранній політичний розвиток Верхнього Подністер'я, Покуття в другій половині I тисячоліття по Р.Х., як і етнотворчий процес належать до найбільш заплутаних і складних проблем тогочасної історії — головним чином через брак джерельної бази. Один з найбільш відомих дослідників цього періоду серед українських вчених Леонтій Войтович стверджує, що основою етносу на Прикарпатті (а до нього входить і Покуття) стали племена культури Карпатських курганів. У її межах у складних асиміляційних процесах слов'янські елементи перемогли дакійські, германські (пшеворців-астінгів) і сарматські.

На думку автора, доволі спрощена схема етнопроцесів на Покутті і Верхньому Подністер'ї та суміжних територіях виглядає наступним чином: «З верхів'їв Південного Бугу і Збруча слов'янське населення почало заповнювати Буковину і Покуття, слідом за ними рухалися сармати (*язиги і роксолани*). Слов'яни тиснили місцеве фрако-дакійське населення, а місцями просочувалися через їх оселі в передгір'я Карпат. З іншого боку носіїв липицької культури *костобоків* тиснили пшеворці *астінги*. Подальша міграція *готів і гепідів* у III ст. призвела до розвитку черняхівської культури, що прискорило відхід носіїв культури карпатських курганів далі до Карпат і по долині ріки Тиса. Існування в III–V ст. складної карпатської мішанини даків, слов'ян, германців і сарматів закінчилося домінуванням *слов'ян-хорватів*, які в V–VI ст. почали заповнювати землі Східної Словаччини, басейну Дністра (де вони змішувалися зі спорідненим сербським населенням) і Сяну, а далі вздовж Татрів і Судетів дійшли до витоків Одри й Ельби, басейну Заале і Білої Ельстер.» [17; С. 43].

Результатом таких етнотворень стало виникнення масиву хорватських племен. У VI ст. цей масив утворив об'єднання знане з піз-

ніших джерел як Велика Хорватія [18; С. 178-180]. Однак і воно проіснувало лише до X століття. У XI ст. на більшості територій карпатських хорватів склалася Галицька земля, єдність якої була зумовлена спільним етнічним походженням хорватів-руси́нів.

Таким чином, Покуття як територія Верхнього Подністер'я, впродовж тисячоліть було одним з європейських центрів етнотворення. Прикордонне територіальне розміщення краю робило і робить його краєм пограниччя. В його надрах відбувалися такі асиміляційні процеси, які призводили до зникнення старих і появи нових етнічних груп, цілостей. При цьому важливо відзначити, що впродовж кількатисячолітньої історії жодному прийшлому етносу не вдалося встановити своє домінування на Покутті. Місцевий, автохтонний елемент завжди залишався етнотворчим, приймаючи до свого лона інші, продукуючи при цьому нові. Тим самим, пограничний характер краю вплинув і на його мешканців, виробивши в них певні навики пристосування, всмоктування іншості при обов'язковому збереженні свого етнічного обличчя, традицій, обрядів тощо.

Пограничність Покуття, яка є його органічною рисою, є водночас і однією з його характеристик. Як і продукування та сповідування українських національних традицій. В основі останніх — тисячолітній спадок етнотворчого процесу навколо єдиного, міцного стержня — автохтонних племен і народностей, які крізь віки передали у спадок майбутнім поколінням свої, лише їм притаманні культурні, духовні, етнічні риси і цінності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Савчук Б. Українська етнологія/ Б.Савчук. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. — 280 с.
2. Дністрянський М.С. Етногеографія України: Навчальний посібник./ М.С.Дністрянський — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. — 232 с.
3. Королько А. Межі Покуття в історико-картографічних та етнографічних дослідженнях XVI початку XXI століття/ А.Королько// Галичина. Науковий культурно-просвітний краєзнавчий часопис. — Івано-Франківськ. — 2011. — Ч. 18-19. — С. 127-138.
4. ДНК — портрет нації // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Op9E0-GV30o>.
5. Кобаль Й. Бронзові казани у верхів'ї Дністра/ Йосип Кобаль //Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — 2006. — №10. — С. 92-99.
6. Бандрівський М. Етнокультурна ситуація на заході України у постгавський час: Голіградська культура й пам'ятки Латорицької групи (проблеми хронології й періодизації)/ Микола Бандрівський//Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Вип. 12. — 2008. — С. 127-161.
7. Історія України написана у V ст. до нашої ери Геродотом, перекл. Спаско С.К.. — К.: ФОП Стебляк О.М., 2012. — 144 с.

8. Казки одного села. Запис тестів, післямови та примітки П.В.Лінтура. Упор.: Ю.Д.Турияниця. — Ужгород: Карпати, 1979. — 368 с.
9. Кольберг О. Казки Покуття / Оскар Кольберг. Упор., підготов. текстів, вступна стаття, прим. та слов. І.В.Хланти. — Ужгород: Карпати, 1990. — 327 с.
10. Казакевич Г. М. Кельти на землях України (III — I ст. до н. е.) / Г.Казакевич // Історичний журнал. — 2006. — №4. — С. 22-31.
11. Козак Д. Етнокультурні процеси на теренах українського Подністров'я в першій половині I тис. до н.е./ Д.Козак //Археологічні дослідження Львівського університету. — 2006. — Вип. 9. — С. 211-234.
12. Пшеворська культура./ [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
13. Посеншти-лукашівська культура / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
14. Козак Д. Козак Д. Н. Могиляники початку нашої ери у с. Звенигород на Львівщині / Д.Козак// Археологія. — 1978. — Вип. 25. — С. 96-107; Його ж. Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі / Денис Козак. — Київ : Наукова думка, 1984. — 96 с.; Його ж. Особливості культурогенезу на території Північно-Західної України у першій половині I тис. н. е. (за матеріалами пам'яток липицького типу) / Д.Козак //Археологія. — 1990. — № 4. — С. 43-56.
15. Smiszko M. Kultura dorzecza Dniestru w epoce cesarstwa rzymskiego // Materiały antropologicznoarcheologiczne i etnograficzne. — Т. XII. — Kraków. — S.23-26.
16. Черняхівська культура// [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
17. Войтович Л. Прикарпаття в другій половині I тисячоліття н.е.: найдавніші князівства/Л.Войтович // Вісник Львівського університету. Серія історія. — 2010. — Вип 45. — С. 13-54.
18. Майоров А. В. Великая Хорватия. Этногенез и ранняя история славян Прикарпатского региона. — Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2006. — 212 с.

м. Івано-Франківськ

З ІСТОРІЇ РАКОВЕЦЬКОГО ЗАМКУ. ВИБРАНІ АСПЕКТИ ВІД СЕРЕДИНИ XIX СТОЛІТТЯ ДО 1939 РОКУ

Раковецький замок збудований у середині XVII століття галицьким підчашиком Домініком Войцехом Бенявським. Згідно даних Олександра Чоловського, одного з перших дослідників замків Галичини та Поділля, наддністрянська фортеця була збудована перед 1657 роком, але остаточно закінчена тільки в 1660 році, про що мала інформувати дата, що на час написання праці О. Чоловського (1892) перебувала на пам'ятній таблиці в замку¹.

У перший період свого існування замок у Раківці виконував оборонну функцію. Вже в 1657 році, під час виправи трансільванського володаря Юрія II Ракоці проти Речі Посполитої, фортеця витримала облогу козацького загону, очолюваного Антоном². Незабаром після цього, в 1667 році Раковецький замок невдало облягали татари, а в 1672 і 1676 роках він був двічі захоплений і зруйнований турками. Наприкінці 70-х років XVII століття замок був відбудований і служив важливим пунктом під час молдавських походів Яна III Собеського. В 1768 році, під час Барської конфедерації замок був захоплений і знищений російськими військами³.

Після першого поділу Речі Посполитої в 1772 році Покуття перейшло під владу Австрійської імперії. Разом із розвитком військового мистецтва і втратою «прикордонного» характеру Покуття, котре раніше захищало Річ Посполиту від турецької, татарської і казацької загрози, замки втратили своє колишнє оборонне значення. З того часу вони почали використовуватись здебільшого як помешкання для власника, а часто, з огляду на складне економічне становище господарів, віддавались в оренду іншим особам, які не належали до шляхетського стану.

У XIX столітті Раковецький замок опинився в руках нового власника — Дверницького⁴, котрий заснував на його території фабрику з виробництва поташу. Його діяльність привела до пожежі, яка мала місце в 40-х роках XIX століття⁵. Черговими відомими нам власниками замку була графиня Софія Семінська, котра згадується в урядовому переписі з 1872 року⁶, і Самуель Баран, який під кінець XIX століття в урядових звітах названий власником замку і Раківця⁷.

У цілому, протягом XIX століття суспільна свідомість, у першу чергу в Галичині, фактично оминала увагою стан історичних пам'яток. Колишні замки розбирались на будівельні матеріали або

використовувались у господарських цілях, так як це було в Раковецькому замку в 40-х роках XIX століття, коли в ньому вироблявся поташ⁸.

Перші кроки з охорони історичних пам'яток у Галичині почали робитись тільки в другій половині XIX століття і були пов'язані із появою так званого консерваторського руху, скерованого на захист старовинних будівель. Консерватори, як державні урядовці, розпочали перші кроки з охорони пам'яток і їх збереження для нащадків: описували історію,

документували стан будівель, а також, у міру своїх можливостей, старались проводити їх консервацію і реставрацію. Вони виконували також виховну і освітню функції, популяризуючи локальну історію і звертали увагу населення на цінність історичних пам'яток. Перші сліди зацікавлення замком у Раківці, як історичною пам'яткою, можна віднайти в щоденнику консерватора Мечислава Потоцького, котрий вже в 1877 році, на жаль, безрезультатно (через брак коштів), добивався його реставрації⁹. Після цього, 5 березня 1891 року, згідно з «Протоколом засідання» Грона Консерваторів Східної Галичини, для Раковецького (і Чернелицького) замку був визначений офіційний опікун, котрим став Владислав Пшибиславський, який мешкав у селі Уніж¹⁰.

Наприкінці XIX століття були виконані також фотографії Раковецького замку, котрі стали складовим елементом Етнографічної Виставки, що відбулась у Коломиї в 1880 році. Їх автором був коломийський фотограф Юліуш Дуткевич. Виставку відвідав сам цісар Франц Йосиф I, що свідчить про розуміння суспільно-політичними діячами історичної вартості наддністрянської фортеці¹¹. Короткий опис замку, разом із фотографією Д. Полонткевича, в популярному туристичному путівнику по Галичині, написаного Мечиславом Орловичем і виданим на кошти Академічного Туристичного Клубу у Львові. Це свідчить про те, що Раковецький замок був об'єктом туристичного відвідування пасіонатів минувшини вже напередодні Першої Світової війни¹².

На жаль, нічого не відомо про долю Раковецького замку в часи Першої світової війни. Консерватор Тадеуш Шидловський, котрий після закінчення війни описував стан історичних пам'яток у Галичині, обмежився лаконічним записом про замок у Раківці, віднотувавши тільки «досить добре збережений замок у Чернелиці [...] [і] величні руїни замку в Раковці. Ймовірно, обидва замки в часі війни були пошкоджені»¹³.

Трохи більше інформації про замок збереглося із міжвоєнного періоду. Серед них є цікаві матеріали Львівського управління консерваторів, в першу чергу звіти та кореспонденція про стан замку в Раківці і про небезпеку повного його знищення через брак необхідної державної опіки та підозру в розбиранні замку на будівельний матеріал місцевими мешканцями. Для відтворення цієї проблеми приведемо повністю деякі із збережених текстів. Вони, однак, становлять тільки фрагмент ширшої проблеми, якою був поганий стан історичних пам'яток у Галичині і постійний брак коштів на їх відновлення та брак зацікавлення місцевого населення станом пам'яток і вільне використання їх елементів (наприклад, каменю) в господарських цілях.

У листі голови Стрілецького Товариства в Незвиську, Цезаря Шашкевича, датованому 17 жовтням 1933 року і адресованому до голови Стрілецького Товариства в Городенці можемо знайти наступну цікаву інформацію про Раковецький замок: «Під час останнього періодичного перебування в Раківці на Дністром, я ствердив, що руїни місцевого замку, котрі донедавна були у відносно доброму стані, нищаться місцевою людністю, через розкрадання каміння, з котрого складаються замкові мури. (...) Проведене на місці обережне розпитування мешканців, звичайно ж, не дало результатів, оскільки всі одногolosно твердять, що камінь походить із збірки на поверхні замкового схилу, а не з самого замку (...) мушу ствердити, що до недавнього часу фрагмент стіни, котрий з східного боку прилягає до «башти» був добре збережений — тепер стіна та зникла /дослівно!/ повністю (...) однозначно внаслідок розбирання її невідомими зловмисниками, які очевидно забрали камінь, знищуючи цю прекрасну і дорогу кожному полякові історичну пам'ятку (...)»¹⁴.

Як вказують архівні джерела, звернення члена Стрілецького Товариства було передане городенківському старості, котрий велів дослідити справу відділенню жандармерії в Незвиську. Внаслідок цього, вже 28 листопада 1933 року комендант постерунку Ян Срока, відписав старості: «... звітую, що до цього часу не виявлено жодних зловмисників, котрі б навмисно знищували і розбирали мури замкових руїн у Раківці і крали камінь (...) Крім того, на підставі отриманої від місцевих господарів інформації, виявлено, що мури згаданого замку часто обсипаються внаслідок атмосфе-

ричних діянь. Внаслідок цього частина каміння падає в середину замку, а частина назовні, де, через похилий терен, скочується на прилеглі поля і городи, а навіть спадає в Дністер, котрий протікає всього на відстані біля 8 метрів від замкових руїн»¹⁵.

У результаті проведеного слідства, яке не виявило конкретних винуватців, але показало поступовий занепад замкової будівлі, 2 листопада 1934 року консерватор наказав городенківському старості: «видати відповідний наказ, котрий має на меті належну охорону тієї цінної пам'ятки (....) виконати відповідну огорожу і очистити його (замок — М. А.) від сміття і всяких нечистот, а також не допустити до вибирання місцевими жителями каменю з мурів (...) Одночасно наголошую, що консерватор прибуде в найближчому часі на місце, щоб особисто ознайомитись із сучасним станом пам'ятки і визначити програму (обов'язкових) охоронних робіт»¹⁶.

Джерела, які до цього часу вдалося виявити, не конкретизують подальших кроків ані консерваторів, ані городенківського старости. Здається, однак, що ці кілька листів можуть пролити певне світло на сприйняття Ракавецького замку сучасниками. З одного боку, спостерігаємо окрему суспільну групу, котра розуміла історичну вартість замку. Мова йде про консерваторів, урядовців і діячів польських патріотичних організацій. Однак, їх можливості із збереження замку були обмежені з огляду на брак фінансів. Виходячи з цього, вони обмежувались тільки до спроб урегулювати ситуацію юридичним способом і забезпечення існуючого стану будівлі. З іншого боку, місцеве населення, котре постійно підозрювалось у розбиранні замкових мурів, взагалі не цікавилось долею і станом споруди. Цікаву позицію зайняла також місцева поліція, котра в своїх рапортах повністю прийняла версію місцевих мешканців, визнаючи, що Ракавецький замок розсипався винятково через природний вплив.

На жаль, з огляду на брак джерел, важко сказати чи в попередній або наступний період навколо Ракавецького замку виникали такі ж ситуації, як описана вище. Відомо тільки, що наддністрянська фортеця була об'єктом дослідження групи архітекторів з Варшавської Політехніки, котрі під керівництвом Богдана Ґверкіна і Яна Захватовича обстежували її в 1935 і в наступних роках¹⁷. Результати інвентаризації, проведеної польськими дослідниками протягом академічного 1936/37 року, так і не були опубліковані та загинули під час Другої світової війни¹⁸. Видається правдоподібним, що проблеми необхідного забезпечення історичних будівель і поширення в суспільстві почуття відповідальності за місцеві пам'ятки, так і не були розв'язані ані в австро-угорський період, ані в міжвоєнні часи. Однак, завдяки праці невеликої групи пасіонатів історії, до нашого

часу збереглися цінні фотографії і описи замку, котрі можуть бути джерелом інформації для майбутніх поколінь дослідників та можуть служити заохоченням до подальших наукових пошуків.

ПОСИЛАННЯ:

1. Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej. — Lwyw, 1892. — S. 105.
2. Там само.
3. Orłowicz M. Przewodnik ilustrowany po Galicji, Bukowinie, Spiszu i Orawie i Śląsku Cieszyńskim. — Lwyw, 1919. — S. 166–168; Polak T. Zamki na Kresach. Białoruś, Litwa, Ukraina. — Warszawa, 1997. — S. 195–196; Івченко А., Пархоменко О. Україна. Фортеці, замки, палади. — Київ, 2010. — С. 162–164.
4. На жаль, в науковій літературі не подається ім'я власника. Див.: Czołowski A. Dawne zamki i twierdze. — S. 105; Orłowicz M. Przewodnik ilustrowany po Galicji. — S. 166–168; Polak T. Zamki na Kresach. — S. 195.
5. A. Czołowski, Dawne zamki i twierdze. — S. 105.
6. Okrzą Orzechowski K. Przewodnik statystyczno-topograficzny i skorowidz obejmujący wszystkie miejscowości z przysyłkami w Kryleństwie Galicyi W.X. Krakowskiem i X. Bukowinie, według najświeższych wskazywek urzędowych. — Kraków, 1872. — S.68.
7. Dodatek do skorowidza dybr tabularnych wydanego przez Prof. Dr. Tadeusza Pilata. — Lwyw, 1890. — S. 170.
8. Така ситуація мала також місце в Чернелицькому замку, котрий після зміни власників біля 1892 року перейшов у власність Самуеля Мосберга, котрий намагався змінити його вигляд. Див.: Арсеніч М., Вибрані аспекти історії Чернелицького замку з кінця XIX століття до 1939 року // Ямгорів. — Ч. 22–23. — 2013. — С. 165–166.
9. Львівська Національна Наукова бібліотека України ім. В. Стефаника [далі: ЛННБУ]. — Відділ рукописів. — Ф. 26 УК-1. — Арк.72.
10. Центральний державний історичний архів у Львові — Ф. 616. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 14.
11. Katalog przedmiotów Wystawy Etnograficznej Oddziału Czarnohorskiego Towarzystwa Tatrzańskiego obejmującej powiaty: kołomyjski, kossowski, śniatyński, horodeński, zaleszczycki i borszczowski, połączonej z wystawą plodów gyrskich ktrya zaszczycona obecnością Najjaśniejszego Cesarza i Kryla Franciszka Jyzeфа I otwartą została w dniu 15 września 1880 roku w Kołomyi. — Lwow, 1880. — S. 17.
12. Orłowicz M. Przewodnik ilustrowany po Galicji. — S. 166–168.
13. Szydłowski T. Ruiny Polski. Opis szkryd wyrządzonych przez wojnę w dziedzinie zabytków sztuki na ziemiach Małopolski i Rusi Czerwonej. — Lwow, 1919. — S. 99.
14. ЛННБУ. — Відділ рукописів. — Ф. УК. — Спр. 31. — Арк. 349 + зв.
15. Там само. — Арк. 347.
16. Там само. — Арк. 345.
17. Там само. — Спр 30а. — Арк. 113.
18. Sprawozdanie z działalności Zakładu Architektury Polskiej i Historii Sztuki Politechniki Warszawskiej w roku akad. 1936/37. — S. 116 (14).

ІНВЕНТАРНИЙ ОПИС РАТУШІ МІСТА ЧЕРНЕЛИЦІ 1798 РОКУ

Історія Чернелиці, яка сьогодні має статус селища міського типу, сягає своїм корінням у сиву давнину. З великою долею достовірності можна припустити, що вже наприкінці X ст. неподалік сучасної Чернелиці існувала слов'янська осада. Розташована вона була на високому трикутному мисі на правому березі Дністра, за 3 км від Чернелиці, на території сучасного хутора Залісся І'. На думку івано-франківського археолога Б. Томенчука, городище існувало до середини XIII ст.², хоча більш ймовірним видається, що верхню межу його існування необхідно датувати XV ст.³ Що стосується поселення на території сучасного селища Чернелиця, то воно вперше згадується (під назвою Черлениця⁴) під датою 7 березня 1440 р., в дарчій грамоті польського короля Владислава Варненчика⁵. В наступні роки поселення в Чернелиці під назвами «Czerlenycza», «Magna Czerlenycza», «Czerlenica», «Czerlyenycza», «Czerlienycza», «Czarlencze», «Czerlenycza gnyla» неодноразово відмічається в галицьких земських актах (1454, 1461, 1463, 1465, 1467, 1469, 1493), як володіння Бучацьких-Монастирських⁶, а згодом Язловецьких, у володінні яких залишалось до 1641 року⁷.

На період приналежності Чернелиці до Язловецьких припадає важлива подія, що визначила всю подальшу історію населеного пункту. Мова йде про отримання Чернелицею статусу міста. Історичні джерела не зафіксували конкретної дати цієї події, однак найновіші дослідження П. Сіреджука дозволяють вважати, що найбільш ймовірним часом надання Чернелиці статусу міста був 1584 рік⁸ (населений пункт зберігав цей статус до 1940 року).

Отримання Чернелицею статусу міста зумовило досить значний розвиток населеного пункту. Між 1607 і 1636 роками в місті було розпочате будівництво бастионного замку (закінчений в 1650–1659 рр.)⁹. У середині XVII ст. нові власники Чернелиці — Евфросинія Станіславська і Михайло Чарторийський — завершили будівництво замкового палацу (1650–1659), заснували в місті домініканський монастир (1661) і звели костел св. Архангела Михаїла (1660–ті рр.)¹⁰. Економічний розвиток міста і зростання його населення продовжувались і за наступних його власників — Потоцьких із Золотого Поток, котрі володіли містом від 1694 року до початку 1780-х рр.¹¹ Продовження цієї тенденції спостерігаємо

і після першого поділу Польщі в 1772 р., коли Чернелиця, як і вся Галичина, опинилась у складі Австрійської імперії.

Перехід Галичини під владу Габсбургів привів до включення новоприєднаних земель до австрійських кадастрових та картографічних документів. Мова йде як про метрики (Йосифінську і Францисканську) так і про мапи. Серед останніх найважливіше значення мала Мапа фон Міра, створена на межі 1770–1780-х рр. На ній, серед інших населених пунктів Галичини, вміщена й Чернелиця. Для нас вказана мапа цікава в першу чергу тим, що вона є першим офіційним документом, який фіксує наявність у Чернелиці міської ратуші¹².

На жаль, історичні джерела не зафіксували часу появи в Чернелиці міської ратуші. Можна тільки припустити, що вона з'явилась у цьому населеному пункті в середині або в другій половині XVII ст., тобто в період приналежності Чернелиці до Евфросинії Станіславської і Михайла Чарторийського, коли спостерігаємо значний розвиток міста. Наявність у Чернелиці таких важливих елементів тогочасних міст як оборонні вали і замок, костел, монастир, три церкви, синагога, ринок з торговельними рядами і заїздами, дозволяють з великою правдоподібністю припускати, що в місті існувала й ратуша. Однак, сам факт її існування, як і оригінальний вигляд будівлі до цього часу були взагалі не знані дослідникам. Як в публіцистичній так і науковій літературі, присвячених Чернелиці, не знаходимо жодної інформації про чернелицьку ратушу. Тим не менш, віднайдені нещодавно архівні матеріали дозволяють пролити світло на вигляд чернелицької ратуші наприкінці XVIII ст.

Такими матеріалами є інвентарний опис володінь Вікторії Підбельської в місті Чернелиці та його передмістях: Селянському Куті, Щиглівці та в селі Хмелева, датований 1798 роком. Текст налічує 17 рукописних аркушів і написаний польською мовою¹³. Заголовок документу має латинську назву «*Inventarium sortis oppidi Czernolica cum vilagiis Sielański Kąt, Szczygływka et Pago Chmielowa ad massam cridarum M[agni]fice[ntiae] Victoriae Podbielska spectantis sub actu detaxationis eiusdem sortis in sequelam mandati d[omi]ni 5 Martii 1798 ad n[umerum] 1993 diebus mentis Iulii 1798 a[n]no assumptae In fundo conscriptum*»¹⁴, що можна перекласти як: «Список ґрунтів міста Чернолиця із фільварками Селянський Кут, Щиглівка і селом Хмелева в масі спадковій підлягаючій власності Вельмишановної Вікторії Підбельської, що підлягає під акт обліку того ж ґрунту в результаті замовлення з дня 5 березня 1798 [року] під номером 1993, написано в днях місяця липня 1798 року». Документ не має денної дати, в ньому подано тільки місяць, у якому було ство-

рено опис — липень 1798 року¹⁵. Віднайдений польським істориком і консерватором Олександром Чоловським, він був переданий до фондів Оссолінеум у Львові. Після поділу матеріалів Оссолінеум у 1946 році між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Польською Народною Республікою згаданий вище інвентарний опис потрапив до Відділу рукописів Львівської бібліотеки АН УРСР. В даний час він зберігається у Відділі рукописів Львівської Національної Наукової Бібліотеки України імені Василя Стефаника, у фонді Олександра Чоловського (фонд 141, опис 1), під шифром 449 і загальною назвою «Inwentarze z opisami zamków na Rusi Czerwonej XVII–XIX w.» («Інвентарні описи замків Червоної Русі XVII–XIX ст.»)¹⁶. Відповідно до умови, укладеної в 2004 році між Львівською Національною Науковою Бібліотекою України імені Василя Стефаника та Національною Бібліотекою імені Оссолінських у Вроцлаві, оцифрована копія цього документу міститься у фондах Оссолінеум у Польщі¹⁷.

Інвентарний опис 1798 року умовно можна поділити на дві частини. Перша із них включає опис найбільш значних будівель, що належали до Вікторії Підбельської у Чернелиці та її передмістях. Тут виділяються кілька розділів. Перший із них включає опис замку, в другому містяться дані про колишню міську ратушу, третій охоплює опис фільварку в передмісті Чернелиці — на Селянському Куті, в четвертому знаходимо опис двору в селі Хмелева, п'ятий містить опис млину Івана Бойкового (Бойка)¹⁸. Друга частина інвентарного опису включає детальний перелік ґрунтів і опис повинностей місцевого населення. Тут теж виділяється кілька розділів. У першому з них знаходимо опис ланів, сіножатей і двірських городів в передмістях Чернелиці — на Селянському Куті, в Хмелеві і Щиглівці, другий розділ включає опис повинностей підданих, у тому числі євреїв з Чернелиці, останній, третій розділ, містить таблицю з переліком мешканців Чернелиці, Селянського Кута, Щиглівки і Хмелеви та їх повинностей¹⁹.

З точки зору дослідження чернелицької ратуші найбільш цікавим є другий розділ першої частини інвентарного опису, де вміщено короткий опис будівлі станом на 1798 рік. Наведемо його повністю із збереженням оригінальних знаків пунктуації та оригінального польськомовного правопису кінця XVIII століття.

Текст: Ratusz zaizdny z drzewa jodłowego w słupach dębowych, nad którym dach całkiem zawalił się, do ktyrego wrota z frontu z tarcic jodłowych stare na biegunie dębowych. W tyle także wrota jodłowe podwójne, stare, popsute, w sieniach ściana w prawej ręce przez pył zawalona, w lewej ręce żadnej ściany nie ma tylko środkiem słupyw

3 z płatwiami staremi. Nad samą izbą dach pod słomą mierzwiastą, z sieni wschodząc do izby drzwi jodłowe stare na zawiasach żelaznych i klamką, w tej okien 4 częścią o szybach krągłych, częścią deszczułkami przekładane. Piec kamienny murowany bez sklepienia, przy którym beldur z kafli z piecem piekarskim, stył bez obrzeża, ława jodłowa jedna, ścił jodłowa stara, zawalona o belkach 5 jodłowych, z ktyrych jeden złamany i stragożu dwoma słupami podpartym. Z tej izby drzwi jodłowe na zawiasach żelaznych z klamką do komory, w ktyrej dziura gdzie było okno, z tej komory drzwi na biegunie drewnianym stare, popsute, w tej komorze wchod do lochu, ten loch cały murowany bez drzwi, nad ktyrym lochem żadnego nakrycia nie ma, nad tą komorą ścił zgniła całkiem zawałiła się²⁰.

Переклад: Ратуша заїздна з ялинового дерева з дубовими стовбами, над якою дах цілком завалився. До неї спереди — старі ворота з ялинових дощок на дубових завісах. Ззаді такі ж старі ялинові, подвійні, пошкоджені ворота. В синях стіна з правого боку на половину завалена, з лівого боку жодної стіни немає, тільки посередині 3 стовби зі старими платвами. Над самою будівлею дах під переплетеною соломою. На вході з сіней до зали — старі ялинові двері на металевих завісах і з ручкою. В ній 4 вікна, частково із круглими шибами, частково закладені дощицками. Мурована кам'яна піч без склепіння, біля якої бовдур з кахель та пекарською піччю. Стіл без рами, одна ялинова лава. Ялинова стара стеля, завалена, з 5 ялиновими балками, з яких одна зламана, а краї підперті двома стовбами. Із зали — ялинові двері на металевих завісах і з ручкою, [які ведуть] до комори, в якій на місці вікна — діра. З цієї комори — старі пошкоджені двері на дерев'яних завісах. З комори [є] вхід до льоху. Цей льох повністю мурований, без дверей. Над цим льохом немає жодного покриття. Над цією коморою стеля прогнила повністю і завалилась.

Коментар. Представлений вище інвентарний опис міської ратуші в Чернелиці з 1798 року є надзвичайно цінним і єдиним на сьогоднішній день джерелом для відтворення зовнішнього вигляду згаданої будівлі. Завдяки цьому, вперше введеному до наукового обігу документу, можна відтворити вигляд чернелицької ратуші в останніх роках XVIII століття.

Як слідує із документу, ратуша містилася поряд із замком. Більш точне розташування можемо побачити на Mapі фон Міга, де будівля ратуші вміщена в самому центрі повздовжного міського ринку²¹, котрий розпочинався біля замку і тягнувся аж до римо-католицького костелу Архангела Михаїла (пізніше костел св. Антонія Падуанського). Це була одноповерхова дерев'яна будівля. Вхід був зробле-

ний із ялинових дощок на дубових завісах. На відміну від нього, подвійні двері в задній частині ратуші були пошкодженими. Ратуша складалась із трьох приміщень: сіней, зали і комори, покритих

солом'яним в'язаним дахом. У сінях одна стіна була зруйнована, а на місці іншої залишились тільки три дерев'яні стовби. Основне приміщення становила зала. Про її розміри нічого не повідомля-

ється, однак, судячи з кількості вікон (4 вікна), вона була не великою. Внутрішнє оздоблення зали складали кам'яна піч, дерев'яний стіл і лава. Стеля в залі просіла і була підперта двома ялиновими стовбами. Із зали вів вхід до третього приміщення — комори,

в якій замість вікна була діра, а дах провалився. З комори можна було потрапити до мурованого льоху, який, ймовірно, знаходився під коморою і залогом.

Це фактично вся інформація про ратушу в Чернелиці, яку подає нам інвентарний опис 1798 року. З неї слідує, що станом на останні роки XVIII ст. будівля перебувала в поганому стані. На жаль, досліджуване джерело не подає жодних відомостей, які б дозволили з'ясувати причини такого занепаду ратуші. Характер руйнувань, коротко описаних в інвентарі, дозволяє зробити припущення, що наприкінці XVIII ст. ратуша вже була недіючою, а її будівля не використовувалась за своїм прямим призначенням, що й призвело до її занепаду. Не відомо достеменно також до якого часу на чернелицькому ринку існувала описана вище будівля. Найбільш правдоподібним видається, що вона була розібрана на початку XIX ст. В кожному разі, на австрійській військовій мапі 1864 року вона вже відсутня.

ПОСИЛАННЯ:

1. Про давньоруське городище в Чернелиці див.: Федунків З., Поліщук Л., Нагірний В. Городище княжої доби Чернелиця IV: результати попередніх досліджень // Княжа доба. — Вип. 8. — 2014. — С. 225–234; Nagirnyj W. Dawnoruski grod w Czernelicy // Kurier Galicyjski. — 2013. — № 21 (139). — S. 17.
2. Томенчук Б. Археологія городищ Галицької землі. Галицько-Буковинське Прикарпаття. Матеріали досліджень. 1976–2006 рр. — Івано-Франківськ, 2008. — С. 488–489.
3. Федунків З., Поліщук Л., Нагірний В. Давньоруське городище Чернелиця IV. — С. 226–227.
4. Про початкову назву населеного пункту див.: Nagirnyj W. Czernelica czy Czerlenica — jaką była pierwotna nazwa pokuckiego miasteczka? // Kurier Galicyjski. — 2013. — № 22 (140). — S. 21.
5. Zbiór dokumentów małopolskich. — Т. 8: Dokumenty z lat 1435–1450, uzupełnienie: dokumenty z lat 1286–1442 / wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś. — Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1975. — С. 78 (№ 2252). Див. також: Сіреджук П. З історії заселення Городенківщини // Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. — Івано-Франківськ. — № 7–8. — 1994–1995. — С. 49.
6. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego / wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. — Т. 14. — Lwów, 1889. — S. 426; Там само. — Т. 12. — Lwów, 1887. — S. 270, 283, 316, 327; Там само. — Т. 19. — Lwów, 1906. — S. 225, 229, 263.
7. Центральний Державний Історичний Архів у Львові [далі: ЦДІАЛ]. — Ф. 6. — Оп. 1. — Спр. 178. — Арк. 1957; Polska XV wieku pod względem geograficzno-statystycznym. — Т. 7. — Cz. I: Ruś Czerwona / opr. A. Jabłonowski. — Warszawa, 1902. — S. 87 [Сепія: Źródła dziejowe. — Т. 18. — Cz. 1]; Nagirnyj W. Pod władaniem Buczańskich i Jasłowieckich: Czernelica w okresie od XV

do pierwszej połowy XVII wieku // Kurier Galicyjski. — 2013. — № 23–24 (141–142). — S. 43. Див. також: Нагірний В. Нариси історії Чернелиці // Пам'ятки України. — 2015. — № 3–4 (в друці).

8. Сіреджук П. З історії заселення Городенківщини. — С. 49.

9. Про це детальніше див.: Нагірний В. Хто і коли збудував Чернелицький замок? // Ямгорів. — Т. 22–23. — 2013. — С. 149–155.

10. ЦДІАЛ. — Ф. 146. — Оп. 13. — Спр. 95. — Арк. 30–31. Див. також: Zaucha T. Kościół parafialny P.W.Św. Antoniego w Czernelicy // Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. — Т. 18: Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego. — Cz. 1. — Kraków, 2010. — S. 54–56; Goszczyński A. Czernelica za czasów Czartoryskich (do 1676 roku) // Kurier Galicyjski. — 2014. — nr. 3 (199). — S. 26.

11. ЦДІАЛ. — Ф. 134. — Оп. 2. — Спр. 860. — Арк. 6а, 11, 14 зв., 15–16; Нагірний В. Інвентарний опис Чернелицького замку 1757 року // Галичина. — Т. 22–23: До 85-річчя академіка Володимира Грабовецького. — Т. 22–23. — 2013. — С. 425–432. Див. також: Гоцинський А. Від Авданців до Пілавів: власники Чернелиці від XV до кінця XVIII століття // Ямгорів. — Т. 24–25. — 2014. — С. 182–184.

12. Петришин Г. Карта Ф. фон Міра (1779–1782 pp.) як джерело до містознавства Галичини. — Львів, 2006. — С. 260.

13. Львівська Національна Наукова Бібліотека України ім. В. Стефаника [далі: ЛННБУ]. — Відділ рукописів. — Ф. 141. — Оп. 1. — Спр. — 449. — 17 арк.

14. Там само. — Арк. 2.

15. Там само.

16. Там само. — Арк. 1.

17. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. — Inwentarze z opisami zamków na Rusi Czerwonej. — Sygnatura DE-2709 [Sygnatura oryginału: 449]. — 12 ark.

18. ЛННБУ. — Відділ рукописів. — Ф. 141. — Оп. 1. — Спр. — 449. — Арк. 3–7.

19. Там само. — Арк. 7–17.

20. Там же. — Арк. 4.

21. Петришин Г. Карта Ф. фон Міра. — С. 260.

м. Краків

Магдалена ФРОНЧЕК

АДАМ ГОНОРІЙ КІРКОР — ПІОНЕР АРХЕОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКУТТЯ

У першій половині XIX століття на польських землях, котрі входили до складу імперії Габсбургів, створено значну кількість наукових товариств, які становили одну з небагатьох форм суспільних організацій, дозволених владою. Особливо сприятливі умови для цього виду діяльності були в Галичині, де австрійська влада проводила ліберальну політику щодо місцевого населення. Внаслідок цього, вже в 1816 році стало можливим створення Краківського Наукового Товариства, в рамках якого у 1848 році виник Відділ Мистецтва і Археології, а 18 лютого 1850 року було створено Краківський Музей Старожитностей.

Виникнення Музею Старожитностей стало важливим кроком у розвитку польської археології. Вперше дослідження минувшини одержали статус діяльності, керованої спеціальною інституцією. Подібну роль на польських землях під російською окупацією відігравали Музей Старожитностей у Вільнюсі, заснований графом Євстафієм Тишкевичем у 1855 році та Вільнюська Археологічна Комісія.

Як в Кракові, так і у Вільнюсі, головною метою новостворених науково-культурних інституцій були збір і дослідження історичної спадщини теренів, на яких вони діяли. Творцями і членами цих інституцій стали дослідники, котрі вже вели самостійну пошукову працю і ставили собі за завдання не тільки виявляти історичні пам'ятки, але і вияснити їх функціональне призначення, час створення і творців та ін.¹ Згідно зі статутом Краківського Наукового Товариства Музей Старожитностей у Кракові функціонував як «скарбниця народних пам'яток». Поряд з археологічними пам'ятками в ньому було зібрано й інші типи пам'яток — мініатюри, монети, мапи, мистецькі вироби, а навіть побутові речі і сімейні документи². Однією з найбільш відомих пам'яток, переданих у Музей Старожитностей в 1851 році, став «Збручський ідол» — статуя Святовида, виловлена в р. Збруч поблизу села Лічковці в Гусятинському пові-

ті на Поділлі в 1848 році. Швидке збільшення музейних експозицій уже в 1857 році дозволило підготувати у Кракові Виставку Старожитностей. Поряд з відомою статуєю Святовида на Виставці було представлено знахідки з різних частин Польщі, котрі репрезентували різноманітні періоди минулого. Виставка викликала значний відгук: протягом чотирьох місяців її відвідало понад 16 тисяч осіб, а в пресі з'явилося багато статей та інформації про неї³.

Справжній підйом у розвитку археології в Кракові спричинило створення в 1872 році Академії Знань, а також пов'язаних з нею Антропологічної та Археологічної Комісій. Власне, тоді було здійснено перші розкопки поховань лужицької культури в Малопольщі, згодом — розкопки трипільської культури, проведені Готфрідом Оссовським в Більчу Золотому на Поділлі, а також розкопки цього ж дослідника в Рижановці в Україні⁴. Однак, найбільша інтенсивність археологічних досліджень в Академії Знань була пов'язана з особистістю Адама Гонорія Кіркора,

котрий може вважатися батьком польської археології.

Адам Кіркор, як і більшість пов'язаних з Академією представників тодішньої польської археології⁵, прибув до Кракова вже як сформований дослідник. Він народився в 1819 році в Слівіні в Могилевській губернії⁶. Початки його наукової діяльності були пов'язані з Вільнюсом, куди він переїхав у 1834 році. Після закінчення Шляхетського Інституту, А. Кіркор зайнявся театральною діяльністю, зокрема заснував спеціальний журнал, доходи від продажу якого мали поліпшити бюджет вільнюського театру. Після прийняття його в 1849 році в члени вільнюського Статистичного Комітету Кіркор звернув увагу на історію, географію і краєзнавство литовських земель. Доволі швидко він був прийнятий до Вільнюської Археологічної Комісії і за короткий час став одним з очільників і найвидатніших її працівників. Десятилітній період інтенсивної праці в Археологічній Комісії спричинив до того, що ім'я Адама Кіркора стало відомим не лише на Віленщині, а й у Петербурзі та Москві, принісши йому титул члена-кореспондента Російсько-

го Царського Географічного Товариства. Отриманий досвід А.Кіркор використав у процесі створення краківської Академії Знань.

До Кракова А.Кіркор переїхав на початку 1871 року внаслідок життєвих перипетій, які змусили його покинути спочатку Вільнюс, а згодом і Петербург. Після кількох місяців, проведених у Кракові, і під впливом професора Й. Лепковського, він активно включився в процес створення Академії Знань і був обраний до числа її членів у 1873 році. Того ж року А.Кіркор розпочав серію археологічних досліджень, які принесли йому почесний титул основоположника польської археології.

Перші археологічні розкопки А.Кіркор провів на теренах Мало-польщі — в Квачалі, Плазі, Гранові, Лібязу, Бобрку, Ліповці, Тенчинку, Менткові, Альвернії, Зяйках, Жарках, Янковицях⁷. Їх результати принесли йому славу талановитого археолога і посаду керівника Секції Розкопок Археологічної Комісії Академії Знань. Завдяки цьому міг без перешкод проводити дослідження не тільки в Мало-польщі, але і за її межами, в тому числі і на Покутті.

У 1876 році А.Кіркор, за розпорядженням Археологічної Комісії, відправився в п'ятитижневу експедицію по Покутті. В її ході відвідав 24 місцевості в Тлумацькому, Городенківському, Снятинському і Коломийському повітах, у тому числі Хотимир, Коломию, Вікно, Вербівці, Торговицю, Топоровці, Снятин, Лужани (на Буковині), Обертин і Балахорувку, а також чисельні фільварки і земські маєтки, володарів котрих перелічив по іменах і прізвищах у своєму звіті. Серед них були: фільварк Ігриська, що належав Грегорові Лукашевичу; маєток Жабокруки — власність пароху Левицького; Живачів — власність Зерегієвичів; Ісаків над Дністром, що належав Міхалевичу, Думці і Блаткевичу; Підвербці — власність Лукашевича; Чортовець — маєток В. Пшибиславського; Підвисоке — власність Д. Абрамовича; Русів — власність Я. Теодоровича; Ясенів Пільний — маєтність С. Криштофовича; Микулинці над Прутом — власність Шнірха; Ценява — власність Сівіцького; Камінка Велика — маєтність Вартерисевича, а також Коршів, який належав З. Кречуновичу. Така географія експедиції була зумовлена тим, що Кіркор, як і інші дослідники XIX ст., не могли точно визначити кордони Покуття і включали до нього терени Станіславського, Городенківського, Тлумацького, Снятинського і Коломийського повітів. Окремі дослідники вважали, що до Покуття необхідно відносити також Галич і території, на яких жили гуцули і бойки, оскільки вони мали схожу мову та одяг. Виходячи з цього, А. Кіркор вважав кордонами Покуття територію між Дністром і Карпатами⁸.

Результатом експедиції Адама Кіркора став обширний звіт, з вступним описом місцевих пам'яток⁹, який став основою для по-

дальших досліджень польських археологів у цьому регіоні. В передмові до нього автор розглянув проблему походження назви Покуття, котра до 70-х рр. XIX ст. не мала однозначної етимології. Деякі дослідники бачили в ній зв'язок з містом Кути, виводячи звідти назву області Речі Посполитої, котра «аж по Кути сягала». А.Кіркор не погоджувався з цією тезою, стверджуючи, що вона не має аргументації, бо назва укорінилася ще задовго до виникнення міста Кути. Він також не погоджувався з поглядом, що назва Покуття виводиться від соляних копалень, котрі називали також банями чи жупами. Натомість стверджував, що етимологію назви слід шукати в дохристиянській обрядовій традиції. Зауважив, що у віруваннях слов'ян завжди був присутній домашній божок Покут, котрий жив у кутах хат, а їх мешканці, щоб отримати його прихильність, залишали йому їжу в різних частинах господарства. Про роль, яку виконував цей божок може свідчити факт, що йому складали жертви в усі важливі часи людського життя — від весілля до похорону. На основі таких етнографічних роздумів, А.Кіркор висунув припущення, що постійно існуюча поганська традиція могла вплинути на назви теренів, на котрих особливо вшановувався Покут¹⁰.

Подання цієї вступної інформації про географічне положення Покуття і походження його назви А.Кіркор уважав за доречне, оскільки підкреслював, що цей терен ще мало відомий і не всі про нього мають достатньо знань.

Основну частину звіту з археологічних досліджень, проведених краківським археологом, становили п'ять розділів, поділених за тематичним принципом. У першому з них йшлося про гіпотези щодо часу появи найдавніших поселень на території Покуття, котрі автор датував на епоху палеоліту, а також описано величезні кістки мамонтів, виявлених під час експедиції та найбільші печери на Покутті. Більшість із них були взагалі не досліджені, а до значної їх частини було неможливо дістатись, тому деякі з них А.Кіркор міг оглянути тільки ззовні.

Другий розділ звіту був присвячений питанню наземних будівель, таких як городища, укріплення і вали, створені доісторичними мешканцями Покуття. А.Кіркор відкинув попередні наукові тези археологів про призначення городищ¹¹ і вважав, що всі слов'янські городища мали спільний початок і ту ж саму захистну функцію. Він також відкинув гіпотезу про те, що кожне городище мало форму земляного насипу, оскільки городища, які дослідник оглядав найчастіше розташовувалися на плоских чи вирівняних верхівках пагорбів. Неправдивою вважав також інформацію, що городища слугували первісним людям і як поховання. А.Кіркор доводив, що кур-

гани і могили знаходились поблизу городищ, але не в його центрі. Він також підкреслив, що всі згадані покутські городища не були насипними і будувались на створених природою висотах та укріплювались ровами, валами і баштами¹².

Третій розділ звіту займає характеристики «пам'яток ідолопоклонства» таких, як статуї богів і поганські звичаї. Багато місця було присвячено двометровій статуй, знайденій у Камінці Великій, що зображає з'єднану постать чоловіка та жінки. Посилаючись на міфологію слов'ян, автор дійшов висновку, що ця статуя може зображати постать Дажбога і Лади, тобто божества сонця і його дружини — богині весни і достатку, опікунки жінок. А.Кіркор зауважив, що постать Дажбога присутня не лише у всіх слов'ян, а й у литовців, котрі вважали Дажбога і Ладу за опікунів подружжя і бджолярства, оскільки вони були ковалями, котрі кували життя людини¹³.

У четвертому розділі дослідник підсумував дослідження курганів і могил у регіоні Живачіва, Хотимиру, Обертина, Чортівця і Підвисокого. При цьому він охарактеризував звичаї і традиції поховань дохристиянських часів, котрі були розповсюджені серед східних, південних і північних слов'ян. Він дійшов висновку, що існували дві традиції поховань — закопування в землю і спалювання тіл. Перша з них була розповсюджена на Русі, тоді як в Литві і на території Польщі, Чехії і Моравії майже всюди спалювали тіла і ховали прах в урнах¹⁴. А.Кіркор відзначав, що на Покутті і галицькому Поділлі до того часу було відомо небагато випадків знахідок урн з попелом у курганах, однак, це могло пояснюватись фактом, що доти ніхто з археологів не проводив систематичних досліджень могил Покуття. Сам А.Кіркор початково мав проблеми зі знахідками неушкоджених поховань — великі могили місцеві аматори археології вже порушили, а менші краківський археолог не зміг локалізувати. А.Кіркор припускав, що багато менших могил було заорано під поля, оскільки місцеве населення цінувало кожен клаптик землі і не надавало великого значення доісторичним курганам. Попри ці труднощі А.Кіркору вдалося знайти кілька десятків могил, інвентар котрих він описав у звіті. Більшість поховань мали спільні риси: скелети положені головою на захід, руки випрямлені вздовж тіла або схрещені на животі, під головою поміщено вапняний камінь, навколо скелету і на кістках розсипано жовтий пісок. Самі могили були здебільшого викладені вапняним камінням і мали кераміку та бронзові прикраси — перстені і сережки.

Підсумки проведених досліджень, А.Кіркор помістив у п'ятому розділі. В ньому перелічив всі предмети, котрі йому вдалося зна-

йти в покутських могилах. Серед них на особливу увагу заслуговують два уламки перстенів з могили в Живачеві. Один був зроблений із зуба гризуна, а другий — з панцира слимака. Ці знахідки, на думку А. Кіркора, вказують на ймовірний час поховання, а саме на початок епохи бронзи, коли люди познайомилися зі способом здобування цього металу, однак все ще охоче користувалися виробами з кістки і каменю¹⁵. Важливо, що всі віднайдені і досліджені могили, на думку як краківського археолога так і інших дослідників, вказували на їх тісний зв'язок зі слов'янською культурою. Крім того, міфологічні пам'ятки і дослідження найстаріших хронік переконали А. Кіркора в тому, що терени між Дністром і Прутом від найдавніших часів заселяли слов'яни¹⁶.

Археологічні дослідження Покуття, проведені Адамом Гонорієм Кіркормом з точки зору сучасної археології були новаторськими. До нього ніхто не проводив систематичного дослідження і опису пам'яток на тих теренах. А. Кіркорм був першим досвідченим археологом і експертом у техніках розкопок, котрий почав популяризувати відомості про Покуття. Він ввів у наукову практику засади ведення документації досліджень, створення докладних звітів, доповнених планами і малюнками розкопок та виступав за охорону археологічних пам'яток. Його археологічні ініціативи підтримували такі місцеві любителі старожитностей, як граф Ш. Козебродський, князь Р. Чарторийський і його дружина Ф. Чарторийська, князь А. Сапега та ін.¹⁷. Накреслені А. Кіркормом напрямки археологічних досліджень на Покутті були пізніше продовжені Оскаром Кольбергом, Мені Мурел Дові і Готфрідом Оссовським, а знайдені ним предмети до цього часу займають важливе місце в колекціях Археологічного Музею Академії Знань у Кракові.

Переклад з польської Ірини Тимар

ПОСИЛАННЯ:

1. Blombergowa M. M. Badania archeologiczne Polakow na terenach Wielkiego Księstwa Litewskiego (XIX — początek XX wieku) // Regiony, rzemiosło, kategorie — Archeologia późnego średniowiecza i czasów nowożytnych w uwarunkowaniach nowego ustroju / red. J. Chudziakowa, A. Sosnowska. — Toruń, 2012. — С. 9.
2. Muzeum Archeologiczne w Krakowie — spadkobiercą Muzeum Towarzystwa Naukowego Krakowskiego // Muzeum Archeologiczne w Krakowie: (електронний ресурс: <https://www.ma.krakow.pl/muzeum/historia>, [17.03. 2015]).
3. Там само.
4. Там само.
5. Див.: А. Abramowicz. Historia archeologii polskiej XIX i XX w. — Warszawa-Łódź, 1991. — С. 57 – 61.

6. Див.: Frączek M. Adam Honori Kirkor — przyczynek do badań // *Acta Albaruthenica*. — 2012. — Т. 12. — С. 183–197.

7. Поп.: Jamka R. Adam Honory Kirkor — pierwszy badacz pradziejów regionu chrzanowsko-jaworznickiego, // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace archeologiczne*. — Kraków. — 1968. — S. 5–10; Наступні звіти були опубліковані в формі коротких статей в «*Rozprawy i Sprawozdań z posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*» (звіти з розкопок в Квачалі і Бабіцях) чи в «*Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*» (номер «*O grobach kamiennych na Podolu galicyjskiem*»).

8. Jamka R. Adam Honory Kirkor. — С. 4.

9. Результати своїх досліджень А.Кіркор опублікував в вигляді окремого твору, див.: *Pokucie pod względem archeologicznym. Badania A.H.Kirkora*. — Kraków, 1876.

10. Там само. — S. 2.

11. Протягом багатьох років слідом за Й. Ходаковським, багато археологів вважали, що городища і земляні написи були характерними лише для слов'ян, а головним призначенням тих земляних споруд було відправлення молитв. Див.: *Pokucie pod względem archeologicznym*. — S. 15–17.

12. Там само. — S. 28–29.

13. Там само. — S. 45.

14. Там само. — S. 61.

15. Там само. — S. 89.

16. Там само. — S. 98.

17. Blombergowa M.M. *Badania archeologiczne Polaków na Podolu prowadzone w XIX i na początku XX wieku* // *Analecta*. — 2005. — № 14/1–2 (27–28). — S. 219.

м. Краків

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПОКУТТІ

(За книжкою Павла Пундія «Українські лікарі.
Біографічний довідник» — Львів-Чикаго 1994 р.)

На початку ХХ ст. на західноукраїнських землях у повітових містах і містечках діяли шпиталі, де поряд з австріяками, поляками та євреями працювали й українські лікарі, які з плином часу почали формувати свої лікарські організації. Лікарі з південно-східної частини Галичини — Покуття гуртувалися навколо Коломиї. Тут існували філії УЛТ (Українське Лікарське Товариство) та УГТ (Українське Галицьке Товариство), драматичний театр, музей народного мистецтва «Гуцульщина», заснований у 1926 р. за почином д-ра Й. Кобринського. Ще за часів австрійської влади у Коломиї збудовано загальний шпиталь, ймовірно, заходами українського лікаря д-ра З. Левицького, який був директором цього шпиталю ще у 20-х рр.

За польських часів шпиталь мав 220 ліжок. Там працювали тільки двоє українських лікарів — рентгенолог д-р Д. Станкевич, а з квітня 1939 р. — молода лікарка д-р Марія-Андріяна Крупська-Кейван.

З приходом більшовицької влади у шпиталь прийшли ще українські лікарі, зокрема, д-ри Лідія Левицька, Микола Чернявський та Олександр Лев.

З ініціативи коломийських лікарів (д-рів О. Козакевича, В. Ганківського та В. Білозіра) засновано в 1930 р. філію УГТ для поборювання туберкульозу, сифілісу і алкоголізму на Покутті і Гуцульщині. Діяльність її полягала в пропаганді гігієнічних засад по селах за допомогою викладачів та вишколу кадрів гігієністок.

Вів курси д-р В. Ганківський, а викладали на них д-ри О. Козакевич, В. Білозір, М. Гнатчук та В. Станкевич. Ці курси закінчили 20 випускниць учительського семінару.

У січні 1932 року філія УГТ відкрила у Коломиї амбулаторію для найбідніших селян та міщан округи. Директором її став д-р О. Козакевич. Лікарські обов'язки в амбулаторії розподілялись таким чином: внутрішні, дитячі і шкіряні недуги були в компетенції д-ра О. Козакевича та д-ра В. Білозіра, жіночі недуги — д-ра Гемера, очні недуги й ларингологія д-ра Ледерфайнда, дантистична допомога надавалася в кабінеті д-ра М. Гнатчука; рентгенівські пересвітлення робилися в кабінеті д-ра В. Станкевича, лабораторні

Снятинська повітова лікарня. 1930-і роки

досліди зроблені в лабораторії хіміка П.Пейсаха, а платною медсестрою була М. Дем'янчук. З приходом більшовиків у 1939 році цю амбулаторію перетворено на державну поліклініку.

Лікарі, члени УГТ, проводили бесіди в селах на медично-гігієнічні теми. Крім згаданих лікарів з амбулаторії, в цій роботі брали участь д-р В.Трутяк з Печеніжина, д-р М.Огринчук з Гвіздця, Марія Дем'янчук та Ольга Павловська, організаційна референтка філії «Союзу українок» Марія Білозір.

За час існування філії УГТ проведено приблизно 400 бесід.

1931 р. Філія УГТ організувала і успішно провела курси першої допомоги для коломийського жіноцтва. У 1938 р. стараннями д-ра М. Огринчука з Гвіздця здійснено успішний збір у селах коштів загальною сумою 6000 злотих на придбання трьох ліжок для шпиталю Народна Лічниця ім. Митрополита Андрея Шептицького у Львові.

5 березня 1933 р. відбулися основні збори сімох з 24 лікарів-представників чотирьох повітів Городенківського, Коломийського, Косівського, Снятинського, які вибрали тимчасову управу на чолі з д-ром О. Козакевичем (головою) та д-ром М.Гнатчуком (секретарем). Перші сходини товариства відбулися 23 квітня 1933 р., на них були присутні 9 лікарів. Вони заслухали реферат д-ра М. Музики зі Львова «Про вирощування паличок туберкульозу, зокрема, про гемокультури Левенштайна». Наступного разу (18 черв-

Михайло Муринюк — багаторічний директор повітової лікарні в Снятині.

ня 1933 р.) зачитано два реферати д-ра О. Подолинського зі Львова «Профілактика у гінекології (запобігання вагітності)» і д-ра В. Гусара з Чернівців «Криза лікарського стану». На цих сходинах було сім членів і один гість. Втретє зібралося 5 членів Товариства 5 листопада 1933 р., і з рефератом «Сучасний стан поглядів на етіологію грипу» виступив д-р Ю. Кордюк зі Львова.

Завдяки заходам д-ра В. Білозіра 1 січня 1934 р. відкрито в Коломиї амбулаторію філії УЛТ для лікарської допомоги незаможному населенню міста і околиці. Практикували в ній безплатно д-ри В. Білозір, В. Ганківський, О. Козакевич,

Д. Станкевич та три лікарі-євреї.

6 травня 1934 р. відбулися чергові загальні збори, на яких обрано нову управу філії УЛТ у складі д-ра О. Козакевича (голова), д-ра В. Білозіра (заступник голови), д-ра М. Гнатчука (секретар). До контрольної комісії обрано д-рів В. Ганківського і Д. Станкевича. На четвертих сходинах вирішено проводити мандрівні з'їзди членів у центрах окремих повітів, і таким чином, притягнути ще більше українських лікарів до роботи в УЛТ. Наприкінці 1934 р. філія УЛТ мала 17 членів, а в 1935 р. до неї вступило ще 4.

У травні 1935 р. відбулися треті загальні збори філії, на яких переобрано на наступний термін ту ж управу з головою д-ром Олександром Козакевичем. Протягом цього року управа провела три сходини, на яких заслуховувалися реферати та звіти про дві поїздки: 7 липня до Черча, де перед учасниками виступили д-ри Осінчук і Владичин про лікування в живці, у серпні до Підлужного, де проф. М. Панчишин познайомив присутніх з облаштуванням та лікувальними факторами цього лікувального осередку.

1936 р. з рефератом «Відгомін ідеалістичної та матеріалістичної філософії у медицині» виступив у Коломиї д-р М. Дзерович.

23 лютого 1936 р. відбулися четверті загальні збори та одна поїздка в Черче. 22 березня філія УЛТ влаштувала концерт з нагоди 70-ліття Митрополита Андрея Шептицького. Згодом члени філії взяли участь у науковому з'їзді лікарів і природників у Львові.

Д-р Володимир Білозір, як голова філії ЦГТ розвинув активну пропаганду гігієни між нашими селянами, а фреквенція амбулаторії УГТ зростала з року в рік і в 1936 р. дійшла до числа понад понад 1800 хворих. Д-р В. Ганківський, як голова «Сокола» в Коломиї, д-р Гнатчук — голова Українського спортивного союзу розвинули активну діяльність на полі фізичного виховання української молоді.

24 січня 1937 р. відбулися п'яті загальні збори філії УЛТ. Головою і касиром обрані д-ри О. Козакевич і В. Ганківський, заступником голови д-р Б. Михалеський. До Контрольної комісії обрали В. Станкевича, В. Білозіра та О. Породька.

Діяльність філії УЛТ в 1937 р. була дещо кращою. Відбулися троє сходин:

1. 25 квітня 1937 р. у Заболотіві в домі д-ра Я. Породька, присутні 10 членів, реферат а тему «Ротовий сепсис» зачитав д-р М. Гнатчук.
2. 24 жовтня 1937 р. у Коломиї присутні 12 членів і 7 гостей із Станіславської філії, з рефератом «Нові методи лікування цукровиці» виступив д-р О. Козакевич.
3. 28 листопада 1937 р. заслухано доповідь д-ра В. Ганківського «Євгеніка».

У травні 1936 р. у Львові відбувся VI Науковий з'їзд українських лікарів і природників, в якому взяли участь 5 членів коломийської округи, а д-р М. Гнатчук прочитав доповідь «Про ротовий сепсис».

Члени Українського Лікарського Товариства на конференції в Карпатах. 1938 р.

13 березня 1938 р. у Львові були проведені шості загальні збори філії. На них обрано новий виділ у складі д-ра О. Козакевича (голова), д-ра В.Ганківського (заступник голови), д-ра Д.Станкевича (секретар і скарбник). До контрольної комісії залучено д-рів В.Білозіра і А.Кокодинського.

У цьому ж 1938 р. минуло 5 років з часу заснування філії УЛТ у Коломиї. Кількість членів зросла з 13 до 29. За п'ять років прочитано 17 рефератів, організовано самостійно або разом з іншими філіями 6 мандрівних з'їздів, 2 прогулянки; на них прочитано 11 доповідей. Філія УЛТ увесь час співпрацювала з УГТ, що дозволило запровадити українську лікарську амбулаторію для незможних у Коломиї і околиці.

м. Снятин

ПОВИННОСТІ МЕШКАНЦІВ ЧЕРНЕЛИЦІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТОЛІТТЯ

Проблема повинностей селян щодо їх панів у часи давньої Речі Посполитої в польській історіографії опрацьована доволі добре. Особливо багато праць, присвячених цим питанням, з'явилося після Другої світової війни. Така популярність досліджуваної тематики пояснювалась тогочасною політичною ситуацією в Польщі. Вивчення проблем, пов'язаних із експлуатацією селян шляхтою і магнатами, з точки зору існуючої тоді ідеології, було не тільки популярне, але навіть бажане. Тим не менш, ідеологічна забарвленість цих праць залишає бажати кращого щодо їх якості. Крім того, недоступність українських і білоруських архівів для більшості польських дослідників зумовила, що вони зосередились на вивченні становища і повинностей селянства на власне польських землях. У зв'язку з цим, публікації, в яких порушувались проблеми панщини на українських землях, були відносно рідкісні. В наш час можливості дослідження цієї проблематики значно більші, однак, тематика панщини і селянських повинностей у часи першої Речі Посполитої привертає значно менше уваги істориків в порівнянні до другої половини XX століття.

Однією з проблем, котра вимагає ширшого опрацювання, є повинності селян на землях українських воєводств Речі Посполитої. На думку дослідників, на цих теренах повинності були або відносно низькими, або надзвичайно високими. Наприклад, у першій половині XVII ст. велику свободу мали селяни, котрі мешкали на прикордонних землях Лівобережної України — вони спочатку отримували звільнення від податків, а пізніше виконували невелику панщину і платили чинш¹. Зовсім іншою була ситуація на землях сучасної Західної України, де селян обкладали багатьма додатковими повинностями². Вже в середині XVII ст. французький військовий інженер і картограф Вільгельм Левасер де Боплан, котрий тривалий час перебував на українських землях, відзначав, що доля українського селянина, у випадку коли він трапляв на злого пана, може бути значно гіршою, ніж доля невільника на галерах³. Свого апогею така експлуатація досягла в XVIII столітті, коли селянські повинності в українських воєводствах були набагато вищими, ніж в інших частинах Речі Посполитої⁴.

Інформацію про повинності селян можна віднайти, між іншим, у спеціальних інвентарях, котрі створювались під час проведення люстрацій. Як правило, вони були частиною ширшої документа-

ції, котра стосувалась окремих маєтностей. До її складу входили також детальні описи кількості підданих та річних доходів. Прикладом таких зібрань документів є інвентарні описи володінь Потоцьких у Чернелиці 1753 і 1757 років⁵, матеріали, які стосуються врегулювання майнових справ між власником Чернелиці Петром Потоцьким і його кредиторами в 1780 році⁶ та інвентарний опис володінь Вікторії Підбєльської в Чернелиці з 1798 року⁷. Серед них знаходяться, наприклад, списки повинностей і обов'язків мешканців містечка.

З огляду на невелику кількість збережених документів, котрі стосуються Чернелиці, важко детально відтворити економічне життя містечка в XVIII столітті. Однак без сумніву, це був період значно стабільніший ніж останні десятиліття XVII століття, коли ці землі зазнавали неодноразових і руйнівних нападів татарів, турків і козаків⁸. У XVIII столітті до подібних ситуацій доходило рідко, хоча повністю уникнути грабівницьких нападів Чернелиці все ж не вдалося. Наприклад, у 1739 році чернелицькі володіння Михайла Потоцького були зруйновані козаками, що перебували на російській службі⁹. Необхідно також пам'ятати, що місцева людність періодично потерпала від пожеж чи епідемій. Таку ситуацію спостерігаємо в 1770 році, коли місто потерпало від епідемії зарази. Без сумнівів, це вплинуло на ситуацію місцевих жителів, котрі в той час були обкладені додатковими повинностями на користь військових відділів, що перебували в містечку і діяли проти Барської конфедерації¹⁰.

Найтяжчою з перспективи місцевих мешканців однозначно була панщина, розмір якої протягом XVIII ст. зріс в порівнянні до попереднього століття. Як твердить Збігнев Лотис, це було наслідком Андрухівського договору 1667 року і Вічного миру 1686 року, коли Річ Посполита втратила Смоленську, Сіверську і Чернігівську землі, а також Лівобережну Україну з Києвом¹¹. На думку історика, зменшення території Речі Посполитої призвело до того, що власники магнатських латифундій намагались компенсувати втрати частини своїх володінь з допомогою збільшення селянських повинностей¹².

З огляду на брак джерел для періоду перед 1753 роком, важко окреслити, як виглядали повинності жителів Чернелиці до середини XVIII століття. Можна однак відносно добре їх відтворити для періоду другої половини XVIII століття. Так, згідно інвентаря 1780 року, в період між 5 травня (св. Юрія) і 14 жовтня (свято Покрови) парні селяни, тобто такі, що обробляли землю парою волів, були зобов'язані виконувати три дні панщини на тиждень. У свою чергу, від 14 жовтня до 5 травня вони відробляли два дні панщини. Селяни, котрі володіли тільки одним волом і називались одиничними, мали відпрацьовувати на панському полі як

влітку, так і взимку по два дні на тиждень. Піші (ті, що не мали волів) і халупники (безземельні селяни) мали обов'язок, незалежно від пори року, відпрацьовувати один день панщини на тиждень¹³. Відповідно, парні селяни відпрацьовували 127 днів панщини на рік, одиничні — 104 дні, а піші і халупники — 52 дні. Крім того, від оброблюваної землі необхідно було платити чинш в розмірі 15 грошей для парних селян і 7,5 грошей для одиничних і піших¹⁴. Більше того, на користь панського двору протягом року необхідно було віддати певну кількість вівса (парні — 3 центнери, одиничні і піші — 1 центнер і 16 гарнців), птиці (парні — 1 гуску, 1 когута, п'ять курей і шість яєць, одиничні — пів гуски, пів когута, три курки і шість яєць; піші — одну четверту частину гуски, три курки і шість яєць)¹⁵.

Селяни мали також обов'язок виготовлення для пана круп, які необхідно було доставляти до двору. Так само було з праженими коноплями — парні селяни мали віддати один клубок, а одиничні і піші — півклубка¹⁶. Від таких обов'язків були звільнені чернелицькі ремісники, котрі взамін за це мали працювати на панських городах¹⁷.

Черговим обов'язком чернелицьких підданих щодо свого пана був садовий податок, котрий полягав в тому, що необхідно було

Портрет Михайла Потоцького і Марціани Потоцької — власників Чернелиці в XVIII столітті.

віддати частину врожаю фруктів на користь двору, або сплати податки від кожного дерева: 1 злотий від грушки, 15 грошей від сливки, вишні і яблуні, 3 гроші від черешні і 1,5 гроші від дички¹⁸. Як виникає з інвентарів, селяни були також зобов'язані сплачувати річну данину від зібраного меду і вирощеної худоби та птиці¹⁹.

Наступний інвентарний опис засвідчує, що між 1780 і 1798 роками відбулись певні зміни в розмірі панщини. Зокрема, для парних селян він збільшився. Інвентар 1798 року вже не регулює кількості днів панщини протягом тижня, як це було в інвентарі 1780 року. Відомо, що в 1780 році літній період панщини охоплював від 5 травня до 14 жовтня. Інвентар 1798 року вже не визначав конкретних дат, вказуючи, що літній період складає 29 тижнів, а зимовий — 23 тижні²⁰. Відповідно, парні селяни були змушені відпрацьовувати вже 133 дні панщини, що було на 6 днів більше в порівнянні до попередніх років. Для одиничних і піших селян розмір панщини залишився такий самий як і в 1780 році. Таким самим залишилися і чинші від оброблюваної землі, котрий складав 15 грошей для парних і 7,5 гроші для одиничних і піших селян²¹. Халупникам панщина була замінена на чинш, розмір якого не був вказаний, при умові, що якби вони не могли його сплатити, то мали обов'язок відпрацювати 12 днів панщини²². У схожій ситуації перебували млинарі, котрі мали платити податок від млинного каменю і ґрунту, який вони використовували. Крім того, вони мали також віддавати пану менші клубки пряжі і сплачувати данину птицею. В їх випадках ціною за зменшення повинностей був обов'язок утримувати млини в доброму стані і проводити всі необхідні ремонти власним коштом²³.

Черговим податком чернелицьких селян було рогове, або оплати за використання лугів і пасовищ, що належали до панського двору. Вона складала 1 злотий від дорослих коней, волів і корів, 20 грошей від трьохлітніх тварин і 10 грошей від озимих, тобто тих які були народжені перед зимою²⁴. У випадку овець і свиней необхідно було віддати панові²⁵.

Так само як і в 1780 році, в останніх роках XVIII століття чернелицькі селяни були зобов'язані віддавати на користь двору частину зібраного вівса і податок з птиці. Однак, ці повинності не зазнали відчутних змін і зберігали попередній розмір²⁶. Але відомо, що станом на 1798 рік від цієї повинності можна було відкупитись, сплативши 2 злотих за овес, 1 злотий за гуску, 15 грошей за когута, 10 грошей за курку і шеляг за яйце²⁷. Власникові маєтностей необхідно було також віддати частину меду або заплатити податок за нього в розмірі 7,5 грошей²⁸.

Як в 1780 році так і в останніх роках XVIII ст. піддані мали обов'язок віддавати власникові прядиво в кількості одного клубка. Його величина була детально окреслена і для парних селян складала 30 ниток у ряді, а для одиничних і піших — 15 ниток²⁹.

Крім того, інвентар 1798 року зафіксував ще одну повинність селян Чернелиці — під час сінокосів і жнив кожний селянин, залежно від категорії, мав один або два дні працювати на панській землі, отримуючи за це спеціальну плату³⁰.

Необхідно згадати, що селяни були також зобов'язані додатково сплачувати десятину на користь костелу або церкви³¹. В досліджуваних інвентарях відсутня інформація про цю форму повинностей, однак можна припустити, що вона була схожою до інших частин Речі Посполитої і сплачувалась або снопами або грішми³².

Без сумніву, найчисельніша група чернеличан займалась обробіткою землі. Але в місті працювало й чимало ремісників. Найчисельнішою була група ткачів — їх цех у 1753 році налічував 30 осіб³³. Ймовірно, що саме на їх потреби місцеві селяни мали віддавати пану пряжу з коноплі. Далі вона мали потрапляти до ткачів, де перероблялась, а згодом частина готової продукції поверталась до пана³⁴. Інші ремісничі професії в Чернелиці не були такими чисельними. Інвентар 1753 року вказує, що в місті було 12 шевців, 3 кушніри, 4 ковалі і 8 мельників³⁵. Крім того, кілька чоловік працювало на панському дворі в якості обслуги³⁶.

Під кінець XVIII ст. у Чернелиці відчутно збільшилась група євреїв. Якщо в у 1753 році їх було всього 15³⁷, то згідно інвентаря 1780 року в місті нараховувалось вже 45 євреїв³⁸. В інвентарі 1780 року не йдеться про їх повинності, однак відомо, що станом на 1798 рік євреї, які не володіли землею, не мали обов'язку відробляти панщину, але мали сплачувати чинш у розмірі 6 злотих для халупників і 3 злотих для загородників. Вони були також зобов'язані до сплати рогового і бжільничого податку³⁹.

Додатково, незалежно від виконуваних обов'язків, всі мешканці Чернелиці зобов'язані були брати участь в шарварках, ремонті мостів, гребель, млинів, панського двору і відбувати службу в нічній варті⁴⁰.

Підсумовуючи, треба відзначити, що в порівнянні до 1780 року, в останніх роках XVIII ст. розмір більшості повинностей жителів Чернелиці на користь панського двору залишився незмінним. Цікаво, що інвентарі не зберегли даних про судовий податок, однак не маємо підстав припускати, щоб він був ліквідований. Без сумнівів, найбільшою зміною було збільшення панщини для селян, що володіли парою волів — з 127 до 133 днів. Цікаво також, що в інвентарі 1780 року відсутня інформація про додаткові дні панщини під час сінокосів і жнив, які підлягали окремії оплаті. Введен-

ня такої панщини і оплати напередодні 1798 року можна оцінювати двояко. З одного боку, селяни були зобов'язані відпрацювати додаткові дні для пана в найбільш гарячу пору року. З іншого боку — окрема оплата за цю працю (її розмір не поданий в інвентарях) допомагала селянам сплатити інші податки.

ПОСИЛАННЯ:

1. Pernal A.B. Rzeczpospolita Obojga Narodow a Ukraina. Stosunki dyplomatyczne w latach 1648–1659. — Kraków, 2010. — S. 31–32.
2. Там само.
3. Eryka Lassoty i Wilhelma Beauplana opisy Ukrainy / red. Z. Wyjick. — Warszawa, 1972. — S. 111.
4. Яковенко Н. Нарис Історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. — Київ, 1997. — S. 325–326.
5. Archiwum Główny Akt Dawnych w Warszawie [далі: AGAD]. — Zbiór Aleksandra Czołowskiego — Sygn. 452. — Арк. 75–81; Львівська Національна Наукова бібліотека України імені В. Стефаника [далі: ЛННБ]. — Відділ рукописів. — Ф. 141: Фонд Олександра Чоловського. — Оп. 1. — Спр. 159. — 40 арк. Див. також: Нагірний В. Інвентарний опис Чернелицького замку 1757 року // Галичина. — Івано-Франківськ. — Т. 22–23. — 2013. — С. 416–424.
6. Центральний Державний Історичний Архів у Львові [далі: ЦДІАЛ]. — Ф. 134. — Оп. 2. — Спр. 860. — Арк. 19.
7. ЛННБ. — Відділ рукописів. — Ф. 141: Фонд Олександра Чоловського. — Оп. 1. — Спр. 449. — 17 арк. Див. також: Нагірний В. Інвентарний опис Чернелицького замку 1798 року // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія. — Івано-Франківськ. — Т. 22. — 2013. — С. 21–26.
8. Biblioteka Czartoryskich w Krakowie. — Sygn. 2862: Juszyński do Kazimierza Czartoryskiego ze Lwowa 20 kwietnia 1695. — Арк. 739.
9. ЦДІАЛ. — Ф. 5. — Оп. 1. — Спр. 243. — Арк. 1790–1791.
10. Biblioteka Narodowa w Warszawie. — Sygn. 5460: Szymański do NN, z Czernelicy 29 listopada 1770 r. — S. 109–109v.
11. Łotys Z. Kwestia chłopska w świadomości społecznej polskiego Oświecenia. — Olsztyn, 2001. — S. 51–52.
12. Там само.
13. ЦДІАЛ. — Ф. 134. — Оп. 2. — Спр. 860. — Арк. 92.
14. Там само. — Арк. 20.
15. Там само.
16. Там само. — Арк. 19, 92.
17. Там само. — Арк. 92.
18. Там само.
19. Там само. — Арк. 18v–19; ЛННБ. — Відділ рукописів. — Ф. 141. — Оп. 1. — Спр. 159. — Арк. 9–16.
20. ЛННБ. — Відділ рукописів. — Ф. 141. — Оп. 1. — Спр. 449. — Арк. 8.
21. Там само. — Арк. 8–9.
22. Там само.
23. Там само.
24. Там само.
25. Там само.
26. Там само.

27. Там само.
28. Там само.
29. Там само.
30. Там само.
31. Baranowski B. Gospodarstwo chłopskie i folwarczne we wschodniej Wielkopolsce w XVIII wieku. — Warszawa, 1958. — S. 67–68.
32. Gływka D. Gospodarka w dobrach plebańskich na Mazowszu w XVI-XVIII wieku. — Warszawa, 1991. — S. 70.
33. AGAD. — Zbiyr Aleksandra Czołowskiego — Sygn. 452. — Арк. 75.
34. Archiwum Narodowe w Krakowie. — Teki Schneidra — 336: Przywilej Mikołaja Potockiego dla cechu tkackiego w Czernelicy 5 grudnia 1714 r.
35. AGAD w Warszawie. — Zbiyr Aleksandra Czołowskiego — Sygn. 452. — Арк. 76, 80.
36. Там само. — Арк. 77.
37. Там само. — Арк. 81
38. ЦДІАЛ. — Ф. 134. — Оп. 2. — Спр. 860. — Арк. 22v-23v.
39. ЛННБ. — Відділ рукописів. — Ф. 141. — Оп. 1. — Спр. 449. — Арк. 8.
40. ЦДІАЛ. — Ф. 134. — Оп. 2. — Спр. 860. — Арк. 92.

м. Краків

Володимир ШЕРЕМЕТА

ТРИ ЗРІЗИ ОДНІЄЇ ДОЛІ

(Продовження. Початок «Ямгорів» ч. 24–25)

Анна Равренчук. Покутянка, котра мешкає в невеличкому містечку поблизу Люрду — величній святині Франції. Їй 93 роки. Незважаючи на гіркі і прикрі удари долі, вона ще живе Батьківщиною, Покуттям, рідними і дорогими серцю Підвербцями. Знаючи біду з дитинства, Анна більшу частину свого життя віддала не лише чоловікові, який після операції залишився без ніг, а й пам'ятала про милу сторону, де залишила юні роки. Тривалий час працюючи у фонді допомоги потерпілим від Чорнобильського лиха, провела чимало благодійних акцій на допомогу інвалідам, знедоленим і покинутим.

Ця мужня жінка завжди була тією лелекою, яка використовувала всі можливі й неможливі засоби, щоб прилетіти хоча б на хвилинку на рідну землю до свого гнізда, до сивого Дністра.

Її спогади, передані мені під час останніх відвідин родини — лебединий крик сотні тисяч земляків, котрі в страшні часи Другої світової, були примусово відірвані від материнської землі-пуповини. Та вони, перемелені жорнами чужини і невільницькою працею, зневажені радянською вітчизною, десятиліттями лягали і вставали з єдиною думкою про Отчину, про рідних, про краці часи...

СПОГАДИ АННИ РАВРЕНЧУК ЗРІЗ 2.

МІЙ ПОСЛІДНІЙ ВЕЧІР ВДОМА. 1942 РІК.

Тепер я описую, коли мене забрали до Німеччини.

Була комісія у селі, де судили бідних хлопців і дівчат, Котрих можна записувати до роботи.

Як я узнала, що я уже записана, то пішла з дому,

Щоби ховатися по близьких селах.

У Петрові було багато моєї родини,

Моя бабка із Петрова походила.

Там я була два тижні, ховалася в стайні на стриху.

Якось довідалися, що вони ховають дівку підвербецьку,

То мусіла далі утікати. Ночев перейшла до Їсакова,
Там також були два браті моєї мами.
Переховали мене два тижні
І знов треба було шукати нового місця.
Пішла до своєї бабки у село Підвербці,
Спала у хаті, бо то було за селом, мало хто приходив.
Але то знов хтось увидів, що я у бабки,
Знов мені треба шукати такого місця, аби про мене ніхто не знав.
Пішла до мої першої сестри, що мешкала «Під Деренком»
З своїм донечком маленьком.
Параска була мого вуйка Гнатючкового Міхася.
У день я ховалася на поді, а вночі ми спали обі з Параскою у хаті.
Вона ходила до своєї мами і повертала до моїх родичів.
Моя мама знала, що я в неї,
То передавала мені їсти і одержу перебралася.
Так я ховалася два місяці, почали здогадуватися, що я певно в неї.
Прийшов один чоловік, недалекий сусід — несподівано,
Я не успіла вилізти на під і пішла до комори.
Він увійшов і питає: «Ти сама тут жиєш?»
Її мужа забрали уже до Німеччини, кілька місяців наперед.
Параска каже, що вона сама з донечком.
А він каже, як ти ідеш в село, з ким дитину лишаєш?
Я лишаю саму.
Може, ти знаєш, де Анна Петричина ховає. Ти говориш з її
мамою, може, вона тобі казала, де Анна переховує?
А я у коморі хотіла кашлати, там були чоботи її мужа,
То я кашлала у чобіт і вони нічого не чули.
Параска каже, що вже до моєї мами не піде, бо за нею підзи-
рають.
Пару день потому я пішла сама додому, у вечір.
Я пішла попід городи напрямці, де жили Сліпишині, Бойко
І Гуниціми перейшла додому.
Була 10-а година, мої родичі клали кітун,
Вікна були заслонені, ніхто мене не видів, як я ішла.
Як я прийшла, тато почав кричати, як багато роботи вдома,
А ти ходиш, ніхто не знає, куди.
Я нічого не відповіла, бо знала, що у четвер 7-го листопада
Мають із села вивезти на транспорт до Городенки 7 осіб.
У 12-й годині ми полягали спати, я кажу мамі, щоб вона збу-
дила мене в
3-й годині, я піду ще на тиждень до Параски, мої першої сестри.
А рано, у 1-й годині прийшли два хлопці, мої знайомі товариші.
Гримають у вікно:
— Іване Равренчук, утворюйте двері, поліція.
Входь до хати, карабіни на плечах.

Анна записана до Німеччини, ми знаємо, що вона вдома, скажіть,
Чи поїде до Німеччини?

Я не скажу, що піде, бо як її біда буде, то вона буде плакати
на мене.

Як не поїде нинька, то заберемо цілу родину.

Ви цього не зробіте, мама слаба, лежить уже кілька тижнів, не-
може

Ходити.

А я лежала на бамбетли, голова була накрита. Як учула,
Що мама плаче, тато не знає, що має казати, я розкрила голову
І кажу, що поїду, лише не рушайте родичів старих, слабих.

Я встала, бо спала вбрана і кажу їм: «Виходіть з хати, остав-
те нас».

Один обернувся і каже до мене, щоби я не ховаласі,

Бо заб'ють, як собаку, як буду втікати.

Я виділа, що не дадуть спокою, доки мене не вивезуть з села.

Ні зачим не жаліла, лише за своїов мамков.

Бо вона так хорувала на ноги, на обох ногах рани поробилися,
Не могла хати перейти.

І також мені було жаль за першою любов'ю.

Полюбила хлопця, красивого, котрого всі дівки любили.

А два товариші не питали, чого плачеш,

Іди наперед, а ми за тобою.

Мама плаче, тато ходив по хаті, журився з чим Анна поїде, навіть
Хліба нема в хаті.

Мамко, ще і до нині болить мене серце за тобою.

Мама каже: «Іди, Іване, позич хліба для Анни».

А я збудила свого брата і кажу, щоб пішов до Івана, мого за-
рученого.

Брат не дуже хоче вставати. А я кажу: «Міхасю, оце зроби для
мене,

Бо це останній раз».

Я тоді відчувала, що я останній раз у своїй хаті.

Так я виходила із рідної хати, Іван тримав мене за руку.

А мама голосила: «Доню, яке сумне весіле тобі роблю».

Вийшла я, мене хтось завернув знов до хати.

Іван став на порозі, а я хотіла мамі сказати:

«Положіть Ваші руки мені на голову, благословіть мене».

Але голос не виходив з мого горла.

Багато моталося в голові, я кілька казала — мамко, мамко,

Не плачте, я вернуся.

Правда, я ся вернула — 33-и роки пізніше, я приїхала як «ту-
рістка».

Тата я не пізнала, став старенький дідусьо.

Перше слово він мені сказав: «Мамка так тебе чекала,

Ти приїхала доню запізно».

А я відповіла: «Тату, тату, я приїхала на пару день до Львова, було мені не вільно їхати у моє село».

Як я виробляла візу їхати до Совецького Союзу, ми підписували, Що їдемо до Львова і Тернополя, а у другі міста нам було заборонено.

Як я приїхала до Львова, до готелю їм не можна було зайти.

Вони не мали де спати, бо не мали чим заплатити, спали на лавках, недалеко мого готелю.

Дуже мені сумно було, приїхати 33-и роки пізніше

І не видіти мого рідного тата.

Родина моя, сестра і брат і його діти узяли таксівку,

Щоб приїхати у рідне село Підвербці, поцілувати мого рідного тата.

Приїхали в село 11-а година перед обідом,

А люди збіглися на подвір'я.

Ніхто не знав, що я приїхала без жадного «дозволення»,

Питали на кілька я приїхала, казала — на три дні.

Рано у 5-ій годині я поїхала, аби за мною не приїхала міліція,

Бо більше мені не видадуть візу.

По обіді ми з родиною пішли на гріб мої мами.

Багато людей ішло за нами на цвинтар.

Ще і тепер, як приїду у село, то біжу на гріб своїх родичів.

І я плачу, і кажу: «Простіть мені, що борше не прийшла.

Я про вас мамко не забула і до самої смерти не забуду».

Ой, як тяжко роздумати, чого нас так сумно розлучили.

Плачу за Українов, плачу за селом, плачу за першою любов'ю.

Плачу, мамко, за тобов, плачу за всім, плачу за все,

Доки слоза в очах буде.

Хто оці слова буде читати, чи мене добре зрозуміє.

Думаю, що так, бо є багато родин, що війна розлучила,

Є багато мамів плачуть за своїми дітьми.

Війна розлучила багато родин, молоді хлопці і дівчата

ще і тепер блукають по чужих краях.

Хто може, то летить, як пташка, до свого рідного краю, до свого гнізда.

Чи ми молоді, чи уже старі, якби мали крила, то би летіли

У рідне село, хоть родичів уже нема.

Але наше коріння там осталося, ми маємо брата, сестру.

Стоять могили наших батьків, де хочеться подивити, ще один раз,

І тихенько зговорити Отченаш.

Простіть, послідний раз ложу голову мою на гріб Батька і Мами.

(Мову оригіналу збережено).

Написано у жовтні 1998 року у Франції.

Далі буде.

«ДЕРЕНІВКА», «ЧЕРВОНА» ТА ІНШІ

Мені тринадцятий минало, я пас ягнята за селом... Ці інтимно-ліричні слова, за Шевченком, могли б повторити, мабуть, і сивочолий професор, і відставний полковник — штурман морської ескадрильї, і капітан пасажирського корабля, який ще з дитинства на все життя подружився з бандурою... Зрештою, після Другої світової війни пастушу школу разом із здобуттям семирічної або середньої освіти проходили чи не всі котиківські хлопчачки, в господарстві батьків яких була будь-яка маржина, — ті ж ягнята і вівці, телята й корови, і навіть кози.

Авторові цих рядків ще й сьогодні інколи сняться традиційні пасовища за селом — колишнє летовище, на якому в 50-80-х роках минулого століття приземлялися досить мобільні в користуванні АН-2, прозвані «кукурузниками» (з їх допомогою обробляли величезні масиви цієї зернової культури), і санітарно-пасажирські ЯК-12, а також «Деренівка». Це урочище з ознаками каньйону, який простягнувся півдугою від польової дороги на Поточище у бік Стрільча, найбільше приваблювало підлітків-пастухів. Приваблювало насамперед своєю різноманітністю флори — тут можна було назбирати чимало лікарських трав (тоді, у післявоєнні роки, ще була в пошані народна медицина).

У «Деренівці» пастушилось безпечніше, ніж на летовищі: корови, телята чи кози не мали вільного доступу до колгоспних посівів, потрава яких закінчувалася штрафним відшкодуванням завданих збитків, а також добрячим прочуханом від батьків. «Ти за худобиною зирай, а не бальона ганяй!» — наказували щоразу старші своїм неуважним чадам. Урочище-каньйон був своєрідною природною гуцульською граждою — маржина рідко забиралася на рівнинні місця, що прилягали до нього з півночі й півдня. Навколо ж відкритого з усіх боків летовища потрави колгоспно-радгоспних посівів та людських городів були звичним явищем.

Та «Деренівка» (топонім, очевидно, походить від назви рослинності — терен-дерен) відома з давніх-давен як кар'єр. Тут ще за владарювання графа Миколи Потоцького (XVIII ст.) були збудовані випалювальні печі, де проводили обробку добутого вапняку, що в сполучі з водою, піском та цементом ставав чудовим будівельним матеріалом. З кінця XIX століття деренівське вапно використовували і в процесі виробництва цукру. Відходи ж цукроварні (дефекат) застосовували для обробітки кислих ґрунтів. До появи асфальту на Прикарпатті (40-50 роки) білий камінь слугував також покриттям для доріг.

Урочище Деренівка

Деренівський кар'єр функціонував майже до нового тисячоліття. В радянський період ним опікувалася і мала з того певний зиск колгоспно-радгоспна господарка, з розпадом якої зупинився й видобуток вапняку. На Котиківці, на жаль, не знайшлося підприємця-ентузіаста, який би «розрулив» бізнес за цим профілем.

Найвизначнішою пам'яткою, пов'язаною з Котиківкою, а точніше з Галузівським кутом, була і є «Червона». На нинішньому обійсті Ганни Вережак, у кінці Козацької вулиці, зберігся рів фортефікованого городища, з яким дослідники пов'язують з'яву поселення Городенка, яке пізніше, у 1668 році, набуло статусу міста з маґдебурзьким правом. Саме тут, між Галузівкою та Серафинцями, під натиском загону краківського каштеляна Миколи Каменецького восени 1509 року зазнали нищівної поразки опричники молдавського короля Богдана III. За переказами, потоком Ямгоровом аж до Дністра лилася кров, тому тутешні жителі назвали цю місцину «Червоною».

Якщо їхати польовою дорогою на Чернелицю чи битою трасою — на Семаківці, вашу увагу обов'язково привернуть два артефакти: обеліск російським кавалеристам, полеглим 1915 року в сутичці з австрійськими кулеметниками, та ротонда Пресвятої Богородиці, яку споруджено за меценатські кошти уже в роки незалежності України. Цікаво, що поля саме в цих напрямках мають назви:

«Бабчиха», «Кернички», а по сусідству з Поточищем — «Олексина». В цих урочищах мали найбільше землі котиківські та галузівські газди, члени товариства «Сільський господар», яке успішно функціонувало в дорадянський період, — Олексі і Дмитро Бабчуки, Олексі Тучак, син якого Микола, до речі, вивів на передові позиції й колективну господарку, нав'язану червоними «визволителями», що рідко вдавалося в інших покутських селах.

Отож із цими прізвищами та іменами й пов'язані назви урочищ «Бабчиха» та «Олексина». Про це пам'ятають здебільшого старожили Котиківки і, може, дехто із спадкоємців експропрійованої колишньої селянської еліти. «Кернички» ж славилися цілющою джерельною водою, яка користувалася «попитом» у селян під час спекотних просапних кампаній та жнив. З 2007 року на цих ланах газдують три фермери — брати Дмитро і Володимир Лазорки та однофамілець Юрій Лазорко, які орендують земельні частки (паї) їх власників — нащадків колишніх колгоспників і робітників радгоспу. На щастя, найбільша цінність котиківчан наразі в надійних руках.

Нинішні комп'ютеризовані підлітки точно не повірять авторові цих рядків, що, як мовиться, «річками» дитинства його були невеличкі водойми під назвами «Копанка», «Келенка», безіменний ставок обіч вулиці Франка, став біля колишнього спиртзаводу (на межі з Фільварковим кутом) і той же Ямгорів, який слугував власникам двох водяних млинів, розташованих по обидва боки Трьох мостів. Тоді, власне, потік Ямгорів мав два рукави: один з них межував з городенківськими монастирем та костелом, відзначався впорядкованістю і чистотою води, яка й приводила в рух млинарські лопасти; а в другий рукав — з боку Котиківки скидала свої нечистоти бойня, де забивали свійських тварин. У першому, екологічно безпечному, й купалися в спекотні дні котиківські дітлахи, і навіть карасиків ловили, нерідко просто руками.

«Копанка», що поряд з обійстям Вінтоників, і «Келенка», що на куті сільського цвинтаря, як повертати на Стрільче, були неглибокими, заводнювалися виключно з природних джерел та за рахунок опадів. Тут часто поряд з гусьми та качками хлюпалися й невибагливі дошкіллята. Тут вибілювали полотно наші матері. А взимку замерзлі водойми ставали катками для сільської дітвори.

Ставочків цих маленьких, на жаль, немає вже давно, але, коли повертаюся з міста до отчого дому, йду повз них і спогадами щемно поринаю в далеке дитинство. При цьому з прикрістю зазначаючи: комп'ютери, Інтернет все більше і більше віддаляють нашу дітвору від живої природи...

ЧОРНО-БІЛА ФОТОПАМ'ЯТЬ Михайла Павлюка, світникаря з покутської Долини

Насамперед зауважимо, що в 1989 році світ відзначав 150-ту річницю винаходу фотографії. Галичини, і, зокрема, Львова фотографія, як твердить львівський мистецтвознавець Андрій Дорош, сягнула наприкінці 80-х XIX ст. На початку 90-х років того ж століття вона починає успішно конкурувати з репродукційною гравюрою. У 1892 було видано перший альбом фотографій з Всеавстрійської промислової виставки у Львові та фотокалендар на 1895 рік. У цей час виникає перше польське фототовариство.

Ідея згуртування світлицівців з-поміж галицьких українців дозріла аж 1930 року. Укрфотоб'єднання об'єднало 29 аматорів та п'ятьох професіоналів. Серед його членів марно шукати прізвища фотографа-аматора з покутського села Долини. По-перше, на час масового проникнення фотографії у задоволення культурних потреб сільського населення він був ще надто молодим, а, по-друге, фах столяра і різьбяра, здобутий у державній школі деревного промислу Станіслава, спонукав частіше, якщо не постійно, тримати в руках струг і різець. До того ж ще й бути ратаєм, бо земля спрагла мозолистої праці. На заняття фотосправою залишалися ясні недільні чи святкові дні...

У жорнах часу перетерто багато того, до чого своїм умінням, а точніше сказати хистом, якщо не талантом з повеління самого Всевишнього, доклався Михайло Павлюк: музейного і мистецтвознавчого поцінування варті його столярні вироби (вікна, двері, мисники, столи, рамки на фотографії тощо), а тим більше речі церковного вжитку (царські врата, кивоти, підсвічники і т.д.) як і в оновленій після більшовицької руйнації долиньської парафіяльної церкві Покрови Пресвятої Богородиці, пам'ятки дерев'яної архітектури XIX ст., так і в храмах Ісакова, Живачева на Тлумаччині, а також Городенківщини та Тернопілля.

Бесідою з дочкою Михайла Павлюка Надією Михайлівною Сопяк з висоти дня суцього хочемо до творчих діянь, зокрема в царині документально-художньої фотографії, доповнити його життєпис, який розпочав відомий краєзнавець і фольклорист Михайло Буджак на сторінках тлумачької районної газети «Дністровська зірка» (тепер «Злагода») наприкінці минулого століття.

В. Л.

— У тих далеких часах, де щемливо і так ностальгійно озивається пам'ять дитинства, так багато всього, пов'язаного з першими відчуттями і сприйняттями світу крізь слова «мама», «тато»... Щодо Вашого батька, яким він був у життєво-побутових та святково-звичаєвих реаліях селянського буття?

Н. М.

— Я була татом донечкою, що й проявляється в тій кількості світлин, які збереглися і в домашніх, і в моєму альбомі. Навіть коли до тата приходили «до фотографії сторонські», то чомусь і мене ставили біля них. Ось і збереглося велике число знімків з людьми, яких я не знаю.

Одного разу схожість з татом зіграла для мене дуже важливу роль. Коли я навчалась у Коломийському педучилищі (1957-1959 роки), такого транспорту, як зараз, не було. Спочатку автобус (ПАЗ) їхав

до Незвиська, пізніше — до Підвербців. З дому, з Долини, туди добиралася пішки. Але трапилося так, що в Обертині наш транспортний засіб поламався, знайомих у мене не було, то ж і вирушила «на двох». До Герасимова були попутники. В Підвербцях почало сутеніти та ще й пішов дощ. І ось біля криниці, неподалік від чорторіїв (на шляху до Їсакова), до мене підійшла жінка і зразу вгадала, звідки я родом і чия (подібна на Павлюка з Долини). Забрала додому, обсушила, обігріла і ранком відправила в дорогу. Досі пам'ятаю її прізвище — Базовляк. (До речі, пізніше навчався в меблевому училищі її онук).

Тато був дуже добрим, вихованим, напевне, завдяки освіті (навчання в рідному селі, Тлумачі, Станіславові). Там він здобув не лише професії столяра та різьбяр, але й знання мов (крім рідної, ще й польської та німецької), правила культурної поведінки, опанував фотосправу. Пам'ятаю деякі моменти, які мене просто шокували, а батька вигідно виділяли серед односельців. Насамперед

це його манера одягатися, що чітко видно на знімках. Цікавим був випадок, коли я, прибираючи в кімнаті, фиркала ногами під голосну музику чарльстон. Була дуже здивована, коли тато зробив зауваження про неправильну постановку правої ноги. Пізніше було навіть смішно, що до мого чоловіка (свого зятя) він довго звертався на «Ви», як і до багатьох незнайомих людей, незважаючи на їх вік. Вражена була також тим, що коли ми приїхали в село після похорону чоловікової мами (свахи), батько насамперед висловив йому свої співчуття, що якимось у нас у селі не було прийнято.

Всю столярку (вікна, двері, столи, крісла тощо) тато зробив сам. Часто ці вироби чимось виділялися: чи подвійним дном шухляд, чи обрамленням, формою ручок тощо. При виготовленні меблів користувався німецькими, польськими та українськими альбомами з їх зразками. Залишилось також багато різьбярських виробів, зокрема футляр на годинник, рамки для фотографій, шкатулок, причому виконані вони в різних стилях. На згадку для двох невісток, а також племінниці виготовив шкатулки, які вони зберігають у себе.

Хочу звернутися до Ваших слів про відродження нашої сільської церкви. Насамперед варто підкреслити: райські ворота, на яких танцювали в чоботах войовничі атеїсти в 1983 році, були покриті гіпсом і позолочені. На останньому й хочу зосередити Вашу увагу. Свій «позолочений» палець, певно, пам'ятатиму до кінця життя. Я часто допомагала батькові, особливо любила розмальовувати шкатулки. Це — досить кропітке заняття. Дуже важкий процес — покриття виробу листочками сусального золота. Одного

разу я це добре зрозуміла, коли забігла в майстерню, де працював тато. Мою увагу привернула стопка блискучих прямокутників, і я, довго не роздумуючи, тицьнула в них пальцем із запитанням: «А це що таке?» Замість відповіді отримала доброго ляпасу та майже годинну лекцію, що перш ніж щось зробити, варто подумати. На превелике моє щастя, золотих листочків там було вже мало, але я їх зіпсувала.

Дуже багато виробів до церков — не тільки нашої, сільської, а й сусідніх сіл було виготовлено батьковими руками. Збереглися уривки від фотографій кивотів, зокрема..., пошматованих осколками куль. Як відомо, останнім виробом у його житті був кивот до відновленої церкви с. Долина. Оскільки батько був уже досить старенький, тому допомагав йому син Орест (мій середущий брат, на жаль, уже покійний). Після завершення навчання в школі деревного промислу тато вперше прислужувався до облаштування церкви в с. Живачів. Для молодого спеціаліста місцевий священник замовив у Відні комплект столярного інструменту, частина якого збереглась і донині, як і деревообробний верстак та токарний верстат по дереву. До речі, нинішні райські двері долинської церкви виготовлені нашим спільним знайомим Яськовим А. О.

Тато захоплювався також бджолярством і рибальством. Пригадую, коли брали мед, то я гордо носила рамки в обидва боки від вулика до стодоли і назад без всякого захисту, крутила медарку (сьогодні я боюсь самого гудіння бджоли). Любила ходити з вудочкою разом з татом на Дністер і радо стрибала у воду, коли попадалося щось людське. Був випадок, що зловилася дуже велика риба (здається, сом), яку я несла додому на плечі, а хвіст ляскав по дитячих литках.

Одним із перших у селі тато придбав велосипед, а пізніше — мотоцикл. Ці засоби пересування йому були необхідні, щоб добиратися на роботу (спочатку до села Одаї, а потім — в Олешу, де працював головним бухгалтером відповідних ССТ). На велосипедах разом зі своїми товаришами, в тому числі і швагром Юрієм Павлюком, чоловіком наймолодшої сестри Ольги, робили вилазки на природу. Один з моментів відпочинку при поїзді до Львова зафіксовано на знімку. Серед друзів батька можна назвати й сина інженера Володимира Гриніва — Олега.

Моїми хрещеними були вчителька нашої школи та її директор Савчин Петро Михайлович, який у 1943 році воював у I Українській дивізії. Я розшукала його вже в старшому віці, щоб запросити на 60-річчя Долинської школи, зовсім недалеко від нас, в Монастириськах сусідньої Тернопільської області. Порозумілися ми з ним лише завдяки наявним світлинам його дружини, сина з чле-

нами нашої сім'ї, а також його в оточенні учнів під школою. На жаль, тоді наша зустріч була першою й останньою. Як пам'ять, залишилось зроблене мною фото П. Савчина з художником Б. Бринським. Під впливом батька я також трохи займаюся цією справою, люблю фотографувати природу, будівлі, а ще — оформляти альбоми, стенди. Всі знімки про життя-буття училища протягом 15 років свого заступництва робила сама.

В. Л.

— Що з християнських морально-духовних цінностей було в основі родинних і загальнолюдських взаємин, за рахунок кого і чого визначався певний матеріальний статок сім'ї Павлюків і на скільки культ предків був у шанобі — не, як кажуть, про людське око чи для годиться, а в набожній святості молитви і сердечності споминів?

Н. М.

— Наша сім'я складалася з 5 осіб: тато, мама, я і два молодші брати. Один з них (на жаль, уже покійний) працював директором майстерень медтехніки в Івано-Франківську. Другий — закінчив наш фізмат і майже все своє свідоме життя пропрацював директором СШ №1 м. Красилова на Хмельниччині. Постійно з нами проживала бабуся — татова мама. Дідів я не пам'ятаю. Хоча з розповідей відомо, що мій дід Микола (по батьковій лінії) мав свій магазин (склеп), в якому реалізовував власні ковбасні вироби. Через це тата в селі називали Михайлом skleпаревим. Завдяки батьковому авторитету я була вже просто Надя Михайлова, хоч чоловіків з таким іменем у селі досить.

Старої будівлі не пам'ятаю. Пригадую лише яму (підвал), яка залишилася від старої хати, куди на зиму переносили вулики.

Новий будинок, який стоїть зараз, зведений перед війною за проектом інженера Гриніва, вигідно відрізняється від тодішніх хат. Два входи та ізольована кімната дали можливість здавати в оренду житло спочатку на медпункт, а пізніше на проживання сільської інтелігенції (вчителів та медпрацівників). Певно, цим і зумовлено влаштування мами санітаркою. На цій посаді вона пробула рівно 40 років. Квартиранти й визначили коло друзів моїх батьків.

Двоє — на державних роботах. Яке тут релігійне виховання? Не було ні спонукань, ні заборони. Правда, бабуся постійно молилася до маленького образка, що висів на стіні й не дуже виділявся серед фотографій у рамках (його просто не помічали «гості» або не хотіли бачити). Часто й ми вклякали поруч з нею перед маленьким, але дуже гарним образочком. І навіть коли церква була закрита, разом з іншими дітьми бігали під церкву на Великдень і бра-

ли активну участь у різних святочних діях, ховаючись від учителів, які за нами стежили. Пригадую свою роль «діда грушецького» у Маланці напередодні Василя (Старого Нового року). Всі релігійні свята ми відзначали родиною, пізніше навіть через відсутність транспорту добиралися пішки з Озерян (від траси) через Олешу додому на Святий Вечір, Великдень тощо. Дуже пам'ятаю бурхливі масові поливані понеділки. На цвинтар, до могил наших родичів ми ходили і ходимо, незалежно від влади та її вимог.

А ще цікавий спогад моєї двоюрідної сестри (також Надії) про те, що і в радянські часи, коли відзначення релігійних свят фактично було заборонено, на Михайла та й на інші свята в нас збиралася вся родина, хто на той час був на місці, в селі. Подарунків зазвичай не несли. Ми ж були зайняті навчанням та роботою поза домом. Ініціювала такі зустрічі моя мама. Треба ж було відчувати таку щирість, гостинність, тепло, щоб після важкої праці по господарству, незважаючи на погоду, а деколи й відстань (із Суходолу до нас — 2 км), тягнуло бажання до спілкування з родиною.

Мамина родина була більш набожною. На стінах у бабиній хаті висіло багато великих образів, і тут завжди було затишно та урочисто. Як правило, ми всією сім'єю ходили туди щонеділі після обіду або на свята. Там збиралась уся горішня родина, яку також батько зафіксував на світлинах. Бігали до маминої баби ми часто й посеред тижня. Мама постійно ходила до церкви, співала в хорі, оскільки мала чудове сопрано, її голос приємно вирізнявся. Навіть

серцевий напад в неї стався в неділю у церкві, а в середу, на Петра, мами не стало.

Оскільки наша хата стоїть у самому центрі села, біля клубу, недалеко від школи, церкви й медпункту, на подвір'ї також завжди булолюдно. Та й не лише від батькової родини, для яких це — родинне місце, а й від друзів, колег та знайомих. Чоловіки збиралися тут пограти в шахи, жінки — за них переживали. До речі, обоє мої родичі досить вправно володіли цією грою. А в неділю по обіді починалася своєрідна фотосесія (до знімкування приходили люди, переважно молодь нашого та навколишніх сіл).

В. Л.

— В експозиції історико-краєзнавчого музею с. Долини чільне місце відведено матеріалам і творчим роботам уродженця села Михайла Бринського, визначного українського скульптора. Його та-

лант засвідчують чимало скульптур, але найбільше визнання — друга премія у міжнародному конкурсі на кращий проєкт пам'ятника Тарасу Григоровичу Шевченку у місті Харкові 1931 року.

На цьому факті акцентуємо увагу тому, аби ще раз наголосити, що долиньська земля щедро ро-

дюча талантами з простолюду. Це ствердно можете засвідчити і Ви, Надіє Михайлівно, з огляду на родову сув'язь, бо по материній лінії Микола Павлюк (батько Вашого батька, Ваш дід) та згаданий митець стека і різця Михайло Бринський були рідними братами. Чим (усними переданнями, певними речами, світлинами) знютована родинна пам'ять про славного родича?

Н. М.

— Якщо взяти буклет про Михайла Бринського, то зразу помітна схожість мого тата на митця. Розумію, що це не може слугувати доказом родинних зв'язків.

Про їх подібність свідчить книжка «Спис мешканців села Долини при кінці XIX століття», завдяки ретельності о. І. Лятаровського. Згідно вказівок о. В. Комаринського», наш близький сусід В. П. Федорців (по сільському — Маришук), коли був секретарем сільської ради, переписав «для власного користування» цю метрикальну церковну книгу від руки в двох примірниках.

У ній під номером 30 — господарка Олексюків (Ілька та Анни, з дому — Гуляк), дочка яких Тетяна була заміжня за Павлюка Матвія-Тимка і мала з ним 2 дітей: Анну та Миколу (мій дід). Згодом Тетяна повдовіла і вийшла заміж удруге за Бринського Федора,

який походив з Потока і займався переважно кушнірством. У них народилося ще 5 дітей: 3 хлопці та 2 дівчини. Середущий — Михайло виявив неабиякі здібності до мистецтва різьби. Ще будучи малим хлопцем, допомагав родичам — пас овець, корів, а при цьому виліплював з глини чи вистругував з дерева різні фігурки.

Одна зі статуеток випадково потрапила до рук учителя Ю. Михайловського, який дав пораду батькам віддати здібного сина до школи в Тлумач. Так і почався нелегкий творчий шлях митця Михайла Бринського. Міську школу юнак не закінчив, але в цей час на його хист звертає увагу інженер Вольневич, власник цукрозаводу, і бере хлопця під свою опіку, відправляє його на навчання в художньо-промислову школу міста Закопане, що в Татрах. Під час навчання в різьбярській школі протягом 5 років розвиваються художні здібності Михайла. На останньому курсі з'являються його перші серйозні роботи, відкривається шлях у професійне мистецтво. Школу він закінчив з відзнакою, але, не маючи матеріальної змоги далі навчатися, в 1905 році повертається до рідних країв, до Станіслава, де працює на різних роботах. Під час гастролей трупи М. Садовського спочатку виконує декорації для вистав, а потім й себе пробує як артист (співає, танцює, виконує ролі).

Та працю над скульптурою Бринський не полишає. Подає заяву до Вищої художньо-промислової школи у Відні. При отриманні позитивної відповіді театр полишає та їде до столиці Австро-Угорської імперії. Після успішного завершення навчання у школі, де під впливом відомого професора А. Штрассера пройшло його становлення як скульптора, поступає в 1913 році до Віденської академії образотворчих мистецтв. На жаль, освіту йому перервали несприятливі військові події Першої світової (мобілізація у військо). Але за дозволом начальства митець все-таки працює художником-скульптором.

1918 року, після закінчення війни, повертається до рідного села Долини, а в березні 1919 виїжджає до Відня з метою завершен-

ня студій у академії. Мріє повернутися додому, але його план не здійснився: Галичину окупувала Польща. Тому, коли до Відня 1920 року прибув транспорт з австрійськими військовими полоненими, між якими було багато галичан, які поверталися з Італії в м. Ліберці, приєднався до них і опинився в Чехословаччині. Далі взявся за творчу роботу. Та в 1921 році табір інтерновано в Німецьке Яблонне.

Пізніше за проектом Михайла Бринського споруджено «Пам'ятник військовополоненим солдатам-українцям», які померли в таборі, фасад якого лише в 1922 році доповнився фігурою Кобзаря.

Після звільнення скульптор осів у Празі, де незабаром поступає до академії образотворчих мистецтв. Окрім навчальної програми, ним було виконано ряд фігуральних робіт. Із 1930 року розпочинається новий період у творчості митця: оголошено міжнародний конкурс на проект пам'ятника Т. Г. Шевченку в Харкові. Про результати конкурсу нашого земляка повідомив В. Касіян листом, де сказано: «Твоя робота отримала II премію. I-ої премії не дали...» В мене збереглися фрагменти знімків цього пам'ятника оригінальної спіралеподібної форми.

З нагоди 10-річчя з дня смерті Великого Каменяря було створено комітет для вшанування його пам'яті. І ще в 1928 році до М. Бринського звернулися з проханням узятися за виконання скульптурного надгробника на могилі І. Франка. Та робота над проектом пам'ятника Т. Шевченку затримала його розробку. У 1931 році повідомив про готовність ескізів, але перемогли тепер пропозиції художника С. Литвиненка.

В. Л.

— Серед багатьох експонатів згаданого Долинського музею увагу його відвідувачів, безперечно, привертає письмовий заповіт Михайла Бринського, яким він юридично засвідчує, що свої особисті речі та певні твори передає громаді рідної Долини. І, здається,

саме Ваш батько доклав неабияких старань, аби заповіт видатного стрія належав спільноті села і краю.

Н.М.

— Трохи так, ну а трохи й не так. Попередні спогади я взяла із записок акуратним рівним почерком свого тата. Він виступав при відкритті музею свого стрія, а також при встановленні меморіальної дошки Михайла Бринського на фасадній стіні школи. Безперечно, певний, я би навіть сказала, значний внесок мого тата в збереження пам'яті про митця є.

Та головну роль у цій справі відігравала батькова молодша сестра Ольга, яка вела зі стрійком листування, до речі, листи й донині зберігаються в її дочки Надії Басараб (Павлюк), що вчителює в с. Кінашеві Галицького району. Тому і їй М. Бринський заповів деякі власні речі домашнього вжитку (перину тощо). Ольга їздила, виробляла візу, добивалася (на його просьби) дозволу на переїзд стрія до рідного села. Це про неї декілька разів згадує у книзі «Гранітний акорд» івано-франківський письменник Григорій Кирилюк. Ця повість присвячена певному періоду з життя М. Бринського. Листувалася тета Ольга також і з художником Василем Касіаном, який давав високу оцінку «простій сільській жінці».

Будучи в розквіті сил, в 50-і роки митець тяжко захворів і лише влітку 1948 року зміг повернутися в майстерню. Але здоров'я вже було не те. Візу чи довідку про можливість переїзду та дозвіл йому було вислано 1956 року, та в січні 1957 перестало битися серце відомого скульптора, нашого родича та земляка Михайла Федоровича Бринського.

Батько пригадував, що стрій останній раз побував у рідному селі у 1918 році в одязі військового австрійської армії. Розказував також про одну фігурку, виліплену М. Бринським із глини, під назвою «Ангел» — дівчинка з крилами, яку зберігали в нашій сім'ї як реліквію, але вона пропала під час насильної евакуації села у казарми Гмінди в Австрію.

А тепер деякі нюанси. В одній із публікацій газети «Галичина» було здійснено порівняння двох рідних братів: «комуніста» скульптора Михайла та сотника УГА Василя. Хочу зауважити, що останній — Бринський В. М. не був рідним братом митця. Родину рідного брата Бринського В. Ф. я пам'ятаю добре: це стрийна Варвара та троє дітей (Богдан, Михайло і Ганна). Вони жили в межу з нами. Самого стрія Василя я не знала. Ми з вже покійною Ганною обговорювали, звідки могла піти така «інтригуюча» інформація. На жаль, не збереглась і газета. Шкода також, що не маю на руках листів, які Бринський М. Ф. писав у Польщу до найстаршої татової сестри Тетяни, адже кожен з них починався традиційним християнським привітанням «Слава Ісусу Христу».

У Бринського Сави було два сини: Федір (1851 р. н.) — батько скульптора і Михайло (1857 р. н.) — батько героя УПА Василя, а також прадід художника Богдана Бринського. Отже, дід Богдана Павло був першим (двоюридним) братом скульптора.

В. Л.

— У 2003 році івано-франківське видавництво «Нова зоря» видало книгу «Долина над Дністром» — ілюстровану історію села, автором якої є академік, доктор історичних наук Володимир Грабовецький. У розділі про відомих людей з Долини є оповідь і про Михайла Миколайовича Павлюка, де, крім іншого, зазначено, що він «був особою неординарною». Як на свій час, оця неординарність, а точніше сказати, вроджена допитливість і цікавість вивищували його серед інших, бо хоч з 1947 року і аж до виходу на пенсію працював старшим бухгалтером сільських споживчих товариств, зате не мав собі рівних у деревообробці, конструюванні, фотосправі...

...а ще тривалий час був сільським літописцем — ретельно та

докладно укладав рукопис Метричальної книги с. Долини. Як нам відомо, вона тепер зберігається у Вашій родині. То, будь ласка, розкажіть докладніше про згадану рукописну пам'ятку, до збереження і творення якої

по-громадянськи гідно прислужився Ваш батько. Тим паче, що в часи совіцької влади такі чи подібні діяння аж ніяк не заохочувались, а навпаки, навіть заборонялися і навіть можна було зазнати якоїсь карі...

Зрозуміло, що Метрикальна книга є надзвичайно цінним документом, у якому, родова тяглість поколінь і водночас через прізвища багатьох особистостей можна в новому часі збагнути їхню роль

у певних суспільно-політичних, духовно-культурних обставинах, у яких простежується порив до волі й правди. В контексті таких міркувань це тим більше доказово, хоча б ще через одне посилання на історію села Долини з-під пера Володимира Грабовецького,

в якій фактологічний виклад архівно-документального матеріалу, опертий на світлини саме Михайла Павлюка як хронікально-документальні (події), так і сімейно-побутові. Серед прозірок з розділу історії про Долину нашу увагу привернули дві з них, на яких знятий Василь Бринський — уродженець села. Перша датована 30-ми роками ХХ ст. — урочистий похід членів руханкового товариства «Луг» у супроводі колишнього сотника УГА (1914-1920), а на другій — він же серед групи односельчан, але в однострої партизанського полковника УПА (1942 р.).

За батьковими світлинами так зримо-доказово простежується життя-буття долинян між війнами (1919-1939) та під час німецької окупації, етапи радянської влади, що колективізувала багато кого і що, але аж ніяк сільського митця-різьбярю і фотографа, який і далі крізь об'єктив фотоапарата як увіковічнював щось, то заради громади, поваги до українських справ, а не на догоду облудливій комуністичній ідеології.

Н. М.

— Знаєте, існує таке прислів'я, що «хто платить, той замовляє музику». Так само й тут. Оповідь про мого батька появилася я би сказала спонтанно, її ніхто не планував. Але так вийшло, що мені було доручено забрати Метрикальну книгу від В. Грабовецького

кого і підвезти йому ще декілька документів, у тому числі листи В.Бринського до тети Тетяни, які в нього залишилися й до цього часу. Тоді в автора книги виникла ідея вміщення матеріалу про тата. Лише завдяки Михайлу Буджаку з тлумачької районної газети «Дністровська зірка» (тепер «Злагода») та із його згоди я підготувала цю замітку до книги «Долина над Дністром».

Що стосується Метрикальної книги, то тут практично майже все не так. Не знаю, наскільки приклався до неї батько, але в нашому домі вона не зберігалась. З цим надзвичайно цінним документом познайомилася порівняно недавно. Мала в руках і церковну книгу, й обидва рукописи Марищука, але татового почерку тут не було. Консультації з ним зі сторони автора могли бути, тим паче, Василь Федорців був нашим близьким сусідом. Мене це зацікавило і змусило провести невеличке розслідування. Хочу уточнити, що обидва екземпляри «Спису мешканців села Долини» написав В. Федорців-Марищук і зберігав та доповнював до кінця життя. Один примірник опісля потрапив до рук Михайла Бринського (батька художника Богдана), далі — до сусіда Василя Павлюка, потім — до його сина і тепер зберігається в його сім'ї. Записи веде невістка Леся Романівна. Другий, напевно, був переданий Михайлу Яковичу Павлюку (двоюрідному брату моєї бабці по материній лінії), який міг робити певні уточнення, про що йде мова у книзі В. Грабовецького. Вуйко Михайло, ймовірно, передав сільську метрику до рук Василя Євстахійовича Бринського, а той — до музею, де вона зберігається разом з церковним рукописом. Про-

сто вийшла гра з прізвиськом, дуже поширеним у селі (побираються Павлюки з Павлюками).

Батько мирно співіснував із владою: він її не боявся і їй не прислужував. Просто чесно виконував свою роботу. До людей ставився з повагою, боявся зневажити або образити когось, старався допомогти. Ще приклад злого жарту збігу імен. Одного разу батька заарештували замість його повного тезки (Павлюка Михайла Миколайовича, 1910 р. н.), який зареєстрований у Метрикальній книзі під № 103 і проживав на Горінці (10 хвилин ходу від нас). І поки батько себе оправдовував, тобто доводив, що то не він, тезко встиг зникнути. Хоча тато трохи пережив за те, що могли розкрити його дії, але героєм себе не вважав.

Що ж до знімків, то, напевно, хотів залишити пам'ять і по собі, і по тій людині чи події, яку фотографував. Старався підкреслити важливість того, що мало потрапити в об'єктив. Є багато кумедних світлин, веселих і сумних, групових і одиноких. Складніша була справа збереження світлин. У цьому знову проявляється неординарність татової особи: він мав столики з подвійним дном, тому знайти фото у шухляді під набором інструментів ніхто не здогадувався.

Як я вже говорила, тато проводив багато вільного часу чи працю в майстерні зі швагром Юрієм. Я дуже любила знімок, на якому маю на своїй го-

лові слухавки від детекторного радіоприймача, який сконструювали обидва Павлюки. Вже тепер, навчаючи дітей фізики, я мала змогу похвалитися та ще й показати на світлинці, в якому віці я вже слухала радіо. Або той знімок, де, як кошенятко, стулилась я в колінах мами на каяку, знову ж таки зробленим батьком. А кругле крісло, на якому малою стою гордо у стрепіхатому віночку, тримаючись мами за руку.

На жаль, з набору залишилося тільки одне таке крісло. І нині я задоволено експлуатую його, сидячи за комп'ютером. Воно ніби випромінює своєрідне тепло навколо тіла. Між іншим, з речами, які випромінюють тепло рук своїх творців, я зустрічаюся не вперше. Оскільки Ви маєте також певне відношення до меблевого училища, то напевне пригадаю знайомі прізвиська. Для чого? Ви знаєте, що батько в 1925-28 роках навчався у Державній школі деревного про-

мислу в Станіславі. Тут після нього (з 1931 року) навчався перший директор училища № 3 Володимир Онуфрійович Дем'янів, а після — Палюга (на жаль, імені не пам'ятаю) з нижнівського керунку, що

працював у нас на посаді майстра виробничого навчання. Першого я вважаю своїм наставником, він учив поведінки з людьми, коли ти «при посаді». Подарував на пам'ять одну річ, зроблену власними руками, — маленьку пудреницю. І ось, коли беру її до рук, відчуваю лагідне тепло. Надзвичайне відчуття!

В. Л.

— Як на мірки фахові, то Михайло Павлюк мав своєрідне природне чуття об'єкту фотографування і вмів композиційно чітко вловити кадр, зосередивши увагу на головному. Це особливо примітно на світлинах, на яких зняті масові дійства (змагання спортсменів, вправи луговиків, перегони лижників, човнярів, ігрове суперництво волейболістів, футболістів), гуртова праця — толоки (жнивні, сінокісні, сапальні, мастильно-будівельні). З огляду на особливо кількісний спадок фотографій, де зафіксовано сценічну творчість долинських аматорів, допускаємо думку, що і сам фотомайстер був не байдужим до сценічної самодіяльності. А наявність у його майстерні на стіні музичних інструментів (є така світлина), очевидно, засвідчує це, якщо не більше...

Н. М.

— Так, батько не тільки фотографував, але й сам займався режисурою, брав активну участь у постановках, грав ролі в п'єсах. Це дуже любила мама. Часто вона й залучала тата до художньої самодіяльності, а він обов'язково брав із собою фотоапарат. А батьків спів я чула рідко. Що стосується музики, то він грав на власноруч виготовлених мандоліні та гітарі (деякі чорнові заготовки ще і сьогодні можна знайти на стриху). Дуже любив татову гітару Микола Якович Павлюк — нині відомий самодіяльний композитор, який був нашим частим гостем. Це він дав мені перші ази музичної освіти,

вчив співати. Як не сумно, але жодного татового інструменту дотепер не залишилося. За нашими припущеннями, гітару з нижнього коридору «позичив» сусід, товариш мого брата, а мандоліну заникала я, коли їздила до Коломиї чи Тисмениці. Грала на ній в оркестрі народних інструментів ще й під час навчання в педінституті. З аналогічним оркестром їздила в 1977 році на гастролі в Угорщину, де ми представляли профтехосвіту Союзу. Але вже грала на домбрі (прима I, пікало). Взагалі з нашої сім'ї, крім мене, ще троє мають прямий стосунок до музичних інструментів (син — скрипка, сопілка, дочка — бандура, внучка — скрипка).

В. Л.

— Якщо брати до уваги фотографічний доробок Вашого батька, який нині є родинним надбанням, (скільки його світлин, а може, стократ більше поміж людьми і не тільки Долини, але й сусідніх сіл), то можна ствердно сказати, що у фотосправі він був не любителем-заробітчанином, а зрілим професійним майстром. Хоч і самоуком. І рівня таким відомим світлинкарям Галичини, як Ярослав Коваль із Рожнятівщини та Юліан Дорош зі Львівщини, Михайло, як і вони, тяжів до етнографізму, зокрема до народних свят і обрядів, пов'язаних із річним календарним циклом. Чимала серія світлин про Йорданське водосвяття на Дністрі, освячення пасок та Великодні ігри біля церкви, а також гуртові толоки на жнивних ланах, оббирання кукурудзи тощо. Не менш колоритні світлини, на яких вирують народні весілля чи сумують похорони небіжчиків. На цих

прозірках певні дії у невіддільній віковій тягlostі, властиві саме покусському краю. А заодно перед зором сучасника на безликому тлі сірого європейського одіання у всій своїй фасонно-декорованій красі — як на чоловіках, так і на жінках — промовляє місцевий стрій. І вся ота багатомовність — і в чорно-білому самовияві з руки і по-своєму, безперечно, талановитих ткачів, вишивальниць, кравців, шевців і багатьох інших майстрів із простолюду, яких не бракувало в Долині над Дністром.

Тому, Надіє Михайлівно, покладаючись на свою пам'ять, скажіть, що батька, визнаного фотомайстра, кликало, вело, спонукало бути не там, де наливали чи пили, марнували час за картами або в пустопорожніх посиденьках, а там, де вирувала стихія народного буття в усій своїй правді і кривді.

Н. М.

— Так, батько любив людей, любив бути межи ними, але й був людиною, як тепер кажуть, без поганих звичок. Удома чи в гостях задля поваги до тих, хто його або кого він пригощав, міг випити, але завжди в міру. До речі, тато робив чудове порічкове вино, про яке й дотепер згадують не лише в нашому селі, а в околиці і навіть у училищі. Після нього за тою самою технологією ніхто вже не може зробити такої смакоти. Напевно, як він твердив, до кожної справи треба вкладати душу. Ще цікавий факт — тато не продав вина, пригощати пригощав, міг дати додому, але безкоштовно.

Вкладав душу тато і при фотографуванні. Він мусив розмістити людину, повернути їй голову так, щоб на світліні вона сама собі

сподобалася. Якщо мова йшла про груповий знімок, то декілька разів пересаджував, міняв місцями тих, кого фотографував, щоб «насамперед усіх було видно, ніхто нікого не закривав, щоб по вигляду можна було дати характеристику людині та щоб кожний був задоволений». Багаторазове повторення не викликало в нього злості, він завжди із задоволеним виразом обличчя, усмішкою йшов ений раз переставляти тих, кого знімав. Прикладом можуть бути світлини зі сторінок 152, 162, 163 та інші з книги про Долину. Звертав увагу також і на оформлення знімків: зубчики на периметру, еліптична чи кругла форма, малі або більші.

Татові фотоапарати, тринога, накидка, різак, велика кількість хімікатів, пачки фотопаперу, дуже багато скляних кліше-негативів та фотозбільшувач зберігаються... Навіщо?..

В. Л.

— Як невтримний плін Дністра, так і роки. Тільки на сотнях світлин Михайла Павлюка в історичному відтинку ХХ століття вирує великий дух людських діянь і самоутвердження наперекір усьому, заради вільної і щасливої будуччини. І в отій давній Долині, що так гідно і славно берегла, відстоювала своє кровне, рідне і плекала тих, які стали світочами не лишень села, краю, але й України в науці, культурі, малярстві, так зримо й велично на стелі людської пам'яті викарбовано ймення сільського бухгалтера за хлібним фахом, неоціненного деревообробника — столяра і різьбяра, унікального золотаря та фотомайстра Михайла Миколайовича Павлюка. Чи знайдеться приміщення під фотогалерею його світлин у Тлумачі, або в Івано-Франківську чи хоча б у Долині? Коли і яким коштом буде видано друком як не історико-етнографічний альбом чи бодай буклет або набір листівок. Зрештою, і на десяток-другий річних настінних календарів, видання яких започатковано в Тлумаччині, більш ніж достатньо фотографічного матеріалу. Ці міркування я свідомо не адресую ні владним, ні громадським інститутам, знаючи їхню інертність та байдужість до минувшини...

Тільки принагідно своїм мовчанням і скрушним киванням голови ще й ще раз вдивляюсь у дбайливо зібрані та пошановані батькові фотографії у фотоальбомах і пакетах, нічого не запитую Надію Михайлівну Сопяк, уже літню і недомагаючу, яку щотижня у вихідні чи святкові дні з мурів обласного центру, якась сила спонукає їхати в рідну Долину до мало примітної батьківської оселі, де так легко і любо, як на батьківській світлині, де з-під колошпато-го капелюшка подивовано тішитися білим світом і тримає за мотузочок дерев'яний візочок.

Наталія РАДИШ

ГОЛКА ІЗ ЗОЛОТИМ ВУШКОМ

Давним-давно в одному селі жила велика багата родина. Коли батько з матір'ю постарілись, покликали до себе своїх дорослих дітей.

— Ми вже старі і не можемо працювати, — мовила мати.

— Пора вам одружуватись, господарювати і нас доглядати, — додав батько. — Тому давайте по-справедливості розділимо все наше майно. Ми думаємо, що ти, Марку, як найстарший, залишишся жити в цій хаті, будеш нас доглядати на старість. Крім хати, залишаємо тобі сад, город, сінокіс і пару коней.

— А донькам нашим, Варварі, Парасці та Марійці ми лишаємо поле за селом — ви його поділите порівну, двох корів, двох телят. Варвара з Параскою візьмуть по корові, а Марійка хай бере теличок, з них, поки вона підросте, також добрі корови будуть. Також лишаємо вам, донечки, шістдесят золотих — усім порівну та три скрині у коморі. У новій скрині — новий одяг, чоботи, наміста; у старішій — полотно багато і тонкого на святковий одяг, і товстого — на буденні сорочки. У найстарішій найбільшій скрині — повсякденний одяг. Все добро — поділіть порівну, а хто яку скриню візьме — самі вирішуйте. Та це потім. Зараз принесіть мені цілющої води із джерела, що на узліссі в кінці нашої сіножаті.

Варвара з Параскою вирядили по воду найменшу Марійку, а самі взяли ключі від скринь і пішли, поки найменшої сестри не було, ділити батьківське добро. Спочатку дівчата сперечались, а потім спорожнили скрині і склали все туди по-іншому. Коли повернулась Маріка і мама випила прохолодної води, старша сестра Варвара сказала батькам:

— Тату і мамо. Ми з Параскою лишаємо Марійці нову скриню із одягом і всі гроші. Вона, коли підросте і прийде їй час одружуватись, купить собі і корову і поле. Поки що їй не треба, бо ще якийсь час житиме з вами. А ми заберем собі поле і корів з телятами, бо вже маємо женихів і незабаром вони придуть свататись.

Батьки вирішили, що дочки добре розсудили і погодились, лише здивувались, коли Варвара сказала, що віддасть ключа від сестриної скрині аж після свого весілля.

Незабаром відгуляли весілля. Марко привів у дім дружину Марту, а Варвара з Параскою покинули батьківський дім, повантажив-

ши на вози своє добро. Вже за ворітьми віддали молодшій сестрі ключ від її скрині. Наступного дня дівчина пішла оглядати своє добро і мало не зомліла. Скриня була майже порожня. Лише на дні скрині — старі чоботи, три полатані сорочки, маленький сувій грубого полотна і, як на сміх, усього два золотих.

Та ще й до всього сусідський хлопець Василь, котрий часто заходив до них і обіцяв через рік-два одружитись з Марійкою, довідавшись, що дівчина тепер зовсім небагата, знайшов собі заможнішу наречену. Наймолодша сестра так зажурилась, що навіть на вулицю до дівчат не ходила...

Настав Чистий четвер. Марійка з невісткою Мартою якраз виймали із печі паски, як до хати ввійшла жебрачка з маленьким хлопчиком. Попросила води напиться і шматок хліба. Марта подала жінці кухлик з водою, а Марійка — цілу паску. Потім подивилась на драний одяг жінки і вийняла із скрині для неї свою сорочку, хоч латану та кращу. Жінка подякувала і простягла дівчині голку із золотим вушком.

— Це тобі за твою доброту. Вишивай рушники і завжди будеш мати хліб і до хліба.

Після Великодніх свят Марійка почала вишивати подарованою голкою на грубому полотні простими нитками. Виходило непогано. Тоді дівчина купила на останніх два злоті білого полотна і шовкових ниток. Вишила один рушник — вийшло гарно. Якраз докінчувала другий, вже хотіла класти до скрині. А тут мати спіткнулась і, падаючи, вдарилась до стола так, що аж кров закапала. Дочка, не вагаючись, притулила вишитий рушник мамі до рани. Потім вклала хвору на постіль, а сама побігла до криниці, відіпрала пляму на рушнику і повісила його сушити.

В той час по вулиці їхав дорогий повіз, запряжений білими кінсьми. З нього вийшла гарно вбрана молода пані з хлопчиком, попросила продати рушник, що сушився. Марійка погодилась. Жінка взяла рушник і, не рахуючи, насипала дівчині повну пригорщу золотих.

— На ці всі гроші купи найкращого полотна та найдорожчих ниток і вишивай рушники. Через пів року у місті буде великий ярмарок, то повезеш продавати, — сказала пані і поїхала.

Марійка побігла похвалитись батькам заробленим. Мама вже ходила по хаті усміхнена і бадьора, крові майже не було видно.

З того часу дівчина почала вишивати найкращі в окрузі рушники. Від покупців не було відбою. Казали, що Марійчині рушники не тільки дуже гарні, а ще й цілющі. Варто лише притулити до рани — як вона одразу гоїться.

Якось на ярмарку Марійка познайомилась із малярем, що продавав ікони. Незабаром вони одружились, збудували великий дім, жили там заможно і щасливо. А всім жебракам, що заходили до них, завжди давали їжу і одяг.

ПОДАРУНОК ДЛЯ СНІГОВИКА

Сніг випав на Андрія. Сніжинки здивовано переглядалися, не тямлячи себе від страху і подиву. Чому вони падають з неба? Лише одна мудра снігова зірочка промовила:

— Сестрички, ми не падаємо, а летимо!

Сніжинки з нею погодилися і покійно лягли на землю. Вони зрозуміли місію, яку на них поклали небо і земля: зробити чорну землю білосніжною і привабливо чаруючою. Так воно й вийшло.

Сніг був м'який-м'який і якийсь аж теплий. Хлопчик саме вийшов у двір і довго стояв, зачарований сніжинками, що наче парашутисти нечутно опускалися з неба.

Хлопчик ловив зірочки-сніжинки на руки, дивувався їхній довершеності і шкодував, що вони від тепла його рук танули. Тоді натягнув на руки рукавиці. Це було краще і для сніжинок, і для нього. Небесні красуні жили довше, і це тішило хлопчика.

З хати вийшов тато, який у дитинстві теж милувався сніжинками. Він і зараз був не проти поспостерігати за цими холодними зірочками.

— А знаєш що, Андрійку? Давай зліпимо з тобою Сніговика.

— Це як?

— Дуже просто. Дивись, — і тато заходився котити по снігу кулю. — Бачиш як? А ти коти іншу, з неї буде голова.

Андрійкові така робота сподобалася і в нього невдовзі появилася досить гарна куля.

За якийсь час тато з сином виліпили гарненького Сніговика. Андрій одразу захотів з ним сфотографуватися. З цим не було клопоту, бо тато виніс з хати фотоапарат і зробив кілька знімків.

Находив чарівний вечір напередодні святого Миколая.

Андрійко знав про чудеса Миколаївської ночі. Ті чудеса-дарунки святого чарівним чином опинялися вранці під подушкою. І скільки Андрійко не намагався подовше не заснути, щоб дочекатися чудотворця Миколая, сон завжди перемагав його. Але подарунки були.

— Тату, а Сніговикові буде подарунок від святого Миколая?

— Ну, не знаю, йому належить бути чемним.

— Але ж він стоїть на одному місці і не може бешкетувати, робити щось погане, правда?

— А ще треба, щоб він вірив у чудеса від святого Миколая.

— Він же виліплений із небесного снігу, чому б не вірив?

— Твоя правда. А ти сам знаєш що зроби? Помолися, щоб святий Миколай до нього завітав з подарунком.

— Добре.

Андрійко нещодавно вивчив молитву «Отче наш» і тому молитися міг уже сам. Він вкляк на коліна і тут же попросив у молитві подарунка для свого нового друга Сніговика.

...Вранці в Андрійка була вагома причина для радості: святий Миколай щедро обдарував малого. Але... Так-так, Андрійко не забув про свого снігового друга. Хутко одягнувся і вискочив на подвір'я.

Сніговик так само, як і вчора, стояв на визначеному йому місці. Все було так, як... Ні, не так...

О, так, на шиї в Сніговика був зав'язаний шалик. Весь синій, а китички в нього, наче кульбабки, жовті.

— Тату, тату! — з вигуком радості Андрійко побіг до хати. — А скажи, святий Миколай для всіх один чи для сніговиків він теж зі снігу?

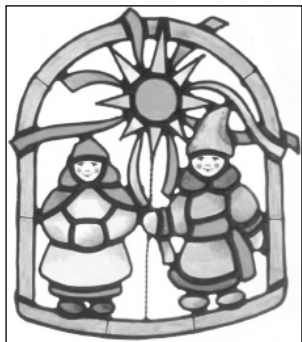
— А це я вже не знаю. Вирішуй сам.

Андрійко замислився над самим вигаданою загадкою.

КОЛЯДНИК

Жив-був на світі хлопчик Івась. Саме в цей час, коли ця казка мовиться, він жив у селі з мамою і меншою сестричкою. А тато був на війні, бо тоді на світі війна була.

Прийшов на землю Святвечір, а з ним щедра вечерея. Івась дуже любив цей чудовий вечір, бо можна було поколядувати. І вечерею любив через солодку кутю, яка йому таки була дуже до смаку.

Так і цього разу Івась повечеряв і побіг колядувати. Він хотів багато наколядувати грошей. Була в нього цікава мрія — мав велике бажання за гроші, які наколядує, купити татові теплі чоботи, щоб він не мерз у ноги на війні.

Вечір насправду був святковий і чарівний. З неба падали тихо, кружляючи в танці, сніжинки. Холоду не відчувалося і хотілося колядувати. То тут, то там селом зринали колядки: діти бігали від хати до хати і славили Різдво Христа. Івась також бігав від хати до хати, але час від часу зупинявся, стояв і слухав прекрасну музику Різдвяної ночі. На душі було затишно і святково. Радів ще й тому, що наколядував уже чимало, а, значить, його мрія про чоботи для тата збудеться. І хоч уже добряче втомився, вирішив ще трохи поколядувати.

Тим часом сніг перестав падати, чиясь могутня руку порозсувала покривало хмар, із-за них визирнуло неповне коло місяця. Від його світла іскринками заграли сніги і надворі стало гарно-прегарно. Але прийшов час йти додому, бо вже нівроку і пізненько було.

Вулиця була тиха і пустельна, але Івась не відчував жодного страху. Та враз не знати звідки в кількох кроках від хлопчика з'явився якийсь чоловік. Виявилося, що це був звичайний жебрак, який старцює там, де є люди.

Хлопчику, змилуйся наді мною. Я смертельно хворий і мені конче потрібні гроші на ліки. Віддай мені свої вколядовані гроші і цим ти врятуєш мені життя.

— Але я... я наколядував ці гроші для однієї доброї справи, а як ...?

— Дитинко, коли ти врятуєш мені життя, то зробиш дуже добру справу.

І хоч Івасик був добрим хлопцем, йому стало шкода, що не зможе купити татові тепле взуття. Але й жаль було цього нещасного чоловіка, бо йшлося про його життя. «Та нічого, я піду посівати, щедрувати і гроші в мене будуть».

— Натє, нехай вам Бог допоможе. — Івась простягнув гроші старцеві.

— Дуже тобі дякую. Знай, що за твою щедрість ти будеш винагороджений.

Старець уклонився і пошкандибав далі. Коли Івась у другу мить озирнувся, то нікого на дорозі не було. Чудно якось, неначе той чоловік випарувався.

Нарешті Івась добрався додому і тут на порозі побачив якийсь пакунок. Що це? Боявся чіпати, Але, зрештою, взяв його і заніс до хати. Мама вже спала, а тому Івась сам узяв ножа і відкрив той пакунок. Здивуванню його не було меж — у коробці лежали ... чоботи. Великі і теплі. Про такі він і мріяв для тата. Дива та й годі! Звідки вони взялися? Ніхто не міг відповісти йому на запитання.

Вранці він запитав маму про чоботи, але вона була здивована не менше за сина.

— Я їх тут не ставила. Чесно. Віриш?

А що, Івасик мав не вірити мамі?

— Я всі гроші віддав якомусь жебракові, бо він міг умерти без ліків.

— Ти правильно вчинив, синку. Молодець.

— Собі залишив дві гривні, ось...

Івась відкрив гаманець і очі в нього полізли на лоба. Там була новісінька п'ятсотгривнева купюра.

Отакі дива трапилися на свято Різдва з Івасем.

Ганна КУБІЙОВИЧ

БЛАГОСЛОВИ, МАТИ... Вільховецьке весілля на Городенківщині

*Кожна нація, кожен народ, навіть
кожна соціальна група має свої
звичай, що виробилися протягом
багатьох століть і освячені віками*

Олекса Воропай.

Звичай і обряди — це втілені в рухи і дію світоглядні засади та взаємини між людьми. Ці взаємини впливають на їх духовну культуру та творчість. Звичай — це ті неписані закони по яких розпізнається народ, якими він керується в своїх найменших щоденних, побутових і всенародних справах. Звичай, а також мова — це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в одну спільноту, в один народ.

Найурочистішим обрядодійством у житті українського народу є весілля. Своім корінням воно сягає сивої давнини. З глибини віків і до сьогодні — видозмінюється, доповнюється відповідно до часу, місцевих умов, але святість роду, родини, родинної честі і надалі залишається основою. Цінується висока мораль і духовність юнака — князь, лицар, місяць ясний. В образі дівчини — мудрість, цнота і ніжність, краса навколишньої природи. Дівчина, як зірка рання, як калина красна, струнка, гнучка, як тополя.

У весільному обряді оспівується взаємність кохання та злагода в подружньому житті. Весілля — велика народна вистава, насичена гумором, піснями, приказками, прикметами, народними танцями і жартами. В ній бере участь кожен присутній гість, у тому числі й глядачі.

За два тижні до весілля приходила в дім кухарка. Вона не тільки варила і випікала, але й мусіла достеменно знати весь весільний обряд, і стежити за тим, щоб він був гідно виконаний. Бо найменша довільна зміна порядку обрядових дій веде до змін і порушення усталених норм життя в майбутньому. Мати нареченої чи

нареченого йшла в село кликати «до колачів». Тобто місити й випікати колачі повинні жінки зі свого роду, в яких склалася добра доля і добре ведеться господарство. Старші бабусі ревно стежили за тим, як сходилв коровай, як випікається і хто його місив. За цим складають прогнози на майбутнє життя. А всю іншу роботу допомагає виконувати кухарці вся близька родина.

Випікання колачів починалося в четвер. Кухарка бралася сіяти муку і приказувала:

*«Благослови, Боже і Божая Мати,
В цій господі колачі зачинати».*

Колач — від слова коло. Це хліб, що випікається з питльованої муки, суканий вдвоє, прикрашений різними виробами-знаками, притаманними цьому святу. Колач нагадує, що в кожній людині тісно переплетені два світи — видимий і невидимий, бо хліб є тілесний і духовний.

На весіллі жінки закликають новий хліб:

*Заспівайте, молодиці, дівкам не годиться,
Бо, як дівки заспівують — жито не вродиться.
А, як дівки заспівують, мають тонкий голос,
А, як жито уродиться — буде тонкий колос.*

Крім колачів до столу, випікали великий колач для короваю. Його прикрашали калиною, листочками, колосками і теремками, виготовленими з тіста. Окремо випікали «пташки» і прикріплювали навколо колача. Коровай зверху прикрашали сімома гілками, вшитими листочками і квіточками, що нагадують яблуневий цвіт. Два колачі мали бути з діркою в центрі. Коли молодий приходив до молодої по хустку — молода зустрічала його дивлячись через колач. Щоб завжди в домі достаток був. А також дружки рвали барвінок для вінків лише через колач, бо це символічне коло очищало барвінок від всього злого. Цей колач перевивали червоною ниткою. Нитка оберігала майбутніх дітей від «зуроків». Ще вибирали гарний колач під деревце. Тут він виступає як символ зерна. «Зерно в обрядовій дії — це та інформаційна точка, в якій закодовано дерево первісного буття. Відомо, що дерево первісного буття йде від активного чоловічого начала. Це закон буття. Для землі первісним є світло сонця. Сонце засіває, а земля приймає і родить» — пише

у своїй книзі «Дерево роду» Микола Ткач. Тому і за звичаєм на Новий рік, на Василя рано-пораненьку ходять хлопці-посівальники. Від цього і прикмета: коли на початок роботи прийде особа чоловічої статі — на добре.

На посівання і на весільний обряд зерно ретельно очищали, щоб не трапилась облушена (на бідність) або пощерблена (не дай Боже, на каліцтво в роду). Колись молодих обсівали винятково зерном. А сьогодні ми часто бачимо, як впереміж з зерном летять гроші і цукерки. А це вже інша символіка. Гроші символізують спустошення, духовну безликість. Гроші клали в домовину і вкидали в яму, аби прискорити процес руйнації, бо предки наші вірили, що душа людини перевтілиться лише тоді, коли від тіла залишиться прах. Цукерки — символізують забави, надмірні солодощі та пустощі, розпусту. То ж чи варто молодим програмувати таку долю?! Зовсім інша справа, коли молода ходить просити на весілля, вона роздає дітям цукерки. А також розкидає цукерки при зустрічі з людьми, коли йде до шлюбу, це вона прощається з забавами.

Завжди, коли йдуть до шлюбу, мати посіває зерном молодих. Так вона передає свою справу дочці, тобто зерно на продовження роду. Велика пошана до хліба на весіллі. Цей священний символ українського народу проходить через усі обряди і традиції, особливо весілля. Зародження нової сім'ї має бути в достатку. В природі землі, посіяне чоловіком зерно, приймає жінка. І скільки тих зернин проросте, тепер залежить лише від неї. Тому традиційно жінка підносить хліб. Хліб символізує здоров'я, працьовитість, снагу, земну щедрість і родючість. Хлібом зустрічають гостей, хлібом благословляють молодих, вперше до нової хати заходять з хлібом.

СВАТАННЯ

Весілля починається з сватання. У родині молодого обирали близького родича або двох шанованих чоловіків, які вміли гарно розмовляти, тобто римувати слова, давали їм хліб і засиляли цих сватів до молодої. Вони заходили в хату, розмовляли деякий час, а по хвилинній паузі відбувалося власне сватання. Приблизно так:

Перший сват: Ось ми вже і посиділи, і поговорили, а чому ви нас не питаєте чого ми приходили?

Господар: А ми думаємо, що коли прийшли до нас поважні люди, шановані газди, то вони й самі скажуть.

1 сват: Ми охотники-ловці,

2 сват: Добрі молодці.

1 сват: На полювання ідемо з далекої сторони.

2 сват: І прийшли недалеко...

1 сват: Та побачили ми біленьку гусочку,

2 сват: З гарним пір'ячком.

1 сват: Заховалась вона на вашому подвір'ячку.

2 сват: Ми прийшли вашого дозволу спитати.

1 сват: Чи можна її тут у вас пошукати?

Господар: Ну якщо вона вас сюди привела, то мабуть, вона сама до вас і вийде.

1 сват: Розкажіть нам про неї, чи ви її нам віддасте?

Чи, може, нехай ще в вас підросте?

Господар: А про це ми у неї запитаємо. Галя, ану ходи до нас. Тут у нас охотники-ловці, може, ми їх зв'яжемо, щоб вони десь далі не пішли. Ану розкажи, чи вишивала ти рушники? Чи є чим зв'язати?»

Галя: Та є, тату.

Господар: Ми доброго слова не цураємось, хліб святий від вас приймаємо, а до хліба ми і своє маємо.

(Коли дівчина погоджувалась вийти заміж, вона подавала рушники, якщо ні — виносила гарбуза. Рушники складали трикутниками і клали зверху на колачі).

Тепер іноді здаються смішними деякі обряди, але це тільки тому, що ми не знаємо їх першооснови. Наприклад, традиційний гарбуз, як ознака відмови молодому. Чому саме гарбуз? А не буряк, капуста, чи інший овоч? З фітотерапії добре відомо, що кожна рослина по-своєму діє на людський організм. Наприклад, любисток має властивість збуджувати і тонізувати. Запах його підбадьорює настрій, приваблює до себе, діє освіжаюче. А родина гарбузових, навпаки, характеризується заспокійливою дією на організм. Вживання гарбузових притлумлює статевий потяг, пристрасть. Юнак, якому судився гарбуз, пригощався ним і інтерес до дівчини пропадав. Це було не образливо, а тактовно і мудро.

Вишитий український рушник з давніх-давен слугував українцям не лише окрасою світлиці. На вишиті рушники приймала повітуха немовля (цікаво, що для хлопчиків на рушникові вишивалися свої візерунки, а для дівчаток — свої). На щастя-долю давала мати його, коли виряджала в дорогу сина.

На заручинах, коли дівчина погоджувалась вийти заміж, вона перев'язувала рушниками сватів. І в день весілля ставали наречені на вишитий рушник. Весільні рушники вишивали переважно червоними кольорами. Бо червоний — то символ кохання, сонця, життя сущого. У чарівну силу рушника вірили, як у доброго чудодія, що вбереже від усякого лиха, бо сила рушника у його візерунках. Рушник можна читати так, як читають книгу. Наприклад: на кожному рушникові є такі собі крайчики — «кривульки», або «вужики». То є Знаки Води. А де вода — там життя. Ламана лі-

нія — безкінечник. Вона розповідає про те, що життя продовжується, бо воно вічне. А чотирикутники — то символ Сонця. Навколо нього завжди вишивають такі собі вусики. Коли в середині квадратика дрібний малюнок — то поле із насінням. Думки й бажання при вишиванні мають бути чисті, добрі, світлі й радісні. А ось Дерево Життя — найпоширеніший і найдавніший орнамент українського рушника. Це прекрасна квітка — її верхня частина — то сфера Богів, нижче — життя людей і всього сущого на землі, а на долі — коріння, першооснова і початки цілого світу. На рушникові можна побачити соняшник і китиці винограду, ружу і барвінок, дубові листочки й жолуді, вишню й вербове листя. Калина на рушникові — символ дівочої вроди. А калина з дубом — то поєднання краси і сили.

В неділю відбувається «злагода». Від молодого до молодої йдуть у гості, на оглядини найближчі родичі. Вітаються, і мати чи батько говорять:

— Прийміть від нас цей дар Господній, і цукор, і хлібину (два колачі), а сина нашого прийміть в свою родину, як рідну дитину.

— Дякуємо вам за хліб святий, за вашого

сина; з радістю приймаємо його в свою родину.

Молодий звертається до родичів нареченої:

— Дорогі Петре Івановичу і Ганно Василівно, прошу у вас дозволу звернутися до вашої дочки, і попросити у неї руки для цієї каблучки.

На злагоді обговорюється питання, де молоді будуть жити, що їм треба дарувати.

А буває й так: свати входять до хати. Мати молодого, гордо задривши голову, і з притиском,

— Слава Ісусу Христу!

— Слава навіки Богу! Просимо заходьте до хати.

Після деякої розмови:

— Бо то знаєте, нам ніяких дарів не треба, але ми не хочемо, щоб за нас люди говорили. Мамі, як і прийнято в селі, масте дати велику канадську хустку з герданом, малу хустку «дубельтівку» з хмарами і велику пухову. Татові — костюм і вишиту сорочку, але

червоними нитками йому не пасує, хіба що білим шовком. Бабі — хустка мала канадська, пухова і светр. Дідові — сорочка і светр. Тетам — канадські хустки з маками або з колоском. Вуйнам також хустки канадські треба дати. Вуйкам — вишиванки. Сватам рушники великі і маленькі до квітки. Світливці і сестрам, звичайно, золото, що вже захочете, або кульчики або ланцюжки, то вже ваша справа. Тут я виджу у вас хата невелика хоч і нова, але для молодих на перших порах, буде.

Господиня: Та так, так, ми з чоловіком уже в кухні жити будемо, щоб молодим не заважати.

— То вже, як собі знаєте!

За три тижні до весілля молоді йдуть до священника просити, щоб він виголосив «заповіді». Після служби щонеділі, тобто, три рази, священник має прочитати в церкві, хто і з ким одружується, хто є свідками від молодих, щоб під час весілля не було непорозуміння.

ПОЧАТОК ВЕСІЛЛЯ. ЗАЧИНАЙЛИЦЯ.

У четвер починалася «Зачинайлиця». Перший день весілля. На подвір'я до молодої сходилася молодь. Молода виходила і запрошувала:

— Дівчаточка-голубоньки, запрошую вас усіх до хати. Будемо молодого з деревцем зустрічати.

Цікаво те, що тут запрошують усіх сільських дівчат, незважаючи на те, чи вони будуть іти на весілля чи ні. За столом сховали молоду. Вона може спостерігати за подіями в хаті тільки через колач.

Дівчата стали перед столом:

— Ой, дівчата, хлопці йдуть!

(Хлопці співаючи, вносять гілку колючого терну).

Старший дружба: Ми почули, що у вас тут велике свято і вам треба деревце ввивати. От ми його й принесли, може ви в нас його купите?

2 парубок : Може, ви нам заплатите за цей товар?

Дівчата: Та хіба ж це товар? Він не пасує нашій молодій. Наша молода не колюча, а — лагідна, як калина красна. А струнка, як тополя.

(Хлопці намагаються поставити гілку на стіл, але дівчата ламають вершок і зі сміхом проганяють їх. Хлопці виходять. Тепер вносять вишневу гілку.)

— Ну, ми згодні з вами, те деревце ми купували ввечері, не подивились,

— Ну, дівки, це вже струнке деревце, як ваша молода. Ми за нього бочку вина віддали. Найкраще на цілий базар.

Дівчата намагаються знову зламати вершок.

Дівчата наввипередки: — Ого, а й справді деревце красиве. Але ж воно голе, а наша молода має гарний посаг.

— Не зелене. А наша молода, ще молоденька і зелена.

— Підбирайте нам таке деревце, щоб молодій пасувало.

— І струнке, і молоде, і зелене.

Хлопці: Ану, покажіть свою молоду, бо нам трудно так угадати, яке їй буде пасувати. Може, ви там стару бабу заховали?

Дівчата: — Ні, ні, тільки тоді вона вийде, коли їй деревце сподобається.

— А, якщо ваш молодий не зуміє їй догодити, то вона може і не вийти.

— Старайтесь, хлопці.

(Дівчата швиденько зламали вершок і прогнали хлопців.)

Тепер входить молодий, несе гарне, пишне деревце — ялинку, швиденько ставить його в колач на столі і запитує: «А таке деревце вам підійде?»

Дівчата: А може, й підійде, побачимо.

Виходить молода: Заходьте, дружечки, за стіл. *(Кланяється парубкам.)*

— Дякую вам, парубочки, прошу молодого завести своїх дружбів за стіл. А ви, дружби, сідайте кожен навпроти тої дружки, яка кому найбільше до душі.

Вони вже давно знають, котра дружка кому призначена.

Тепер з жартами, зі сміхом, дівчата прикрашають хлопцям «палиці» китицями і вишиваними хустинками, які напередодні приготували.

(Кухарка приносить малі тарілки для дружок, а для молоді — велику).

Кухарка: Хлопці, зараз дружки будуть вас пригощати. А ви маєте чим заплатити? *(Дівчата кладуть на тарілку букети з білими стрічками, а молода букет і хустку, складену трикутником.)*

1 хлопець: Побачимо, що то за пригощання.

2 хлопець: А у вас чим платять?

3 хлопець: Які тут у вас гроші ходять?

4 хлопець: Може, ще дерев'яні?

Дівчата: А у нас такі ходять, якими можна накрити все, що в тарілці.

(Хлопці кидають копійки в тарілки).

— Хіба ж це гроші? Он подивіться, як молодий накрив свій «пиріг» долярами.

— Так який же у нього пиріг!

Кухарка: А у вас пиріжечки.

(Хлопці накривають паперовими грошима.)

Дружки прикріплюють букети з білими стрічками на лівий бік дружбам, а молода зав'язує хустку молодому збоку до пояса і приказує:

— В'яжу тобі три гудзи на три правдоньки: перший — щоб не пив, не гуляв. Другий — дому тримався! Слухай добре, що кажу, коли третій в'яжу, щоб по других не ходив і мене не бив.

(Молодий цілує молоду, а дружки дружок. Усі виходять танцювати).

ВІНКОПЛЕТІННЯ.

Обряд цей здійснювався у четвер напередодні весільної неділі. Плетільниця плела вінки молодій і молодому, а подруги і свашки при цьому співали весільних пісень, тобто латкали.

Віночок в українців є символом чистоти і краси. Починали носити віночки дівчатка з трьох років. Перший віночок дитині плела мама. Віночок — це не просто краса, а й чаклунська сила, яка біль знімає, волосся береже. Ця сила — в квітах. Впліталось до віночка багато квітів: вишня, ружа, безсмертник, калина, деревій, незабудки, любисток, волошка, ромашка та інші. Найпочесніше місце належало деревію. Ці дрібненькі маленькі квіточки здалеку нагадують велику квітку, її називають у народі деревцем. Коли квіти перецвітають, ві-

тер відносить насіння далеко-далеко. Та хоч би де проросла ця рослина, вона завше цвіте. Тому люди й шанують її, як символ нескореності. Барвінок називають у народі символом життя. Барвінком прикрашають святковий хліб, хату, плетуть весільні вінки, букетики.

Барвінок уособлював красу, вроду і мрії про щастя. А безсмертник дарує здоров'я нашому роду людському. Квіт вишні і яблуни — символ материнської любові. Калина — символ краси та дівочої вроди. Калина, переплітаючись із хмелем, символізує гнучкість та розум. Вінок захищав дівчину від лихого ока та нечистої сили. Ось чому напередодні свята, в ніч на Івана Купала, коли, за народними віруваннями, бігали мавки-дівчата, вони не скидали

з голів вінків. На Івана Купала плели вінки з квітів лікарських рослин, а щоб посилювати його захисну силу, дівчата вплітали поміж квітів часник, полин, любисток. У народі кажуть, що особливе щастя принесе той вінок, у якому вплетено 12 квітів.

Загубити вінок — утратити незайманість; носити вінок — бути незайманою дівчиною.

До вінка прикріплювали стрічки. Колір стрічки також був символічним. Світло-коричнева символізувала Землю; жовта — Сонце; світло-зелена — красу і молодість; блакитна — небо, воду; оранжева — хліб; фіолетова — мудрість; малинова — здоров'я; рожева — достаток.

Ми тепер часто запозичуємо звичаї від інших народів, але до цього треба ставитись дуже обережно, уважно бо воно вносить незрозумілість і плутанину в трактуванні традицій. Тому всяке запозичення має бути осмисленим. Так нині часто бачимо на голові мо-

лодої замість споконвічного віночка — символу цноти дівочої — капелюшок. Цей атрибут забрів до нас з Західної Європи, де в традиціях народів інше сприйняття дівочої честі. Тому і звичай там інший. Такий, що абсолютно суперечить нашому. За давнім звичаєм, коли дівчина ставала покриткою, її голову накривали дір'явою хусткою, або закладали на голову старий капелюх. Це було великою трагедією не тільки для дівчини, а й для всієї родини...

Ось і дружки йдуть. Вони несуть кошик з барвінком, колачем і подають все плетільниці.

Ось вам барвінчик нашої молодій на вінчик. (*кланяються*).

Плетільниця: Благослови, Боже і Божая Матінко, на добрую дolenьку, на щастя, на здоров'я, на довгий вік вінок починати!

Мати молодії вносила повісμο до хати, пришивала перших три листочки барвінку до віночка і подавала плетільниці. На кожному вінку має бути по 4 часнички, через які затягували червону китичку. Часник мама заготовляла зарання з однорічного насіння, щоб усі чотири були однакові. Через часник перетягували червону китицю, яку робили з однієї нитки, (це щоб життя було довгим). Обвивали їх позолотою так, як і вінок. Коли вінки були готові, запрошували тата і маму благословити вінки. Мати ставила вінок на колач, і промовляла: «Благословлю тебе, донечко, цим вінцем і добрим молодцем, бажаю щоб ти була здорова, як зима, весела, як весна, багата, як осінь і не жадала ні хліба, ні солі допоки життя твого». А тоді клала колач у решето на барвінок, який залишився, і разом з решетом ставили на ліжку. Барвінком, що залишився від вінка, в решеті, встеляють молодим дорогу до шлюбу. Свашки при цьому співають:

*Пішла молода, пішла молода
В сад виноград по грушки.
Та взяла з собов (2 р.)
дві молоденькі дружки.
Там рве барвінок (2 р.) собі на вінок.
Тай жалібненько плаче.
Прийшов до неї (2 р.) сам ненько її:
Чого ж ти, доню, плачеш?
Ой чи жаль тобі (2 р.) за цим подвір'ям,
чи за нами старими?
Та не жаль мені (2 р.) за цим подвір'ям,
ні за вами старими,
Лише жаль мені (2 р.) за русов косов,
за дівоцькою ношею.
Скрипочки грають, дівки гуляють,
лиш мене не приймають.
Ні до жіночок, ні до дівочок,
лиш під злотий віночок.

Ой під гай зелений ходить мій миленький,
Збирає на вінок барвінок дрібненький.
Ой плету тя вінку та ще й буду вити,*

Не дам тебе біді з голови здоймити.
Ой заграло сонце на новий кілочок,
Сплітаєм Марусі останній віночок.
Дякую вам, свахики, що мене вважали,
На мою голову цей віночок ввили.
Дякую, Марусю, за щасливу днину,
Що своїй родині не зробила встиду.
Не зробила встиду вінка доносила,
Я віночок знела на стіл положила.
Ой з-за хати хмари, з-за хати, з-за хати,
Перестаньте люди за мене брехати.

Казали сусіди, тай казали люди —
На моїй голові віночка не буде.
Не кажіть, сусіди, не журіться люди,
На моїй голові злотий вінок буде.
Я Бога просила, вінок положила
Усіх воріженьків до себе спросила.

ОТ І ПРИЙШЛА ПОРА ДЕРЕВЦЕ ВВИВАТИ.

«В уяві наших предків дерево уособлює первісний етап буття, його початковий стан. Цей стан характеризується пріоритетом рослинництва. Звідси особлива шана і увага наших предків до природи» (М. Ткач «Дерево роду»). Образ дерева є центральним в текстах колядок та багатьох інших обрядових пісень, в тому числі і весільних. Символічне дерево роду взагалі — невід'ємний атрибут української обрядовості.

Прикрашали деревце квітами і китицями з різного кольорового паперу, фарбованого пір'я, гвоздичків, калиною.

Молода: «Дівчаточка, дружечки, прошу вас до хати,
За стіл сідати мені молодій деревце ввивати».

Всі співають: Просила нас молоденька до хати,
То дай же нам чим деревце ввивати.

Молода: Зачекайте, дівчаточка, мінуту,
най позбираю в городі всю руту.
Зачекайте, дівчаточка, годину,
най виломлю я в садочку калину.
Ой, а з руточки дві-три квіточки,
Ой, дайте, ненько, зілля. (2 р.)
Ще й решетечко пір'я,
Тай ниточок клубочок,
ще й гвоздичків снопочок.

Ой, а з руточки дві-три квіточки,
вівсику наш рісенький. (2 р.)
Родику, наш близенький.
Не сором тобі встати, деревце зачинати.

Всі встають.

Старша дружка: Чи є тато й мама в хаті?

— Є.

— Просимо, вас, це деревце благословити і перший раз.

Батьки разом: «Най Бог благословить»...

І другий разі третій раз.

Мама: Зав'язую, тобі доню, на добрую долю.

На вершечку цього деревця червону калину, щоб ти була така
красна й весела, й здорова, як ця калина червона. Колосочки жита,
щоб ніколи не жадала ні хліба, ні солі, поки життя твого. Вівсик на
вершечку — щоби водилася худоба в господарстві. А життя твоє,
щоб було таке солодке й багате, як ці гроші в цукрі.

Дівчата вбирають деревце і співають:

Поза ворота бистрая вода з новими кладочками.

Ой ішла по них молоденькая з своїми дружечками.

А за нею йшла її ненечка: втонеш донечко, втонеш.

Ой як я втону, моя ненечко, жаль тобі за мною буде.

А як ня поб'є лиха доленька плакати, ньенько будеш.

У всі обрядові пісні вкладався глибокий зміст, підтекст. Алего-
ричні порівняння з силами природи. Швидко збігають, як «бистрая
вода», дівочі літа. Починається нове,
незнане життя. Як по «хиткій кла-
дочці» треба обережно налагоджу-
вати нові стосунки. Мати з життє-
вого досвіду знає, що в заміжному
житті не завжди все добре склада-
ється і переживає за дочку:

«Втонеш, донечко, втонеш»...

Старша дружка: Ой, дівчата, як
наше деревце зацвіло! (*піднімає
вверх деревце*).

**Всі разом співають речитати-
вом:**

Наше деревце рясне!

Від калиноньки красне!

Без сонечка сяє.

Без вітрику має!

Молода: Коло мої хати зацвіли блатати.
Хтіли мене мати восени віддати.
Ой мати хотіли, а я не хотіла,
прийшли старостоньки, я їм відповіла -
Ой гадала с, мамко, що мене не збудеш,
Прийде така днина, що плакати будеш (2 р.)
Прийде така днина, тай така година
Що не раз заплачеш — де моя дитина.
Не косіть травичку бо ще зелененька,
Не віддавай, мати, бо ще молоденька.
Зачекай, сестричко, ще не віддавайся,
На городі ружа урви й завітчайся.
На городі ружа та цей барвіночок,
Подівоч, сестричко, ще хоч один рочок.
Я би м ся, сестрички, ще не віддавала,
Як би ми сусіда літ не рахувала.
Одна каже тридцять, друга каже двадцять,
А мені по правді лишень вісімнадцять.
Сестрички, сестрички, ото с ти ня звели,
Щось те мою косу навіки розплели (2 р.)
Як єсьте розплели — назад заплетіте
Та най я ще вийду поміж людські діти.

Молода: Дякую вам, дівчаточка, що ви мною не гордили і мені це деревце ввили. Дай Боже, аби ви всі до року повіддавалися. Одні по весні, другі восени, треті — зимних місниць.

Одна із жінок запитує: «Дівчаточка, а чи знаєте ви, чому на самому вершечку деревце прикрашають калиною?»

— Бо це символ краси і здоров'я.

— Бо є така приказка: «Без калини нема України, без народу Вкраїни нема».

— А легенду про калину знаєте?

ЛЕГЕНДА.

То було дуже давно. Жила собі в одному селі чудова, привітна і мила дівчина Калина. Люди любили її за щире серце. Якось навесні пішла дівчина до лісу. Довгий і курний шлях пролягав до нього. Тож задумала Калина посадити вздовж шляху хоч якісь рослини. Викопала в лісовій гущавині якесь стебло, посадила край дороги і щодня поливала його. Хоч вода була дуже далеко. І раптом з маленького стебла почав розростатися великий гарний кущ. Ішов тим шляхом подорожній. Стомився дуже, тай сів спочивати в холодоч-

ку під кушем. Усміхнувся і подумав: «Спасибі роботящим рукам, що посадили це гарне тінисте деревце». Тут весь кущ стрепенувся, листячко зашуміло і раптом деревце укрилося білим-білим цвітом, як дівчина в день весілля. Дивується подорожній, що ж далі буде? А далі — білий цвіт почав стиха перетворюватись на блискучі китиці червоних ягід ... А в кожній ягідці заховалось маленьке сердечко.

Прийшла Калина до свого улюбленця, скуштувала ягідку і здивувалася такому зернятку. Тоді кущ прошепотів: «Це — на згадку про твоє добре і щире серце, а щоб люди не забули про тебе, подаруй мені своє добре ім'я».

Від того часу по всій Україні з маленьких сердечок розрослися і милують око кущі червоної калини.

2 жінка: Молода як убереться в біле плаття — як калина в білий цвіт.

3 жінка: Пишна дівчина така красива й здорова, як калина червона.

4 жінка: Тому і використовують люди калину у весільному обряді, бажаючи молодим краси в подружньому житті і вірного кохання.

5 жінка: А я, жінки, знаю, що є таке повір'я. Скажу вам, молодички, по секрету : якщо молодий газда зробить з калини сопілку, то народиться і син, і дівка.

1 дружка: Ой таке скажете! От ми цеє деревечко і ввили.

Пісня:

*А ми це є деревечко ввили колачєми,
щоби наші молодята були богачєми.
А ми цеє деревечко ввили, як панянці,
тай нам би ся належало хоч вина по склянці.
А ми цеє деревечко ввили паничеві,
тай нам би ся належало щей по колачеві.
А ми цеє деревечко, я ввили тай ввили,
щоби наші молодята по сто літ прожили.
А ну веселої!*

*Ой летіли голубочки тай летіли пташки,
весіллє ся зачинає та, дай Боже щастя.
Та дай, Боже, в добрий час, як у людей так і в нас.
У щасливу годину розвеселим родину.*

Сидить пава кінець стола, ввилася стончками,
Здає ми сі моя, ненько, що м не була з вами.
Сидить пава кінець столу, ввилася барвінком.
Здає ми сі моя, ненько, що м не була дівкой.
А в нашої Марусеньки мальований сволок,
Вже не буде приходити парубків по сорок.
А в нашої Марусеньки низенькая приспа,
Вже не буде приходити парубків по триста.
Дякую вам, парубочки, богацькі тай бідні,
Бралисьте ня так у танець як братчики рідні.
А для дружки заспіваємо!

Ой ти, дружко, ой ти, дружко, чо сі запишняєш?
Що молода віддає сі, а ти сі лишаєш.
Що молода віддає сі тай за молодого,
Дружка би ся віддавала, не має за кого.
Що молода віддає сі, тай молода плаче,
Дружка би ся віддавала аж їй серце скаче.
Запитала одна дружка, запитали обі,
Чи не жаль ся віддавати, товаришко, тобі.
Ой чи жаль ми, чи не жаль ми, не буду казати,
Будете ся віддавати, тай будете знати.

День перед весіллям у Вільхівцях називають коровай.

Далі буде

с. Вільхівці, Городенківщина

АРЕАЛОГІЯ ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ ГОВІРОК ПОКУТТЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ, ГОЛОВНИХ УБОРІВ, ПРИКРАС

В українській діалектології досі одним із першочергових завдань є лінгвогеографічне вивчення діалектів, встановлення й уточнення міжговіркових меж, аналіз просторового розміщення мовних явищ. Одним з недостатньо досліджених ареалів України є Покуття.

Лінгвогеографічне вивчення говірок Покуття уможливило розв'язання проблеми внутрішньої диференціації та визначення місця говірок зазначеного ареалу в системі українського діалектного макроареалу.

Картографування номінацій побутової лексики дало змогу, передусім, зафіксувати і проаналізувати територіальні вияви назв одягу, взуття, головних уборів, прикрас.

Уперше подано докладну лінгвогеографічну характеристику цього діалекту, унаочнену в лінгвістичних картах.

Змодельовати просторову проекцію вказаного сегмента лексики говірок Покуття вдалося завдяки виділенню з-поміж зафіксованої лексики недиференційних та диференційних елементів. Аналіз просторової поведінки зазначених слів дав змогу окреслити в досліджуваному ареалі зони.

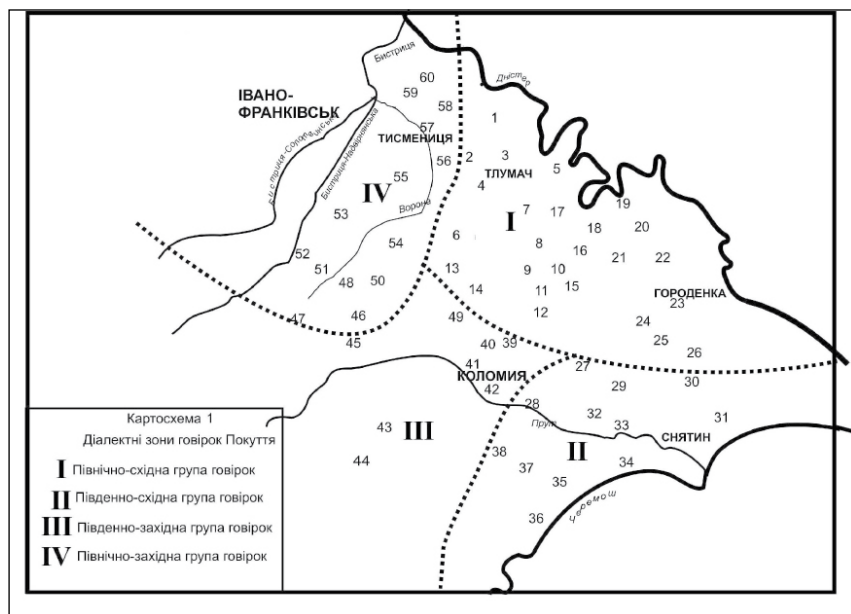
На основі картографованої лексики одягу, взуття, головних уборів, прикрас говірок обстеженого регіону ми намагалися змодельовати просторову проекцію цієї території, уклавши 36 картосхем:

- одна структурна (картосхема 1);
- двадцять вісім лексичних (картосхеми 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36);
- чотири семантичні (картосхеми 8, 9, 12, 13);
- одна на поширення слова (картосхема 14);
- одна фонетична (картосхема 16);
- одна словотвірна (картосхема 7) [2].

У ході лінгвогеографічного дослідження ми виявили певні закономірності просторового розміщення назв одягу, взуття, головних уборів, прикрас.

Карти побутової лексики говірок Покуття поділяються на карти з протиставленням та карти з виявом діалектних явищ.

Карти з протиставленням відображають діалектні явища в протиставленні їх іншим співвідносним, територіально більше або менше поширеним явищам.

Карти з виявом діалектних явищ вказують на те, що в говірках низки населених пунктів відзначено певне явище на відміну від говірок інших населених пунктів, де це явище не спостережено, і воно при картографуванні не протиставляється іншим відповідним співвідносним явищам.

У процесі аналізу виявлено, що на картах з вираженням протиставлених явищ може бути одне або кілька протиставлень, залежно від кількості виявлених співвідносних діалектних різновидів певного явища, що теж вимагає відображення на карті за принципом протиставлення. У цих випадках постає двочленне протиставлення — основне і додаткове, інколи тричленне протиставлення.

Варто зазначити, що на першому рівні карти побутової лексики говірок Покуття відтворюють лексичне протиставлення. На другому рівні відбито фонетичне, акцентуаційне, словотвірне протиставлення, що передано різними знаками.

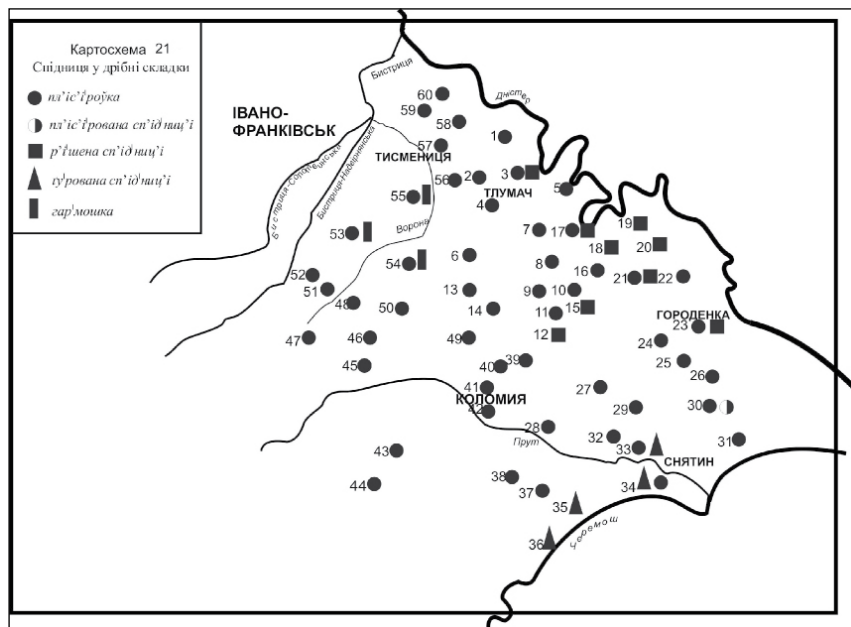
Ареальна поведінка досліджуваної лексики показує, що говірки Покуття є досить однорідними, а це значно ускладнює членування обстежуваної частини українського діалектного континууму.

Незважаючи на однотипність лексичної реалізації досліджуваних семем, у зазначених говірках Покуття можна виділити окремі явища лексичного рівня, що диференціюються за:

- відмінностями в лексичному репертуарі репрезентантів аналізованих семем;
- наявністю / відсутністю маніфестантів окремих семем;
- варіативністю формальної структури назв одягу, взуття, головних уборів, прикрас;
- наявністю лексем, які вживаються спорадично;
- значним поширенням загальновідомих лексем, що часто збігаються не тільки з іншими діалектними відповідниками, а й з літературними назвами.

Картосхема поширення назви *петек*, картосхеми 'жіночий поясний одяг у вигляді одного або двох незшитих полотнищ', 'різновиди чоботів відносно матеріалу', 'чоловіча зимова шапка', 'груба тепла хустка' характеризуються мозаїчністю, що засвідчена наявністю дублетних та паралельних номінацій, природа й характер яких потребує докладного вивчення.

Просторова опозиційність назв одягу, взуття, головних уборів, прикрас дала підстави виділити 4 діалектні зони (див. картосхему 1):

1) північно-східна зона (говірки Городенківського, Тлумацького районів),

2) південно-східна зона (говірки Снятинського району),

3) південно-західна зона (говірки сіл Коломийського району),

4) північно-західна зона (говірки населених пунктів Тисменицького району, частина говірок Коломийського району).

Зокрема, виявлено такі просторові лексико-семантичні опозиції говірок Покуття:

1) північно-східна: південно-східна групи;

2) південно-східна : південно-західна групи говірок;

3) південно-західна : північно-західна групи говірок;

4) північно-західна : північно-східна групи говірок;

5) північно-західна : південно-східна групи говірок;

6) південно-західна : північно-східна групи говірок.

У ході аналізу визначено лексеми, які репрезентують кожну групу говірок.

Північно-східну групу говірок представляють назви: 'Їбран'і, 'шмат'і, 'лаш'і 'загальна назва одягу' (картосхема 2); присв'іточно^у 'Їбран'і, 'Їбран'і до 'св'ета, прине'д'іл'не 'Їбран'і 'святковий одяг' (картосхема 3); 'стар'е 'Їбран'і, 'дрант'і, 'лах'і 'старий одяг' (картосхема 4); 'загортка, гор'так, 'огортка 'загальна назва верхнього одягу' (картосхема 6); ко^у'жушок, ко^у'жушук, ко^у'жушина 'короткий кожух' (картосхема 7); дуд, ман'жет, май'шет, 'бра'цар 'манжет сорочки' (картосхема 18); пл'іс'і'роўка, пл'іс'і'рована сп'ід'ниц'і, р'і'шена сп'ід'ниц'і 'спідниця у дрібні складки' (картосхема 21); ша(у,і)л'і'нова сп'ід'ниц'і, шал'ова сп'ід'ниц'і, шал'ін'іўка 'спідниця в квіти' (картосхема 22); шл'апа'ки, ста'р'і 'капц'і 'старе взуття' (картосхема 25); но'в'і 'капц'і, 'капц'і до 'св'ета, при'св'і'точно'і 'капц'і 'нове взуття' (картосхема 26); 'мешти^е, 'туфл'і, шти^е'бл'ети^е 'туфлі' (картосхема 27); 'стонч'ки, 'стонш'ки, 'бинди^е, 'л'енти^е 'стрічки' (картосхема 36) та інші.

Південно-східна група говірок репрезентована лексемами: 'їбра'н'е, 'шмат'і, 'лаш'і 'загальна назва одягу' (картосхема 2); св'і'точ(ш)не^у 'Їбран'і, св'і'точ(ш)не^у, 'Їбран'і до 'св'ета 'святковий одяг' (картосхема 3); 'дрант'і, 'лах'і, 'кат'ран'і 'старий одяг' (картосхема 4); 'загортка 'загальна назва верхнього одягу' (картосхема 6); пл'іс'і'роўка, гу'рована сп'ід'ниц'і 'спідниця у дрібні складки' (картосхема 21); ша(у,і)л'і'нова сп'ід'ниц'і 'спідниця в квіти' (картосхема 22); 'обуў, 'ўзут'а 'загальна назва взуття' (картосхема 24) та інші.

Південно-західну групу говірок характеризують лексеми: св'і'точ(ш)не^у 'Їбран'і, 'Їбран'і до 'св'ета 'святковий одяг' (картосхема 3); 'дрант'і, 'катра'ни 'старий одяг' (картосхема 4); ко^у'жушок, ко^у'жушук 'короткий кожух' (картосхема 7); 'довгий верхній одяг',

‘підкладка у верхньому одязі з хутра’ — ‘лексичне наповнення назви *‘футро’* (картосхема 8); ‘верхній одяг типу хутряної безрукавки’ — ‘лексичне наповнення назви *каца‘беїка’* (картосхема 12); ‘короткий верхній одяг з рукавами’ — ‘семантика лексеми *сар‘дак’* (картосхема 13); *в’і‘шивана со‘рочка*, *ви‘шивана со‘рочка*, *в’і‘ши‘та со‘рочка*, *ви‘ши‘ванка*, *гу‘цул‘с‘ка со‘рочка*, *гу‘цулка* ‘жіноча сорочка оздоблена вишивкою’ (картосхема 15); *каб‘лук*, *об‘час* ‘каблук у взутті’ (картосхема 29); *па‘ц‘орк‘и‘*, *ге‘р‘дан*, *‘сил‘інка*, *‘плет‘інка* ‘прикраси на шию з бісеру’ (картосхема 34); *б‘ісе‘р*, *па‘ц‘орк‘и‘* ‘дрібні намистинки’ (картосхема 35); *стонч‘ки*, *стонш‘ки*, *‘бинди‘е* ‘стрічки’ (картосхема 36) та інші.

Північно-західна група говірок представлена назвами: *‘ўбран‘і*, *‘шмат‘і* ‘загальна назва одягу’ (картосхема 2); *присв‘і‘точне* *‘ўбран‘і*, *‘ўбран‘і до ‘св‘ета*, *‘ўбран‘і на ‘вих‘ід* ‘святковий одяг’ (картосхема 3); *‘дрант‘і*, *‘лах‘і*, *стар‘ю*, *старе* *‘ўбран‘і* ‘старий одяг’ (картосхема 4); *схो‘джене‘* *‘ўбран‘і*, *зно‘шене‘* *‘ўбран‘і*, *‘цур‘і*, *‘п‘ідране‘* *‘ўбран‘і*, *кан‘дзур‘і* ‘одяг, непридатний для носіння’ (картосхема 5); *‘загортка* ‘загальна назва верхнього одягу’ (картосхема 6); *ко‘ж‘ушок*, *ко‘жу‘шок* ‘короткий кожух’ (картосхема 7); ‘сукняний короткий верхній одяг’, ‘короткий верхній одяг на хутрі’ — ‘семантика лексеми *футерко’* (картосхема 9); *ку‘тас*, *‘ку‘тас*, *бамбу‘л‘ас*, *‘кити‘ц‘і* ‘китиця’ (картосхема 10); *к‘ін‘тар* ‘хутряна безрукавка’ (картосхема 11); *каб‘лук*, *об‘час* ‘каблук у взутті’ (картосхема 29); *о‘ну‘ч‘і*, *‘ўну‘ч‘і*, *‘ну‘ч‘і* ‘шматки тканини, якими обгортають ноги’ (картосхема 30); *‘кул‘чи‘ки‘е*, *коўт‘ки* ‘сережки’ (картосхема 33); *па‘ц‘орк‘и‘*, *ге‘р‘дан*, *‘плет‘інка*, *‘тканка* ‘прикраси на шию з бісеру’ (картосхема 34) та інші.

Отже, аналіз просторової поведінки побутової лексики Покуття показав, що чітких ізоглос на обстеженій території лексика досліджуваної тематичної групи не має.

Частина лексичного матеріалу виявилася територіально нерелевантною, тобто такою, що не дає чіткого протиставлення, частина — є варіативною на рівні фонетики, частина на рівні акцентуації. Чимало досліджуваних лексем розташовані як вкраплення чи острівці.

Проте на підставі протиставлення відмінностей репрезентантів окремих сем у різних частинах обстеженого регіону, а також з огляду на різну функціональну активність репрезентантів сем, наявності чи відсутності лексичних відповідників виокремлюємо чотири зони досліджуваного ареалу: північно-східну зону, південно-східну зону, південно-західну зону, північно-західну зону.

Межі між виділеними зонами не є чіткими. Постійна і тривала смуга контактів неминуче привела до формування низки специфічних рис. Спостерігаємо смуги перехідних явищ:

- між північно-східною і південно-східною групою говірок,
- між північно-східною і північно-західною групою говірок,
- між північно-західною і південно-західною групою говірок,
- між південно-західною і південно-східною групою говірок.

Південно-східна група говірок характеризується внутрішнім протиставленням, межею якого є річка Прут. Таким чином, виокремлюються мікроареали Надпруття і Запруття, незважаючи на те, що виділення окремих мікроареалів у говірках Покуття ускладнюється вживанням в одній говірці двох і більше назв на позначення однієї реалії.

Отже, незважаючи на однотипність лексичної реалізації досліджуваних сем, у говірках Покуття можна виділити окремі явища лексичного рівня, що диференціюються.

Просторова опозиційність назв одягу, взуття, головних уборів, прикрас дала можливість виділити 4 діалектні зони: північно-східну зону, південно-східну зону, південно-західну зону, північно-західну зону.

Виділення таких мікроареалів є спробою членування території говірок Покуття за лексичними даними.

Відкритим залишається питання міжговіркових впливів і їх динаміки. Говірки Покуття межують з наддністрянськими, бойківськими, гуцульськими, буковинськими говірками. Чітко не окреслені сучасні умовні розмежувальні лінії чи перехідні зони між цими діалектами південно-західного наріччя, а це можливо завдяки аналізу просторового розміщення мовних явищ у кожному з діалектів. Висновки дослідників цих говорів щодо розташування основних розмежувальних ліній між ними не завжди були тотожними. Причиною цього є відсутність системного опису їх за різними структурними рівнями.

ПЕРЕЛІК ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ І ЇХ СКОРОЧЕНЬ

1. Буківна Тлумацький район; 2. Палагичі Тлумацький район; 3. Нижнів Тлумацький район; 4. Тлумач; 5. Мостище Тлумацький район; 6. Королівка Тлумацький район; 7. Олеша Тлумацький район; 8. Петрів Тлумацький район; 9. Живачів Тлумацький район; 10. Хотимир Тлумацький район; 11. Обертин Тлумацький район; 12. Яківка Тлумацький район; 13. Гостів Тлумацький район; 14. Бортники Тлумацький район; 15. Герасимів Тлумацький район; 16. Незвисько Городенківський район; 17. Лука Городенківський район; 18. Раковець Городенківський район; 19. Копачинці Городенківський район;

20. Репужинці Городенківський район; 21. Новоселівка Городенківський район; 22. Поточище Городенківський район; 23. Городенка; 24. Глушків Городенківський район; 25. Ясенів-Пільний Городенківський район; 26. Топорівці Городенківський район; 27. Балинці Снятинський район; 28. Заболотів Снятинський район; 29. Задубрівці Снятинський район; 30. Підвисоке Снятинський район; 31. Стецева Снятинський район; 32. Тулуків Снятинський район; 33. Орелець Снятинський район; 34. Прутівка Снятинський район; 35. Княже Снятинський район; 36. Тучапи Снятинський район; 37. Джурів Снятинський район; 38. Троїця Снятинський район; 39. Гвіздець Коломийський район; 40. Загайпіль Коломийський район; 41. Коломия; 42. Матеївці Коломийський район; 43. Печеніжин Коломийський район; 44. Рунгури Коломийський район; 45. Коршів Коломийський район; 46. Черемхів Коломийський район; 47. Виноград Коломийський район; 48. Угорники Коломийський район; 49. Жукотин Коломийського району; 50. Закрівці Коломийський район; 51. Ворона Коломийський район; 52. Старі Кривотули Тисменицький район; 53. Марківці Тисменицький район; 54. Хом'яківка Тисменицький район; 55. Чорнолізці Тисменицький район; 56. Погоня Тисменицький район; 57. Тисмениця; 58. Клубівці Тисменицький район; 59. Вільшаниця Тисменицький район; 60. Милування Тисменицький район.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойчук Б. В. Народне декоративне мистецтво Покуття XIX–XX століття (Історія. Типологія. Художні особливості) [Текст]: автореф. дис. ... канд. мистецтвознав: 17. 00. 06 / Бойчук Богдан Васильович; Львівська академія мистецтв. — Львів, 2000. — 17 с.
2. Гавадзин О. Я. Назви одягу, взуття, головних уборів, прикрас Покуття: структура, семантика, ареалогія [Текст] : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Гавадзин Оксана Ярославівна ; Держ. вищ. навч. закл. «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». — Івано-Франківськ, 2014. — 369 с.
3. Жилко Ф. Т. Структура ареальних систем мови / Ф. Т. Жилко // Проблеми сучасної ареології. — К. : Наук. думка, 1994. — С. 89–94.
4. Жилко Ф. Т. Ареальні системи української мови / Ф. Т. Жилко // Мовознавство. — 1990. — № 4. — С. 18–27.
5. Кисілевський К. Надпрутський говір / Кость Кисілевський // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. — Т. 162. — Нью-Йорк; Париж, 1962. — С. 8–52.
6. Лесюк М. П. Основні риси покутського говору / Микола Лесюк // Етнос і культура. — 2003. — №1. — С. 71–78.
7. Лесюк М. П. Покутський говір як різновид загальнонаціональної мови / Микола Лесюк // Ямгорів. Літературно-мистецький альманах. — 1987. — Число 9–10. — С. 122–133.

8. Мій рідний край — Прикарпаття. — Івано-Франківськ: Плай, 2000. — 376 с.

9. Нагорняк Х. М. Художньо-конструктивні особливості народного вбрання на Покутті кінця XIX — середини XX століття (історія, типологія, художня система строю) [Текст] : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17. 00. 06 / Нагорняк Христина Михайлівна; Держ. вищ. навч. закл. «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». — Івано-Франківськ, 2012. — 16 с.

10. Паньків М. «Покуття» / М. Паньків // Жовтень. — Вип. 6. — 1987. — № 2. — С. 100–105.

11. Паньків М. Етнографічний територіальний поділ Івано-Франківщини: перехідні зони / М. Паньків // Етнос і культура. — 2008. — № 4/5. — С. 162-169.

12. Покуття [Текст]: історико-етнографічний нарис / ПНУ імені В. Стефаника. — Л. : Манускрипт, 2010. — 455 с. : фото.

13. Шляхов О. М. Спостереження над варіантністю побутової лексики говорів Прикарпаття / Шляхов О. М. // Українське мовознавство, Респ. міжвід. наук. зб. — К. : Вища школа, 1979. — Випуск 7. — С. 63–69.

14. Щербина Т. В. Середньонадніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос / Щербина Тетяна Василівна: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук зі спеціальності 10. 02. 01 — українська мова. — Інститут укр. мови НАН України. — Київ, 2003 — 23 с.

15. Ястремська Т. О. До проблеми членування говорів південно-західного наріччя / Т. О. Ястремська // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. — Серія: Філологія. — Вип. 66. — № 1021. — Харків, 2012. — С. 185–188.

м. Івано-Франківськ

Роман ЛУЧИЦЬКИЙ

ТОРСІЙНІ ПОЛЯ І ... ПАТРІОТИЗМ СЬОГОДНІ

*Моя любов — це схилений
До пролісків козак.
Це вірний син, нескорений.
Це — вишита душа.*

Вимоги до особистості, як частинки, клітинки нації чи держави, необхідність і пріоритетність її духовного вишколу, особливо в перехідний період становлення держави, розглядалась мною у попередніх статтях в «Ямгорові» [1-3]. Але настільки багатопланова і невідпрацьована ще, нова як для філософії, так і політології, ця проблема,— що її з наскоку не вирішиш. Треба людям, які доросли до цього свідомо, брати на себе цю важку ношу. Нові теорії, синтез Західного і Східного шляхів до істини, змушують нас витворювати як себе, так і необхідні громадські інституції, щоб відродити втрачену канву, на якій кожен зокрема, і народ у цілому, вишиває невидиму квітку високого духу і орнамент християнської моралі, як запоруку синергетичного творення своєї держави.

Один із аспектів цієї проблеми — послуговування здобутками науки на вічному шляху до Бога. Тобто в цій статті йдеться «Про співвіднесення відносного, минулого із абсолютним. Про пришвидшення духовного прозріння, про те, як оптимізувати цей процес, про велике в малому, про вічне в скороминучому [2]. Широ признаюсь, що мені приємно було побачити в нових роботах, які базуються на вивченні властивостей торсійних полів і новою парадигмою Єдності Всесвіту, думки і тези, які в тій чи іншій формі були наведені мною ще 20 років тому [1-3].

ПРИРОДА ТОРСІЙНИХ ПОЛІВ

Назва «торсійні поля» походить від англійського «torsion» — «обертатись». Термін вперше був вжитий французьким математиком Елі Картаном у 1913 році. який стверджував: «У природі повинні існу-

вати поля, які породжуються обертанням». Згідно припущення японського фізика Утіями, спіну відповідає (так як масі — гравітаційне, а заряду — електромагнітне) спінове або торсійне поле. На відміну від гравітаційного і електромагнітного, які є центральносиметричними, торсійне поле має осьову симетрію, тобто воно поширюється від джерела у вигляді двох конусів. За його класифікацією, торсійні поля — універсальні, силові, далекодіючі через фізичний вакуум.

Торсійні поля мають унікальну властивість — окрім виникнення від деякого джерела, вони ще можуть самогенеруватися, коли викривлюється структура фізичного вакууму. Навіть коли людина говорить, то виникають ущільнення повітря, які створюють неоднорідності, і в результаті в об'ємі, де існує звукова хвиля, з'являються торсійні поля [6].

Іншими словами, будь-яка споруда чи вимовлене слово, символ чи написане слово чи буква, — не кажучи вже про книгу — все порушує однорідність простору фізичного вакууму, і він реагує на це створенням торсійного поля (ефект форми). Ймовірно, першими торсійними генераторами були піраміди в Єгипті, відповідні споруди в Центральній і Південній Америці, наші кургани, шпилі і куполи храмів...

Торсійні поля дуже давно відомі — у ведичній науці, але на своїй термінологічній базі, однак використовувати їх могли лише обрані. Завдяки вивченню вакууму і створення теорії Єдиного поля, вчені виявили, що джерелом торсійних полів є обертання матерії, отже, будь-яке обертання створює таке поле. Торсійні поля ще досконало не вивчені, але вже сьогодні вчені говорять про сенсацію — їх властивості просто унікальні: вони не переносять енергію, вони переносять інформацію; існують скрізь і завжди; зберігають інформацію структурно, мають високу проникаючу здатність.

Вони несуть великий обсяг інформації, плюс до всього взаємодіють між собою і ці взаємодії впливають на нас. Ми є частиною величезної інформаційної системи. Це біополе людини, іншими словами, і ми можемо його міняти позитивно і негативно за допомогою слів, думок, музики, зображень. Будь-яка інформація, що перебуває в полі, осідає в нашій підсвідомості. Бажання, вчинки, здоров'я знаходяться в залежності від них.

У роботі [9] показані способи введення торсійних полів як об'єктів теоретичної фізики. Розглянуті основні властивості торсійних полів і приклади проявлення торсійних полів у фундаментальних експериментах. Викладені основні прикладні і технологічні застосування торсійних полів.

Академік Академії Природничих наук Росії директор Міжнародного інституту теоретичної і прикладної фізики А.Е. Акимов го-

ворить наступне: «Все, до чого тепер підійшла фізика, практично без формул, але в змістовому сенсі, викладено в древньоіндійських ведичних книгах. Існували та існують два напрямки пізнання Природи. Один представлений Західною наукою, тобто знаннями, які здобуваються на тій методологічній базі, якою володіє Захід, тобто доказами, експериментом і тому подібне. Другий — Східний, тобто знаннями, отриманими езотеричним шляхом, в стані, наприклад, медитації. Езотеричні знання не здобувають, їх людині дають. Вийшло так, що на якомусь етапі цей езотеричний шлях був втрачений, і сформувався інший шлях, значно складніший і повільний. За останню тисячу років, ідучи цим шляхом, ми прийшли до тих знань, які були відомі на Сході 3000 років тому» [9].

Чи не тому цими знаннями володіли одиниці, обрані, їх ховали в храмах... Чекали, щоб людство «дозріло» до них, щоб мораль співвідносилась із потугою знань і, особливо, їх застосування не зашкодила людям і цивілізації?

А.Е Акимов: Фізичною природою Абсолюту і фізичною природою свідомості є торсійне поле. В результаті виходить, що Природа потурбувалась про те, щоб ми мали можливість мати прямий зв'язок з Абсолютом. Звідси випливає, що кожна людина може безпосередньо спілкуватись з Богом, якщо Бог цього захоче.

Це було сказано на основі того, що в 90-х роках минулого століття фізики відкрили п'яту взаємодію — інформаційну, і був знайдений носій цієї взаємодії — спінове або торсійне поле. Це відбулось завдяки низки робіт Г.І Шипова, в яких він обґрунтував концепцію фізичного вакууму, поставивши крапку в майже вікових дослідженнях плеяди вчених зі світовими іменами: Дірака, Кліффорда, Гейзенберга, Пенроуза та ін., розв'язавши задачу, над якою останніх 35 років свого життя бився Ейнштейн — теорію Єдиного поля.

І, напевно, коли сучасна фізика говорить про поляризацію вакууму, сучасна психофізіологія про альфа- і бета-ритми мозку, медицина — про різні резонансні явища на рівні клітини, чи музиканти, акустики про музичні тональності — все це можна віднести до узагальненого поняття «вібрація» (а сьогодні — власні торсійні поля об'єктів), до його проявів на різних рівнях організації природи [1].

Більшість фізичних об'єктів складається з елементарних частинок, що володіють спіном (власним обертанням), що є джерелом торсійних полів [4]. Академік РАПН О.В.Бобров стверджує [6]: «так як живий і неживий світ влаштовані з одних і тих самих атомів і молекул, то неможливе існування у живій матерії такого поля, якого не було б у неживої матерії, і навпаки. Тому всі неживі і живі системи мають свій власний «торсійний портрет», створений обертанням частинок, з яких вони складаються. Особливо

складно влаштовані торсійні поля, які створені тілом людини, тобто його біологічною речовиною, а також тими специфічними формами, в яких ця речовина знаходиться».

О.В.Бобров вводить поняття Власних спінових полів матеріальних об'єктів у результаті експериментального дослідження виявленого ним феномена інформаційної взаємодії рознесених на відстань матеріальних об'єктів [6]. Власне, спінове поле кожного матеріального об'єкта безпосередньо або опосередковано бере участь в польовій інформаційній взаємодії всіх матеріальних об'єктів між собою, в тому числі і з фізичного вакууму. У книзі [6] наведені результати дослідження протяжності ближньої зони Власних спінових полів для двох взаємодіючих об'єктів і на підставі отриманих результатів автор приходить до висновку, що поряд з уже відомим фактором — торсійними полями Фізичного Вакууму — існує другий польовий інформаційний фактор — Власні спінові поля матеріальних об'єктів, також здатний нести і обмінюватися інформацією, активно брати участь у фізичних, фізико-хімічних і біологічних процесах.

Можна відзначити три основні властивості первинних торсійних полів, що відрізняє їх від інших відомих полів, це: здатність торсійних полів передавати інформацію без перенесення енергії; передавати інформацію зі швидкістю, що значно перевищує швидкість світла — 10^9 с де с — швидкість світла; поширювати інформацію не тільки в майбутнє, але і в минуле.

ВИДИ ПОЛІВ

Існують правосторонні (ПТП) і лівосторонні (ЛТП) поля, залежно від напрямку обертання. Праві торсійні поля корисні людині, вони поліпшують плинність усіх середовищ, ліві торсійні поля жакливо впливають на людське життя. Ліві торсійні поля присутні у більшості електроприладів у вигляді торсійної компоненти електромагнітного випромінювання — намагайтеся триматися від них подалі. Навіть вимкнені прилади продовжують нести негативну енергію.

Торсійні поля передають позитивну і негативну інформацію. Їх відкриття змогло назавжди ліквідувати суперечності матеріалізму та ідеалізму, матерії і свідомості. Вищий інтелект і наука — основа для полів. Вже створені математичні моделі, здатні описати процес управління Вищим інтелектом усіх процесів, що відбуваються за допомогою торсійних полів. Торсійні поля керують складними процесами системи людини. І їх сприйняття може бути різним за якістю, але все залежить від стану і помислів людини. Потрібно прагнути забезпечити обертання торсійного поля, зі збільшенням частоти, за годинниковою стрілкою. Так як за невеликої час-

тоти руйнуються зв'язки, через це людина наділяється душевними і тілесними проблемами різного характеру.

Створено багато особливих схем та методик, здатних визначити напрямки і частоту торсійного поля.

Будь-яке штучно створене зображення володіє своїм полем. Так трикутник, квадрат і зірка має ліве торсійне поле, а прямокутник, церковний хрест — праве торсійне поле. Варіації словосполучень і буквосполучень, звукосполучень та музичні твори можуть мати будь-яке з полів, усе залежить від того, хто вимовляє, від його помислів і способу вимови.

Вищесказане можна продемонструвати такими прикладами.

- Футбольні фанати створюють своє єдине поле, щоб підтримати команду. Після матчу гравці часто кажуть, що відчували підтримку глядачів.

- Святкові демонстрації володіють правим торсійним полем, всі учасники знаходяться під впливом торсійного поля (згадайте своє відчуття, хто був учасником Майдану, особливо першого).

- Речі, зв'язані вручну. Кругові рухи спиць за годинниковою стрілкою утворюють праве торсійне поле. І якщо людина при цьому має добрі думки, то річ буде сильнішою. Тому багато хто любить укутуватися в речі, які зв'язала мама і бабуся [6].

Ми володіємо всією потрібною інформацією на генетичному рівні, але лежить вона в нашій підсвідомості і отримати її можна. Для цього потрібен резонанс полів, який може бути негативним і позитивним. Резонанс полів — це збіг Вашої частоти поля і полів предметів, звуків, місць, людей, що оточують Вас. Простіше кажучи, збіг лівих торсійних полів дає поштовх на щось погане, а правих торсійних полів — на добре.

Торсійні поля можуть змінити світобачення і направити на шлях правильного руху вперед. Залишилося тільки наблизитися до розуміння, щоб жити стало легше і цікавіше, щоб все встало на свої місця, а в глибині своєї свідомості Ви відчуєте, що наблизилися до істини і знайдете невідомий раніше душевний спокій.

У 1986 році вперше в Москві була передана інформація торсійним способом. Виявилось, що таким чином можна передавати все, що досі передають радіохвилі — звук, зображення. З'ясувалося, що швидкість «польоту» торсійного сигналу в мільярди разів перевищує швидкість світла. Для порівняння: радіосигнал досягає Місяця за 10 хвилин, торсійний — миттєво.

Згадаймо шкільний досвід. Якщо знизу до паперу з ошурками піднести магніт — ошурки шикуються за силовими лініями магнітного поля. Ми прибираємо магніт, а ошурки продовжують зображати його поле. Щось подібне відбувається і з торсійним полем.

Тільки воно «вибудовує» не ошурки, а простір, в якому перебуває. Важливо зрозуміти, який саме простір. Стародавні індуси називали його «пралайя», Ньютон — ефіром, сучасна наука — фізичним вакуумом. Це те, що залишається, коли випомповують усе повітря і видаляють усе до останньої елементарної частинки. Виявляється, там залишається не порожнеча, а своєрідна матерія. Нещодавно стало відомо, що саме Фізичний Вакуум — прабатько всього у Всесвіті, з нього народжуються атоми і молекули. І не випадково ці слова ми пишемо з великої літери. Вони рівнозначні поняттю Бога або Абсолюту. Так от, торсійне поле порушує (фізики кажуть: «поляризує») внутрішній строгий порядок Фізичного Вакууму, як магніт тирсу. І коли ми прибираємо джерело торсійного поля, в просторі залишається його точна картина, відбиток, тінь, як заведено назвіть. Цю тінь — відбиток торсійного поля — і фіксують наші прилади [4,9].

Торсійне поле підносить своїм дослідникам масу несподіванок. Нещодавно було зроблено відкриття: торсійне поле може виникнути саме по собі і без всякого обертання. Фізики вже знають, коли це відбувається. Будь-яка геометрична фігура порушує («поляризує») строгий порядок Фізичного Вакууму, і поряд з нею тут же утворюється торсійне поле. Допитливі давно намагалися зрозуміти, чому поряд з однією будівлею є відчуття легкості, краси, а поруч з іншою — неприємно перебувати. Вони назвали це «ефектом форми». Так от, цей ефект — дія торсійних полів, якими Фізичний Вакуум реагує на архітектурні споруди. Відомо, що поруч з пірамідами Хеопса утворюється два торсійних випромінювання, позитивне (праве) — біля вершини і негативне (ліве) — біля підніжжя. Якщо намалювати піраміду на папері, то виникне та ж сама картина: вгорі буде (звичайно, дуже слабке) поле зі знаком плюс, внизу — зі знаком мінус.

Так ми підійшли до висновку, що будь-яка буква, кома по-своєму порушують простір Фізичного Вакууму, на що воно негайно реагує торсійним полем. З цього випливає, що будь-яка книга, стаття — це мільйони веселок (фізики кажуть: «спектрів») химерних торсійних полів. Вони, безсумнівно, взаємодіють з нашим полем, полем читача. Так що прочитання книг, статей і віршів — це не такий простий процес, як здається.

Одним з джерел статичного торсійного поля є постійний магніт. Дійсно, власне обертання електронів усередині намагніченого феромагнетика породжує сумарне магнітне і торсійне поле магніту.

Зв'язок між магнітним моментом феромагнетика і його механічним моментом була виявлена американським фізиком С. Барнеттом в 1909 р. Міркування С. Барнетта були дуже прості. Електрон

заряджений, отже, його власне механічне обертання створює круговий струм. Цей струм породжує магнітне поле, що утворить магнітний момент електрона. Зміна механічного обертання електрона має призводити до зміни його магнітного моменту. Якщо взяти немагнічений ферромагнетик, то в ньому спіни електронів орієнтовані в просторі хаотично. Механічне обертання шматка ферромагнетика приводить до того, що спіни починають орієнтуватися вздовж напрямку осі обертання. В результаті такої орієнтації магнітні моменти окремих електронів сумуються, і ферромагнетик стає магнітом.

Досліди Барнетта за механічним обертанням ферромагнітних стрижнів підтвердили правильність висловлених вище міркувань і показали, що в результаті обертання ферромагнетика у нього виникає магнітне поле. Можна провести зворотний дослід, а саме, змінити сумарний магнітний момент електронів у ферромагнетика, в результаті чого ферромагнетик почне механічно обертатися. Цей дослід успішно був проведений А. Айнштайном і де Гаазом в 1915 р.

Оскільки механічне обертання електрона породжує його торсійне поле, то будь-який магніт є джерелом статичного торсійного поля. Перевірити це твердження можна, діючи магнітом на воду. Вода є діелектриком, тому магнітне поле магніту впливу на неї не чинить. Інша справа торсійне поле. Якщо направити північний полюс магніту на склянку з водою так, щоб на неї діяло праве торсійне поле, то через деякий час вода отримує «торсійний заряд» і стає правою.

Під дією торсійного випромінювання відбувається зміна структури металів та кристалів.

У даний час у дослідженнях торсійних полів беруть участь найбільші підприємства та організації України та Росії (М.В.Курик, Київ, Україна, А.Е.Акимов, Москва, Росія).

Справді, торсійним полем володіє все в природі. Спектрально-хвильові пакети (торсійні поля і біополіа) утворюються людьми і предметами, мікроорганізмами і різними хімічними препаратами.

Всі клітини людського організму спілкуються між собою, обмінюються інформацією за допомогою торсійних полів. Використання на практиці записаної і збереженої в пам'яті створеного вченими пристрою інформації про причини хвороб, основні порушення фізіологічної рівноваги і т.д. дозволяє проводити діагностику захворювань та їх лікування. Про те, що це торсійні поля, а не якісь інші поля, свідчать результати експериментальних досліджень, проведених Інститутом екології людини (м.Київ), на базі Інституту фізики при Академії наук України.

Усе почалося з матерії. Вона нагадує собою ніби багатоповерховий будинок: тіла, молекули, атоми, елементарні частинки... Але

потім матерія... просто закінчується! За елементарними частинками більше нічого немає. Є тільки фізичний вакуум. Так що, по суті, гладячи навіть дуже красиву жінку, ми гладимо порожнечу.

Будівля світу не має фундаменту! Звідки ж береться матерія? Відповідь на це питання є. На думку директора Наукового центру фізичного вакууму Міжнародного інституту теоретичної і прикладної фізики, академіка РАПН Геннадія Шилова, матерію дійсно народжує порожнеча і справді за допомогою «слова». Точніше, інформації. Тільки інформація ця «живе» в так званому торсійному полі. І от як воно утворюється.

Атоми схожі на маленькі сонячні системи: ядро, навколо якого звертаються електрони. Електрони, як і планети, обертаються навколо своєї осі. Але на відміну від планет електрони можуть переходити з орбіти на орбіту, чого ми, власне, і зобов'язані своєю нинішньою цивілізацією. Бо при цьому випромінюються електромагнітні хвилі — і в підсумку існують випромінювання — світло, радіо, телебачення і так далі.

Але одночасно, як каже Геннадій Шипов, електрон при такому переході випромінює і інші хвилі — т.зв. торсійні. Ті, які народжені його власним обертанням. І являють вони собою не що інше, як якусь «пам'ять» про колишнє обертання частинки — щось на зразок інерції. Імпульс власного обертання називається спіном. Він може «відірватися» від частки, стверджує вчений. Це доводить існування такої частки, як нейтрино. Саме її довелося спочатку «вигадати» (а потім вже експериментально відкрити), коли з'ясувалося, що в реакції розпаду нейтрона не дотримується закон збереження: сума спінів частинок до реакції не дорівнювала сумі після. Різницю забирала нейтрино.

Ось цей «вільний» спін, це відірване від речовини обертання і є, за розрахунками співробітників Наукового центру фізичного вакууму ІТПФ, тією інформацією, яка без всякої силової взаємодії визначає безліч процесів у Всесвіті. Подібно як ми стріляємо з рушниці — сама по собі енергія натискання пальцем на гачок мала, зате яка енергія пострілу! Несучи інформацію, хвилі вільних спінів йдуть у простір. Таке випромінювання в ІТПФ і називали торсійним — вторинним. Але найцікавіше далі. Там, де починається первинне.

«Джерелом торсійних полів є обертання матерії, — розповідає Геннадій Шипов. — Але і сам по собі порожній простір-час закручується різним чином. Цю властивість ми поки пояснити не можемо, але вона є, і багато фізиків саме її вважають «відповідальною» за створення, в кінцевому рахунку, речовини. Ми просто спробували пояснити механізм цього. А він — в тому, що закручування

простору-часу теж народжує торсійне поле! А згідно з так званим «вакуумним» рівнянням, виведеним ще самим Айнштайном, структура вакууму являє потенційний стан матерії. А далі в цю структуру вноситься інформація, що переноситься торсійним полем... Тобто на мові вчених «Бог» називається іншими терміном. Але сенс один. У світі може існувати інформація, не пов'язана з речовим носієм, але діюча так, що створює цю саме речовину [4].

«Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього».

(Бог Слово, Євангелія від Св. Івана)

«Звідси виникає логічна картина світу, — продовжує академік Шипов. — Ми можемо уявити собі нашу реальність у вигляді семи рівнів. Перші чотири — тверде тіло, рідини, гази, елементарні частинки — відомі сучасній науці. Четвертий рівень — рівень елементарних часток — за сучасними уявленнями народжується з п'ятого — рівня фізичного вакууму, як якогось потенційного стану всіх видів матерії. Але виявилось, що це не все — є ще два рівні. Найвищий — сьомий — це абсолютне Дещо (Ніщо). Воно описується тотожністю: $0 = 0$. Тобто ми не знаємо тут нічого конкретного. Ніщо і нічого — його не можна описати ніяким чином. А ось шостий рівень дуже цікавий. З абсолютного Ніщо народжуються первинні торсійні поля, які пояснюються крутінням простору. Ці поля передують створенню речовини і є тим інструментом, за допомогою якого з вакууму, з порожнечі народжується речовина. Є вагомий підстави стверджувати, — додає дослідник, — що первинні торсійні поля є носієм свідомості..» [6].

ФІЗИЧНИЙ ВАКУУМ ТА ІНФОРМАЦІЯ

У електродинаміці Максвелла — Дірака фізичний вакуум — це «киплячий бульйон» з віртуальних частинок і античастинок — електронів і позитронів, тобто у вакуумі постійно виникають і зникають віртуальні частинки. Віртуальними вони вважаються тому, що час їхнього життя занадто малий і обмежений співвідношенням невизначеностей Гейзенберга. Іншими словами, в квантовій теорії поля флуктуації інтерпретуються як народження і знищення віртуальних частинок (тобто часток, які безперервно народжуються і відразу ж знищуються), або віртуальних квантів даного поля. У вакуумі народжуються різні пари частинок-античастинок, і в основі цих пар можуть бути електрони, протони, нейтрони, кварки... Віртуальні частинки точно так само беруть участь у взаємодіях, як і реальні. Наприклад, віртуальний фотон здатний породити віртуальну пару електрон-позитрон, аналогічно народженню

реальним фотоном реальної електронно-позитронної пари. Концепцію «шуби» з віртуальних частинок ми використовуємо надалі, розглядаючи Фізичний Вакуум, що складається з віртуальних електронів, позитронів і фотонів, тобто використовуємо лише незначну частину більш складної реальності [4].

Віртуальний фотон, пройшовши деяку відстань, перетворюється на віртуальну електрон-позитронну пару. Електрон і позитрон здійснюють по півоберта в протилежних напрямках, малюючи в просторі коло. У місці з'єднання вони зникають і породжують віртуальний фотон, який рухається далі... Віртуальна електрон-позитронна пара створює кільцевий струм, а кільцевий струм створює магнітне поле, конфігурація якого подібна конфігурації поля смугового магніту. Такі елементарні віртуальні магнітні диполі виникають у вакуумі постійно і повсюдно. Орієнтовані вони хаотично і тому сумарне магнітне поле у вакуумі дорівнює нулю.

Скористаємося можливістю гіпотетичного підходу і розглянемо спрощену систему, що складається тільки з одного електрона. Вважаємо, що реальних фотонів у такій системі немає, але флуктуації Фізичного Вакууму призводять до виникнення «хмари» віртуальних фотонів біля цього електрона, а слідом за ними — віртуальних пар електрон-позитрон. Такі пари проявляють себе подібно зв'язаним зарядам у діелектрику [4].

Розглянемо процес поляризації докладніше. Будемо вважати електрон точковим зарядом, що перебуває в деякій точці простору. У цьому випадку ефект поляризації Фізичного Вакууму можна представити таким чином. Нехай у деякій точці простору, що знаходиться поблизу електрона, відбувається народження віртуальної пари частинок — електрона і позитрона, які через дуже короткий час анігілюють між собою, тобто народження і подальша анігіляція пари повинні відбуватися в зовнішньому електричному полі, створюваному електроном. Дія цього зовнішнього поля полягає в тому, що народжений електрон злегка відштовхується цим полем, тоді як народжений позитрон злегка притягається ним, так що має місце фізичне розділення цих зарядів під час їх короткочасного існування, тобто порушується симетрія фотонів. Таке явище відбувається весь час і всюди навколо електрона, що веде до результуючого ефекту, званого поляризацією Фізичного Вакууму.

Умові дійсної електронейтральності електрон-позитронного вакууму буде відповідати стан, коли кільцеві хвильові пакети електронів і позитронів будуть вкладені один в одного. Якщо при цьому спіни цих вкладених кільцевих пакетів протилежні, то така система буде самокомпенсованою не тільки за зарядами, але і за класичним спіном магнітним моментом [6].

ТОРСІЙНІ ПОЛЯ ФІГУР

З давніх часів відзначалось, що форма предмета робить сильний вплив на його сприйняття. Цей факт відносили до прояву однієї зі сторін мистецтва в нашому житті, надаючи йому сенс суб'єктивного естетичного бачення реальності. Однак виявилось, що будь-який предмет створює навколо себе «торсійний портрет», що являє собою статичне (або динамічне) торсійне поле.

Для того щоб переконатися в існуванні торсійного поля, був проведений експеримент. У цьому експерименті перенасичений розчин солі KCl, що міститься в чашці Петрі, був поміщений над вершиною конуса. Одночасно такий же розчин перебував у контрольній чашці, що не піддавалася впливу торсійного поля. Кристали солі в контрольному зразку великі і величина їх різна. У середині опроміненого зразка, куди потрапило торсійне випромінювання, кристали дрібні і більш однорідні.

У даний час створено прилад для вимірювання статичних торсійних полів плоских зображень: геометричних фігур, букв, слів і текстів, а так само фотографій людей. Результати вимірювання торсійного контрасту (ТК) плоских геометричних фігур: рівностороннього трикутника, зворотної свастики, п'ятикутної зірки, квадрата, квадрата з петлями, прямокутника із золотим співвідношенням сторін (співвідношення сторін, рівне $D = 1,618$), хреста із золотим співвідношенням, шестикутної зірки, хреста з фракталів (тобто з частинами, подібними до цілого), прямої сварги (свастики) та кола відповідно, такі: -8, -6, -1, -1, -0,5, 0, 1, 3, 5, 6 і 7.

Була розроблена спеціальна методика, що дозволяє визначати інтенсивність і знак (ліве або праве) торсійного поля фігури.

Були також проведені вимірювання торсійних полів, створюваних буквами. З'ясувалося, що букви С і О, найбільше схожі на коло, створюють максимальний правий торсійний контраст, а літери А і Ф максимальний лівий. Прилад Шкатова дозволяє вимірювати торсійний контраст окремих слів, при цьому ТК слова як правило дорівнює сумі ТК букв, що складають його. Інакше кажучи, торсійне поле слова дорівнює сумі торсійних полів складових його букв, правда, це твердження підтверджується з точністю 10-20%. Наприклад, ТК слова Христос дорівнює +19.

Інформація — це одна з універсальних властивостей предметів, явищ, процесів об'єктивної дійсності, що полягає в здатності сприймати внутрішній стан і вплив навколишнього середовища, зберігати певний час результати впливу, перетворювати отримані відомості й передавати результати обробки іншим предметам, явищам, процесам і т. п. Інформацією пронизані всі матеріальні об'єкти і процеси, які є джерелами, носіями і споживачами інформації.

Всі живі істоти з моменту появи на світ і до кінця свого існування перебувають в «інформаційному полі», яке безперервно, невинно впливає на їх органи чуття. Життя на Землі було б неможливе, якби живі істоти не вловлювали інформацію, що надходить з навколишнього середовища, не вміли б її переробляти і посилали іншим живим істотам.

Накопичення все нових фактів призвело до того, що інформація поступово набула статусу самостійного і фундаментального поняття природознавства, що виражає, в кінцевому рахунку, нерозривність свідомості і матерії. Не будучи ні тим, ні іншим, вона виявилася тим відсутнім ланкою, яке дозволило поєднати непокєднуване за визначенням — Дух і матерію, не впадаючи при цьому ні в релігію, ні в містику [6].

«Сьогодні фізики говорять про існування спінового або торсійного поля, яке фіксує, зберігає і передає інформацію в природі. Ці дослідження були засекречені в колишньому Радянському Союзі. Перші повідомлення з'явилися буквально кілька років тому. Так, професор Михайло Курик, директор інституту людини в Києві (до речі, наш сусід з Вижницького району Чернівецької області), повідомляє, що швидкість поширення цього поля більша, ніж швидкість світла, воно не екранується відомими природними середовищами і є обов'язковим компонентом електромагнітних полів.

Він не виключає, що саме торсійні поля, як специфічні поля кручення нашого реального фізичного вакууму, відповідатимуть, власне, за усі енергоінформаційні процеси в живій природі. Можливо, що саме через них лежить шлях до поєднання фізики як матеріалістичної науки з езотеричною щодо самого феномена біополя людини.

Це поле здатне поєднувати матерію з інформаційним полем (Єдиним Полем), у якому зберігаються знання про «все і вся». Взаємодія інформаційного поля з матерією породжує думкоформу — певні стійкі польові збудження фізичного вакууму, які можна сприймати на відстані. Тож виникає, аж трохи богохульне, запитання: чи не є воно отою «мудрою матрицею», «програмою-вібрацією» протікання явищ і процесів?! І знову вічне питання: то Хто ж їх продукує? Може, тому, що людину створено богоподібною, вона найбільш ефективно і активно взаємодіє з інформаційним (Єдиним) полем за допомогою головного мозку» [2].

Не пояснюючи детально, що таке інформація (та це, зрештою, і неможливо на сьогодні — дати загальноприйняте однозначне означення), хочеться акцентувати увагу на одному: «інформація — це універсальна властивість предметів, явищ, процесів, яка проявляє себе в здатності сприймати внутрішній стан і вплив середо-

вища, яке оточує, перетворювати отримані дані і передавати результати обробки іншим предметам, явищам, процесам. Інформацією пронизані всі матеріальні об'єкти і процеси. Всі живі істоти з моменту їх зародження і до кінця свого земного існування перебувають в інформаційному полі, яке весь час, безперервно впливає на них.» [7, с. 211].

3. ЄДИНЕ ПОЛЕ — СВІДОМІСТЬ

Одним із наріжних каменів у фундаменті Теорії фізичного вакууму є теорема Белла, яку він опублікував у 1965 році. Перевірена і підтверджена фізиками, вона стверджує, що не існує ізольованих систем; кожна частинка Всесвіту перебуває в «миттєвому» зв'язку зі всіма іншими частинками. Вся Система, навіть якщо її частини розділені великими відстанями і між ними відсутні сигнали, поля, механічні сили, енергія і т.п., функціонують як одне ціле, як Єдина Система.

Істину віри, яка дана зовнішнім світом, слід проголосити у світі внутрішньому. Це потребує наукових, філософських, теологічних вислідів у формах висловлювання та схемах мислення відповідного простору та відповідного часу.

Бернгард ФІЛБЕРТ. «Світи перед Богом»

Що ж це за підстави? Ось як вони виглядають, якщо спрощено переказати міркування вчених.

Що ми собою являємо? На мікрорівні наше тіло — це набір гіроскопчиків («дзиг») у вигляді елементарних частинок, набір покладених у різні структури вихорів, що обертаються в порожнечі атомних грудочок. Наша свідомість — зрештою, теж система спінових коливань частинок, з яких складається мозок. Наше суспільство, в свою чергу, можна описати як набір індивідуумів, які крутяться в пошуках кращого життя. А під нами обертається планета. Планета обертається навколо Сонця. А Сонячна система обертається в Галактиці, а Галактика обертається навколо себе. А ще й Всесвіт обертається, і сам простір, як з'ясовується, закручується... І все створюють торсійні поля.

І ці поля незліченних атомів, істот і зірок зливаються у Всесвіті! Так що ж виходить? Ми з нашими елементарними вихорами в головах — вони не ізольовані системи думок і образів, які одного разу помруть, а справжні приймальники-передавачі торсійних взаємодій Всесвіту.

І кожен мозок є, таким чином, частиною, клітинкою, нейроном Світового Розуму, де все і творці його, і користувачі! Чи не він і закручує простір?

Ми, як людство, ще, схоже, не підключені по-справжньому до цього неозорого «інтернету»... Але якщо хтось обдарований здатністю вводити свій мозок у резонанс з нашим торсійним Всесвітом — то ось тобі і геніальні осяяння, і екстрасенсорні здібності, і природа багатьох чудес і надприродних явищ!

Скажімо, всі непояснені сучасною матеріальною наукою явища (але пояснені Ведичною наукою), у тому числі левітація, отримують виразне пояснення.

Мантра — це спроба чи створення спрямованого торсійного поля вплинути на думки і плани Всесвіту. А оскільки фізика не тільки не забороняє, але і, загалом, вимагає симетрії, і якщо наша свідомість перебуває у нехай не усвідомлюваному, але прямому зв'язку із Всесвітом, — то ж і процеси, що в ній відбуваються, мають впливати на наші людські справи. Так, вчений Чижевський про це говорив, висловивши думку про прямий вплив космічних процесів на людство [6].

Торсійне поле Всесвіту неминуче повинно мати вихід і на колективну свідомість, яка визначає в кінцевому підсумку суспільні процеси і зміни на нашій планеті. Через аватарів, гуру, пророків...

Торсійна теорія досить продуктивна в філософському відношенні. Стародавні люди володіли торсійною теорією. Правда використовували свої терміни. Вони говорили, що існував «лише вічний, безмежний Хаос», який породив Землю-Гею і Безодню-Тартар. Інші древні говорили, що Бог Рід створив увесь видимий і невидимий світ, «народив» Сварога-Небо, щоб той потім створив Вогонь і Даждьбога-Сонце... [10]

Протягом минулого десятиліття фізики розвинули більш об'єднане розуміння Законів Природи, що досягає найвищої точки в недавньому відкритті повних (завершених) теорій Єдиного Поля. Ці теорії описують об'єднання всіх частинок і сил природи в Єдиному Полі. У фізиці матерія та енергія розглядається як вираження чотирьох фундаментальних полів: гравітація, електромагнетизм, сильна і слабка ядерні сили. У той час як повний математичний опис цього поля все ще розвивається, ясно, що Єдине поле Природного Закону — джерело всього матеріального різноманіття. Воно трансцендентує (виходить за межі) всього існування; це поле — поле чистої інформації (Чистої свідомості), з якої всі різні сили і Закони Природи послідовно з'явилися в перших мікросекундах створення нашого Всесвіту і від якої цей процес безперервно відбувається в кожен момент. З самовзаємодіючою динамікою Єдиного Поля з'являються всі Закони Природи для підтримки організованого розвитку всесвіту (еволюцію). Найбільш вражаюче є те, що опис сучасною фізикою Єдиного поля

Законів Природи як самодостатнього, самовзаємодіючого поля нескінченного розуму і динамізму дуже подібне до описів єдиної основи світобудови, даної найбільш древніми традиціями знання. У Ведичній традиції Індії все розмаїття матеріального існування завжди описувалося як послідовна поява Єдиного Поля — самодостатнього, самозверненого, безмежного і нескінченно динамічного поля розуму. У Ведичному розумінні цього Єдиного Поля всіх Законів Природи, воно фактично визначено як поле чистого розуму, чистої інформації, чистого знання в його найбільш компактній і сконцентрованій формі — одна єдина основа життя — Природний Закон.

Вищесказане підтверджується тим, що майже всі знання в точних науках отримані не формально-логічним шляхом, а внаслідок інтуїції. На нашу думку, саме цим пояснюються прояви геніальності. Концепція Г. Шипова обґрунтовує найпрогресивніший напрямок сучасної філософії — феноменологію Е. Гуссерля. Феноменологія є таким філософським ученням, яке вперше вторувало шлях до розуміння особливого роду буття — істинно людського буття, буття свідомості, носієм якого є людська суб'єктивність. Вона (суб'єктивність), утворюючи первинну царину справді абсолютного буття, єдине джерело походження властивих світові значень, першооснова смислової будови й картини світу, є ключем до досягнення універсального логосу будь-якого збагненого буття.

Варто відзначити, що все сказане вище не суперечить уявленням об'єктивного ідеалізму про наявність космічного інформаційного банку знань (Світовий Розум, Космічне біополе, Вселенський Розум), селективно взаємодіючого із свідомістю творчої особистості (Геракліт, Платон, Лейбніц, Гегель) [10].

4. ВІДПОВІДНІСТЬ, ПАТРІОТИЗМ СЬОГОДНІ

Національна ідея спрацює, бо вона живе в народі на рівні підсвідомого. Але свічку до живої душі народу донесуть пробуджені до духовного життя юні серцем, люди любові і віри.

Євген СВЕРСТЮК

Визнання свідомості в тонкоматеріальному світі вітальною системою, яка спроможна до цілеспрямованої інформаційної взаємодії з іншими системами, а їх сутностям притаманні всі якості, котрі релігія приписує Богові. Саме визнання свідомості польовою формою життя (носієм якої є торсійні поля) дозволяють з'єднати релігійні, езотеричні, наукові уявлення про вищі духовні сутності, поєднавши знання сучасної науки й релігії у єдину цілісну картину світу [10].

Це глибинні перетворення, комплексне відтворення духовної цільної особистості з якостями, які закодовані в глибинах нашої української сутності.

Бог послав кожного із нас на злуку з певною землею, яка й стала нам рідною, не тратьмо отожд із нею духовної сполуки, бо тільки так будемо сильні, нездоланні і щасливі у світі.

Валерій ШЕВЧУК

Підсумовуючи вищенаведене, можна сказати про людину таке: кожна складна система має свою нішу на одному з рівнів природи. Людина, як істота духовна, сягає (чи, принаймні, повинна) від грубого фізичного, матеріального — до найтоншого рівня, до єдиного поля всіх законів природи, до єдиної свідомості, до сковородинівського мікрокосмосу, в якому всесвіт.

Таким чином, різні в часі, просторі і національних оформленнях філософські течії — українська, від Григорія Сковороди до Леся Курбаса, молодого Павла Тичини і сучасних прихильників антропософського вчення; австрійська (центрально-європейська), що базується на працях Рудольфа Штайнера; індо-американська, яка використовує збережені віками індуськими мудрецями ведичні знання в поєднанні із останніми досягненнями квантової фізики та психофізіології і передає ці надбання людям через техніку трансцендентальної медитації та техніку ТМ-сідхі, — всі вони приходили і приходять до єдиного висновку: необхідності людині поновлювати, посилювати зв'язок з Єдиним Полем, щоб використовувати і проявляти в своєму житті безмежну енергію, творчість та інтелект природи.

Але як? І хоча кожен відповідає на це питання по-своєму, але спільним є вимога високої духовності особи. Тільки духовно висока особистість мінімізує свій руйнуючий вплив на довкілля, суспільство, державу, цивілізацію, всесвіт. Її творчі сили тоді узгоджені із загальними принципами розвитку, еволюції буття і вливаються рідним струмочком в її річище, посилюючи, пришвидшуючи її плин [2].

Земля, спосіб життя, люди, культура, менталітет або ж особливість психогенотипу — все це ланки одного ланцюга, який вказує на цілісність причин і наслідків у процесі формування нації. Всесвіт як цілість і етнос як його клітина, яка функціонує відповідно з його законами, нормами. Відповідно і формування з цього етносу нації має свої закономірності. Які ж ці особливості і чим вони зумовлені? Як зробити цей процес сьогодні, тобто становлення в рамках молодой неvizрілої держави української нації, більш динамічним, ефективним та безпечним? Що треба робити, а чого не треба робити в час загострення політичної активності, коли емоції і амбіції затуманюють розум? Як нація самотвориться і як зворотно впливає на державу? Як оптимізувати цей взаємовплив? Ось основні

з питань, на які треба б відповісти, щоб процес цей був максимально осмисленим та узгодженим із Всесвітом як цілістю [3].

Для того, щоб змогли запалити свічку надії, треба їм досягти **критичної маси** — тієї кількості і потужності впливу на суспільство, коли вже зможуть наступити якісні зміни. Проте вони вже зараз відіграють роль своєрідних центрів кристалізації, довкола яких групуються люди високої духовності і брунькується нова свідомість і мораль.

Рудольф Штайнер у своїй праці «Філософія свободи» так бачив цю проблему: «І свідоме прагнення свідомої частини цілого знайти мости, що їх поєднують, перебороти оце протиставлення, — є не що інше як духовне устремління людства. Тобто історія духовного життя є постійний пошук єдності між нами і світом».

Вчені, які на практиці застосовують висновки нових (і відроджених) теорій, говорять: «Правда те, що звернення людини до власного духу приводить її до духу в більш широкому розумінні... Перехід від роз'єднаності (відчуженості) до єдності, від війни до миру — є мета всіх духовних традицій... Всі ми в кайданах безпорядку, який самі створюємо, бачачи себе роз'єднаними та ізольованими. Тобто бачачи себе як дещо відокремлене, ми породжуємо хаос і безпорядок між нами...» — твердить Діпак Чопра, який поєднує в теорії та практиці останні здобутки квантової фізики з древніми духовними науками [11].

Подібне виникає і в нас, коли ані держава, ані інші інституції (і партії, на жаль, у тому числі) не роблять нічого для консолідації нації, для створення благотворного відчуття єдності кожної особи з певними групами, громадами, структурами, з нацією, нарешті. Звідси і наслідки, які зворотно впливають на стан тієї ж держави.

Людський організм є приймачем і аналізатором інформаційних потоків світу, який оточує, і сама людина є носієм інформації. Дійсний член РАМН і РАПН В.П.Казначеев підтверджує сказане: «В клітинах живої істоти співіснує з нею друга форма життя, і вона, ця форма — польова! Польова форма життя — це така організація матеріально-енергетичних потоків, коли відбувається збереження і нагромадження інформації на рівні мікрочастинок, мікрополів. Такий польовий згусток може відтворювати, зберігати і множити інформацію, він пов'язаний з іншими матеріальними тілами як активне утворення, здатне вписуватися в інші утворення і впливати на них, на оточуюче середовище.» [8, с.7].

Зверніть увагу! Адже тут йдеться як про прямий, так і зворотний зв'язок та взаємовплив! Як докільля впливає на життя роду, нації, на кожного індивіда, так і свідомий член роду, громадянин може і впливає на розвиток суспільства через відповідні інформа-

ційні потоки, носіями яких є торсійні поля. У США люди, які займались трансцендентальною медитацією (також її вищим рівнем ТМ-сідхі), експериментально отримували докази позитивного впливу в певному місті чи території, але повинна була досягнута «критична маса» — певний відсоток від кількості населення.

Відомо, що праві й ліві торсійні поля проявляють на матеріальні утворення (органічні й неорганічні) різні впливи. З одного боку, наявні праві або ліві торсійні поля активно взаємодіють із фізичними та емоційними структурами людини. Спроможність цих полів до переносу інформації без переносу енергії, надсвітлова швидкість розповсюдження і висока проникаюча спроможність, були знайдені стародавніми мудрецькими-філософами, хранителями знань світоглядної системи автохтонного населення, яке заселяло природний ландшафт уздовж берегів Дунаю, Дону, Дніпра. Цей факт дозволяє нам висунути ідею, за якою світоглядна система автохтонного населення України — феноменальний вияв мислєдіяльності людини, взаємодії її із Вселенським Розумом, або Інформаційним полем. Спочатку — у фазі «людина у колисці матінки природи», а у «золотий вік» людства — з використанням еніотехнік, у тому числі й медитації, як «вищої фази інтелекту» [10].

Наслідком інтелектуального діалогу Людина — Вселенський Розум стає ведійська культура, яку ми до цього часу спостерігаємо як цілісне явище у вигляді календарів, курганів, обрядів і нанесених символів на священні предмети обрядів (жіноче вбрання, рушники, писанки, глиняний посуд, пластика). Дослідник витоків прадавньої української культури Любов Саннікова після докладного вивчення концепції Г. Шипова стверджує, що можна провести тлумачення вживання багатьох символів в українській народній культурі і пропонує власний погляд на природу виникнення народної культури [10]:

— традиція виникнення феномена культури як діалогу Людини з Творцем на природному ландшафті України може бути визнана за останніми датуваннями археології, мовознавства, у контексті відкриття найдавнішого у світі архіву писемності Кам'яної Могили, а також залучення матеріалів більш ранніх традицій у відтворенні Великої Богині Старого Світу (за В. Даниленком) — щонайменше від XXX тисячоліття до н.е.;

— передумовами виникнення природної філософії, природної віри, природної культури (доведійської) постають найважливіші природні чинники — розташування природного ландшафту як втілення ієропроекції небесного прототипу, розміщеного у Вічності;

Тобто сьогодні патріот не той, хто вдягає вишиванку і фігурує нею де треба, а де не потрібно. Сьогодні патріот той, хто дбає, щоб

його душа була Вишита! Щоб разом з побратимами по духу набрати відповідну критичну масу однодумців і впливати через власне вдосконалення та усвідомлення на траєкторію розвитку нашої Держави! Свій до свого — по своє! Так лозунг наших батьків і дідів знову актуальний. Але «товар» — значно цінніший і виробляти його — ой, як не просто. Треба самовдосконалюватися та самоорганізовуватися!

ПОСИЛАННЯ:

1. Лучицький Р.М. Просякнуті високим духом достойні бути... — Ямгорів; літ.-краєзн. і мист. альманах. — Городенка, 1999, числа 9-10. — С. 133-137.
2. Лучицький Р.М. Про відносність тверджень, суджень, аналізу та ефективності дій, вчинків, поступків. — Ямгорів; літ.-краєзн. і мист. альманах. — Городенка, 2000, числа 11-12. — С. 161-167.
3. Лучицький Р.М. Цілісність світосприймання. — Ямгорів; літ.-краєзн. і мист. альманах. — Городенка, 2005, числа 13-14. — С. 196-203.
4. А.Е.Акимов, В.В.Бойчук, В.Я.Тарасенко. Дальнодействующие спинорные поля. Физические модели. АН УССР, ИПМ, Киев, 1989, препринт N 4, с. 23, а також: А.Е.Акимов, В.Я.Тарасенко. Модели поляризаационных состояний Физического Вакуума и торсионные поля. EGS-концепция. МНТЦ ВЕНТ. 1991. препринт № 7, с.31.; А.Е.Акимов, В.Я.Тарасенко. Модели поляризованных состояний Физического Вакуума и торсионные поля. Известия высших учебных заведений, серия Физика. 1992, т.35, № 3, с. 13).
5. www.radionika.lt
6. Тихоплав В.Ю., Тихоплав Т.С. Физика веры // М.: АСТ: Астрель; СПб: ИГ «Весь», 2005. — 246 с.
7. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. — М.: Наука, 1976. — 717 с.
8. Казначеев В.П. Феномен человека: космические и земные истоки. — Новосибирск: Книжн. изд-во, 1991. — 128 с.
9. Е.Акимов, Г.И.Шипов. Торсионные поля и их экспериментальные применения. Препринт No 4. Международный институт теоретической и прикладной физики Российской Академии Естественных Наук. — М., 1995. — 31 с. + 10 илл., библи. 53 сс.
10. Саннікова Любов. «Феномен нульового поля»: інформаційна парадигма Всесвіту Г. І. Шипова. http://www.aratta-ukraine.com/books_ua.php?text=3 у книзі: Саннікова Любов «Свята Мова Творця у Звичаї Народу: Еніофеноменологія староукраїнської культури». — Видавництво «Аратта», 2005. — 776 с. + 236 іл., 29 схем.
11. Діпак Чопра. Нестаріюче тіло, вічний дух (Квантова альтернатива старіння). — М.: Крон-Пресс Корона, 1994.

м. Івано-Франківськ

ПОТУСТОРОННИЙ МИР: ПОЗНАНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ КОНТАКТА

В последние десятилетия появилось большое число публикаций, авторы которых приступают к рассмотрению проблем потустороннего мира, являясь в то же время сторонниками материалистического способа мышления. К ним относятся Р. Пенроуз (Оксфорд), Б. д'Эспанья (Париж), Б. Джозефсон (Кембридж) и другие. Но особое место в этом ряду, на наш взгляд, занимают физик Д. Бом и нейрофизиолог К. Прибрам, результаты наблюдений которых обобщены в книге М. Талбота [14]. Здесь, в частности, отмечается, что в настоящее время никто из видных ученых не отрицает наличие души у человека и ее пожизненное существование в потустороннем мире. В целом в публикациях рассматриваются различные стороны указанной проблемы, в частности, соотношения души и тела человека, особенности «жизни» души в другом мире, вопросы реинкарнации последней и т. п. Особенно ценным в этих материалах считаем рассмотрение проблемы в дихотомии «тело/душа», с которой соприкасались люди в течение тысячелетней истории жизни на Земле, засвидетельствованной в древних мифах, легендах, мировых религиях, в язычестве, включая колдовство, волхвование, шаманство, мальфарию, случаи из медицинской практики, результаты нейрофизиологических и физических экспериментов. К известным идеям и фактам по отмеченной проблематике нам хотелось бы добавить некоторые свои наблюдения, которые затрагивают материальную сторону в ее **языковой** репрезентации, начиная с древнейшего времени существования человека и его языка. Наблюдая над зарождением и развитием жизненно важных понятий у человека, можно изучить пути развития мышления, в частности его информационно-энергетическую сторону, которая является, как считается, основой существования души и тела человека.

Но прежде чем переходить к изложению своих наблюдений, вначале остановимся на тех исходных положениях рассматриваемой проблемы, которые принимаются нами аксиоматически и выступают постулатами в наших наблюдениях.

1. ПРИРОДА ВЗАИМОСВЯЗИ МИРОВ

Большинство ученых придерживается мнения, что человеку свойственно существование энергетической составляющей его

природы, что в целом определяет в нем «биоэнергоинформационную систему» [1, с. 8]. В организме человека, например, химические процессы тесно связаны с его энергетической системой. Последняя получает также космическую энергию, предположительно определяющую «эволюцию органического мира», которая является «необходимым условием жизни» человека. Энергия имеет волновую структуру, поступает в организм через «акупунктурные» точки, соединенные в энергетические цепи — меридианы. Последние, как отмечает Б.Д. Аранович, являются связывающим звеном «человеческого организма с внешней средой — космосом» (там же, с. 12).

Считается, что любой предмет «не только поглощает и излучает энергию, но одновременно может посылать и воспринимать информацию» [1, с. 17]. Экспериментальные исследования (С.Д. Кирлиан) подтверждают существование невидимого, эфирного, тела у человека. «Каждая клетка, каждый орган имеют свое эфирное тело, и в сумме они дают общее эфирное тело человека, или его ауру» [1, с. 23]. «Изменения на эфирном уровне предшествуют изменениям в физическом теле» (там же, с. 23). Аура человека и ее телесное воплощение образуют понятия *души* и *тела*.

Душа и Тело являются архидревними мыслительными образами в жизни человека. Возникли они в пределах какого-то цельного земного эмбриона и являются дуальным образованием внеземной духовной субстанции (Души) и земного телесного субстрата (Тела). Вначале душа и тело образуют зародыш, который определенное время созревает в чреве матери и затем появляется в индивидуальном рождении, способным к самостоятельному росту, определяющем свой неповторный и единственный в своем роде жизненный путь. С момента рождения дитя образует единство своих Души и Тела, которые развиваются в сложных и пока непредсказуемых для нас взаимоотношениях. Исходные оплодотворенные мужская и женская клетки, по-видимому, случайным образом одухотворяются, поэтому по своей природе Душа и Тело являются индивидуальными самостоятельными образованиями и, следовательно, в жизни представляют собой не гармоническое (природное), а в структуре своей самостоятельное и **независимое** развитие. В таком виде представляется нам зарождение человека, в частности, его Души во плоти.

Остановимся подробнее на некоторых особенностях жизни Души и Тела человека. Но вначале заметим, что Душа проходит стадию реинкарнации и в очередной раз отправляется на Землю для своего развития. Многоразовое перевоплощение в земной плоти предполагает определенную цель. Как будет показано дальше, Душа каждый раз представляет развитие мышления земного человека, или, другими словами, его разума. Последний развивается и совершен-

ствуется лишь в земных условиях, в плоти человека. Следовательно, Душа и Тело человека образуют ту среду, в которой происходит развитие **Разума** человека, а это является **целью** всего жизненного процесса, который охватывает земной и потусторонний мир.

Душа человека организует жизнь его плоти, а также создает вокруг него ауру — информационно-энергетическую структуру, которая содержит в себе ответы на все вопросы прошлой жизни данного человека, а также имеет информацию прежде всего об окружающем мире. Интересно отметить, что здесь же имеются сведения о жизни ушедших от нас близких и друзей, их душ, находящихся в потустороннем мире. То, что в ином мире жизнь земного человека продолжается, свидетельствуют многочисленные наблюдения и исследования, которые появились в мире за последние 50 лет, к одним из них отсылаем нашего читателя [14].

Поскольку Душа человека, как нам представляется, в основном случайным образом оплодотворяется на Земле, то она передает свои наследственные признаки совсем другого рода и племени, отличительные от бывших предков в новозарождающейся плоти. В этом отношении Душа и Тело родившегося человека образуют **случайное** единство и в целом не могут продолжать наследственно предыдущие свои воплощения. Дополнительно заметим, что Душе свойственна реинкарнация, то есть многократное воплощение на Земле, и в этом отношении ее земная жизнь проходит в различных (также и неродственных) воплощениях на Земле. Следовательно, Душа продолжает свою **независимую** от нового Тела жизнь на Земле.

С другой стороны, в связи с вышесказанным, Тело, оживленное на Земле (зародившееся), отличается существенно от особенностей его Души. Оно, рожденное матерью, продолжает род матери и его отца, что находит выражение в генной наследственности. Тело имеет свою генетику, в которой заложена информация о жизни предыдущих поколений. Эта информация, естественно, отражается в ауре данного человека. Развитие зародившихся Души и Тела имеет взаимное влияние, которые подвержены также влиянию семьи и других социумов, в которых находится человек. В этом отношении они становятся «родственными», однако не по своему происхождению. Люди могут иметь «родственные» Души, хотя быть абсолютно чужими по своей телесной родословной, и, наоборот, родственные по крови от рождения, они бывают абсолютно «чужими» духовно. История обществ свидетельствует о случаях отчужденности родных сестер или братьев, ребенка и родителей и одновременно о близости чужих людей, ставших побратимами, закадычными друзьями, что приравнивается в своих отношениях к родным по рождению (см. поэмы Гомера). Известное в древности понятие как «кровная месть»

основано не на природном чувстве и его физиологии, а на социальных установках кровных по рождению людей (семьи, рода).

Жизнь — большое творение, полученное от природы, и осуществляется независимо от желания родившегося человека. Однако, несмотря на общие законы развития, кое-что в их протекании и осуществлении зависит от самого человека, задача которого состоит в познании и использовании отприродных и личностных особенностей на его жизненном пути. Обе эти силы — внешняя и внутренняя — находят отражение в материальном (телесном) и духовном мире человека. Душа задается в Космосе, а Тело определяется генетикой земного человека, как и любого живого существа на Земле. Последнее образуется его прошлым генетическим типом и конкретным индивидуальным набором хромосом, характерным лишь для данного существа. Считается, что эти биологические часы запускаются с момента рождения человека и идут и развиваются согласно их установкам до конечного этапа включительно. Такая общая схема развития жизни человека сходна со схемой любого живого организма — растения и животного и задается в виде первоначального семени — набора генетических признаков. Если в жизни человека происходит какое-то случайное событие и он погибает, то считается, что это его судьба, так определено на его жизненном пути. Понятие **судьбы** существует у человека из древних времен и, по-видимому, оно появилось не случайно. Другое дело, что помимо «судьбоносных» моментов, имеют место и события в жизни земного человека, происшедшие по его вине или вине других людей. Очевидно, что в реальности переплетаются действия, вызванные влиянием космической и земной направленностей, но их степень участия различная. Об этом свидетельствуют пословицы типа: «Береженого Бог бережет», «Без Бога — не до порога» и, с другой стороны, «На Бога надейся, а сам не плошай», «Каждый кузнец своего счастья». Вопрос о месте судьбы в жизни человека очень сложный, единственное, что можно утверждать, так это то, что судьба у каждого человека, заданная с момента его рождения, **существует**, и то, что она не является фатальной, а может быть «**подправлена**» («скорректирована») живущими на земле, и это видится нам реальным.

Исследования американских ученых свидетельствуют, что человек в половине случаев определяет свои жизненные устремления, а вторая половина задается Вселенной. Следовательно, судьба человека определяется в 50% случаев им самим — его характером, волей, желаниями, то есть текущая жизнь не воспринимается пассивно по принципу «Так написано на роду». В нашем понимании человек, его активные действия и мысленные устремления через свою ауру обязательно воздействуют на Вселенную, ко-

торая в определенном направлении реагирует на данную личность. Такие люди выглядят более удачливыми и счастливыми, о них говорят, что «Родились в сорочке». Изложенное нами в статье понимание влияния судьбы на человека отличается от выводов приведенных учеными выше. К этому мы возвратимся ниже.

Обратимся к некоторым теоретическим положениям, объясняющим развитие духовных начал у человека, который со своей стороны представляет собой изменения в его телесном развитии начиная с момента зарождения. Так, исходя из исследований [14, с. 30], память как одна из центральных функций мозга имеет **распределенный**, а не локализованный характер. В основе голограммы лежит интерференция, то есть **паттерн** (как бы наложение многих волн от брошенного в воду камушка) (там же, с. 26). Такую картинку можно получить от любого **волнового** явления, включая свет и радиоволны, **частицы** голографической пленки, содержащей всю информацию **целого** (с. 29). С голографическим подходом согласуется **поливихревая** теория возникновения жизни на Земле, изложенная в ряде публикаций А.Ф.Бугаевым [4; 5]. Из этих положений исходит квантовая теория взаимодействия частиц, раскрывающая природу их существования и взаимодействия (Р.Фейнман, С.Вайнберг, Н.Н.Боголюбов). Упомянутые и другие подобные исследования свидетельствуют об исходном существовании некой точки (кванта), которая в своем развитии преобразуется в волновом движении. Как пишет М.Талбот, квант — это волновая частица, то есть объект со свойствами частицы и волны [14, с. 50].

Существенно также и то, что **квант и волна** первично существуют в своем зародыше как одно **целое (двуединое)**, одной точкой в окружности [3], сохраняя в себе потенции разделения и развития в виде отдельных составляющих. Такое же состояние в виде парадигмы «целое/часть» имеет место и в жизни человека, нашедшее отражение в его социальных и реализованных в языке единицах и их системе.

В целом потусторонний мир (или Космос) организован по принципу голографической парадигмы. Такое понимание находит отражение также в путях зарождения и развития **языковых единиц**, включающих в себя особенности изменения понятий и в том числе мышления в целом. Остановимся на этой стороне вопроса подробнее.

Душа человека во время воплощения на Земле продолжает свое существование, **задачей** которой, на наш взгляд, является ее развитие в плане пополнения знаний и самосовершенствования. Об этом развитии свидетельствуют разные ступени эволюции мышления человека, которое в древности было более **убразным**, постепенно становилось логическим и более сложным, изменяясь одновременно с развитием языка.

Лингвистические исследования свидетельствуют, что **определенные** признаки вещи становились в древности наименованиями этих объектов, согласно которым (исследованиям) наиболее важный в определенных условиях признак предмета воспринимался древними людьми как весь предмет в целом, и этот признак служил наименованием всего предмета. Таким образом, имеющиеся древние наименования предметов выступают мотивированными их свойствами. Например, *стол* походит от *стоять* (на ножках), англ. *desk*, нем. *Tisch* 'стол' восходят к материалу для стола, к 'доске', 'дереву'. Аналогично укр. *рука* — от 'ректи' (*говорить*), нем. *Hand* 'рука' — 'считать, один', лат. *manus* 'рука' — 'много, множить'.

В ходе развития языка одна и та же вещь, имея по своей природе множество признаков, которые в разных жизненных ситуациях становились значущими для одного или другого человека, получали соответственно свои наименования. В итоге одна вещь имела множество имен, называемых лингвистами **синонимией** слова. Отсюда становится понятным, почему в мифологии народов встречается множество имен у одного и того же божества, которые олицетворяли различные стороны его действия. Наличие подобных признаков в другом предмете приводило к появлению сходных наименований у разных вещей и понятий, что послужило образованию древнего пласта слов — **омонимии**, объединенных близостью пространственно-временных, функциональных и других отношений. В это время возникает **антонимия** корня, которая имеет в себе значения разнородных предметов, как в примерах, приведенных В.И.Шерцлем: лат. *altus* 'высокий' и 'глубокий', динд. *ahtu* 'свет дневной, свет, блеск' и 'ночь' [16, с. 14]. Образовавшиеся со временем пары слов, вышедшие из одного корня, семантически представляли собой **синкретизм** смыслов, восходящих в древности к одному их понятию.

Совокупность слов, образованных исторически подобным путем, образует **гнездо слов**, родственных по какому-то лингвистическому признаку, например, по корню слова, его приставке и т. п. Например: *гора, подгорье, загорье, гористый, горный*.

Подобным образом происходит развитие других понятийных сторон вещи и появление новых языковых обозначений. К последним относятся различные **метафорические** образования, благодаря которым исходное слово обогащается новыми смысловыми отношениями, что приводит к развитию и усложнению воспринятой человеком окружающей картины мира. Например: *У него голубые глаза. Небо — голубое. Его глаза — небо*.

Зарождение и развитие новых смысловых связей в языке постепенно приводило к развитию **мышления** человека: относительно простые связи между предметами, отмеченные человеком в древ-

нюю пору его существования, постепенно осложнялись, все это свидетельствует об определенных этапах развитии **разума** человека и его мышления в целом.

Воссоздавая ретроспективно шаги эволюции человеческого мышления, мы приходим к его истокам, которые были характерны для человека в момент его первичного пребывания на Земле. Эта исходная **точка** находилась на границе перехода от запредельной стороны жизни души человека к его исходной земной жизни, обреченной в телесной субстанции. Эта точка соприкосновения миров определяется нами исходя из рассмотрения особенностей языкового развития мышления человека на Земле и реконструкции исходных образов его первичного появления. Данную точку соприкосновения назовем **Гранью миров** (земного и внеземного, потустороннего). При таком подходе ниже будут рассмотрены отдельные стороны развития языковых единиц и в целом мышления человека.

Возьмем для анализа два слова, реконструированные для индоевропейского (ие.) праязыка, обозначающие мужчину $*k^wera$ и женщину $*k^wena$. К первому относятся с тем же корнем слова *король*, *герой*, нем. *wer*, англ. *hero*, ко второму — *княгиня*, *жена*, англ. *queen*, нем. *Kunigin*. Очевидно, что признак 'мужчина' передается в первом слове посредством форманта *-ra*, а 'женщина' — *-na*. Общим для обоих обозначений выступает начальное $*k^we-$ (из $*k^wa$), которое представляет собой понятие 'человек', не различающее половую соотнесенность. Очевидно, что разветвленная семантика приведенных слов в языках сходится к двум словоформам $*k^wera$ и $*k^wena$, которые в свою очередь восходят к одному корню $*k^wa$. Эта однокорневая словоформа имеет в себе **потенциально** два понятия, в данном случае, 'мужчина и женщина', но существующие как целостность со значением 'человек'. Реализация указанных понятий осуществляется с помощью детерминативов *-ra* и *-na*. Интересно отметить, что в древности существовали в речепотреблении подобные смысловые бинары (двуединые понятия), которые зафиксированы в народном фольклоре, легендах, сказаниях, мифах. Так, древнейшее германское божество *Tuisto*, к которому обращались крестьяне со своими пожеланиями, было по своей природе «двуполым» [18, с. 59]. «Языческая мысль, — писала Е.П. Блаватская, — представляла добро и зло братьями-близнецами» [3, с. 223]. Греческий бог Зевс включал в себя два мифических элемента, объединенных в одно целое [12, с. 23-27]. В ранней римской религии, замечает Е.М. Штаерман, «одно и то же божество могло иметь разный пол: так, например, Палес выступала и как бог, и как богиня или как двое Палес» [17, с. 6]. Половая неразличимость характерна и душам людей, находящимся в потустороннем мире [14].

Таким образом, вышерассмотренный случай свидетельствует о первичной языковой неразличимости людей по половому признаку (в виде $*k^w a$), с развитием языка появляются форманты $-ra$ и $-na$, которые называют «мужчину» и «женщину». Приведем еще некоторые примеры, подтверждающие существование на Грани миров «двух понятий в одном».

В Древнем Египте издавна имел место культ мертвых и различались два мира: небесный и подземный, которые мыслились как одно целое. Существовало также понятие ka , которое представляло собой ество человека — живого и мертвого (И. А. Померанцева). Понятие «живого», в которое входили животный мир (включая человека) и растительный, в ие. языке представлено корнем $*k'^oi$, $*k'^oi9$ [8, с. 465], упрощенно $*k^w i$ -. Однако в народном фольклоре отражены люди и, с другой стороны, предметы как «живые» существа, которые могли между собой общаться и вести сходную жизнь. Считается, что это самая ранняя ступень существования человека объединяла живой и косный миры. Развитие мышления древних людей привело к расщеплению всеобъемлющего понятия «живого» на бинарное противопоставление «живое»/«неживое». О подобном ходе развития мышления человека свидетельствуют исследования ие. языков, в единицах которого синкретически сосуществовали классы имени и глагола, понятия живого/неживого, активного/неактивного, категориальные парадигмы рода, числа. Отделение от предмета его признака привело к формальному различению в языке классов имени и прилагательного. Наблюдения показывают, что «первая категориальная парадигма была бинарной» и «субстратной» [9, с. 140], существовавшая в сознании первобытного человека в период появления его на Земле.

Длительное время бинарная оппозиция была основным и единственным способом отображения реальности. Она находилась в основе общего человеческого понимания и познания мира. В древности существовала идея «амбивалентности человеческого сознания, в котором противоборствуют личностные страсти и всеобщие закономерности» [2, с. 31]. Зарождение грамматических категорий, что приходится на период существования ие. праязыка, осуществлялось на основе противопоставления по крайней мере двух грамматических единиц. Функционирование одного члена оппозиции имплицитно предвидит наличие противоположного члена, только при этих условиях можно говорить о существовании той или иной грамматической категории (Т. В. Булыгина).

Таким образом, научные исследования в области языка свидетельствуют, что в начальный период жизни человека для него характерным было **инкорпорированное** мышление (от лат. *incorporo* 'вклю-

чать, вводить'), согласно которому суть прямо отождествлялась с явлением, идея с материей, предмет с его признаком и т. п., то есть человек воспринимал мир по принципу «все во всем» [10; 13, с. 256 и далее; 7, с. 115 и далее]. Наши предки не отделяли себя от окружающего мира и воспринимали все вокруг, в том числе и свою личность, как единый и целостный образ. В данном случае синкретически сосуществовали общее и отдельное, которые со временем после мысленного расщепления образовали бинарную оппозицию. Понятия целостности и бинарности при восприятии окружающего мира являются характерными чертами мышления первобытного человека, и их основания, наверное, имеют физиологическую природу, или вернее, космическое происхождение. Такое понимание, как говорилось выше, нашло широкое отражение в мифах, ритуальных обычаях, графических изображениях вещей и явлений природы в различных частях мира жизни человека. Подобное логическое развитие языковых единиц в виде понятий: «целое (двуединое)» → «бинар (два отдельных понятия)» имеет место во многих засвидетельствованных в языках смысловых противопоставлениях типа «небо-земля», «светлый-темный», «вверх-вниз», «далеко- близко» и т. п.

Вышерассмотренное свидетельствует о двойственности зарождающегося на земле Бытия, и эта двойственность находится в основе жизни всей Вселенной. Жизнь на Земле, как писал А. И. Вернадский, «явление космическое». И жизнь образуется благодаря соединению «двух извечных Начал: Духа и Материи» [11, с. 3]. Наличие космического духа оживляет любое вещество. Первично, считается, Дух оживил «царство минералов и металлов», затем последовали ступени зарождения и развития «растения, животного, человека, сверхчеловека» и так эволюция дошла до «сознания Богочеловека» [11, с. 9]. При таком подходе необходимо в определенном смысле воспринимать в качестве «живых» все существующее на Земле вещества. «....Даже камень в некотором смысле живой, говорит Бом, поскольку жизнь и интеллект присутствуют не только в материи, но и в «энергии», «пространстве», «времени», во «всей ткани вселенной» и во всем остальном» [14, с. 70]. Наличие энергии в вещи создает ауру этого предмета, которая имеет в себе всю информацию о нем, подобно «живому» существу. Конечно, сказанное предполагает различие иных типов энергетики, например, в веществе и человеке, так как в последнем представлена «разумная» энергия, которая входит в Душу человека. Поэтому в мире всего существующего на Земле необходимо различать два типа Духа (Энергии): Первичный Дух, присущ и «неживым» существам, и Вторичный Дух, Дух Разума, свойственный только человеку. Общим для них выступает наличие Энергии, Духа, в широком смысле слова.

Дальнейшая жизнь человека на Земле характеризуется развитием его разума и мышления, в которых бинарная парадигма постепенно преобразовалась в **тернарную** (ср. у Блаватской Е. — Эфир, Материя, Энергия), **четырёхстороннюю** и затем приобрела черты современной — **множественной**. В этом отношении хорошую иллюстрацию представляет появление в древности первых простых чисел на пути к сложным количественным образованиям в большинстве современных языков [15].

К высказанным выше положениям развития понятийных единиц необходимо также добавить непрерывное изменение пространственно-временных отношений в сознании первобытного человека. Древняя мифология свидетельствует, что человек представлял изменения в мире как **циклический** круговорот, в результате которого каждый объект мира проходил этапы зарождения, совершенствования и затем старения и исчезновения, с последующим **возрождением** и движением по новому кругу. Так, в египетской мифологии первоначально бог *Ра* обходил дневной и ночной миры, осуществляя свои действия на весь мир, однако постепенно он закрепляется в зените небосвода, а утро и вечер олицетворяют другие божества. Подобные преобразования в деянии верховных божеств наблюдаем в представлениях о зарождении Мира у славянских, германских и других народов. Все это свидетельствует о логическом преобразовании в мышлении человека понятия о **круговороте** веществ в представление о **горизонтальном** движении времени земных существ, когда человек встал перед необходимостью отмечать «начало» и «конец» мира.

Подобным образом происходило развитие в целом **пространственных** и **временных** отношений в сознании человека. Время рассматривалось первоначально в виде цельного и единого понятия и выражалось в языках одной грамматической формой — **презенсом** (настоящим временем). Затем возникает прошедшее время (перфект), что в итоге образует **бинарную** временную структуру. Дальнейшее развитие временных отношений во многих языках преобразуется в **тернарную** структуру, в результате которой появляется футурум — будущее время. И дальше, в языках встречаем дробление прошедшего времени как, например, в славянских, германских языках. И снова, как и в случаях выше, развитие языковых единиц происходит в направлении от существующего цельного (двуединого) понятия в направлении его дробления на две, три и большее число понятийных составляющих.

В целом необходимо отметить, что развитие языков свидетельствует о расширении первичной понятийной базы, увеличении смысловых отношений между различными объектами окружающей действительности и в итоге можно констатировать **развитие**

мышления человека на Земле по сравнению с его начальным периодом существования. В теории относительности А. Эйнштейна «пространство и время — не отдельные, но плавно соединенные сущности, вытекающие как части целого, которое он назвал пространственно-временным континуумом» [14, с. 68].

Все, рассмотренное выше, позволяет сделать следующие существенные выводы:

1. В момент появления человека на Земле, то есть на нашей стороне Грани миров, истоки его мышления (и разума) характеризовались простейшей структурой **цельности** (двуединства) в восприятии окружающего мира, которая в ходе эволюции развилась в сложнейшее образование древа смыслов от бинарности до их множественности, представленных на современном **уровне мышления**.
2. Близость существования обеих сторон Грани миров — потусторонней (космической) и земной позволяет перенести отмеченные свойства **Разума человека** (п. 1) на внеземное «бытие», олицетворенное в его Душе.
3. Целью зарождения человека и дальнейшей его жизни на Земле является развитие и совершенствование его **Мышления**.

Таким образом, выше рассмотренное позволяет заключить, что земная жизнь человека продолжает существовать в потустороннем мире в виде его Души, которая имеет в себе в свернутом виде все, добытое на Земле, касающееся эволюции его **разума**. Все это осуществлялось путем многократовой реинкарнации Души человека. Развитие его разума (мышления) возможно только в земных условиях, в которых Тело человека, обладая гаммой эмоций, побуждает к творчеству и развитию его личности.

Вышеотмеченная **цель** определяет пути развития Души и Тела на Земле. Если человек отходит в своей жизни от имеющейся целевой установки (по своей воле или вынужденно), то, к сожалению, необходимо признать проявление в его жизни дисгармонии, нарушение его устойчивого состояния. Несмотря на наличие больших нравственных и других добрых качеств определенной личности, Природа уже не поддерживает ее в земных устремлениях. При таком положении вещей появляются потеря интереса к жизни, болезни, предрасположенность к отрицательной энергетике со стороны окружающих, что ведет к постепенному «увяданию» человека и отходу из жизни. Из сказанного очевидно, что продление жизни человека на Земле находится «в его руках», и такие сильные «духом» люди, как свидетельствует практика, побеждают любые испытания в жизни. А как же судьба, подчинится она устремлениям таких людей? Оказывается, да. Дело в том, что там, в запредель-

ном мире, где творится судьба и определяется последняя точка существования жизни, этот крайний момент может быть отодвинут на 5, 10 и более земных лет, поскольку в потустороннем мире **понятия времени не существует** и судьба человека все равно свершится, как было назначено первоначально. В этом отношении человек имеет большую силу на Земле, надо только этим шансом воспользоваться, а не слепо подчиняться судьбе. Судьба не является фатальным явлением, последняя метка в жизни человека может быть отодвинута вперед на многие годы.

Наш анализ также показал, что эволюция человека на Земле начиналась с материальной точки (его зародыша в эмбрионе), представленной двуединой целостностью, которая расчленяется потом на реальный бинар, развивающийся в виде отдельных единичных противопоставлений. Последнее каждое в отдельности продолжает далее делиться и так далее, образуя совокупности сложных понятийных и семантических соотношений. Именно в таком виде засвидетельствована к настоящему времени жизнь на Земле. По сравнению с первоначальным состоянием в виде отдельной исходной точки настоящая развернувшаяся жизнь представляет собой сложный континуум взаимоотношений. Сколько времени будет развиваться отмеченное направление — трудно сказать, однако ясно одно, что на каком-то этапе его развития произойдет качественное насыщение, которое приведет к моменту взрыва и переходу в новое состояние. Человек перейдет на новый уровень своего существования, который, предположительно, будет заключаться в сближении ныне существующих земного и потустороннего миров и переходе в **Ноосферу** (В.И.Вернадский). Такое развитие является логичным продолжением предыдущего состояния указанных миров, когда они, будучи двуединым целым, развивались в направлении разделения одного от другого, представляя свои особенности в виде современных Души и Тела. Однако можно предположить, что качественный скачок в эволюции разума (и человека в целом) произойдет в появлении новой составляющей в пределах бинара и будет иметь самостоятельное направление, представленное как тернарное образование в парадигме вида: *целое (двуединое) → бинар → тернар*.

Следуя В.И.Вернадскому, человек не отделим от природы (биосферы), которая развивается к новому ее состоянию, **ноосфере** (от греч. νοῦς 'разум, дух'), т. е. в сферу разума. В этой эволюции человек становится «крупнейшей геологической силой» [6]. В целом ноосфера является третьей фазой в развитии Земли после *геосферы* (неживой природы) и *биосферы* (живой природы). Закон ноосферы Вернадского свидетельствует о единстве Природы и Человека в новом образовании Бытия, в которое вступает человечество.

ЛИТЕРАТУРА

4. Аранович Б.Д. Управление жизненной энергией (система биокоррекции и укрепления здоровья) / Б.Д.Аранович. — СПб.: ИД «Невский проспект», 2002. — 128 с.
5. Бардина Н.В. Языковая гармонизация сознания / Н.В.Бардина. — Одесса: изд-во Одесского ун-та, 1997. — 271 с.
6. Блаватская Е.П. Тайная доктрина / Е.П.Блаватская. — Том.1. — 2005. — Энегр. ресурс: http://royallib.com/book/blavatskaya_elena/taynaya_doktrina_tom_1.html
7. Бугаев А.Ф. Основы системно-структурной философии. Психофизика человека. / А.Ф.Бугаев. — К., 2014. — 409 с.
8. Бугаев А.Ф. Энергетика человека: механизм, структура, параметры трансформации // Збірник наукових праць ІПМЕ НАН України, вип. 69, К., 2013. — С. 13-18.
9. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере // В.И.Вернадский. — Успехи современной биологии. — 1944. — № 18. — С. 113-120.
10. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собрание сочинений. Т. 2. Проблемы общей психологии. — М., 1982. — 504 с.
11. Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры / Т.В.Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. — Ч. 2. — Тбилиси, 1984. — 986 с.
12. Зуев Ю.И., Широканов Д.И. У истоков первой количественной парадигмы // Ю.И.Зуев, Д.И.Широканов. — Стереотипы и динамика мышления / Редкол.: Д.И.Широканов, Т.М.Тузова. — Минск, 1993. — С. 138-157.
13. Кацнельсон С.Д. Язык поэзии и первобытно-образная речь // Известия Академии Наук СССР. Отделение литературы и языка, 1947. Том VI, вып. 4. — С. 301-316.
14. Клизовский А. Основы миропонимания новой эпохи / А.Клизовский. — Том 2. — Изд-е второе, исправленное. — Рига: «ВИЕДА», 1991. — 270 с.
15. Лосев А.Ф. Античная мифология в ее историческом развитии / А.Ф.Лосев. — М., 1957. — 975 с.
16. Лосев А.Ф. Знак, символ, миф. Труды по языкознанию. — М., 1982. — 481 с.
17. Талбот Майкл. Голографическая Вселенная: Новая теория реальности / Майкл Талбот. — Перев. с англ. — М.: ООО Издательство «София», 2011. — 416 с.
18. Таранець В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови) / В.Г.Таранець. — Видання друге, перероблене і доповнене. — Одеса: «Астропринт», 1999. — 116 с.
19. Шерцль В. И. О словах с противоположными значениями (или о так называемой энантиосемии) / В.И.Шерцль. — Воронеж, 1884. — 83 с.
20. Штаерман Е.М. Социальные основы религии Древнего Рима / Е.М.Штаерман. — М.: Наука, 1987. — 324 с.
21. Tacitus P.G. Germania / P.G.Tacitus. — 2. Aufl. — München, 1935. — 188 S.

г. Одесса

МЕЦЕЖАМИ АЛЬМАНАХУ

Редакція літературно-краєзнавчого і мистецького альманаху «Ямгорів» щиро вдячна Івано-Франківській обласній державній адміністрації, обласній раді, директору фермерського господарства «Геліос» **Володимирові Лазорку**, колегам **Олександрові Агєєву**, **Зеновію Горбачевському**, першому заступнику міського голови Івано-Франківська **Зіновію Фітелю** за сприяння у виданні часопису.

ЯМГОРІВ

Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах
Городенка, 2015

yamboriv

Almanach: Regional Studies, Literature
Horodenka, 2015

Шановні читачі!

Свої дописи, матеріали, зауваження та пропозиції просимо
передавати чи надсилати на адресу:

*Володимирові Никифоруку
вул. 1 Листопада, 2
м. Городенка
Івано-Франківської області
78100 Україна
тел. 03430 / 2 36 28
моб. 099 914 53 89
ел.пошта: ChrystynaGor@mail.ru*

Видавничий редактор *Володимир Карий*
Комп'ютерне складання і верстання *Оксани Микицей*

Здано до складання 17.07.2015. Підп. до друку 12.09.2015. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Офсетний друк. Ум. друк. арк. 18,60. Тираж 500 прим. Зам. 8247.
Ціна за домовленістю.

Віддруковано: Друкарня «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 53.

